

ศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนา
กับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศไทย
THE COMPARATIVE STUDY OF INTENTION IN BUDDHISM
AND INTENTION IN CRIMINAL LAW OF THAILAND

นายรัชชัย ลิงห์คำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนา
กับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศไทย

นายรัชชัย สิงห์คำ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE COMPARATIVE STUDY OF INTENTION IN BUDDHISM
AND INTENTION IN CRIMINAL LAW OF THAILAND**

Mr.Thawatchai singkam

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkorniajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E.2010

(Copyright by Mahachulalongkorniajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร,ดร.)

..... กรรมการ

(พระมหาดวงจันทร์ คุณุตตสีโล,ดร.)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง)

..... กรรมการ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาดวงจันทร์ คุณุตตสีโล,ดร. ประธานกรรมการ
ผ.ศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศไทย
- ผู้วิจัย** : นายรัชชัย สิงห์คำ
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาดวงจันทร์ กุดตีสิโล,ดร. ป.ธ.๕, พธ.บ.(ศาสนา),
M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)
- : ผ.ศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง พธ.บ.(ศาสนา), ศศ.บ.
(ไทยศึกษา), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhism)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑/เมษายน/๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาเจตนาในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางเอกสารโดยค้นคว้า รวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น พระไตรปิฎก ตำรา คำบรรยายกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา เป็นต้น แล้วยนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเด็นต่างๆ าทิองค์ประกอบที่ครบเจตนาในการกระทำความผิด กรณีในการตัดสินเจตนาทั้งสองฝ่ายว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรพร้อมนำเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่ต้องการทราบ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เจตนาในทางพระพุทธศาสนานั้นจะมีลักษณะประกอบเป็นกรรม มีผลต่อบุคคลที่กระทำนั้นๆ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้มีการกระทำที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้คือ ๑. ต้องมีเจตนา (กุศลกรรม หรืออกุศลกรรม) เป็นองค์ประกอบ ๒. มีการลงมือกระทำ ซึ่งปรากฏออกมาได้ ๓ ช่องทางได้แก่ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ จึงจะปรากฏเป็นผลกรรมที่สมบูรณ์ และเมื่อปรากฏผลออกมาแล้วก็จะส่งผลในชาตินี้พร้อมทั้งมีผลกับการเกิดในภพชาติใหม่ต่อไป

เจตนาในประมวลกฎหมายอาญาได้วางหลักไว้อย่างชัดเจนในมาตรา ๕๘ โดยผู้วิจัยพบว่าในมาตราดังกล่าวนี้ได้แบ่งเจตนาออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ ๑. เจตนาประสงค์ต่อผล คือ รู้สำนึก มุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้น ๒. เจตนาเล็งเห็นผล คือ ไม่ได้ประสงค์ต่อผล ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้นแต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอน และในมาตรา ๖๐ ยังกำหนดประเภทของเจตนาไว้อีกประเภทหนึ่งได้แก่ เจตนาโดยพลาด คือ ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำนั้นเกิดขึ้นกับบุคคลอีกคนหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นมีเจตนากระทำต่ออีกคนหนึ่งที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าการวินิจฉัยความผิดตามประมวลกฎหมายอาญานั้นจะมีองค์ประกอบในการกระทำที่เป็นความผิดโดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ ๑. องค์ประกอบภายใน ซึ่งประกอบไปด้วยเจตนา ๒. องค์ประกอบภายนอกได้แก่ บุคคล มีการกระทำ (มีเจตนา) มีบุคคลหรือวัตถุที่ถูกกระทำ จึงจะปรากฏเป็นผลของการกระทำนั้นๆ และนอกจากนี้ยังต้องพิจารณาด้วยว่าการกระทำนั้นต้องไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด และยกเว้นโทษดังกล่าว จึงจะพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นได้อย่างแท้จริง

สำหรับประเด็นการเปรียบเทียบ เจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้น พบว่า มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน สิ่งที่มีความเหมือนกันอย่างเห็นได้ชัดเจนคือ การมีเจตนาเป็นองค์ประกอบในการกระทำความผิด กล่าวคือในการกระทำความผิดของบุคคลในแต่ละครั้งจะต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับแรกก่อนที่จะพิจารณาในส่วนอื่นๆ ต่อไป สำหรับความแตกต่าง พบว่าเจตนาในทางพระพุทธศาสนาจะพิจารณาการกระทำความผิด หรือถือว่าผิด และเป็นการกระทำที่ครบเจตนาแล้วก็จะพิจารณาถึงเจตนาที่ปรากฏออกมา ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ แม้กระทั่งว่าผู้ใดมีเจตนา และได้กระทำการที่ปรากฏทางใจก็ถือว่าเกิดเป็นกรรมแล้ว แต่ในทางประมวลกฎหมายอาญานั้นถึงแม้ว่าจะมีเจตนาแต่การที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลใดครบองค์ประกอบในการกระทำความผิดหรือไม่จะพิจารณาได้แค่ทางกาย และวาจาเท่านั้น สำหรับทางใจ ถึงแม้บุคคลนั้นจะมีเจตนาแต่ก็ไม่สามารถพิจารณาลงโทษบุคคลนั้นได้เพราะทางประมวลกฎหมายอาญาถือว่าอยู่แค่ในขั้นตอนการคิดเท่านั้นยังไม่ได้ลงมือกระทำความผิดจึงยังไม่สามารถกำหนดโทษ และลงโทษบุคคลผู้นั้นได้

สรุปว่าเจตนาไม่ว่าจะในทางพระพุทธศาสนาหรือในทางกฎหมายก็ตาม เป็นเรื่องที่สำคัญเพราะการกระทำต่างๆไม่ว่าจะออกมาในลักษณะ หรือรูปแบบใดประเด็นสำคัญที่สุดที่จะเป็นตัวกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินหรือดำเนินการใดๆ จะต้องพิจารณาจากเจตนาเป็นเบื้องต้นทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนา และเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาจึงเป็นประโยชน์แก่ นักกฎหมาย นักการศึกษา นักการศาสนา ซึ่งจะเข้าใจหลักต่างๆ ในเรื่องเจตนาได้อย่างชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักกฎหมายจะเป็นประโยชน์ในการนำไปพิจารณาประกอบการวินิจฉัย ลงโทษ ผู้กระทำผิดด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริง

Thesis Title : The Comparative Study of Intention in Buddhism and
Intention in Criminal Law of Thailand

Researcher : Mr.Thawatchai singkam

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Duangchan Kuttasīlo Pali V, B.A. (Religions), M.A.
(Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
: Asst.Prof. Dr. Thepprawin Chanreang B.A. (Religions), B.A. (Thai
Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhism)

Date of Graduation : 1/April/2011

ABSTRACT

This thesis aims to study an intention in Buddhism, to study an intention in the criminal law of Thailand and to compare an intention in Buddhism and in criminal law of Thailand. In this thesis the researcher will use information gathered from relevant documents such as the Tripitaka, Law Textbooks, Rulings of the Supreme Court, etc., and then use these sources to analyze the elements that complete synthesis of the offense intended as the criteria used in judging the similarities and differences for both parties. The researcher will focus on answering the objectives and issues needed to be addressed.

The results were as follows : The main thought of Buddhism is karma and the effect it has on peoples actions.The following sections include : 1.They were considered by the kusalakarma and akusalakarma; roots of the wholesome and the unwholesome. 2.The actual act was committed. This act appears to have there channels: physical, verbal, and mental characteristics of the elements, when expressed,

are karma that can be unjust or complete. The effects of karma will not only affect this life but will also continue to affect the next life as well.

The intent of the Penal code are clearly expressed in the guidelines of Section 59. The researcher found that the section divides the thought into two characteristics, namely, 1. Expectation of results means to realize the goal and the effects that happen. 2. The purpose is not expecting some results that happen but saw that section 60 assigned the kind of intent of another kind that will surely happen. That means, a person who doesn't intend to do something with another person but the results of that person's actions affects another person without meaning to. This means that the person whose action was intended for one person will also affect another person who will receive the bad effects from that action as well. Besides, the researcher found that the diagnosis of the wrong action from the Penal Code divides the wrong action into two characteristics. 1. The element of emotions and the intent. 2. The element of the outside influences of the person, the intended action, and the material items that were damaged. This appears to be the results of the action. Also it could be considered for the wrong action and the fact that there are no rules, as mentioned earlier. Therefore, we must truly consider the punishment of the person who committed the offense.

The researcher found that the thought of Buddhism, when compared with the thought of the Penal Code had both similarities and differences. It was clearly seen that there were many similarities in the actions and offense of person each time. However, the most important element and first to consider are the differences found in the thought of Buddhism. It is found that the offense and action must be completed the intent. This appears in three ways: Physical, verbal, and mental. Even though the person has the intent and has karma that is mental or called: Manokarma. This happens with results of karma that the person must receive. But in the Penal code even though persons have the intent but must prove that they have the complete element of the

wrong action or not. Persons must consider by physical and verbal only, but not mental. Even though the persons have the intent, they can not consider punishing that person because of the Penal Code. This is called intent without doing the offense which is the complete element of offense. So they can not assign verdict and sentence that person for punishment.

The study concluded that the intentions both in Buddhism or in criminal law are the most important things. Therefore, the comparative study of intention in Buddhism and in criminal law of Thailand is not only benefit to the lawyers, educators and the religious academic leaders but also to clarify the understanding of the principles of intentions and especially to the lawyers in order to judge fairly.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาอย่างดียิ่งจาก อาจารย์ทุกท่านไม่ว่าจะเป็น ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ อาจารย์ที่ปรึกษานิติตติปริญาโท (ภาคพิเศษ) สาขาวิชา พระพุทธศาสนารุ่น๑๒ผู้คอยกระตุ้นให้มีการเตรียมความพร้อมในการทำงานวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้ พระมหาดวงจันทร์ กุตุตสีโล, ดร. ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรงที่ได้กรุณาสละเวลา ทำการตรวจสอบแก้ไขให้คำแนะนำจนทำให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์จนเสร็จสิ้น นอกจากนี้ ผศ.พิเศษเอื้อง ปันแห่งเพชร ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในตรวจทานให้คำแนะนำในส่วนขอบทคัดย่อภาษาอังกฤษจึงขอขอบกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นนิสิตในสถาบันแห่งนี้ ความดีทั้งหมดที่จะปรากฏจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบให้บิดา มารดา และกัลยาณมิตรทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นเพื่อนนิสิตร่วมชั้นเรียนทุกท่าน และบุคคลอันเป็นที่รักซึ่งคอยให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าตลอดมา

นอกจากนี้ความดีที่พอจะปรากฏ และเป็นประโยชน์จากการที่บุคคลอื่นจะได้รับในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอบุญกุศลทั้งหลายน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ

นายรัชชัย สิงห์คำ

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๔
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ เจตนาในพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑ นิยามและความหมายของเจตนา	๑๒
๒.๒ ความสำคัญของเจตนา	๒๐
๒.๓ ลักษณะเจตนาในพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๔ ประเภทของเจตนาในพระพุทธศาสนา	๒๕
๒.๕ องค์ประกอบของเจตนาในพระพุทธศาสนา	๔๒
๒.๖ เกณฑ์การตัดสินเจตนาในพระพุทธศาสนา	๔๖
๒.๗ กรรมในพระพุทธศาสนา	๕๓
๒.๘ กรณีศึกษาเจตนาจากพระไตรปิฎก	๗๒

บทที่ ๓ เจตนาในกฎหมายอาญาของประเทศไทย	๘๐
๓.๑ ความเป็นมาของการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญาในประเทศไทย	๘๐
๓.๒ หลักเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๘๑
๓.๓ ความหมายของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๐๐
๓.๔ ความสำคัญของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๐๒
๓.๕ ลักษณะเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๐๕
๓.๖ ประเภทของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๐๘
๓.๗ เกณฑ์การตัดสินเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๑๒
๓.๘ องค์ประกอบของการกระทำโดยเจตนา	๑๑๗
๓.๙ กรณีศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาในเรื่องเจตนา	๑๒๓
๓.๙.๑ การกระทำโดยพลาด	๑๒๓
๓.๙.๒ การกระทำโดยสำคัญผิด	๑๒๕
๓.๙.๓ การกระทำของผู้มีจิตบกพร่อง	๑๒๘
๓.๙.๔ การกระทำเพราะมีนเมา	๑๓๒
๓.๙.๕ การกระทำด้วยความจำเป็น	๑๓๓
๓.๙.๖ การกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตน	๑๓๖
๓.๙.๗ การกระทำโดยไม่อาศัยเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๔๐
บทที่ ๔ เปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศไทย	๑๔๖
๔.๑ เปรียบเทียบความหมายของเจตนา	๑๔๖
๔.๒ เปรียบเทียบความสำคัญของเจตนา	๑๕๒
๔.๓ เปรียบเทียบลักษณะของเจตนา	๑๕๗
๔.๔ เปรียบเทียบประเภทของเจตนา	๑๖๒
๔.๕ เปรียบเทียบองค์ประกอบที่ครบเจตนาในการกระทำความผิด	๑๖๘
๔.๖ เปรียบเทียบเกณฑ์ในการตัดสินเจตนา	๑๗๒
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๗๕
สรุปผลการวิจัย	๑๗๕
๕.๑ สรุปเจตนาในพุทธศาสนา	๑๗๕
๕.๒ สรุปเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย	๑๘๑
๕.๓ สรุปเจตนาในพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา	๑๘๔

๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๑๖๖
บรรณานุกรม	๑๖๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น อง.ติก.(ไทย) ๒๒/ ๒๓/ ๒๔ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนินบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ ข้อ ๒๓ หน้า ๒๔

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
สั.ส.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.นิ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ฉกนินปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมฺมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ปา.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.อุ.อ. (ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปัญจสุทนี อุปริปินณาสกัอรรถกถา (ภาษาไทย)

ขุ.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา (ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับกฎหมาย

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคำพิพากษาศาลฎีกา การอ้างอิงใช้ระบบ
ระบุ เลขฎีกา/ปีที่มีคำพิพากษา ตัวอย่างเช่น ฎ.๒๕๔/๒๕๕๓ หมายถึง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๕๔
ปี พุทธศักราช ๒๕๕๓

-ป.อ. หมายถึง ประมวลกฎหมายอาญา

-ป.อ. มาตรา หมายถึง ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา เช่น ป.อ. มาตรา ๖๑ = ประมวลกฎหมาย
อาญามาตรา ๖๑

-ป.พ.พ. หมายถึง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

-ป.พ.พ. มาตรา หมายถึง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา เช่น ป.พ.พ.มาตรา ๑๑๒๑ =
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๑๒๑

-พ.ร.บ. หมายถึง พระราชบัญญัติ

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตมนุษย์เชื่อเรื่องปรากฏการณ์ ภูตผีต่าง ๆ ที่เหนือธรรมชาติเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่ไม่เห็น มนุษย์เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันรวมทั้งกำหนดแนวปฏิบัติ แนวทางวิธีการที่ให้แก่คนในกลุ่มสังคมของตนเองนั้นดำเนินชีวิตอยู่ในกลุ่มได้อย่างปกติสุข และมีความสุข โดยปราศจากการแก่งแย่ง ชัดแย้ง วุ่นวาย ละเมิดสิทธิต่างๆ ซึ่งเห็นได้ว่ามนุษย์ได้รู้จักการกำหนดวงหลักเกณฑ์ กฎ กติกาต่างๆ เหล่านี้ในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า กฎ หรือระเบียบของกลุ่ม ข้อบังคับของกลุ่มหรือของสังคม ทั้งนี้โดยจะเป็นข้อตกลงร่วมกัน และมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ต่างๆ หรือแนวปฏิบัติที่ได้ร่วมกันวางไว้บุคคลผู้ฝ่าฝืนนั้นจะต้องได้รับการลงโทษจากอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่เห็นจนมักจะมีคำกล่าวที่ว่า ที่ไหนมีการอยู่ร่วมกันหมู่มากที่นั่นย่อมมีความจำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ แนวทางในการอยู่ร่วมกัน^๑

ปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องไปตามกระแสของความนิยมทางสังคม โดยเฉพาะความนิยมทางด้านวัตถุหรือการยึดติดกับวัตถุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกทางกาย สิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันจนทำให้มนุษย์รู้สึกว่าคุณค่าในความเป็นตัวเองหรือคุณค่าในความเป็นคนต้องวัดกันที่วัตถุจากค่านิยมต่างๆ เหล่านี้ จึงทำให้คนในกระแสสังคมปัจจุบันเกิดการแก่งแย่งชิงดีกัน โดยเพื่อต้องการให้ได้สิ่งที่เป็นวัตถุที่อำนวยความสะดวกมาเป็นของตนแต่กระนั้นก็ตามการแสวงหาแนวทางในการกระทำเพื่อให้ได้มานั้นหลายคนสามารถแสวงหาได้ด้วยความสุจริต แต่ยังมีอีกหลายๆ คนที่แสวงหาสิ่งต่างๆ เหล่านั้นเพื่อให้ได้มาไม่ว่าจะโดยวิธีใด โดยไม่คำนึงว่าจะได้มาโดยชอบหรือไม่จึงมักจะมีผลกระทบตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม ปัญหาทางด้านอาชญากรรม ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง คนชราไร้ที่อยู่อาศัยตามมาเป็นต้น เหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่ต้องมีการกำหนดกฎ ระเบียบ หรือแนวทางที่เป็นการยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมมาบังคับใช้ซึ่งเรียกว่า กฎหมาย

^๑ทรงศิลป์ อัมพะเสวต, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชารัฐศาสตร์ และ นิติศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ม.ป.ป.), หน้า ๕-๑๐.

กฎหมายเป็นข้อตกลงข้อบังคับของสังคมเพื่อให้มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันไม่เกิดความขัดแย้งในการที่จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนหมู่มาก อีกทั้งยังเป็นการสร้างกรอบการบังคับไม่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งละเมิดสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลอื่นเป็นข้อกำหนดให้คนในสังคมต้องยอมรับ และปฏิบัติทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ดังมีสุภาษิตลาตินบทหนึ่งกล่าวว่า “ที่ไหนมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย” (Ubi Societas ,Ibi Jus)^๑ แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีบุคคลเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ใส่ใจในกรอบของกฎหมาย ที่ซึ่งเป็นข้อบังคับ ข้อตกลง ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ยังฝ่าฝืนกระทำการที่มีขอบดังกล่าวอยู่เนืองๆ ซึ่งเหล่านี้กฎหมายได้วางหลักเกณฑ์การลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนไว้ตามความหนักเบาของการกระทำความผิดทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ ดุลยพินิจของผู้ใช้กฎหมายในการพิจารณาตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดดังกล่าวเช่น ในประมวลกฎหมายอาญา หมวด ๓ ที่ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย ส่วนที่ ๑ ว่าด้วยเรื่อง โทษ ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๘ ว่าโทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้ (๑) ประหารชีวิต (๒) จำคุก (๓) กักขัง (๔) ปรับ (๕) ริบทรัพย์สิน วรรคสอง โทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมิให้นำมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี วรรคสาม ในกรณีผู้ซึ่งกระทำความผิดขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีได้กระทำความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิตหรือ จำคุกตลอดชีวิตให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปี จึงจะเห็นได้ว่ากระทำความผิดต่างๆ เหล่านี้ต้องมีการลงมือกระทำซึ่งตัวที่บ่งบอก และชี้ให้เห็นชัดเจนในความผิดที่กระทำไม่ว่าจะเป็นในกระบวนการตัดสิน หรือพิจารณาทางกฎหมายก็อาศัยเจตนาเป็นหลักสำคัญในการตัดสินผลของการกระทำความผิดของบุคคล และในหมวด ๔ ความรับผิดชอบในทางอาญาได้บัญญัติไว้ใน มาตรา ๕๕ ว่าการกระทำโดยเจตนาได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่ได้กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อแหย่เห็นผลของการกระทำนั้น^๒

^๑ แสง บุญเฉลิมวิภาส, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓.

^๒ สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕-๑๖.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ว่าด้วยความจริงของชีวิตเป็นศาสนาที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลเป็นศาสนาที่สอนให้เห็นถึงความดับทุกข์ เป็นศาสนาที่ได้วางหรือบ่งชี้ในการกระทำว่าเจตนาเป็นตัวกำหนดในเรื่องบาป บุญ โทษ ผลของการกระทำ ดังพุทธวจนะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “กฺลฺยาณการิ กฺลฺยาณํ ปาปการิ จ ปาปกํ”^๓ แปลความว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว^๔ หรือ “เจตนาหิ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ”^๕ แปลความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”^๖ ฉะนั้น กรรมคือกิจที่บุคคลลงใจทำ หรือทำด้วยเจตนาซึ่งประกอบไปด้วยความตั้งใจแล้วกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ถ้าทำด้วยไม่เจตนา ถ้าไม่มีเจตนาก็ไม่ถือว่าเป็นกรรม ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเชื่อว่ากรรม เป็นเครื่องบงชี้ หรือแสดงออกซึ่งเจตนา ดังนั้นจากหลักพุทธพจน์ดังกล่าว ถือว่าเป็นหลักเป็นอมตะวาจาที่ชาวพุทธหรือพุทธศาสนิกชนยังยึดถือ และปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขลดปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ตามมา หลักเกณฑ์ในเรื่องเจตนาจึงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินที่จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ได้ว่าการกระทำใดที่เป็นองค์ประกอบสำเร็จเป็นความผิดในเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนาก็น่าจะมีสอดคล้องตามหลักในเรื่องเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าปัญหาในเรื่องการกระทำความคิดต่างๆ ที่มักจะพบทั้งในอดีต และปัจจุบันนั้นก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลนั้นเป็นเหตุไม่ว่าจะทางด้าน พระพุทธศาสนา และกฎหมายที่ใช้ในการปกครองบ้านเมืองก็ล้วนต้องอาศัยเจตนาเป็นเครื่องกำหนดหรือวางแนวทางต่างๆ ในการลงโทษทั้งสิ้นถึงกระนั้นก็ตามฝ่ายบ้านเมืองเช่น ศาลฎีกาถึงแม้จะมีอำนาจสูงสุดในการวินิจฉัย การลงโทษ ผิดความยุติธรรม ก็ยังมักจะตีความหมายหรือมีความเห็นในเรื่องของเจตนาเป็นบทในการลงโทษที่แตกต่างกัน เช่นนั้นถ้ามีการวินิจฉัยหรือตีความหมายในเรื่องเจตนาดังกล่าวผิดพลาดไปก็อาจจะทำให้ไม่เป็นการยุติธรรมแก่ผู้กระทำความคิด และผู้เสียหาย ฉะนั้นถ้าสามารถศึกษาวิเคราะห์ เรื่องเจตนาในทางพระพุทธศาสนา และในทางกฎหมายอาญาให้ได้ผลเป็นที่ชัดเจนจนกระทั่งสามารถนำไปปรับบูรณาการให้ให้เหมาะสมแก่หลักเจตนาได้อย่างถูกต้องก็จะเป็นการสร้างครรลอง การตัดสินหรือการลงโทษต่างๆ ให้เหมาะสมแก่สังคม และประโยชน์ที่จะได้รับ

^๓ ตี.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓๓/๕๐๓.

^๔ ตี.ส. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๓๗๔.

^๕ อง.ฎก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๘๕.

^๖ อง.ฎก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

ยิ่งกว่านั้นจะทำให้ประชาชนทั่วไป และผู้ใช้กฎหมายมีความเข้าใจในเรื่องผลกรรมตามพระพุทธศาสนา และเจตนาในประมวลกฎหมายอาญามากขึ้น และความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้จะใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ทางวิชาการให้มีความก้าวหน้า มีระบบ และมีแนวทางที่ชัดเจนอย่างแน่นอนต่อไปในอนาคต

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเจตนาในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวล

กฎหมายอาญา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ มีขอบเขตการศึกษาวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร ได้แก่ การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลต่างๆ จากข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ จากพระไตรปิฎก จากตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จากตำราคำบรรยาย จากคำพิพากษาศาลฎีกา และคำอธิบายของนักการศาสนา นักกฎหมาย ผู้รู้ และอาจารย์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาในเชิงเปรียบเทียบในด้านความหมาย ความสำคัญ ลักษณะของเจตนา ประเภทของเจตนา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ การศึกษาค้นคว้า องค์ประกอบที่ครบเจตนาในการกระทำผิด และเกณฑ์ในการตัดสินเจตนาทั้งสองฝ่ายว่า มีความเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการทราบถึง ลักษณะของเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในทางประมวลกฎหมายอาญา ความเหมือน และความแตกต่าง ของเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาว่าเป็นเช่นไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษา หมายถึง การค้นคว้า รวบรวมข้อมูลนำมาสรุปผล และวิจัยความรู้ที่ได้

เปรียบเทียบ หมายถึง การเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนา กับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย

เจตนา หมายถึง ตั้งใจ จงใจ มุ่งหมาย

กฎหมายอาญา หมายถึง กฎหมายอาญารบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๕๑

เจตนาในประมวลกฎหมายอาญา หมายถึง การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

เจตนาในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความจงใจแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา ใจ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

สมเด็จพระญาณสังวร ได้นิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกรรม” พอสรุปใจความได้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “เรากล่าวเจตนา (ความจงใจ) ว่าเป็นกรรม เพราะคนจงใจคือมีใจมุ่งมั่น จึงทำทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง” ฉะนั้น กรรมคือกิจที่บุคคลจงใจทำ หรือทำด้วยเจตนา ถ้าทำด้วยไม่มีเจตนา ไม่เรียกว่ากรรม พระพุทธเจ้าได้จำแนกแสดงเป็นทางปฏิบัติไว้ชัดเจน เรียกว่า กรรมบถ แปลว่าทางของกรรม คือ

กายกรรม (กรรมทางกาย) นั้น หม่าเขา ๑ ถักของเขา ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑ เป็นอกุศลไม่ดี เว้นจากการทำอย่างนั้นและอนุเคราะห์เกื้อกูลเขา ๑ เลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ๑ สวรรในกาม ๑ เป็นกุศลส่วนดี

วจีกรรม (กรรมทางวาจา) นั้น พุดมูสา ๑ พุดส่อเสียด ๑ เพื่อให้เขาแตกกัน ๑ พุดหยาบด้วยใจมิโทสะ เพื่อให้เขาเจ็บใจ ๑ พุดเพื่อเจ้อเหลวไหล ๑ เป็นอกุศลไม่ดี เว้นจากการพุดอย่างนั้นและพุดแต่คำจริง ๑ พุดสมัคสมาน ๑ พุดคำสุภาพระรื่นหูจับใจ ๑ พุดสมัคสมาน ๑ พุดมีหลักฐานถูกต้อง ๑ ชอบด้วยกาลเทศะ ๑ เป็นกุศล เป็นส่วนดี

มโนกรรม (กรรมทางใจ) นั้น คิดฟุ้งเล็งอยากได้ของเขามาเป็นของตนเอง ๑ คิดพยาบาทมุ่งร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ๑ เป็นอกุศลไม่ดี ไม่คิดอย่างนั้นและคิดเผื่อแผ่ ๑ คิดแผ่เมตตาจิตให้เขาอยู่เป็นสุข ๑ คิดเห็นชอบตามคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๑ เป็นกุศล เป็นส่วนดี^๑

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร, อานาจแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕),

ปัญญานันทภิกขุ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “กรรมและอำนาจแห่งกรรม” พอสรุปใจความได้ว่า พุทธดำรัสของพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ^๔ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กรรม ประกอบด้วย เจตนา แปลว่า ความตั้งใจ ความตั้งใจที่จะทำ เช่น การทำให้สัตว์ตาย ถ้าเราเดินไปและไม่ได้เห็นว่าสัตว์อยู่บนพื้นดินเหยียบมันตาย การกระทำเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดเป็นบาปในทางใจ เพราะไม่มีความตั้งใจ แต่เจ้าสัตว์ตัวนั้นต้องตายโดยไม่ได้อะไร เป็นการตายเปล่าเพราะผลกรรมของมันที่เดินมาวางอยู่ตรงนั้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าผลของกรรมเป็นไปในด้านวัตถุอย่างหนึ่งเป็นไปในด้านจิตใจหรือนามอีกอย่างหนึ่ง ผลกรรมที่เกิดและก่อผลทางด้านวัตถุไม่จัดเป็นบุญเป็นบาป เรื่องของบุญบาปเป็นเรื่องทางด้านจิตใจโดยเฉพาะ^๕

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “กรรมและการเกิดใหม่” พอสรุปใจความได้ว่า กิเลสเกี่ยวข้องกับกรรมตรงที่ว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรมไม่ดีคืออกุศลกรรม ส่วนคุณธรรมเป็นเหตุให้ทำกรรมดีคือ กุศลกรรม กรรมแปลว่าการกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกายเรียกว่ากายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่า วาจากรรม ถ้าฟังความคิดเรียกว่า มโนกรรมกรรม ที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความคิดริเริ่ม และจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกทำ หรือไม่ทำสิ่งต่างๆ มนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของมวลสาร ถ้าจิตมนุษย์เป็นเพียงผลรวมของระบบประสาทและสมองมนุษย์ก็จะตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น^๖

สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล จากหนังสือ “ประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” ได้มีหลักกฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา ๕๕ แห่งประมวลกฎหมายอาญาไว้ว่าการกระทำโดยเจตนาได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น วรคสี การกระทำโดยประมาทได้แก่ กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่หา

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๕.

^๕ ปัญญานันทภิกขุ, กรรมและอำนาจแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๕-๑๐.

^๖ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖-๒๗.

ได้เพียงพอไม่ วรรคห้า การกระทำให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยค
 เว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^{๑๑}

๑.๖.๒ งานวิจัย

อชิราช มณีภาค ได้เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการ
 ยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการยุติธรรมของกฎหมายไทย” เนื้อหาโดยย่อได้กล่าวถึง
 ระบบ กำเนิด และพัฒนาการความเป็นมา เช่นต้นบัญญัติพระวินัยปิฎกเริ่มเมื่อใด บทบัญญัติของ
 กฎหมายไทยนั้นเริ่มตั้งแต่เมื่อใด เมื่อภิกษุต้องอาบัติตามบทบัญญัติพระธรรมวินัยแล้วจะต้องรับ
 โทษทัณฑ์ตามกฎหมายของบ้านเมืองอยู่อีกหรือไม่ มีวิธีการ ใดบ้างที่จะทำให้ผู้กล่าวหาและผู้ถูก
 กล่าวหาในทั้งสองระบบได้รับความสะดวก รวดเร็ว และยุติธรรมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้
 เพื่อให้สังคมแห่งสงฆ์ของฝ่ายศาสนจักรหรือพุทธจักร กับสังคมแห่งคฤหัสถ์ของฝ่ายอาณาจักรหรือ
 ราชอาณาจักรมีความสงบร่มเย็น เจริญก้าวหน้าต่อไป^{๑๒}

พระมหาพิเชษฐ ธีรวโส ได้เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง
 กรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยใน
 ปัจจุบัน” เนื้อหาโดยย่อได้กล่าวถึงเนื้อหาเรื่องกรรมแบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ

๑. ส่วนที่ว่าด้วยความคิดเรื่องกรรม และสังสารวัฏที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถ
 กถาที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องถึงกัน

๒. ส่วนที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องกรรม และสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการ
 ดำเนินชีวิตของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน^{๑๓}

^{๑๑}สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, *ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมาย
 แพ่ง*, หน้า ๑๒.

^{๑๒}อชิราช มณีภาค, “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการ
 ยุติธรรมของกฎหมายไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 , ๒๕๓๖).

^{๑๓} พระมหาพิเชษฐ ธีรวโส, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท
 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิต
 วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๓๔).

รพีพรรณ โชพฐธา ได้เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบูรณาการสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย” เนื้อหาย่อได้กล่าวถึงการ บูรณาการ และประยุกต์แนวความคิดเรื่องเจตนาในพุทธศาสนาเข้ากับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย เป็นการนำองค์ความรู้เรื่องกระบวนการทำงานของจิต แนวทางพิจารณาวินิจฉัยผลของการกระทำที่สอดคล้องตามหลักกรรม และการนำหลักทางจริยธรรมเรื่องอกุศลกรรมบถซึ่งเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติในสังคมเช่นเดียวกับกฎหมายมาช่วยเติมเต็ม และแก้ปัญหาเรื่องการพิสูจน์และการวินิจฉัยเจตนาในทางกฎหมาย^{๑๔}

คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ ได้ทำการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การศึกษา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์กำหนดโทษทางอาญา” เนื้อหาย่อได้กล่าวถึงการกำหนดโทษอาญาตามกฎหมายไทยมียังมีข้อบกพร่องที่ควรมีการปรับปรุงแก้ไข โดยได้ข้อสรุปว่า

๑. สมควรกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาเกี่ยวกับการกำหนดโทษตามกฎหมายให้ชัดเจน เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ใช้เป็นหลักในการพิจารณาว่าควรกำหนดโทษประเภทใดจึงจะเหมาะสมกับเนื้อหา และความร้ายแรงของการกระทำความผิด และในชั้นที่หน่วยงานเสนอร่างกฎหมายที่มีบทลงโทษ จะต้องชี้แจงเหตุผลประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีให้ชัดเจนถึงเหตุผลที่ใช้โทษดังกล่าว

๒. โทษที่จะกำหนดแก่ผู้กระทำความผิดควรแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ โทษทางปกครอง และโทษอาญา โดยมีข้อพิจารณาการเลือกใช้โทษดังนี้

๒.๑ โทษทางปกครองควรใช้แก่การกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งทางปกครองหรือการกระทำที่ไม่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือต่อชีวิตหรือร่างกายของผู้อื่น

๒.๒ โทษอาญาควรใช้แก่การกระทำที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือต่อสังคมเป็นส่วนรวมหรือระบบเศรษฐกิจของประเทศหรือมือ

^{๑๔} รพีพรรณ โชพฐธา, “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบูรณาการสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

การใช้โทษทางปกครองแก่การกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองไม่อาจทำให้การบังคับการตามคำสั่งทางปกครองนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ในกรณีนิติบุคคลกระทำความผิด โทษที่นิติบุคคลจะได้รับนั้นต้องได้สัดส่วนกับโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับ โดยศาลควรมีดุลพินิจที่จะกำหนดโทษที่นิติบุคคลได้รับให้สูงกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับ ทั้งนี้ ควรต้องพิจารณาตามความรุนแรงและผลแห่งการกระทำของนิติบุคคลเป็นกรณีๆ ไป

๔. การกำหนดความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลควรปรับปรุงบทสันนิษฐานความผิดของผู้แทนนิติบุคคลตามที่มีอยู่เดิม โดยกำหนดให้เฉพาะผู้แทนนิติบุคคลซึ่งรู้เห็นหรือยินยอมให้ นิติบุคคลกระทำความผิดต้องรับโทษอาญา โดยให้ผู้กล่าวหาว่าผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดต้องเป็นผู้พิสูจน์ความผิดของผู้แทนนิติบุคคลนั้น^๕

จศักดิ์ ผดุงทรัพย์ ได้เขียนไว้ในการค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “มาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) กับความเป็นอิสระของผู้พิพากษา : กรณีศึกษาคดีลักทรัพย์” เนื้อหาย่อได้กล่าวถึงการศึกษาค้นคว้าเชิงปริมาณ โดยจากการศึกษาพบว่า

๑. กระบวนการในการใช้มาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) เป็นกลไกในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษา ส่วนใหญ่เห็นด้วยที่มาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) ควรนำมาใช้ทุกครั้งที่ในการพิจารณาคดี

๒. อิทธิพลของมาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) ที่อาจมีผลต่อการพิจารณาคดีของผู้พิพากษาส่วนใหญ่เห็นว่ามาตรฐานกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) มีอิทธิพลต่อการพิจารณาคดีของผู้พิพากษา โดยดุลพินิจของศาลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการกำหนดโทษแต่ดุลพินิจของศาลในการกำหนดโทษอาจทำให้เกิดอคติแก่จำเลยได้

๓. พบว่าทัศนคติของผู้พิพากษา พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน และทนายความที่มีต่อมาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) ส่วนใหญ่เห็นว่ามาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) มี

^๕ คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ, “การศึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดโทษทางอาญา”, รายงานการศึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดโทษทางอาญา, ๒๕๔๗.

ผลกระทบต่อความเป็นอิสระของผู้พิพากษา^{๑๖}

วรากร ปัญนะวิชัย ได้เขียนไว้ในการค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ของรัฐในจังหวัดเชียงใหม่ต่อมาตรการลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาบ้า” เนื้อหาย่อได้กล่าวถึงการศึกษาค้นคว้าเชิงปริมาณโดยจากการศึกษาพบว่ามาตรการสำหรับป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาลที่มีอยู่นั้นถือว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงมาตรการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสภาพผู้ติดยาเสพติดโดยมีการแบ่งความรับผิดชอบให้แก่หน่วยงานของรัฐบาลอย่างชัดเจนรวมทั้งการสนับสนุนเงินงบประมาณที่เหมาะสม

ในส่วนมาตรการการลงโทษผู้กระทำความผิดเรื่องยาบ้า^{๑๗} นั้นมีความเห็นว่ารัฐบาลมีมาตรการลงโทษที่หลากหลาย และครอบคลุมนอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมควรมีการประสานงาน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหา ยาเสพติดให้มากกว่านี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน^{๑๘}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลต่างๆ จากข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ จากพระไตรปิฎก จากตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จากตำรา คำบรรยาย คำพิพากษาศาลฎีกา และคำอธิบายของนักการศานา นักกฎหมาย ผู้รู้ และอาจารย์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในหัวข้อการวิจัย

๑.๗.๒ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และทำการเปรียบเทียบเจตนาตามหลักทางพระพุทธศาสนา และตามประมวลกฎหมายอาญา

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงเจตนาตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงเจตนาตามหลักประมวลกฎหมายอาญา

^{๑๖} จงศักดิ์ ผดุงทรัพย์, “มาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ต็อก) กับความเป็นอิสระของผู้พิพากษา : กรณี ศึกษาคดีลักทรัพย์”, การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๔๕).

^{๑๗} วรากร ปัญนะวิชัย, “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ของรัฐในจังหวัดเชียงใหม่ต่อมาตรการลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาบ้า”, การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, ๒๕๔๖).

๑.๘.๓ ทำให้ทราบความเหมือนความแตกต่างระหว่างเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญานำไปประยุกต์ใช้ในการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม และยุติธรรม

บทที่ ๒

เจตนาในพระพุทธศาสนา

กฎแห่งกรรมคือ กฎของการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา หากไม่มีเจตนาก็ไม่ถือว่าเป็นกรรมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตยานั้นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลลงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^๑ ฉะนั้น การเดินไปแล้วเหยียบมดตายโดยไม่ตั้งใจ หรือคนวิกลจริตทำร้ายคนอื่นจึงมีแต่การกระทำแต่ไม่จัดว่าเป็นกรรม เจตนาเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดทิศทาง หรือแนวทางในการทำให้เข้าสู่เป้าหมายสูงสุด^๒ ผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนา เฉพาะส่วนของนิยาม และความหมายของเจตนา ความสำคัญ ลักษณะเจตนา องค์ประกอบ กรรม และกรณีศึกษาเจตนาจากพระไตรปิฎกในเรื่องของเจตนา เพื่อนำมาเทียบเคียงกับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน

๒.๑ นิยามและความหมายของเจตนาในพระพุทธศาสนา

เจตนาเป็นสิ่งที่สำคัญในการที่จะเป็นตัวกำหนดการกระทำให้เกิดเป็นผลต่างๆ ตามมา โดยคงจะเห็นได้ว่าผลของการกระทำต่างๆ ที่แต่ละคนแสดงออกมา ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือตรงกันข้ามก็ตาม ก็ล้วนแล้วแต่ต้องประกอบไปด้วยเจตนาที่แตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น และในการที่จะศึกษาเรื่องของเจตนาเล่านี้อย่างลึกซึ้งจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงนิยาม และความหมายของเจตนาซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมค่านิยาม และความหมายต่างๆ เพื่อให้พอเป็นที่เข้าใจจากพระไตรปิฎก ตำราทางพระพุทธศาสนา และงานวิชาการต่างๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

นิยามและความหมายของเจตนาในพระไตรปิฎก

ความหมายของเจตนาที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

เจตนาหิ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ แปลว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม^๓ เจตนา คือ ความตั้งใจ,ความมุ่งใจ,หมายจะทำ,เจตน์จำนง,ความจำนง,ความจงใจ, มีเจตนาเป็นประธานในสังขารชั้นๆ และเป็นตัว การในการทำกรรม เจตนา คือความตั้งใจ,ความมุ่งใจ,หมายจะทำ,เจตน์จำนง เป็น

^๑ อัง.นกก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร, อานาจแห่งกรรม, ๑๒.

^๓ วิมहा. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๕.

ประธาน ตัวกรในการทำกรรม

ความหมายของเจตนาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกนั้นเจตนา หมายถึง ความจงใจตั้งบัญญัติในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทวิภังค์ว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิตหรือแสวงหาศีศตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้นแม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” และบัญญัติในพระอนุบัญญัติว่า

“อนึ่งภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีศตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าว พรรณนาคุณความตาย หรือชักชวนเพื่อให้ตายว่าท่านผู้เจริญจะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไมท่านตายเสียดีกว่าดังนี้เขามีจิตใจอย่างนี้มีดำริในใจอย่างนี้กล่าวพรรณนาคุณความตาย ชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่างๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^๔

คำว่า อนึ่ง...ใด คือ ผู้ใด ผู้เช่นใด ฯลฯ นี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าอนึ่ง...ใด คำว่า ภิกษุ มีอธิบายว่า ชื่อว่า ภิกษุ เพราะเป็นผู้ขอ ฯลฯ นี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาว่า ภิกษุ ในความหมายนี้

คำว่า จงใจ ได้แก่ รู้อยู่ รู้คืออยู่ จงใจ ตั้งใจ ล่วงละเมิดที่ชื่อว่า กายมนุษย์ ได้แก่ จิตดวงแรกเกิด คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์

คำว่า พรากจากชีวิต ได้แก่ ตัดทำลายชีวิตินทรีย์ ตัดความสืบต่อ

คำว่า แสวงหาศีศตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น ได้แก่ แสวงหาดาบ หอก ฉมวก หลาว ค้อน หิน มีด ยาพิษ หรือเชือก

คำว่า กล่าวพรรณนาคุณความตาย ได้แก่ แสดงโทษในความมีชีวิตอยู่พรรณนาคุณความตาย

คำว่า ชักชวนเพื่อให้ตาย คือ ชักชวนให้นำมีดมา ให้นำยาพิษหรือให้นำเอาเชือกผูกคอตาย

คำว่า ท่านผู้เจริญ เป็นคำร้องเรียก

คำว่า จะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่านั้นมื่ออธิบายว่า ชีวิตที่ชื่อว่ายากแค้น คือ เทียบชีวิตของคนมั่งคั่ง ชีวิตของคนขัดสนว่ายากแค้นเทียบชีวิตของคนมี

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๑/๑๔๑.

ทรัพย์ ชีวิตของคนไม่มีทรัพย์ก็ชื่อว่ายากแค้น เทียบชีวิตของพวกเขา เทวดา ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็
ชื่อว่ายากแค้นที่ชื่อว่าชีวิตลำบาก ได้แก่ ชีวิตคนมีขาด เท้าขาด ทั้งมือ และเท้าขาด หูแหง
จมูกวิน ทั้งหูแหง และจมูกวินมีชีวิตอยู่อย่างยากเข็ญเช่นนี้ไปทำไม ตายเสียดีกว่าอยู่
คำว่า มีจิตใจอย่างนี้ ได้แก่ จิตคือใจ ใจคือจิต
คำว่า มีคำริในใจอย่างนี้ คือ มีความมั่นหมายจะให้ตาย มีเจตจำนงจะให้ตายมีความ
ประสงค์จะให้ตาย

คำว่า โดยประการต่าง ๆ คือ โดยอาการสูงต่ำ

คำว่า กล่าวพรรณนาคุณความตาย ได้แก่ แสดงโทษของชีวิต พรรณนาคุณความ
ตายว่า หลังจากตายแล้ว ท่านจักไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จักเอบอิมพรังพร้อมด้วยกามคุณ
๕ อันเป็นทิพย์ในที่นั้น

คำว่า ชักชวนเพื่อความตาย คือ ชักชวนให้นำมีตมา ให้กินยาพิษ ให้ใช้เชือกผูก
คอตาย ให้โคดลงบ่อ ลงเหว หรือที่ผาชัน

คำว่า แม้ภิกษุนี้ พระผู้มีพระภาค ตรัสเทียบเคียงกับภิกษุ ๒ รูปแรก

คำว่า เป็นปาราชิก อธิบายว่า ภิกษุผู้จงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิตย่อมไม่เป็น
สมณะไม่เป็นเชื้อสายสากยบุตร เปรียบเหมือนแผ่นศิลาหนาแตกออกเป็น ๒ เลี่ยงจะประสาน
ให้สนิทเป็นเนื้อเดียวกันอีกไม่ได้ ดังนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่าเป็นปาราชิก

คำว่า หาสังวาสมิได้ อธิบายว่า ที่ชื่อว่า สังวาส ได้แก่ กรรมที่ทำร่วมกันอุทเทส
ที่สวดร่วมกัน ความมีสีกขาเสมอกันนี้ชื่อว่าสังวาส สังวาสนั้นไม่มีกับภิกษุรูปนั้น ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า หาสังวาสมิได้^๕

นอกจากนี้ยังปรากฏในพระวินัยปิฎกที่ได้กล่าวถึงลักษณะของการแสดงออกซึ่ง
ประกอบด้วยเจตนาดังนี้

การบอก ที่ชื่อว่า การบอก ได้แก่ ภิกษุถูกถามแล้วบอกว่า “ท่านจงตาย อย่างนี้ ผู้ตาย
อย่างนี้จะได้ทรัพย์ ได้ยศ หรือได้ไปสวรรค์” ต้องอาบัติทุกกฏ เขาคิดว่า จะตาย แล้วยังทุกขเวทนา
ให้เกิดตามการบอกนั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย เขาตาย ต้องอาบัติปาราชิก

การแนะนำ ที่ชื่อว่า การแนะนำ ได้แก่ภิกษุเขาได้^๕ได้ถามแต่แนะนำเขาตายว่า “ท่านจง

^๕ อภิ.วิ. (ไทย) ๑/๑๓๑/๑๔๑-๑๔๓.

ตายอย่างนี้ ผู้ตายอย่างนี้จะได้ทรัพย์ 'ได้ยศ หรือได้ไปสวรรค์' ต้องอาบัติทุกกฏ เขาคิดว่า "จะตาย" แล้วยังทุกข์เวทนาให้เกิดตามการแนะนำนั้น ต้องอาบัติ ภูลัจฉัย เขาตาย ต้องอาบัติ ปาราชิก

การนัดหมาย ที่ชื่อว่า การนัดหมาย ได้แก่ ภิกษุทำการนัดหมายว่า "จงฆ่าเขาตามเวลานัดหมายนั้น คือ ในเวลาก่อนอาหาร หรือในเวลาหลังอาหาร ในเวลากลางคืน หรือ ในเวลากลางวัน" ต้องอาบัติทุกกฏ ผู้รับคำสั่งฆ่าเขาสำเร็จตามเวลานัดหมายนั้น ต้องอาบัติ ปาราชิกทั้ง ๒ รูป ฆ่าเขาได้ก่อนหรือหลังเวลานัดหมายนั้น ผู้นัดหมาย ไม่ต้องอาบัติ ผู้ฆ่าต้องอาบัติปาราชิก

การทำนimit ที่ชื่อว่า การทำนimit ได้แก่ ภิกษุทำนimitว่า "เราจักขยิบตา ยักคิ้ว หรือผงกศีรษะ ท่านจงฆ่าเขาตามที่เรากำหนดนั้น" ต้องอาบัติทุกกฏ ผู้รับสัญญา ฆ่าเขาสำเร็จตามนimitนั้น ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป ฆ่าเขาได้ก่อนหลังการทำนimit ผู้ทำนimitไม่ต้องอาบัติ ผู้ฆ่าต้องอาบัติปาราชิก^๖

นอกจากนี้ยังมีความหมายปรากฏว่าในส่วนของพระวินัยนั้นประกอบไปด้วยอาบัติที่อาบัติที่เกิดขึ้นเพราะมีเจตนา เรียกว่า สจิตตกะ ได้แก่ มีเจตนา, เป็นไปโดยตั้งใจ, เป็นชื่อของอาบัติพวกหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยสมุฏฐานมีเจตนา คือ ต้องจงใจทำจึงจะ ต้องอาบัตินั้น เช่น ภิกษุหลอนภิกษุให้กลัวผี ต้องปาจิตตีย์ ข้อนี้เป็น สจิตตกะ คือตั้งใจหลอนจึงต้องปาจิตตีย์ แต่ถ้าไม่ได้ตั้งใจจะหลอน ไม่ต้องอาบัติ และอีกประเภทหนึ่งเป็นอาบัติที่เกิดขึ้นโดยมิได้อาศัยเจตนา เรียกว่า อจิตตกะ ได้แก่ ไม่มีเจตนา เป็นชื่อของอาบัติพวกหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยสมุฏฐานที่แม้ไม่มีเจตนาคือ ถึงแม้ไม่จงใจทำก็ต้องอาบัติ เช่น ฉันทอาหารในเวลาวิกาลดื่มน้ำเมา เป็นต้น^๗ นอกจากนี้ถ้าเปรียบเทียบกับกรรที่ฆ่าชีวิตให้ตกลงโดยมีการวินิจฉัยไว้ดังต่อไปนี้ว่าการกระทำลักษณะใดที่เป็นในส่วนของ สจิตตกะ และการกระทำในส่วนใดที่เป็น อจิตตกะ พอดีจะยกตัวอย่างได้ดังนี้ เช่น

๑.ฆ่าโดยจงใจ คือ สจิตตกะ ได้แก่ คิดไว้ที่แรกว่าจะฆ่าในขณะที่ใจไม่งุ่นง่าน แต่เพราะเหตุ คือ

^๖ วิมพา. (ไทย) ๑/๑๗๕/๑๔๔-๑๔๕.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑.(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๕,๔๖๑.

- ๑.๑ ตกอยู่ในฐานะแห่งความโกลา เช่น โจรปล้นบ้าน แล้วฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย
- ๒.๑ ตกอยู่ในฐานะแห่งความพยายาม เช่น ลอบฆ่าคนที่มีเวรต่อกัน
- ๒.๓ สาเหตุอื่นนอกจากนี้ แล้วพยายามใช้เครื่องมือ หรืออุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. ฆ่าโดยไม่จงใจ คือ อจิตตกะ ได้แก่เกิดไว้ก่อน แต่เพราะเหตุเหล่านี้ คือ
- ๒.๑ บังเอิญบันดาลโทษะ เช่น วิวาทกัน บันดาลโทษะขึ้นแล้วฆ่ากันตาย
- ๒.๒ ประสงค์จะป้องกันตัว เช่น ต่อสู้กันกับผู้ที่มาทำร้ายตัว และฆ่าเขาตาย
- ๒.๓ เพราะไม่แกล้ง เช่น หมายดีพอหลายจำแต่ถูกที่สำคัญผู้ถูกตีตาย ฯลฯ

ความหมายของเจตนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

เจตนาในพระอภิธรรมปิฎกปรากฏดังนี้ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น สัมมาทิฐิ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) นี้ เรียกว่า สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาม ความดำริในการไม่เบียดเบียนนี้ เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียดเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อนี้ เรียกว่า สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกามนี้ เรียกว่า สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นข้อที่พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะนี้ เรียกว่า สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ ข้อที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้สร้างนันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ฯลฯ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ฯลฯ เพื่อทำบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นมิให้เกิดขึ้น ฯลฯ สร้างนันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหายภิชโยภาวไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วนี้ เรียกว่า สัมมาวายามะ สัมมาสติ ข้อที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พึงกำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ พึงกำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้นี้เรียกว่า สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ข้อที่

ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้ว^๔

นิยามและความหมายของเจตนาในทางคำราทางพระพุทธศาสนา

พระอภิธรรมปิฎกนั้นเจตนา หมายถึง ความตั้งใจ กิริยาที่ตั้งใจ ภาวะที่ตั้งใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน^๕

นอกจากนี้ยังมีความหมายปรากฏได้ดังนี้ เจตนา คือ ความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง, ความจำนง, ความตั้งใจ, แบ่งออกเป็น ๓ กาล ซึ่งใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมได้แก่ ๑. ปุพพเจตนา เจตนาก่อนจะทำ ๒. สันนิฏฐापกเจตนาเจตนาอันให้สำเร็จการกระทำ หรือสำเร็จความมุ่งหมาย ๓. อปรเจตนา สืบเนื่องต่อๆ ไปจากการกระทำนั้น (อปรปรเจตนา) เจตนา ๓ นี้ เป็นคำในชั้นอรรถกถาแต่ก็ตรงกับพระไตรปิฎก โดยสรุปความในพระไตรปิฎกข้างเป็นการสร้อยคำที่จะใช้อธิบายหลักกรรมตาม พระไตรปิฎกนั้นข้าง เฉพาะอย่างยิ่งใช้แนะนำเป็นหลักในการที่จะทำบุญ คือกรรมที่ดีให้ได้ผลมาก และมักเน้นในเรื่องทาน (แต่ในเรื่องทานนี้ เจตนาที่ ๒ ท่านมักเรียกว่า “มูญจนเจตนา” เพื่อให้ชัดเจนว่าเป็นความตั้งใจในขณะที่ให้ทานจริงๆ คือขณะที่ปล่อยของออกไปแทนที่จะใช้ว่าสันนิฏฐापกเจตนา หรือความตั้งใจอันให้สำเร็จการกระทำซึ่งในหลายกรณีไม่ตรงกับเวลาของเหตุการณ์ เช่นคนที่ทำบาปโดยขุมหลุมดักให้คนอื่นตกลงไปตายเมื่อคนตกลงไปตายสมใจเจตนาที่หลุมให้ขุดหลุม ดักสำเร็จในวันก่อนเป็น สันนิฏฐापกเจตนา) ดังที่ท่านสอนว่า ควรถวายทานหรือให้ทานด้วยเจตนาในการให้ที่ครบทั้ง ๓ กาล คือ ๑. ก่อนให้มีใจยินดี (ปุพพเจตนา หรือบุพพเจตนา) ๒. ขณะที่ทำใจผ่องใส (มูญจนเจตนา) ๓. ให้แล้ว ชื่นชมปลื้มใจ (อปรเจตนา) คืออธิบายของอรรถกถานี้ก็อ้างพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกนั่นเอง โดยเฉพาะหลักเรื่องทักษิณาที่พร้อมด้วยองค์ ๖ อันมีผลยิ่งใหญ่ ซึ่งในด้านทายก หรือทายิกา คือฝ่ายผู้ให้ มีองค์ ๓^๖ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในเรื่องการถวายทานของเวถกัณฐกีนันทมารดาว่า “ปุพฺพเพว ทานา สุขมโน โหติ ก่อนให้ ก็ดีใจ ทนฺ จิตฺตํ ปสา เทติ

^๔ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๖/๒๐๕/๑๗๑-๑๗๒.

^๕ อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๕/๒๘.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒-๑๓.

เจตยตีติ เจตนา ธรรมที่ชื่อว่าเจตนาเพราะอรรถว่า ตั้งใจ อธิบายว่าย่อมยังสัมปยุตกำลังให้อยู่ ก็ทำจิตให้ผูกผ่อง เสื่อมใส, ทนตวา อตตมโน โหติ ให้แล้ว ก็ชื่นชมปลื้มใจ^{๑๑} ธรรม กับคนให้เป็นไปในอารมณ์เจตนาอันมีลักษณะที่จตุกะ ดังนี้

เจตยิกลกฤษณา มีการตั้งใจเป็นลักษณะคือมีความจงใจเป็นลักษณะ

อายุหรธา มีการประมวลมาเป็นรส จริงอยู่เจตนาที่เป็นไปในภูมิ ๔ ชื่อว่าไม่มีความจงใจเป็นลักษณะก็หาไม่ เจตนาทั้งหมดมีความตั้งใจเป็นลักษณะทั้งนั้นก็เจตนาที่มีการประมวลมาเป็นรสย่อมเป็นทั้งกุศล และอกุศลทั้งนั้น เพ่งถึงฐานะแห่งการประมวลมาซึ่งกุศลกรรม และอกุศลกรรมแล้วสัมปยุตธรรมที่เหลือก็มีกิจเพียงบางส่วนเท่านั้นแต่ว่าเจตนามี อุตสาหะยิ่งนักมีความพยายามยิ่งนัก คือมีอุตสาหะสองเท่ามีความพยายามสองเท่าด้วยเหตุนี้ในปางก่อนจึงกล่าวว่าก็แลเจตนาที่ตั้งอยู่ในสภาพความเป็นเจ้าของแท้เจ้าของนา เรียกว่า เจ้าของแท้ เหมือนอย่างว่าบุรุษเจ้าของนาชวนบุรุษรวมแรงกัน ๕๕ คนยังลงนาพร้อมกัน โดยบอกว่าเรจักเกี่ยวข้าวดังนี้ เจ้าของนามีความอุตสาหะยิ่งมีความพยายามยิ่ง คือมีความอุตสาหะสองเท่ามีความพยายามสองเท่า ย่อมบอกกล่าวถึงเขตมีคำว่ พวกท่านจงเกี่ยวติดต่อกันไป ดังนี้แล้วจัดแจงสุราอาหาร และของหอม เป็นต้นนำไปให้ชนเหล่านั้น ย่อมชี้ทางให้เท่า ๆ กันฉันใด ข้ออุปไมยนี้ บัณฑิตพึงทราบฉันนั้น เถิดจริงอยู่เจตนาเหมือนบุรุษเจ้าของนา ธรรมทั้งหลายเป็นกุศล ๕๕ ที่เกิดขึ้นด้วย สามารถเป็นองค์ของจิตเหมือนบุรุษผู้ร่วมแรงกัน ๕๕ คน เพราะเพ่งถึงฐานะแห่งการประมวลมาซึ่งกุศลกรรมและอกุศลกรรมเจตนาที่มีความอุตสาหะ สองเท่ามีความพยายามสองเท่าเหมือนเวลาที่บุรุษเจ้าของนาทำการอุตสาหะสองเท่า มีความพยายามสองเท่าบัณฑิตพึงทราบความที่เจตนาอันมีความประมวลมาเป็นรส ด้วยประการฉะนี้ที่เจตนาอัน มีการจัดแจงเป็นปทัฏฐาน (สัวิทหนปจจุปฏฐานา) จริงอยู่เจตนาเมื่อจัดแจงย่อมปรากฏเหมือนศิษย์ผู้ใหญ่ และนายช่างใหญ่เป็นต้น ผู้สามารถทำกิจของตน และของผู้อื่นให้สำเร็จเหมือนอย่างว่าศิษย์ผู้ใหญ่เห็นพระอุปัชฌาย์มาแต่ไกลเมื่อตนเองสาธยายอยู่ก็ยังคงศิษย์ผู้น้อยนอกนี้ให้สาธยายตามอัชฌาศัยของตนๆ เมื่อศิษย์ผู้ใหญ่เริ่มสาธยายศิษย์ผู้น้อยแม้เหล่านั้นก็สาธยาย เพราะคล้อยตามศิษย์ผู้ใหญ่ฉันใด และเปรียบเหมือนนายช่างใหญ่เมื่อตนเองถากก็ยังคงถากถากเหล่านั้นให้เป็นไปในกรรม คือการถากของตน ๆ เพราะว่าเมื่อนายช่างใหญ่นั้นเริ่มถากช่างถากเหล่านั้นก็ย่อมถากตามนายช่างใหญ่นั้นฉันใด และเปรียบเหมือนแม่ทัพเมื่อตนเองรบก็เดือน

^{๑๑} อง.จกุก. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๓๗๕.

นักรบแม่นอกนี้ให้ทำการรบ เพราะว่าเมื่อแม่ทัพเริ่มทำการรบนักรบแม่เหล่านักรบ ก็ทำการรบตามแม่ทัพนั้นฉันใด แม่เจตนาที่ฉันนั้น แม่เป็นไปในอารมณ์ด้วยกิจของตนอยู่ก็ยังมีหยุดธรรมแม่อื่นๆ ให้เป็นไปในกรกระทำของตนๆ เพราะว่าเมื่อเจตนาเริ่มกิจของตนแม่ธรรมที่สัมปยุตกับเจตนาเริ่ม เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่เจตนาทำกิจของตน และของผู้อื่นให้สำเร็จเหมือนศิษย์ผู้ใหญ่ และนายช่างใหญ่เป็นต้นก็เจตนาที่พึงทราบว่ปรากฏเป็นไปโดยภาวะที่ให้สัมปยุตธรรม ธรรมให้อุตสาหะในการระลึกรถึงกรงานที่รีบด่วนเป็นต้น ดังนี้^{๑๒}

นิยามและความหมายของเจตนาในงานวิชาการ

เจตนา หมายถึง ความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย เช่น เกิดความโกรธ (กิเลส) ขึ้นมาแล้วตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตายเจตนา การกระทำที่ไม่มีเจตนา หรือผิดจากเจตนาไม่เป็นกรรมที่สมบูรณ์^{๑๓} ดังนั้น กรรมจึงหมายถึงเจตนา และเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจะต้องใช้ปัญญาพิจารณา แม้แต่เจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง หรือดวงจิตหนึ่งก็แสดงว่ากรรมนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือกรรมได้เกิดขึ้นแล้วเมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที^{๑๔} เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้นมีกิจกรรม กรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตได้เคลื่อนไหว แม้เพียงความคิดแต่ก็ไม่ใช่ว่าผลเป็นกรรมละเว้นที่สังสมไว้ในจิตกรรมที่สมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

๑. กิเลส แรงกระตุ้นใจชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งเร้าแรงกระตุ้นใจที่สำคัญเป็นตัวกำหนดหรือเป็นองค์ประกอบ

๒. เจตนา ความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย ต้องการที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งดังที่ปรารถนา หรือตั้งใจไว้เช่น ตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตาย ตั้งใจจะทำร้าย มุ่งหมายใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และความตั้งใจนั้นจะแสดงผลออกมาเป็นกรรม จะดี หรือร้ายย่อมขึ้นอยู่กับแรงกระตุ้นของบุคคลแต่ละคนนั้น

๓. การเคลื่อนไหว กาย วาจา ใจ หรือกระทำความตั้งใจโดยแสดงออกทางช่องทาง

^{๑๒} อภ.สจ. (ไทย) ๓๔/๑/๓๑๔.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุง, หน้า ๖๕.

^{๑๔} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๓๕-๔๑.

๔. เกิดผลสำเร็จความตั้งใจ เช่น โกรธขึ้นมาตั้งใจจะฆ่าเขา ลงมือ และคนที่ถูกฆ่าตายลงตามความตั้งใจอย่างนี้ถือว่าสมบูรณ์^{๑๕}

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าเจตนาในทางธรรม มีความหมายที่ละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาไทยกล่าวคือ ในภาษาไทยมักใช้เจตนาเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายในกับการกระทำที่แสดงออกมาในภายนอกเช่น พุดพลังไปไม่ได้เจตนาหรือเขากระทำการโดยเจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรมถือตามหลักกรรม การกระทำการพุดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ แม้เล็กน้อยที่เกิดขึ้นชั่วครู่ ชั่วขณะแล้วผ่านไปๆ ภายในจิตใจการคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ล้วนมีเจตนาเป็นตัวประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักนำทำให้จิตเคลื่อนไหวโน้มน้าวไปหา หรือผละไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวการจัดแจงแต่งวิถีทางของจิต และเป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้เป็นไปต่างๆ เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือกรรมเกิดขึ้นที่หนึ่งเมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้น ก็คือมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้วจิตมีการเคลื่อนไหวหรือไหวตัวแล้วแม้เป็นเพียงความคิดอะไรเล็กน้อยซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญแต่ก็ไม่ได้ผลเสีย

๒.๒ ความสำคัญของเจตนา

เจตนาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การกระทำสิ่งใดๆ ของมนุษย์จะต้องมีเจตนาเป็นตัวนำ เมื่อมีเจตนาเป็นตัวนำแล้วกระทำลงไปจึงเรียกว่า กรรม แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลางๆ ไม่ได้ระบุว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม กรรมดี หรือกรรมชั่ว ย่อมเกิดขึ้นได้เพราะมีเจตนา เป็นองค์ประกอบตามหลักในทางพระพุทธศาสนาแล้วช่องทางในการกระทำกรรมมี ๓ ทาง คือ กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม กระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม และกระทำทางใจเรียกว่า มโนกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่วของมนุษย์นั้นมีเพียงสามช่องทางเท่านั้นมีเจตนาเป็นเครื่องชี้นำหรือเป็นแกนกลางในการกระทำนั้นๆ อีกประการหนึ่งคำว่ากรรมนั้นที่จัดว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑.กิลส ๒.เจตนา ๓.การเคลื่อนไหว ๔.เกิดผล

^{๑๕} พระอุบล กตปุญโญ, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๕.

สำเร็จ

กรรมจึงหมายถึง เจตนา และเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาแม้แต่เจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง หรือดวงหนึ่งก็แสดงว่ากรรมนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือ กรรมได้เกิดขึ้นแล้วเมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้นมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้วจิตได้เคลื่อนไปหาแม้เพียงความคิดแต่ก็ไม่ใช่ไร้ผลเป็นกรรมอันละเอียดที่สังขมไว้ในจิต

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์สร้างกรรมนั้น เกิดจากกิเลสหรือตัณหา ซึ่งอยู่ในจิตใจของมนุษย์ อันจะผลักดันให้มนุษย์เกิดความต้องการ ความปรารถนา ความกระหายที่จะได้เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องก่อกรรมต่างๆ กรรมดีย่อมส่งผลในทางที่ดี กรรมชั่วส่งผลในทางที่ชั่ว เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตามหลักพระพุทธศาสนาได้พิจารณาถึงกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดกรรมดี และกรรมชั่ว การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ นั้นต้องมีแรงผลักดันให้เกิดการกระทำการกระทำที่ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นกรรมชั่ว ตรงกันข้ามการกระทำที่ประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ เรียกกรรมนั้นว่าเป็นกรรมดี

ธรรมชาติ ๓ ประการนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการคือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ และ อโลภะ ๑ อโทสะ ๑ และอโมหะ ๑ ผู้รู้จักกรรมอันเกิดแต่โลภะ เกิดแต่โทสะ และเกิดแต่โมหะ เขาทำกรรมใดจะน้อย หรือมากก็ตามเขาจะต้องเสวยผลกรรมนั้นในอภัพนี้ วัตถุประสงค์อื่นย่อมไม่มี เพราะฉะนั้นภิกษุผู้รู้แจ้งความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้วิชาบังเกิดขึ้นทั้งละทุกศีลเสียได้ทั้งหมด

โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายชั่ว เรียกว่า อกุศลมูล และอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายดีเรียกว่า กุศลมูล ทั้งอกุศลมูล และกุศลมูลนั้นเป็นมูลเหตุให้มนุษย์ก่อกรรมต่างๆ โดยการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมใน ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างไรก็ตามการกระทำของมนุษย์จะหลีกเลี่ยงกุศลมูล และอกุศลมูลหาได้ไม่ และผลแห่งการกระทำนั้นย่อมตอบสนองเขาอย่างแน่นอน

การกระทำกรรมใดๆ จะมาก หรือน้อยก็ตามผลที่เกิดจากการกระทำกรรมนั้นๆ หาไร้ผลไม่ กรรมกับผลของกรรม (วิบาก) จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เมื่อเราพิจารณาเปรียบเทียบผลสะท้อนของกรรมในทฤษฎีแรงเหวี่ยงของวัตถุนิวตันซึ่งกล่าวว่า หากเกิดแรงเหวี่ยง

ของวัตถุ ณ ที่ใดย่อมจะเกิดแรงเหวี่ยงกลับในทันที จะเห็นได้ว่าผลของกรรมดี กรรมชั่วก็เกิดจาก ผู้กระทำความผิด ถ้าหากผู้กระทำความผิดหนักผลที่ได้รับต้องหนักด้วย^{๑๖}

จะเห็นได้ว่าจากพุทธวจนะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังกล่าวได้บ่งบอกถึงความสำคัญของเจตนาว่า กรรม หรือการกระทำทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมก็ล้วนแล้วแต่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทั้งสิ้น และยังบ่งชี้ไว้ชัดเจนในพุทธวจนะที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

มโนปุพฺพํคมา ชมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา

มนสา เจ ปทุญฺเฐน ภาสตี วา กโรติ วา

ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกัว วหโต ปทิตฺตํ^{๑๗}

“กรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ,

ถ้าบุคคลมีใจร้าย พุดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา

เพราะเหตุนั้นคุณลือหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้นำแอกไปอยู่ฉะนั้น^{๑๘}

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงเรื่องเจตนาแล้วก็ต้องพิจารณาเชื่อมโยงไปถึงกรรมซึ่งเป็นผลสืบเนื่องของเจตนา คำว่า กรรม ตามหลักพระพุทธศาสนามีความหมายดังนี้

๑. การกระทำของบุคคลที่ประกอบด้วยเจตนา ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า เจตนาหํ กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กายเณ วาจาเณ มนสา^{๑๙} แปลความได้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำความผิดด้วยกาย วาจา ด้วยใจ^{๒๐}

^{๑๖} พระมหาพิเชษฐ ธีรวิโส, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน, หน้า ๒๓.

^{๑๗} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๑๕.

^{๑๘} อง.ภก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๗๗.

^{๑๙} อง.ภก. (ไทย) ๒๒/๖๔/๕๗๗.

๒. การกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลส โดยอ้างถึงหลักของวิญญูะ ๓ ซึ่งหมุนเวียนสืบทอด ต่อๆ กันไป ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเป็นวงจรแห่งความทุกข์ได้แก่กิเลส กรรม และวิบาก กิเลส เป็นเหตุให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมได้รับวิบาก

๓. การกระทำที่ยังมีการให้ผล หมายความว่า เมื่อทำกรรมแล้วย่อมบังเกิดผลแน่นอน ดังพุทธวจนะที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการนี้ เหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการ คือ

๑. โลภะ (ความอยากได้) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
๓. โมหะ (ความหลง) เป็นเหตุให้เกิดกรรม

กรรมที่ถูกโลภะครอบงำ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ, โทสะ มีโทสะเป็นเหตุ, โมหะ มีโมหะเป็นเหตุ เป็นเหตุ มีโลภะ, มีโทสะ, มีโมหะ เป็นแดนเกิดย่อมให้ผลในที่ซึ่งอรรถาพของ เขาเกิดบุคคลต้องเสวยผลกรรมนั้นในขั้นที่กรรมนั้นให้ผลในปัจจุบันในลำดับที่เกิด หรือในระยะต่อไป ภิกษุทั้งหลาย เหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการนี้แล ตามหลักพุทธพจน์นี้หมายความว่า กรรมที่ทำได้ด้วยอำนาจของกิเลสอันใดถ้ากิเลสอันนั้นยังไม่หมดจากสันดานกรรมกนั้น ย่อมจะต้องให้ผลเสมอไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ชาตินี้ก็ชาติต่อไป แต่โดยธรรมดาทุกอย่างจะก่อให้เกิดผลก็ต่อเมื่อกรรมนั้นมีโอกาส ถ้าได้โอกาสที่จะให้ผลในชาตินี้ก็ให้ผลในชาตินี้ถ้าในชาตินี้ไม่มีโอกาสก็อาจจะให้ผลในชาติหน้า^{๒๐}”

๒.๓ ลักษณะเจตนาในพระพุทธศาสนา

เจตนาในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็น และสำคัญในการที่จะประกอบเป็นกรรมจะ เห็นได้ว่ามนุษย์ถูกจำแนกออกตามอำนาจของกรรมที่ตนได้กระทำขึ้นมาว่าจะเป็นการส่งผลข้าม ภพ ข้ามชาติ หรือมีผลปรากฏในรูปแบบต่างๆ ในชาติปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้นก็ตามการที่มนุษย์แต่ละคนเกิดมา มีความแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นในส่วนรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ วรรณะ ก็ตาม หรือบางคนเกิดมาเป็นกษัตริย์ บางคนเกิดมาเป็นเศรษฐี บางคนเกิดมาเป็นคนยากจน ยาก

^{๒๐} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๓.

หรือบางคนเกิดมามีวิริยะไม่ครบ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากเจตนาที่ประกอบเป็นกรรมซึ่งเคยสั่งสมกันมาในภพภูมิต่างๆ ทั้งสิ้นเมื่อสิ่งที่ได้กระทำไว้ปรากฏเป็นผลแล้วนั้นแล้ว บุคคลนั้นๆ ก็จะได้รับผล ต่างๆ กันออกไปซึ่งเรียกว่า ผลของกรรมที่ได้ทำไว้ และในพระพุทธศาสนา ช่องทางในการกระทำความกรรม มีได้ ๓ ช่องทาง คือ

๑. กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม
๒. กระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม
๓. กระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

เราจะเห็นได้ว่าการกระทำความกรรมดีหรือกรรมชั่วนั้นมีเพียงสามช่องทางเท่านั้น โดยมีเจตนาเป็นเครื่องชี้วัดหรือเป็นแกนกลางในการกระทำนั้นๆ อีกประการหนึ่งคำว่ากรรมนั้นที่จัดว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. กิเลส หมายถึง แรงกระตุ้นใจชนิดต่างๆ (เป็นตัวกำหนด หรือเป็นองค์ประกอบ)
๒. เจตนา หมายถึง ความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย
๓. การเคลื่อนไหว หมายถึง การเคลื่อนไหวทางใด ทางหนึ่งในทางกาย วาจา ใจ เพื่อกระทำตามความตั้งใจ
๔. เกิดผลสำเร็จ หมายถึง มีเจตนากระทำสิ่งใดแล้วเกิดผลที่เรียกว่า วิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรมที่เกิดจากเจตนา

ดังนั้นถ้าจะกล่าวถึงลักษณะของเจตนาในทางพระพุทธศาสนาแล้ว จึงจะต้องเข้าใจในเรื่องของกรรม กรรมจึงหมายถึง เจตนา และเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาแม้แต่เจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง หรือดวงหนึ่งก็แสดงว่ากรรมนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งเมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้นมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์สร้างกรรมนั้น เกิดจากกิเลส หรือตัณหาซึ่งจะปรากฏอยู่ในใจของมนุษย์เองจะผลักดันให้มนุษย์เกิดความต้องการความปรารถนา ความกระหาย ที่จะได้เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องก่อกรรมต่างๆ กรรมดีย่อมส่งผลในทางดี กรรมชั่ว ย่อมส่งผลในทางชั่วดังพุทธวจนะที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกั”^{๒๑} ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว^{๒๒} ตามหลักพระพุทธศาสนาได้พิจารณาถึงกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดกรรมดี และกรรมชั่วการกระทำทาง

^{๒๑} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓๓/๕๐๓.

^{๒๒} ส.ส. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๓๗๔.

กาย ทางวาจา และทางใจ นั้นต้องมีแรงผลักดันให้เกิดการกระทำการกระทำที่ต้องประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นกรรมชั่ว ตรงกันข้ามการกระทำที่ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ ถือว่าเป็นกรรมดีดังพุทธทวณะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ธรรมชาติ ๓ ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการ คือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ และอโลภะ ๑ อโทสะ ๑ อโมหะ ๑ ผู้รู้จักกรรมอันเกิดแต่โลภะ เกิดแต่โทสะ และเกิดแต่ โมหะ เขาทำกรรมใดจะน้อย หรือมากก็ตาม เขาจะต้องเสวยผลกรรมนั้นในอัตภาพนี้แหละ วัตถุชนิดอื่นย่อมไม่มีเพราะฉะนั้น กิเลสทั้งหลายเหตุให้เกิดความชั่ว ๓ ประการได้แก่โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม”^{๒๓}

โลภะ โทสะ โมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายชั่วเรียกว่า อกุศลมูล และอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายดีเราเรียกว่า กุศลมูล ทั้งอกุศลมูล และกุศลมูลนั้นเป็นทั้งอกุศล มูล และกุศลมูลนั้นเป็นมูลเหตุให้มนุษย์ก่อกรรมต่างๆ โดยการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมใน ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างไรก็ตามการกระทำของมนุษย์จะหลีกเลี่ยงกุศลมูล และอกุศลมูลหาได้ไม่ และผลแห่งการกระทำนั้นย่อมตอบสนองเขาอย่างแน่นอน

การกระทำกรรมใดๆ จะมาก หรือน้อยก็ตาม ผลที่เกิดจากการกระทำกรรมนั้นๆ หาไร ผลไม่ กรรมกับผลของกรรม (วิบาก) จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเมื่อเราพิจารณา เปรียบเทียบผลสะท้อนของกรรมในทฤษฎีแรงเหวี่ยงของวัตถุของนิวตันซึ่งกล่าวว่า หากเกิด แรงเหวี่ยงของวัตถุ ณ ที่ใดย่อมจะเกิดแรงเหวี่ยงกลับในทันทีถ้าพิจารณากับกฎแห่งกรรมทาง พระพุทธศาสนาแล้วจะพบว่าผลของกรรมดี กรรมชั่ว ที่เกิดจากผู้กระทำกรรมถ้าหากผู้กระทำกรรม หนักผลที่รับต้องหนักด้วย^{๒๔}

๒.๔ ประเภทของเจตนาในทางพระพุทธศาสนา

จากนิยาม และความหมายของเจตนาในพุทธศาสนาจะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับเรื่อง กรรมจนกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน โดยที่พุทธศาสนาถือว่าเจตนาตนเองคือกรรม และในทาง กลับกันกฎหมายก็ถือว่ากรรมคือ เครื่องชี้เจตนา ฉะนั้นการศึกษาในเรื่องกรรมในพุทธศาสนาก็ เพื่อให้เข้าใจความหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา และกรรมได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาในเรื่องประเภทของเจตนาต่างๆ ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

^{๒๓} อจ.จตุตถก. (ไทย) ๒๒/๔๓๗/๔๕๐.

^{๒๔} พระมหาพิเชษฐ ธีรวิโส, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน, หน้า ๘.

๒.๔.๑ เจตนาคือกรรม

การศึกษาเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าใจความหมาย และความสัมพันธ์ระหว่างเจตนา และกรรมได้ยิ่งขึ้นตามปกติ กรรมแปลตามศัพท์ว่าการทำงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ เมื่อมองให้ถึงตัวแท้จริงของกรรม หรือมองให้ถึงต้นตอเป็นการมองตรงตัว หรือเฉพาะตัวกรรมก็คือ เจตนาอันได้แก่ เจตน์เจานัง ความตั้งใจ การเลือกคัดตัดสินใจ มุ่งหมายที่จะกระทำหรือพลังนำที่เป็นตัวการกระทำนั่นเอง^{๒๕} เจตนาหรือเจตน์เจานังนี้เป็นตัวนำ บังชี้ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์เป็นตัวการ หรือเป็นแกนนำในการริเริ่มปรุงแต่งสร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรม กรรมเป็นคำสอนสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่งในพุทธศาสนาดังพุทธวจนะที่ว่า “กมฺมุนา วตฺตติโลกิ” โลกเป็นไปตามกรรม อันหมายถึงว่า ธรรมเนียมเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกนี้ซึ่งหากมองลึกกลงไปในเรื่องกรรมนิยามสาระ หรือตัวแท้ของกรรมก็คือเจตนา หรือเจตน์เจานัง ไม่ว่าจะมนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นใด หรือไม่ก็ตาม ก็ต้องมีกรรมนิยามเป็นกฎขึ้นพื้นนอกจากนั้นมนุษย์ก็ใช้เจตน์เจานัง หรือเจตนาเป็นเครื่องกำหนดการปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์เองด้วย และพร้อมกับที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น สิ่งอื่น ต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตน ตลอดจนปรุงแต่งโลกของธรรมชาติอยู่นั้นเองมนุษย์ หรือว่าให้ถูกก็คือ เจตน์เจานังของมนุษย์นั้นก็ปรุงแต่งตัวของเขาเอง ปรุงแต่ง บุคลิกภาพ และวิถีชีวิต หรือชะตากรรมของเขาไปด้วยดังนั้น เจตนาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเบื้องต้นในการทำกรรมอย่างไรก็ตาม ธรรมเนียม จะดำเนินไปได้ย่อมต้องอาศัยจิตนิยามแต่จุดตัดแยกระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยามก็ชัดเจนกล่าวคือ เจตนาเป็นเนื้อหาสาระ และเป็นตัวทำการของกรรมนิยามทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก หรือทำให้มนุษย์เป็นอิสระมีบทบาทเป็นของตนเองต่างหากจากนิยามอื่นๆ สามารถสร้างโลกแห่งเจตน์เจานังของตนขึ้นมาได้ และแบ่งแยกว่าตนมีโลกแห่งการประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่างหากจากโลกของธรรมชาติเจตนาอาศัยกลไกของจิตนิยามเป็นเครื่องมือในการทำงาน และเมื่อเจตนาทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นแล้วกระบวนการก่อผลก็ต้องอาศัยจิตนิยามนั้นแหละดำเนินไปเพราะกรรมนิยามคือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของ มนุษย์คือ กระบวนการต่อการกระทำและการให้ผลของการ

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

กระทำ หรือพูดให้จำเพาะลงไปอีกว่ากระบวนการแห่งเจตน์จำนง หรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไป อันสอดคล้องสมกันเช่น ทำกรรมดีมีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น นอกจากพุทธศาสนาจะมีแนวคิดที่เจตนาเป็นจุดตั้งต้นของกรรม โดยมีโมกกรรมเป็นลำดับแรกแล้วยังได้แบ่งมโนกรรมออกเป็น ๒ ระดับคือ

๑. วิถีจิต คือ จิตที่เป็นระดับความรู้สึกสำนึกทั่วไปรู้ตัวทุกขณะที่ทำพูด คิดสิ่งต่างๆ จิตที่อยู่ในระดับนี้เรียกว่า จิตสำนึก เป็นจิตที่ออกมารับรู้อารมณ์เรื่องราวผ่านทางประตู คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เห็นอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังเห็น คิดอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังคิด วิถีจิตนี้เป็นจิตสำนึก (Conscious mind) ต่างจากภวังคจิตที่เป็นจิตใต้สำนึกเพราะเวลาภวังคจิตคิด จะไม่รู้สึกรู้ตัวว่าคิดอะไร ดังกรณีของคนนอนหลับโดยไม่ฝันอันที่จริงจิตที่ไม่ฝันยังทำงานอยู่แต่ไม่รู้สึกรู้ตัวว่าตนเองกำลังคิด เป็นต้น ๒. ภวังคจิต คือ จิตที่เป็นองค์ประกอบของภพ เป็นจิตที่ทำงานโดยที่คนเราไม่รู้สึกรู้ตัว เรียกว่า “จิตไร้สำนึกหรือจิตใต้สำนึก” ซึ่งเมื่อมโนกรรมทำงานแล้วการให้ผลของกรรมก็จะดำเนินต่อไป โดยพุทธศาสนาได้แบ่งระดับการให้ผลของกรรมออกเป็น ๔ ระดับ คือ

๒.๑ ระดับภายในจิตใจกรรมใดก็ตามที่บุคคลทำไปแล้วย่อมทำให้เกิดผลภายในจิตใจเป็นเบื้องต้นเป็นเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมทั้งส่วนที่เป็นคุณสมบัติ และวิบัติคือกุศลกรรมและอกุศลกรรม ตามสภาพของจิตใจที่ถูกปรุงแต่งมาจากกิเลสเป็นฝ่ายสนับสนุน

๒.๒ ระดับบุคลิกภาพกรรมระดับนี้ ทำให้เกิดผลในด้านการเสริมสร้างค่านิยมปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออกทั้งการวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไป เป็นต้น

๓.๓ ระดับวิถีชีวิตของบุคคลการให้ผลของกรรมในระดับนี้ จะชักนำความเป็นไปต่างๆ ในชีวิตของบุคคลทำให้เขาได้รับประสบการณ์ทั้งที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนาประสบผลตอบสนองจากภายนอกจึงพบทั้งความสุข ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงกันข้ามซึ่งเรียกว่า “โลกธรรม”

๓.๔ ระดับสังคมผลของกรรมระดับนี้มีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ทำให้เกิดความเลื่อมความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของบุคคลทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ทำให้เสียความสมดุลทางธรรมชาติไปแล้วส่งผลย้อนกลับมากระทบต่อมนุษย์เองแม้ว่าพุทธศาสนาจะอธิบายเรื่องกรรมไว้มากมายในหลายลักษณะจนกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่ที่สุดในหลักพุทธศาสนาก็ตามแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ “พุทธ

ศาสนาถือว่ากรรมทุกอย่างมีจิตเป็นแดนเกิดทั้งสิ้นการกระทำที่มีได้เกิดจากจิตไม่จัดว่าเป็นกรรมตามความหมายของพุทธศาสนา”^{๒๖}

๒.๔.๒ เจตนาคือสังขาร

ในพุทธศาสนานี้จะพบว่าบางครั้งมีการใช้คำว่า สังขาร เจตนา และกรรม ในความหมายเดียวกัน เนื่องจากเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ดังที่พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้คำอธิบายความหมายของคำว่าสังขารไว้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ดังนี้กลุ่มที่

๑. สังขาร หมายถึง สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง, สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยเป็นรูปธรรมก็ตาม นามธรรมก็ตาม ได้แก่ชั้น ๕ ทั้งหมด, ตรงกับคำว่าสังขตะ หรือสังขตธรรมได้ในคำว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง

๒. สังขาร หมายถึง สภาพที่ปรุงแต่งใจให้ดีหรือชั่ว, ธรรมมีเจตนาเป็นประธานที่ปรุงแต่งความคิด การพูด การกระทำมีทั้งที่ดีเป็นกุศล ที่ชั่วเป็นอกุศล ที่กลางๆ เป็นอัพยาทุกต ได้แก่เจตสิก ๕๐ อย่าง (คือ เจตสิกทั้งปวงเว้นเวทนาและสัญญา) เป็นนามธรรมอย่างเดียว, ตรงกับสังขารชั้นในชั้น ๕ ได้ในคำว่า รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยงสังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง ดังนี้ เป็นต้น อธิบายอีกปริยายหนึ่งสังขารตามความหมายนี้ยกเอาเจตนาขึ้นเป็นตัวนำหน้า ได้แก่ สัญญาเจตนา คือเจตนาที่แต่งกรรมหรือปรุงแต่งการกระทำมี ๓ อย่าง คือ ๑. กายสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางกาย คือ กายสัญญาเจตนา ๒. วิจิตสังขารสภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางวาจา คือ วิจิตสัญญาเจตนา ๓. จิตต-สังขาร หรือ มโนสังขารสภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางใจ คือ มโนสัญญาเจตนา

๓. สังขาร หมายถึง สภาพที่ปรุงแต่งชีวิตมี ๓ คือ ๑. กายสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งกาย ได้แก่ อัสสาสะ ปัสสาสะคือ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ๒. วิจิตสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งวาจา ได้แก่ วิตก และวิจารณ์ ๓. จิตตสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งใจได้แก่สัญญา และเวทนาจะเห็นได้ว่ามีการใช้คำว่าสังขารในการอธิบายถึงทุกสิ่งที่เป็นการปรุงแต่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ชั้น ๕ ปฏิจจสมุปบาท รวมถึงในทางอภิธรรม โดยสังขารในความหมายตามรูปศัพท์หมายถึงสภาพ หรือธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิตส่วนสังขารตามนัยไตรลักษณ์หมายถึงสิ่งทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมในปรมัตถธรรม ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ยกเว้นนิพพานแล้ว ที่เหลืออีก ๓ จัดเป็นสังขาร

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

ดังนั้น สังขารในไตรลักษณ์จึงเท่ากับขั้น ๕ ทั้งหมด ส่วนสังขารตามนัยแห่งขั้น ๕ และพระอภิธรรมมีความหมายแคบกว่า สังขารตามนัยพระอภิธรรมหมายถึงเจตสิก ๕๒ แต่ไม่หมายถึงรูปและจิตถ้าเปรียบเทียบเจตสิกในพระอภิธรรมกับสังขารในขั้น ๕ แล้ว สังขารในขั้น ๕ คือ เจตสิก ๕๐ ดวง เว้นเวทนาเจตสิก และสัญญาเจตสิกเพราะเวทนาเจตสิก และสัญญาเจตสิกจัดเป็นขั้นหนึ่ง ในขั้น ๕ นอกจากนี้พุทธปรัชญายังได้แสดงประเภทต่าง ๆ ของสังขารไว้หลายนัยด้วยกัน เช่น เรื่องสังขาร ๔ ที่ประกอบด้วย

๑. สังขตสังขาร สังขารคือ สิ่งที่ปัจจัยของคน ๆ ปรุ่งแต่งขึ้น (หมายถึงสิ่งทั้งปวง)

๒. อภิสังขตสังขาร สังขารคือ สิ่งที่กรรมแต่งขึ้น (รูปธรรม-นามธรรม)

๓. อภิสังขรณกสังขาร สังขารคือ ตัวกรรมผู้เป็นเจ้าของหน้าที่แต่ง (เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล)

๔. ปโยคากิสังขาร สังขารคือ ความเพียรพยายาม(ความเพียรทางกายและจิต)ในวิสุทธิมรรคได้ให้ทรรศนะว่า สังขารที่มีวิชาเป็นปัจจัยนั้นคือ สังขาร ๖ คือ

๔.๑ ปุญญาภิสังขาร

๔.๒ อปุญญาภิสังขาร

๔.๓ อเนญชาภิสังขาร

๔.๔ กายสังขาร

๔.๕ วิจิสังขาร และ

๔.๖ มโนสังขาร^{๒๑} และสังขาร ๖ นี้เองเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิญญานนอกจากนี้ยังได้

มีการอธิบายความหมายของสังขาร ว่าได้แก่ เจตนา ๖ หมวด คือเป็นเจตน์จำนง หรือความคิดปรุ่งแต่งในเรื่องต่างๆ คือ รูปสัญญาเจตนาคือ เจตจำนง หรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับรูป สัททสัญญาเจตนาเจตจำนงหรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับเสียง คันธสัญญาเจตนาเจตจำนง หรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับกลิ่น รสสัญญาเจตนาเจตจำนงหรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับรส โผฏฐัพพสัญญาเจตนาเจตจำนง หรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องกาย และธรรมสัญญาเจตนาเจตจำนงหรือความคิดปรุ่งแต่งเกี่ยวกับอารมณ์ทางใจสังขารจึงได้แก่องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำซึ่งแต่ง

^{๒๑} อภ.ติก.อ. (ไทย) ๒/๒๓/๓๐๑.

จิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ ประชุมแปรการตรึงตรองนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกาย วาจาให้เป็นไปต่างๆเป็นที่มาของกรรมเช่น สรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ มานะ ทิฐิ อิศสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวบอย่างง่าย ๆ ว่าเครื่องปรุงของจิตเครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรมในส่วนที่อธิบายว่า ชั้น ๕ คือ องค์ประกอบของทุกชีวิตนั้น สังขารก็คือ องค์ประกอบสำคัญของชีวิตซึ่งหมายถึง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีให้ชั่ว ให้เป็นกลางสถานะต่าง ๆ ที่ปรุงแต่งจิตนี้ก็คือ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตที่มีเจตนาเป็นตัวนำในการปรุงแต่งจิตใจให้เกิดการคิดแล้วแสดงออกทางกาย และวาจา เรียกว่า เป็นตัวการที่ก่อให้เกิดกรรมนั่นเองโดยมีเจตนาเป็นตัวแสดงลักษณะพิเศษของสังขารที่ทำให้สังขารชั้นต่างจากชั้นอื่น ๆ อีกด้วยสังขารจึงหมายถึงรวมทั้งเครื่องแต่งคุณภาพของจิต หรือเครื่องปรุงของจิตซึ่งมีเจตนาเป็นตัวนำ และกระบวนการแห่งเจตน์จำนงที่ชักจูงเลือกรวบรวมเอาเครื่องแต่งคุณภาพเหล่านั้นมาประสมปรุงแต่งความนึกคิด การพูด การทำให้เกิดกรรมทางกาย วาจา ใจ อย่างไรก็ตามในการอธิบายตามแนวชั้น ๕ นั้นมุ่งแสดงตัวสถานะให้เห็นว่าชีวิตมีองค์ประกอบอะไรมากกว่าจะแสดงกระบวนการที่กำลังดำเนินอยู่ว่าชีวิตเป็นไปอย่างไร ดังนั้นคำอธิบายเรื่องสังขารในชั้น ๕ ตามปกติจึงพูดถึงแต่ในแง่เครื่องแต่งคุณภาพของจิต หรือเครื่องปรุงของจิตว่ามีอะไรบ้าง แต่ละอย่างมีลักษณะอย่างไร ส่วนการอธิบายในแง่กระบวนการปรุงแต่งซึ่งเป็นขั้นออกโรงแสดง ท่านยกกล่าวในหลักปฏิบัติสมุปบาทชี้ให้เห็นว่า ชีวิตเป็นไปอย่างไรสังขารซึ่งเป็นหัวข้อหนึ่งในปฏิบัติสมุปบาท แปลว่าสภาพที่ปรุงแต่งจิต หมายความว่า องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือให้เป็นกลาง ๆ ประชุมแปรการตรึงตรองนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นกรรมแบบต่าง ๆ ถ้าจะเปล่งง่าย ๆ ก็ว่าความคิดปรุงแต่งแม้ในความหมายแง่นี้ก็ยึดเอาเจตนานั่นเองเป็นหลักบางครั้งท่านก็แปลเองง่ายๆว่าสังขารก็คือ เจตนาทั้งหลายนั่นเอง ดังนั้นในหลักปฏิบัติสมุปบาท ความหมายของสังขารจึงมีรูปร่างแบบปฏิบัติก็คือ จำแนกออกเป็น กายสังขาร (การปรุงแต่งแสดงเจตน์จำนงทางวาจาหรือเจตนาที่ปรุงแต่งการกระทำทางกาย) วจิตสังขาร (การปรุงแต่งแสดงเจตน์จำนงทางวาจาหรือเจตนาที่ปรุงแต่งการกระทำทางวาจา) และ จิตตสังขาร (การปรุงแต่งแสดงเจตน์จำนงทางใจหรือเจตนาที่ปรุงแต่งการกระทำทางใจ) ต่างจากคำ

อธิบายแนวข้อ ๕ ซึ่งจำแนกสังขารเป็นองค์ธรรมเครื่องปรุงแต่งต่าง ๆ มี ศรัทธา สติ เมตตา กรุณา ปัญญา โลภะ โทสะเจตนา สมာธิ เป็นต้น^{๒๘}

๒.๔.๓ เจตนาด้านจริยธรรม

ในด้านของจริยธรรมหรือจริยศาสตร์อันเป็นการมองด้านการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ ว่าเป็นความถูกต้อง ดี ชั่ว นั้น พุทธศาสนาได้แบ่งการกระทำของมนุษย์เป็น ๓ ทางคือ ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นการพิจารณาในระดับสมมุติบัญญัติเท่านั้น และด้วยเหตุที่ว่า “พระพุทธเจ้าเป็นนักปฏิบัติ แม้จะตรัสแสดงสังขารมก็ต่อเกี่ยวข้องถึงจริยธรรมเสมอ คือมุ่งผลดีที่จะเกิดแก่ชีวิตของผู้ที่ทรงแนะนำสั่งสอน ทรงแนะนำสั่งสอนให้เขานำไปใช้ประโยชน์ได้” ดังนั้นในการศึกษาเรื่องเจตนาในพุทธศาสนาจึงต้องศึกษาในมุมมองด้านจริยธรรมด้วยเพื่อที่จะสามารถเทียบเคียงไปใช้ในสังคมอย่างเข้าใจได้ง่ายขึ้นเนื่องด้วยสังขารมในพุทธศาสนาก็คือ กฎธรรมคาแห่งธรรมชาติ ส่วนจริยธรรม คือ ความรู้ในการประยุกต์สังขารมมาใช้ในทางปฏิบัติมันเองยิ่งไปกว่านั้น พุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่งระบบจริยธรรมจึงต้องประสานต่อเนื่องกัน โดยตลอดทั้งด้านจิตใจและความประพฤติ ทางกายวาจาในภายนอก และถือว่าจิตใจเป็นจุดเริ่มต้น จึงกำหนดที่เจตนาในใจเป็นหลักเพื่อให้การกระทำความดีต่างๆ เป็นไปด้วยความจริงใจอย่างแน่อนมิใช่เพียงแต่ไม่หลอกลวงคนอื่นเท่านั้น แต่หมายถึงการไม่หลอกลวงตนเองด้วยเป็นการกำจัดหนทางไม่ให้เกิดปัญหาทางจิตใจในด้านความขัดแย้งของความประพฤติการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งสอนในสิ่งที่ทำได้จึงทำให้การศึกษาเรื่องเจตนาในมุมมองด้านจริยธรรม หรือจริยศาสตร์อันเป็นการมองด้านการประพฤติปฏิบัติ ของมนุษย์ว่าเป็นความถูกต้อง-ผิด,ความดี-ความชั่ว ตามแนวทางของพุทธศาสนานี้จะสามารถเทียบเคียงนำไปปรับใช้กับการพิจารณา ความดี ชั่ว ถูกผิด ในทางกฎหมาย ซึ่งเป็นความจริงในระดับสมมุติบัญญัติได้เป็นอย่างดีโดยพุทธศาสนานั้นแบ่งการกระทำของมนุษย์ออกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในส่วนที่เป็นการกระทำดี หรือที่เรียกว่ากุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่

๑. กายสุจริต ประกอบด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ และการไม่ประพฤติผิดใน

^{๒๘} รพีพรรณ โขพุทธา, การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบูรณาการสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย, หน้า ๒๕-๓๑.

กาม

๒. วชิสุจริต ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดหยาบคาย และ การไม่พูดเพื่อจ้อเหลวไหลไร้สาระ

๓. มโนสุจริต ประกอบด้วย การไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น การไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมส่วนในทางตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐^{๒๕} ก็คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งได้แก่

๓.๑. กายทุจริต ประกอบด้วย การฆ่าสัตว์ (รวมถึงเบียดเบียนผู้อื่น หรือ สัตว์อื่นให้ ประสบทุกข์ภัย) การลักทรัพย์และการประพฤตินอกกาม

๓.๒. วชิสุจริต ประกอบด้วย การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดหยาบคาย การพูด เพื่อจ้อ เหลวไหลไร้สาระ

๓.๓. มโนทุจริต ประกอบด้วย การคิดเบียดเบียนผู้อื่น การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมได้กล่าวไว้แล้วว่าเจตนาดี คือเจตนาที่เป็นกุศลและเจตนาชั่ว คือเจตนาที่เป็นอกุศล เจตนาที่เป็นกุศลคือ เจตนาที่ประกอบด้วย อโลภะ อโมหะ อโทสะ เจตนาที่เป็นอกุศล คือ เจตนาที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ โทสะผู้ที่เป็นคนดีโดยมีเจตนาดีกระทำในสิ่งหนึ่งแต่ บังเอิญผลของการกระทำนั้น ไม่เป็นผลดีดังที่ตั้งใจไว้มีตัวแปรหรือเหตุเฉพาะหน้ามาบดบังสถานการณ์ จนทำให้ผลที่ปรากฏเป็นผลเสียไปตามนัยแห่งพุทธปรัชญาก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความดี โดยมีได้สูญเสียคุณสมบัติของคนดีไปเนื่องจากได้พยายามที่จะทำดีอย่างสุดความสามารถแล้วผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลเป็นสิ่งที่อาจแปรผันไปได้เพราะบุคคลดำรงอยู่ในโลกแห่งอนิจจังมีตัวแปร คือสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงได้นั่นเอง ผลของเจตนาของบุคคลจึงอาจเกิดขึ้นไม่ตรงกับเจตนาของบุคคลผู้กระทำได้หวังตั้งใจ ไว้ดี หรือชั่วมิได้ตัดสินที่ผลแต่ตัดสินที่เจตนาเป็นหลักแต่ในกรณีที่ทราบเจตนา และภาวะของผู้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้วนั้นแหละจึงนำเอาผลจากเจตนามาพิจารณาว่าสิ่งที่บุคคลทำไปโดยมีเจตนาดีหรือชั่วนั้น เป็นเรื่องดี หรือชั่วมากน้อยเท่าใดอันมีผลให้ทราบว่าบุคคลมีระดับความเป็นคนดี หรือคนชั่วแตกต่างกันมาก หรือน้อยกว่ากันเท่าใด โดยที่การพิจารณาผลลัพธ์ของเจตนาจะนำมาประกอบการตัดสินจริยธรรมเพื่อเสริมสนับสนุน

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

การตีคุณค่าให้หนักแน่นยิ่งขึ้นกล่าวคือ ถ้าเป็นการกระทำโดยเจตนาที่ตั้งใจจะให้เกิดผลดีแล้วบังเอิญเกิดเป็นผลดีขึ้นตามเจตนาก็นับว่าเป็นดีโดยสมบูรณ์ ส่วนถ้าเป็นการกระทำโดยเจตนาที่ตั้งใจจะให้เกิดผลร้าย และก็เกิดผลร้ายขึ้นมาจริงๆ ตามเจตนาก็นับว่าเป็นชั่วโดยสมบูรณ์การจะพิจารณาว่าดีมากหรือน้อยเพียงใดชั่วมากหรือน้อยเพียงใดก็ดูจากผลที่เกิดขึ้นจากเจตนาตั้งระบุไว้ในพระไตรปิฎก ว่า“บางคนในโลกนี้ไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา มีคุณน้อย มีอรรถาพ น้อย มักอยู่เป็นทุกข์เพราะผลกรรมเล็กน้อย บุคคลเช่นนี้ทำบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็พาเขาไปสู่สุรก็ได้”^{๓๐} และ “บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นใน ตนผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผล เช่นนั้น”^{๓๑} ดังนั้นผลจึงเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นติดตามมาทุกครั้งที่มีการกระทำใดๆ ไม่มีการกระทำที่ ประกอบด้วยเจตนาแล้วปราศจากผลพุทธปรัชญาจึงอาศัยหลักนี้มาเป็นเกณฑ์ตัดสินร่วมกับเจตนา ของบุคคล เพราะถือว่าเจตนาเป็นหลักต้องมีเจตนาก่อนแล้วกระทำจึงจะมีผลที่สามารถวัดคุณค่า ทางจริยธรรมนั้นตามมาตัวอย่างหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตถึงแนวทางการพิจารณาในเรื่องผลของเจตนาคือ การทำอัตวินิบาตกรรมของบุคคลถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือทุกข์แต่ก็ไม่จัดเป็นการ กระทำที่ดีหรือควรกระทำแต่อย่างใดเพราะพุทธปรัชญาจัดว่าเป็นการเบียดเบียนตนเองทำให้ตนเอง ได้รับความตายมิใช่แนวทาง ที่จัดปัญหาที่เหมาะสม และถูกต้องซึ่งจัดเป็นวิหิงสาวิตกะนั้นั้น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นเจตนาว่าหนักหลักการตัดสินโดยใช้เจตนา เป็นเครื่องตัดสินเน้นความสำคัญของเจตนาว่าเป็นจุดเริ่มของการกระทำดีหรือชั่วโดยพิจารณาจาก กรรมที่แสดงออกประกอบด้วยภาวะของบุคคล และผลจาก เจตนาตนเอง

๒.๔.๔ เจตนาด้านอิทธิธรรม

อิทธิธรรมเป็นคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่อง ปรมัตถธรรมหรือความจริงแท้ที่สุด แห่งธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยจิต เจตสิก รูป นิพพาน ดังนั้นหากประสงค์จะทราบเจตนาของ มนุษย์คืออะไร และมีส่วนประกอบอย่างไรในทางอิทธิธรรมย่อมสามารถให้ความรู้ที่ละเอียดมากที่สุด ในทาง อิทธิธรรมนั้นเจตนาคือ เจตสิกที่อยู่ในจิตทุกดวงโดยเจตสิกก็คือ ธรรมชาติฝ่ายนามธรรมชนิด

^{๓๐} อจ.ทก. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๓๔.

หนึ่งที่มีหน้าที่ประกอบกับจิตปรุงแต่งจิตทำให้จิตมีความสามารถในการรู้อารมณ์ได้ต่างๆ ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกว่าเจตนามีในสมัยนั้นเป็นไฉน การคิด กิริยาที่คิด ความคิด อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมนวิญญูณธาตุที่สมกันนั้นอันใดนี้ชื่อว่า เจตนามีในสมัยนั้นเมื่อเจตนาคือ การคิดก็ต้องมีตัวผู้คิดซึ่งทางอภิธรรมถือว่าผู้คิดก็คือจิต ซึ่งธรรมชาติของจิต เป็นประธานในการรู้อารมณ์ แต่การรู้อารมณ์ของจิตจะมีได้นั้นต้องอาศัยเจตสิกประกอบการปรุงแต่ง ถ้าไม่มีเจตสิกประกอบการปรุงแต่งจิต จิตก็ไม่สามารถรู้อารมณ์ได้ ดังนั้นจิตกับเจตสิกเป็นธรรมชาติที่ต้องอิงอาศัยกันปราศจากกันไม่ได้ กล่าวคือ มีจิตอย่างเดียวก็รู้อารมณ์ไม่ได้หรือมีเจตสิกอย่างเดียวก็รู้อารมณ์ไม่ได้ ฉะนั้นเพื่อให้เข้าใจว่าเจตนาเกิดได้อย่างไร จึงจำเป็นต้องทราบถึงองค์ประกอบของเจตนาที่เรียกกันว่าเจตสิกซึ่งตามนัยแห่งอภิธรรมได้ให้คำจำกัดความแก่เจตสิกไว้ดังนี้

๑. เอกุปปาท เกิดพร้อมกับจิต
๒. เอกนิโรธ คับพร้อมจิต
๓. เอกวตฺตูก อาศัยที่เกิดที่เดียวกันกับจิต
๔. เอกาลมฺพน รู้อารมณ์เดียวกันกับจิต^{๓๒}

นอกจากนี้เจตสิกยังถูกจำแนกเป็น ๕๒ ลักษณะ ดังนี้

สัพพจิตสาธาณเจตสิก เป็นเจตสิกที่สาธาณะแก่จิตทั้งหมดหมายความว่าจิตทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนนับอย่างย่อ ๘๘ ดวง หรือนับอย่างพิศดารก็มี ๑๒๑ ดวงนั้นเมื่อจิตดวงใดเกิดขึ้นเจตสิกทั้ง ๘ ดวงนี้ ย่อมเกิดประกอบกับจิตนั้นพร้อมกันทั้ง ๘ ดวงเสมอไปไม่มีเว้นเลย

๑. ผัสสเจตสิก คือ การกระทบอารมณ์
๒. เวทนาเจตสิก คือ การเสวยอารมณ์กล่าวอย่างธรรมดาสามัญก็คือ ความรู้สึก รู้สึกว่าสบายหรือไม่สบาย
๓. สัญญาเจตสิก คือ ความจำหมายอารมณ์
๔. เจตนาเจตสิก คือ การแสวงหา หรือขวนขวายที่จะให้เป็นไปในอารมณ์ หรือความตั้งใจหรือความสำเร็จ มีการชักชวนเป็นลักษณะมีการขวนขวายเป็นกิจมีการจัดแจงเป็นผลมีนามชั้นทั้ง ๓ ที่เหลือ (คือ เวทนาชั้น สัญญาชั้น วิญญูณชั้น) เป็นเหตุใกล้

^{๓๒} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๔๘-๑๐๔๙/๒๖๕.

๕. เอกัคคตาเจตสิก คือ การตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว

๖. ชีวิตินทริยเจตสิก คือ การรักษาธรรมที่เกิดร่วมด้วยตนให้ตั้งอยู่ตามอายุของตน

๗. มนสิการเจตสิกคือ การกระทำอารมณ์ให้เกิดจิต หรือความใส่ใจในอารมณ์มนสิการเจตสิก คือ ความใส่ใจในอารมณ์นี้ ถ้ามีความใส่ใจเป็นอันดีต่ออารมณ์ หรือใส่ใจในอารมณ์ด้วยอุบายอัน แยกกาย คือใส่ใจให้ถูกต้องตรงตามสภาวะแห่งความเป็นจริงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดจิตที่ถึงามปภินณกเจตสิกเป็นเจตสิกเบ็ดเตล็ดไม่ประกอบด้วยจิตทั่วไปแต่ประกอบได้เป็นบางดวง ปภินณกเจตสิกมี ๖ ดวง ดังต่อไปนี้

๑. วิตกเจตสิก คือ การขกจิตขึ้นสู่อารมณ์มีความหมายใกล้เคียงกับเจตนาเจตสิกความตั้งใจใน อารมณ์ และมนสิการเจตสิกความใส่ใจในอารมณ์เพื่อให้เกิดความแตกต่างกันจึงมีอุปมาด้วยเรือแข่งว่าเจตนาเจตสิกอุปมาดังคนพายหัวต้องคว่ำธงให้ได้อันหมายถึงความสำเร็จคือชัยชนะ มนสิการเจตสิก อุปมาดังคนถือท้ายต้องคัดวาดเรือให้ตรงไปยังตรงอันเป็นหลักชัยวิตกเจตสิกอุปมาดังคนพายกลางลำ มุ่งหน้าจำพายไปแต่อย่างเดียว

๒. วิจารณ์เจตสิก คือ การประคองจิตให้อยู่ในอารมณ์ กล่าวอย่างธรรมดาที่ว่าคิดบ่อยๆ นั้นเอง

๓. อธิโมกขเจตสิก คือ มีการตัดสินอารมณ์

๔. วิจารณ์เจตสิก คือ ความเพียรเพื่อให้ได้อารมณ์

๕. ปิติเจตสิก คือ ความปลาบปลื้ม หรืออิมใจในอารมณ์ อหนึ่ง ปิติ กับ สุข ต่างกัน คือปิติเป็นสังขารขันธ สุขเป็นเวทนาขันธ และเมื่อมีปิติจะต้องมีสุขเสมอแน่นอนแต่เมื่อมีสุข อาจจะไม่มียุติด้วยก็ได้

๖. นันทเจตสิก คือ ความพอใจในอารมณ์ความปลงใจที่จะทำกุศลเจตสิก ๑๔ ดวง ดังนี้

๖.๑ โมหเจตสิก คือ ความหลง ความไม่รู้จริงตามสภาวะของอารมณ์

๖.๒ อหิริเจตสิก คือ ความไม่ละอายต่อการทำบาป ไม่ละอายต่อการทำกุศล

๖.๓ อโนตตปเจตสิก คือ ความไม่สะดุ้งกลัวต่อการทำบาปไม่สะดุ้งกลัวต่อการทำกุศล

๖.๔ อุทัจจเจตสิก คือ ความฟุ้งซ่าน ไม่สงบ คิดฟุ้งไปในอารมณ์ต่างๆ

๖.๕ โลกเจตสิก คือ ความรัก ความอยากได้ความดีใจในอารมณ์ทั้ง ๖

๖.๖ ทิฏฐิเจตสิก คือ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงในสภาวะธรรม

๖.๗ มานเจตสิก คือ ความถือตนความทะนงตน การเปรียบเทียบกับชาติ โศตร สกฺล รูป สมบัติ ทรัพย์ศึลปะวิทยา การงาน หรือความเฉลียวฉลาด

๖.๘ โทสเจตสิก คือ ความโกรธความไม่ชอบใจในอารมณ์ทั้ง

๖.๙ อีสสาเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิตให้จิตเกิดความไม่ยินดี ความริษยาในการได้ลาภได้ยศของผู้อื่น

๖.๑๐ มัจฉริยเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ปรุงแต่งจิตให้จิตเกิดความตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ยอมเสียสละ

๖.๑๑ กุกกวจเจตสิก คือ ธรรมชาติที่เดือดร้อนรำคาญใจในสิ่งชั่วอกุศลกรรมที่ได้ทำไปแล้ว และร้อนใจในกุศลกรรมความดีที่ยังไม่ได้ทำ

๖.๑๒ ถีนเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้จิตท้อถอยหดหู่ เชื่องซึม ไม่ใส่ใจใน

๖.๑๓ มัทธเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยคนให้หดหู่ท้อถอยว่างหงา หวานอน และว่างซึมหลับ จับอารมณ์ไม่ติด

๖.๑๔ วิจิกิจฉาเจตสิก คือ ความสงสัย ความลังเลไม่แน่ใจในอารมณ์ต่างๆ สงสัย ตัดสินอารมณ์ไม่ได้ โสภณเจตสิก เป็นเจตสิกที่ดีงาม ไม่เศร้าหมอง ไม่เร่าร้อน เมื่อประกอบกับจิต ก็ทำให้จิตนั้นดีงามปราศจากความเร่าร้อนให้จิตตั้งอยู่ในศีลธรรมมีการเว้นจากบาป เว้นจากทุจริต มีจำนวน ๒๕ ดวง และยังแบ่งออกได้เป็น ๔ พวก คือ

โสภณสาธารณเจตสิก มี ๑๕ ดวงเป็นเจตสิกที่สาธารณะกับโสภณจิตทั้งหมดหมายความว่า โสภณจิต ๕๕ หรือ ๕๑ ดวงนั้น ไม่ว่าดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้นจะต้องมีโสภณสาธารณเจตสิกนี้ ประกอบพร้อมกันทั้ง ๑๕ ดวง โดยโสภณสาธารณเจตสิก ๑๕ ดวง มีดังนี้

๑. สัทธาเจตสิก คือ ความเชื่อถือเหตุผลตามความเป็นจริง ความเลื่อมใสในกุศลธรรม ความเชื่อในฝ่ายดีเช่น เชื่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒. สติเจตสิก คือ ความระลึกอารมณ์ และยับยั้งมิให้จิตตกไปในอกุศล ความระลึกอารมณ์ที่เป็นกุศลความระลึกได้ที่รู้ทันอารมณ์สติ เป็นธรรมที่มีอุปการะมากต้องใช้สติต่อเนื่องกันตลอดเวลา ในทางเจริญวิปัสสนาหรือเจริญสมาธิ มุ่งทางปฏิบัติซึ่งเป็นทางสายเดียวที่จะหลุดพ้นจากกิเลสไปได้โดยเจริญสติปัญญาทาง กาย เวทนา จิต ธรรม มีสติระลึกอยู่เสมอ

๓. หิริเจตสิก คือ ความละอายต่อการทำบาปทำชั่ว ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

๔. โอดตัปปเจตสิก คือ ธรรมชาติที่มีความสะดุ้งกลัวต่อผลของบาปจึงไม่ทำบาป
๕. อโโลกเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ไม่อยากได้ไม่ข้องในอารมณ์ ไม่คิดในอารมณ์เมื่อประสบในอารมณ์นั้นจะพยายามให้หลุดออกไปจากอารมณ์นั้น
๖. อโทสเจตสิก คือ ธรรมชาติที่ไม่โกรธ ไม่หยาบคาย ไม่มีปองร้าย ไม่ประทุษร้าย (มีเมตตาต่อกัน)
๗. ตัตตรัมมฉัตตตาเจตสิก คือ การทำใจเป็นกลาง เป็นยุดติธรรม ไม่มีอคติ ไม่ลำเอียง การวางใจเฉยในอารมณ์ (เป็นอุเบกขาในพรหมวิหาร)
๘. กายปัสสัทธิเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้เจตสิกสงบจากอกุศล ความสงบจากอกุศลของเจตสิก
๙. จิตตปัสสัทธิเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้จิตสงบจากอกุศล ความสงบจากอกุศลของจิต
๑๐. กายลหุตาเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้เจตสิกเบาจากอกุศล ความเบาของเจตสิกจากอกุศล
๑๑. จิตลหุตาเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้จิตเบาจากอกุศล ความเบาของจิตจากอกุศล
๑๒. กายมูทุตาเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้เจตสิกมีความอ่อนโยน ความอ่อนโยนของเจตสิกทำให้เป็นไปง่ายดายในอารมณ์ที่เป็นกุศล
๑๓. จิตตมูทุตาเจตสิก คือ สภาวะที่ทำให้จิตอ่อนโยน เจตสิกที่ทำให้จิตอ่อนโยนเป็นไปได้ง่ายดายในอารมณ์ที่เป็นกุศล
๑๔. กายกัมมัณฺญตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ควรแก่การงานอันเป็นกุศล ความควรแก่การงานของเจตสิก
๑๕. จิตตกัมมัณฺญตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้จิตควรแก่การงานอันเป็นกุศล การทำให้จิตควรแก่งาน
๑๖. กายปาคุณฺญตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้เจตสิกคล่องแคล่วต่อกุศล ความคล่องแคล่วของเจตสิกในกุศล
๑๗. จิตตปาคุณฺญตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้จิตคล่องแคล่วต่อกุศล
๑๘. กายชุกตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้เจตสิกมุ่งตรงต่อกุศล ความมุ่งตรงของเจตสิกต่อกุศล
๑๙. จิตตชุกตาเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำให้จิตมุ่งตรงต่อกุศล การทำให้จิตมุ่งตรงต่อกุศล

วิรตีเจตสิกมี ๓ ดวง เป็นเจตสิกที่เว้นจากบาปกรรมทั้งปวง อันเกิดจากกายทุจริตและวจีทุจริตวิรตีเจตสิก มี ๓ ดวง คือ

๑๕.๑ สัมมาวาจาเจตสิก คือ การพูดชอบ พูดสิ่งที่เป็นกุศล เว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ มี มุสาวาท พุคปลด ปิสุณาวาท พุคต่อเสียด ผรุสวาท พุคหยาบคาย สัมผัสปลาลป พุคเพื่อเจ้าไร้สาระ ทั้งนี้ไม่เกี่ยวกับอาชีพ

๑๕.๒ สัมมากรรมันตเจตสิก คือ ประกอบการทำงานชอบ การงานที่ไม่ทุจริต เว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ มี นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และล่วงประเวณี เป็นการกระทำปกติ คือ เป็นการทำงานปกติประจำวันไม่เกี่ยวกับอาชีพ

๑๕.๓ สัมมาอาชีวะเจตสิก คือ ความเป็นอยู่ชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ประกอบอาชีพที่สุจริต อัปมัญญาเจตสิก มี ๒ ดวง ได้แก่กรรณาเจตสิก และมุกิตาเจตสิก^{๓๓}

๑๕.๓.๑ กรรณาเจตสิก คือ มีความสงสาร อยากจะช่วยเหลือสัตว์ที่กำลังได้รับทุกข์อยู่ หรือที่จะได้รับทุกข์ในภายหน้า

๑๕.๓.๒ มุกิตาเจตสิก คือ พลอยยินดีด้วยในเมื่อรู้ว่าเรามีความสุข มีความยินดีต่อสัตว์ที่ได้สุขปัญญาเจตสิก มีดวงเดียว ไม่มีพวก มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปัญญินทรีย์เจตสิก ปัญญาเจตสิก คือความรู้ในเหตุผลแห่งความจริงของสภาวะธรรม และทำลายความเห็นผิด หรือเป็นเจตสิกที่มีความรู้เป็นใหญ่ปกครอง ซึ่งสหชาตธรรมทั้งปวงจากการแบ่งเครื่องประกอบของจิตออกเป็น ๕๒ ประเภทจะเห็นว่าทางอภิธรรมจัดให้เจตนาเจตสิก คือธรรมชาติที่ตั้งใจต่ออารมณ์นี้ เป็น ๑ ใน ๗ ของสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ซึ่งจะต้องประกอบอยู่ในจิตทุกดวง คืออาจกล่าวได้ว่า ทราบใดที่จิตยังคงทำงาน ทราบนั้นยังคงมีเจตนาอยู่เสมอ เพียงแต่ในแต่ละขณะเจตนาจะหยิบจับนำเจตสิกอื่นใดมาปรุงใส่เพิ่มเติมให้เป็นมโนกรรมก่อนจะแสดงออกไปเป็นรูปธรรม คือทางวจีกรรม และกายกรรม ต่อไปอภิธรรมยังได้อธิบายต่อไปว่าลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกต่างๆ แล้วแบ่งออกได้เป็น ๘๕ ดวง โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้ ๕ กลุ่ม คือ

๑. อกุศลจิต ๑๒

๒. อเหตุกจิต ๑๘

^{๓๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๕๑/๔๓๗.

๓. กามาวจรโสภณจิต ๒๔

๔. มหัคคตจิต ๒๗

๕. โลกุตตรจิต ๘

ซึ่งในแต่ละกลุ่มได้อธิบายจำแนกแจกแจงให้สามารถเข้าใจว่าความคิดแต่ละอย่างเกิดได้ด้วย องค์ประกอบใดในหัวข้อเหตุกับเจตสิก ซึ่งเป็นการแสดงว่าเจตสิกใดมีเหตุอะไรบ้าง หรือว่าเจตสิกใด เกิดพร้อมกับเหตุอะไรได้บ้าง ดังนี้

๑. เจตสิกที่มีเหตุเดียว มี ๓ ดวง ได้แก่ โลภะ โทสะ วิจิกิจฉาอธิบายว่าโลกเจตสิกจะต้องเกิดพร้อมกับโมหะอย่างแน่นอนจะเกิดแต่ลำพังโดยไม่มีโมหะไม่ได้จึงกล่าวได้ว่าโลกเจตสิกมีเหตุเดียวคือ โมหะเหตุโทสเจตสิกก็ดีวิจิกิจฉาเจตสิกก็ดีจะต้องเกิดกับโมหะเช่นเดียวกัน ดังนั้น โทสเจตสิก จึงมีเหตุเดียว คือโมหะเหตุและวิจิกิจฉาเจตสิก ก็มีเหตุเดียว คือโมหะเหตุ

๒. เจตสิกที่มี ๒ เหตุ มี ๕ ดวง ได้แก่ โมหะ ทิฏฐิ มานะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจะ อโลภะ อโทสะ ปัญญาอธิบายว่าโมหเจตสิก เป็นเจตสิกที่มี ๒ เหตุเพราะว่าโมหเจตสิกที่เกิดพร้อมกับ โลภะก็มีโลกเหตุเป็นเหตุเมื่อ โมหเจตสิกเกิดพร้อมกับ โทสะก็มีโทสะเหตุเป็นเหตุรวมความว่า โมหเจตสิก มีโลกเหตุเป็นเหตุก็ได้มีโทสเหตุเป็นเหตุก็ได้ ดังนั้นจึงได้ชื่อว่าโมหเจตสิก มี ๒ เหตุ ทิฏฐิเจตสิก กับ มานเจตสิก รวม ๒ ดวงนี้จะต้องเกิดพร้อมกับโลภะ โลภะก็ต้องเกิดพร้อมกับโมหะ เป็นอันว่าทิฏฐิเจตสิกก็ดี มานเจตสิกก็ดี แต่ละดวงต่างก็จะต้องเกิดพร้อมกับโลภะ และโมหะ ดังนั้น ทิฏฐิมานะ เป็นเจตสิกที่มี ๒ เหตุ คือมีโลกเหตุ โมหะเหตุเป็นเหตุร่วมพร้อมกันอิสสาเจตสิก มัจฉริยะเจตสิกกุกกุจะเจตสิก รวม ๓ ดวงนี้ แต่ละดวงที่เกิด จะต้องเกิดร่วมกับโทสะ และโมหะด้วยพร้อมกัน ดังนั้นเจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้ แต่ละดวงมี ๒ เหตุ คือ โทสเหตุ โมหะเหตุ เป็นเหตุร่วมพร้อมกัน อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก ปัญญาเจตสิก ที่ประกอบพร้อมกันในจิตดวงใด เจตสิก ๓ ดวงนี้ต่างก็เป็นเหตุซึ่งกันและกัน คือ อโลภเจตสิกก็มี อโทสเหตุ และอโมหเหตุ รวมมี ๒ เหตุ อโทสเจตสิก ก็มี อโลภเหตุ และ อโมหเหตุ รวมมี ๒ เหตุ ปัญญาเจตสิก ก็มี อโลภเหตุ และ อโทสเหตุ รวมมี ๒ เหตุ ๓. เจตสิกที่มี ๓ เหตุ มี ๒๗ ดวง ได้แก่ อหิริกะ อนอตตปปะ อุทัจจะ ถินะ มิททะและโสภณเจตสิก ๒๒ (เว้น อโลภะ อโทสะ ปัญญา) อธิบายว่า อหิริกเจตสิก อนอตตปปะเจตสิก อุทัจจะเจตสิก รวมเจตสิกทั้ง ๓ ดวงนี้ อยู่ในประเภทโมจตุกเจตสิกซึ่งประกอบด้วยอกุศลจิตได้ทุก ๆ ดวงทั้ง ๑๒ ดวง อกุศลจิตทั้งหมดนั้นมี ๓ เหตุ คือ โลภเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ

เจตสิก ทั้ง ๓ ดวงที่กล่าวนี้จึงสามารถเกิดกับเหตุทั้ง ๓ นั้นได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นเจตสิกที่มี ๓ เหตุถิ่น
 เจตสิก มิตฺตเจตสิก ๒ ดวงนี้ ประกอบกับโลกมูลจิตก็ได้ประกอบกับโทสมูลจิตก็ได้โลกมูลจิตมี
 โลกเหตุกับโมหเหตุ โทสมูลจิตมีโทสเหตุกับโมหเหตุ รวมจิต ๒ ประเภทนี้มี ๓ เหตุ คือ โลกเหตุ
 โทสเหตุ โมหเหตุ ดังนั้น ถิ่นะมิทฺตระ ซึ่งประกอบกับจิต ๒ ประเภทนี้ได้จึงได้ชื่อว่าเป็นเจตสิกที่มี ๓
 เหตุ คือ โลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุโสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นอโลกเจตสิก อโทสเจตสิก ปัญญาเจตสิก
 ซึ่งเป็น ต้นเหตุ และได้กล่าวในข้อ ๒ แล้ว) เป็นเจตสิกที่สามารถเกิดพร้อมกันกับอโลกเจตสิก อโท
 สเจตสิก ปัญญาเจตสิกได้ จึงกล่าวว่าโสภณเจตสิก ๒๒ ดวงนี้มี ๓ เหตุ

๔. เจตสิกที่มี ๕ เหตุ มี ๑ ดวง ได้แก่ ปิตติอธิบายว่า ปิตติเจตสิก ดวงเดียว เป็นเจตสิกที่มี ๕
 เหตุ คือ เมื่อเกิดพร้อมกับ โลกโสมนัสก็มีโลกเหตุ โมหเหตุ เมื่อเกิดกับโสมนัสญาณสัมปยุต ก็มี
 อโลกเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ จึงรวมเป็น ๕ เหตุ เว้นโทสเหตุอย่างเดียว เพราะโทสมูลจิต นั้นไม่
 มีปิตติแต่โทมนัส จากการพิจารณาเหตุแห่งเจตสิกนี้จะเห็นว่ามิมีเหตุเข้ามาร่วมด้วยเสมอแม้แต่
 ปิตติยังมีโมหเหตุเกิดร่วมด้วยได้ ดังนั้นโมหะซึ่งเป็นตั้งอวิชชาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้
 จิตเกิดการปรุงแต่ง และเป็นตัวการสำคัญที่นำเจตสิกอื่นมาประกอบขึ้นเป็นกรรม โดยเฉพาะการ
 ประกอบขึ้นเป็นอกุศลกรรมเมื่อได้ศึกษาถึงวิถีจิต เรื่องขณะจิตในอติมหันตารมณวิถีจะเข้าใจได้ดี
 ขึ้นว่าแต่ละการกระทำของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรโดยพุทธศาสนา ได้อธิบายว่าในการทำงานของ
 จิตที่เรียกว่าวิถีจิตนั้นมีวงจรการทำงานอยู่ถึง ๑๗ ขณะจิต ตามลำดับดังต่อไปนี้ขณะนี้ ๑ อดีตภวังค
 เป็นภวังคจิตดวงแรกที่กระทบกับอารมณ์ใหม่หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าอารมณ์ใหม่มากกระทบกับ
 ภวังคจิตดวงใด ภวังคจิตดวงนั้นได้ชื่อว่า อดีตภวังคมีกรรมอารมณ์หรือกรรมนิมิตอารมณ์หรือคต
 นิมิตอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นอารมณ์ที่ได้มาจากภพก่อนซึ่งขอสम्मติเรียกว่า อารมณ์เก่า
 อดีตภวังคก็ยังมีอารมณ์เก่ายังไม่ได้รับอารมณ์ใหม่เป็นแต่เพียงอารมณ์ใหม่มากกระทบเท่านั้นเองดังนั้น
 จิตดวงนี้จึงยังไม่เรียกว่า วิถีจิตขณะที่ ๒ ภวังคขณะเป็นภวังคจิตที่ไหวตัวเพราะเหตุที่มีอารมณ์
 ใหม่มากกระทบแต่ยังคงเป็นภวังคจิตที่มีอารมณ์เก่าอยู่ จึงยังไม่เรียกว่าวิถีจิตเหมือนกันขณะที่ ๓
 ภวังคปัจเจกจะเป็นภวังคจิตที่ตัดกระแสภวังค คือปล่อยอารมณ์เก่าวางอารมณ์เก่าเพื่อรับอารมณ์ใหม่
 ที่มากกระทบนั้นต่อไปภวังคปัจเจกนี้ก็ยังคงเป็นภวังคจิตที่มีอารมณ์เก่าอยู่จึงยังไม่เรียกว่าวิถีจิต
 เช่น เดียวกันอดีตภวังค ภวังคขณะ และภวังคปัจเจกขณะที่ ๔ ปัญจทวาราวัชชณะเป็นกิริยาจิตก็
 เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาอารมณ์ใหม่ที่มากกระทบนั้นว่าเป็นอารมณ์ที่มาทางทวารไหนจะได้เป็นปัจจัยให้
 สัญญาณแก้วิญญานจิตทางทวารนั้นปัญจทวาราวัชชณจิตนี้เป็นปฐมวิถีจิต คือเป็นจิตดวงแรกที่ขึ้น

วิธีหรือที่นับเป็นวิธีเพราะจิตดวงนี้ได้รับอารมณ์ใหม่แล้ว และจิตดวงต่อ ๆ ไปก็รับอารมณ์ใหม่ และนับเป็นวิธีจิตจนกว่าจะสุคติ คือกลับเป็นภวังคไปตามเดิมขณะที่ ๕ ปัญจวิญญาณก็เกิดขึ้นตามควรแก่อารมณ์ คือเป็นรูปารมณ จักขุวิญญาณก็เกิดขึ้นเห็นรูปนั้นเป็นสัททารมณ โสตวิญญาณก็เกิดขึ้น ได้ยินเสียงนั้นเป็นคันธารมณ ฆานวิญญาณ ก็เกิดขึ้น รู้กลิ่นนั้นเป็นรสารมณ ชิวหาวิญญาณก็เกิดขึ้น รู้รสนั้นเป็นโณภูตัพพารมณ กายวิญญาณก็เกิดขึ้น รู้สึกในสัมผัสนั้นขณะที่ ๖ สัมปฏิจฉันนะก็เกิดขึ้นร้ออารมณ์จากปัญจวิญญาณเสนอต่อไปยังสันตிரณะขณะที่ ๗ สันตிரณะ เกิดขึ้นได้สวนอารมณ์นั้นว่าดีหรือไม่ประการใดขณะที่ ๘ โวภูตัพพะ ก้อมโนทวาราวชชนจิต ที่ทำหน้าที่ โวภูตัพพนกิจทางปัญจทวารนี้ก็เกิดขึ้นตัดสิน และกำหนดให้เป็นไป กุศล หรืออกุศล หรือกิริยาตามควรแก่ มนสิการ และบุคคลขณะที่ ๙ ถึงขณะที่ ๑๕ รวม ๗ ขณะ เป็น ขวนจิต ทั้ง ๗ ขณะเกิดขึ้น เสพอารมณ์นั้นเป็น กุศล อกุศล กิริยา ตามที่โวภูตัพพะได้ตัดสิน และกำหนดมานั้นแล้ว เสพให้เป็นกุศลก็เป็นกุศลทั้ง ๗ ขณะ ให้เป็นอกุศล หรือกิริยาอย่างใดก็เป็นอย่างนั้นแต่อย่างเดียวตลอดทั้ง ๗ ขณะ ขวนจิตที่เกิดได้ในวิธีนี้ได้เฉพาะกามชวนจิต ๒๕ ดวงเท่านั้นขณะที่ ๑๖ และ ๑๗ ตทาลัมพะนะ ก็เกิดขึ้นยึดหน่วงอารมณ์ที่หลุดจาก ขวนะนั้นอีก ๒ ขณะ เป็นอันครบ ๑๗ ขณะจิตเป็นอันสิ้นสุคติ และสิ้นอายุของอารมณ์ใหม่นั้นด้วยพอดีแล้วก็กลับเป็นภวังคจิตรับอารมณ์ต่อไปตามเดิมพระอภิธรรมได้มีการอธิบายความเป็นมาของภวังคจิต และวิธีจิตโดยยกข้ออุปมาขึ้นมาเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นดังนี้ ชายคนหนึ่งนอนหลับคลุมโปงอยู่โคนต้นมะม่วงอันมีผลสะพร่งเกิดมีลมพัดมะม่วงผลหนึ่งตกลงมาใกล้ที่นอนเขาเพราะเสียงตกลงของมะม่วงผลนั้นทำให้เขาคืนเขาเลิกผ้าออกจากศีรษะลืมตาเห็นมะม่วงผลนั้น จึงหยิบขึ้นมาพิจารณาและคมดู ทราบว่าเป็นมะม่วงสุก จึงบริโภคแล้วกลืนมะม่วงที่อยู่ในปากลงคอไปครั้นแล้วก็นอนหลับในที่เดิมต่อไประยะเวลาแห่งภวังคจิต^{๓๔} เปรียบ เหมือนระยะเวลาที่ชายคนนั้นหลับคลุมโปงอยู่ใต้ต้นมะม่วงระยะเวลาแห่งปัญจทวาราวชชนจิต เปรียบเหมือนระยะเวลาที่ลมมากระทบประสาทระยะเวลาแห่งปัญจวิญญาณจิตเปรียบเหมือนระยะเวลาที่ชายคนนั้นตื่นเพราะเสียงตกลงของผลมะม่วงนั้นระยะเวลาแห่งสัมปฏิจฉนจิตเปรียบเหมือน ระยะเวลาที่ชายนั้นจับผลมะม่วงที่ตกลงมาระยะเวลาแห่งสันตிரณจิต^{๓๕} เปรียบเหมือนระยะเวลาที่ชายคนนั้นหยิบผลมะม่วงที่จับอยู่มาพิจารณาระยะเวลาแห่งโวภูตัพพนจิตเปรียบเหมือน

^{๓๔} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๔๓/๑๕๘/๕๐๓.

^{๓๕} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๓๕/๓๑๕/๒๘๒-๒๘๔.

ระยะเวลาที่ชายคนนั้นดมผลมะม่วง และรู้ว่าเป็นมะม่วงสุกระยะเวลาแห่งชวนจิตเปรียบเหมือน ระยะเวลาที่ชายคนนั้นเอาผลมะม่วงเข้าปากเพื่อบริโภคระยะเวลาแห่งตทาลัมพนจิตเปรียบเหมือน ระยะเวลาที่ชายคนนั้น กลืนชิ้นมะม่วงที่อยู่ในปากลงคอไป และการหลับสนิทต่อไปใหม่เป็นระยะที่ จิตออกจากวิถิจมดิ่งลงสู่กว้างอีกนี่ คือกว้างจิต ดังนั้นเจตนาในมุมมองของอภิธรรม คือการที่ เจตสิกแต่ละอย่างรวมทั้งเจตนาเจตสิกได้มารวมกันในหนึ่งวิถิจิตซึ่งมีระยะเวลาสั้น ๆ เพียง ๑๗ ขณะ โดยระยะที่จะปรุงแต่งแล้วแสดงออกมาสู่โลกภายนอกก็คือช่วงเวลาแห่งไวภูวัญพนจิต ๑ ขณะ ต่อกับชวนจิตอีก ๗ ขณะเท่านั้นทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวหากมี โมหะเจตสิกเป็นตัวนำแล้ว ย่อมเกิดเป็นอกุศลเจตนาขึ้นเสมอส่วนจะเป็นเจตนาร้ายแรงเช่นไรก็ต้องดูส่วนประกอบอื่นๆ ว่ามี เจตสิกใดมาประกอบด้วยนั่นเอง^{๓๖}

๒.๕ องค์ประกอบของเจตนาในพระพุทธศาสนา

เจตนาเป็นตัวกำหนดการถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมที่เราเรียกว่า การกระทำแต่ก็ เป็นการยากที่จะพิจารณาแยกแยะ และเข้าถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆเหล่านี้เพราะเป็นสิ่งที่มอง เห็น ไม่ได้ด้วยตาเปล่าแต่เป็นสิ่งที่มียู่ภายในจิตใจซึ่งเมื่อใดก็ตามที่เจตนา ภายในครบซึ่งองค์ ประกอบแล้วก็จะถ่ายทอดออก และเมื่อนั้นเกิดพฤติกรรมใดขึ้นมา ก็จะบ่งบอกถึงลักษณะของการ กระทำที่มีเจตนาขึ้นๆ เป็นตัวกำหนดได้ จึงต้องทำความเข้าใจว่ามีใช้การกระทำทุกอย่างเป็นกรรม ไปหมดการกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย ๒ อย่างคือ

๑. ต้องมีเจตนา (volition) คือ มีความตั้งใจหรือจงใจจะทำการนั้น

๒. เจตนาขึ้นต้องประกอบไปด้วยกุศลกรรมหรือ อกุศลกรรม เป็นองค์ประกอบ

เมื่อมีเจตนาที่ครบองค์ประกอบทั้ง ๒ ประการในเบื้องต้นแล้วก็จะประกอบด้วยลักษณะ ของการแสดงออกมาโดยเป็นการกระทำที่ถ่ายทอดออกมาทางทวารซึ่งจะเป็น ไปในทางที่เป็นกุศล หรืออกุศล ก็ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นมีเจตนาที่ประกอบเป็นไปใน ทิศทางใด

เมื่อมีเจตนาและการกระทำ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมที่จะก่อให้เกิดผลแห่งกรรมหรือใช้ ศัพท์เฉพาะว่า “วิบากกรรม” ฉะนั้น คำว่า “กรรม” เป็นส่วนเหตุ และ “วิบาก” เป็นส่วนผลจะเห็น ได้ว่าความหมายของคำว่ากรรมที่คนส่วนมากใช้นั้นจะเป็นส่วนผลมากกว่าส่วนเหตุซึ่งเป็นการใช้ที่ ผิด เช่น หากเกิดเหตุการณ์อะไรที่ไม่ดีแล้วคนส่วนมากมักจะพูดว่า “กรรมจริงๆ” ซึ่งที่จริงแล้ว

^{๓๖} ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๓๐๐/๑๘๖.

เหตุการณ์ร้ายนั้นเป็นวิบากแห่งกรรมที่ได้ทำไปแล้วจึงต้องแยกแยะคำว่า “กรรม” และ “วิบาก” ให้เข้าใจอย่างถูกต้อง

กรรม และวิบาก สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ กรรมดีให้วิบากดี และกรรมชั่วให้วิบากชั่ว หรือจะใช้ว่ากรรมขาว และกรรมดำก็ได้ หรือจะใช้คำว่า “กุศลกรรม” และ “อกุศลกรรม” ก็ได้ ล้วนแต่มีความหมายเหมือนกัน^{๓๓}

๒.๕.๑ กรรมที่มีเจตนาและไม่มีเจตนา

ดังที่ได้อธิบายไปแล้วว่าการกระทำของบุคคลแต่ละคนนั้นเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าการกระทำต้องมีเจตนา จึงจะเกิดผล ที่เรียกว่า กรรมที่สมบูรณ์ เช่นเดียวกันถ้ามีการกระทำโดยมีเจตนาคือความตั้งใจทำ จงใจทำ หรือต้องการที่จะทำนั้น เมื่อเกิดขึ้นเมื่อใดหรือเกิดขึ้นในตอนใดตอนหนึ่ง ถือว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น ตรงกันข้ามกับการกระทำกระทำที่ไม่มีเจตนาคือ ใจไม่ได้สั่งให้ทำ มิไม่มีความตั้งใจที่จะทำ มิไม่มีความจงใจที่จะทำ หรือมิไม่มีความต้องการที่จะทำสิ่งนั้น ก็จะไม่จัดว่าเป็นกรรม เช่น คนเจ็บซึ่งมิใช่สูง เกิดเพื่อคลั่ง แม้จะพูดคำหยาบออกมา เอามือหรือเท้าไปถูกใครเข้าก็ไม่เป็นกรรม ในทางวินัยก็ยกเว้นให้พระที่วิกลจริตซึ่งล่วงเกินสิกขาวินัยไม่ต้องอาบัติ ทั้งนี้ก็โดยหลักที่ว่าถ้าผู้ทำไม่มีเจตนา การกระทำนั้นก็ไม่เป็นกรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องการกระทำที่มีเจตนา และไม่มีเจตนา เช่น นาย ก กับ นาง ข เป็นสามีภรรยากัน อยู่บ้านที่มีสวนอันสวยงาม แมวจากข้างบ้านมักเข้ามาใช้สวนของเขาเพื่อขับถ่าย นาย ก รำคาญ และ โกรธมากที่จะต้องมาเก็บสิ่งสกปรกของแมวข้างบ้าน แต่ นาง ข รักแมวจึงไม่รู้สึกระไร ถ้าต้องเก็บก็เก็บไปทิ้งโดยไม่บ่นอะไรมาก แต่พอ นาย ก เห็นแมวที่ไร ก็ต้องทิ้งงานทุกอย่างที่กำลังทำอยู่และวิ่งออกไปไล่แมวออกจากสวนของตน บางครั้งก็เอาก้อนหินขว้างมัน

จะเห็นได้ว่า การเห็นแมวของ นาย ก กับ นาง ข นั้นให้ผลที่ต่างกัน การเห็นแมวของ นาย ก ได้ทำให้ นาย ก สร้างกรรมดำ แต่การเห็นแมวของนาง ข ไม่ได้ทำให้ นาง ข สร้างกรรมอะไรทั้งสิ้น ที่นาย ก สร้างกรรมดำ เพราะพอเขาเห็นแมวแล้วก็นึกถึงก้อนอุจจาระที่เหม็นน่ารังเกียจ จึงมีเจตนาที่จะไล่แมวออกจากสวน และการไล่แมวของเขานั้นทำให้เขาหยิบก้อนหินขึ้นมาขว้างไปที่แมว การกระทำทั้งหมดนี้สำเร็จเป็นกรรมเพราะมีทั้งเจตนาและการกระทำพร้อมสรรพเมื่อมีกรรมอันเป็นเหตุแล้วก็ต้องมีวิบากเพราะกรรมนั้นเท่ากับการขว้างเมล็ดพืชลงในดินแล้วผลอันสืบเนื่องจากกรรมนั้นจะต้องให้อย่างแน่นอนอนในอนาคต

^{๓๓} ศุภวรรณ พิพัฒนวรรณวงศ์ กรีน , คู่มือชีวิต ภาคกฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕,

นอกจากนี้ตัวอย่างของกรรมดี เช่น นาย ก กำลังนั่งดูข่าวจากโทรทัศน์กับครอบครัวของนาย ก อยู่ และผู้สื่อข่าวกำลังรายงานเรื่องแผ่นดินไหวที่ประเทศอินเดียซึ่งทำให้มีคนเสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมากมายับยั้งนับแสนคน ความทุกข์ได้มากจากความคนเหล่านี้อย่างมหาศาล หากมีคน ๕ คนที่นั่นเหมือนกันหมด แต่ปฏิภิกิริยาของแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน คนอื่นดูแล้วก็อาจจะเฉยๆ เห็นว่ามันก็มีข่าวร้ายอย่างนี้อยู่เสมอ ไม่ได้คิดอะไรมากไปกว่าการเห็นภายในจอ และผ่านเลยไป แต่หากนาย ก เป็นคนมีเมตตาโดยนิสัยที่มีอยู่ดั้งเดิมแล้ว การเห็นความทุกข์ของคนมากมายนับหมื่นนับแสนเช่นนี้ย่อมสร้างความสะเทือนใจให้แก่ นาย ก ทำให้ นาย ก เริ่มคิดว่าจะสามารถช่วยคนเหล่านี้ได้อย่างไร เจตนาของนาย ก เริ่มเกิดโดยการคิดหาทางช่วย และนาย ก ก็ไม่ได้คิดเท่านั้น พอคนอ่านข่าวบอกว่า นาย ก หรือคนอื่นๆ สามารถช่วยได้ได้โดยการบอกว่าสามารถบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือคนที่กำลังทุกข์เหล่านั้น นาย ก ก็จะรีบเอาปากกาและกระดาษมาจดเบอร์โทรศัพท์ไว้ หลังจากนั้นก็จะโทรไปตามเบอร์นั้นพร้อมกับบอกรายละเอียดของบัตรเครดิตและจำนวนเงินที่ต้องการบริจาค ฉะนั้น การดูข่าวของคน ๕ คนไม่ได้ทำกรรมอะไร เมื่อนาย ก ได้สร้างกรรมดีไว้ วิบากแห่งกรรมดีนั้นก็จะต้องให้ผลดีในอนาคตแน่นอน

๒.๕.๒ กรรมที่กระทำโดยไม่เจตนา

กรรมที่กระทำโดยไม่เจตนา นั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กตัตตากรรม หรือกตัตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ หมายถึง กรรมที่ทำโดยไม่ตั้งใจ หรือทำด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คือผู้ทำไม่รู้ว่าเป็นบุญหรือเป็นบาป ทำไปก็สักแต่ว่าทำเท่านั้น กตัตตากรรมหรือ กตัตตาวาปนกรรมนี้ นับว่าเป็นกรรมที่มีน้ำหนักเบาที่สุด^{๓๘} สมมติว่าวันหนึ่งเราเดินเข้าไปในสวนของเรา และก่อนที่เราจะรู้สึกว่าจะอะไรเป็นอะไร เราก็ได้เหยียบหนอนจนแบนคิดพื้นเข้าไปตัวหนึ่งแล้ว เช่นนี้เราเหยียบโดยไม่ตั้งใจ แต่การกระทำได้เกิดขึ้นแล้ว แต่ก็ยังจัดเป็นกรรมที่ยังไม่สมบูรณ์เพราะไม่มีเจตนาที่จะทำ ฉะนั้น ผลหรือวิบากที่เราจะได้รับนั้นจะไม่รุนแรงเท่ากับการมีเจตนา

การกระทำเช่นนี้เปรียบเทียบได้ว่า เมื่อเราเข้าไปในร้านขายของ เดินดูของอยู่ และบังเอิญว่าไปทำแก้วที่วางบนชั้นตกลงมาแตก แก้วก็แตกไปแล้วทั้งๆ ที่เราไม่ได้ตั้งใจทำ ก็จะขึ้นอยู่กับเจ้าของร้านว่าอยากจะให้อภัยเราสักเท่าใด ถ้าเขารู้แน่ชัดว่าเราไม่ได้ตั้งใจ มันเป็นอุบัติเหตุ และเมื่อเราขอโทษเขาก็อาจจะบอกว่าไม่เป็นไร เราไม่ได้ตั้งใจ แล้วกันไป ไม่ต้องชดใช้เป็นเงิน แต่หากเจ้าของร้านเป็นคนค่อนข้างขี้เหนียว เมื่อเราขอโทษแล้ว เขาจะโกรธเราเต็มทีก็ไม่ได้ เพราะเราไม่ได้ตั้งใจ มันเป็นอุบัติเหตุ แต่เพราะความขี้เหนียวของเขา เขาอาจจะบอกว่าเอาเงินชดใช้ให้เขาหน่อยก็หายกัน เช่นกันว่าเมื่อตัวเราเดินไปเหยียบตัวหนอนจนแบนคิดดิน หากเรารีบขอโทษกรรมต่อตัว

^{๓๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๓๕-๔๑.

หนอนที่เราเพิ่งเหยียบไปใหม่ๆ นั้นว่า “อโหสิเถิด ตัวหนอน ฉันไม่ได้ตั้งใจเหยียบเธอจริงๆ ขอโทษด้วย อโหสิให้ฉันด้วย” หากพูดเช่นนี้แล้วและเจ้าของชีวิตที่เราเพิ่งพรวดไปนั้นอาจจะได้ยินที่เราบอกเขาก็อาจจะให้ หรือไม่ให้ อโหสิกรรมแก่เราอันนี้แล้วแต่เจ้าของชีวิตนั้นซึ่งเหมือนกับเจ้าของร้านที่ได้ เปรียบเทียบไว้แล้วแต่ต้น^{๓๕}

๒.๕.๓ ความรุนแรงของกรรมและวิบาก

ความรุนแรงของกรรม และวิบากนั้นขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของเจตนาจะนั้น เจตนาของการฆ่ามดตัวหนึ่ง นกตัวหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง และคนๆ หนึ่งนั้นย่อมไม่เหมือนกันมีความรุนแรงที่ต่างกันมากคนส่วนมากจะคิดว่าเป็นชีวิตเล็ก และนี่เป็นชีวิตใหญ่จึงก่อให้เกิดความรุนแรงที่ต่างกัน แต่ที่จริงชีวิตก็คือชีวิตเหมือนกันหมดไม่ว่าเล็ก หรือใหญ่มันก็คือการพรวดชีวิตทั้งนั้น ความแตกต่างอยู่ที่ความยาวนานตั้งแต่จุดที่มีเจตนา และการกระทำที่พรวดชีวิตนั้นต่างหากในช่วงเวลานั้นๆ สภาวะ จิตของคุณก็จะมีการสร้างกรรมที่ก่อให้เกิดวิบากอยู่ตลอดเวลาความรุนแรงของกรรม และวิบากนั้นสามารถเปรียบเทียบได้กับการถ่อแ่งดินสอและการขีดเส้นถ้าเราถ่อดินสออย่างเบาๆ เส้นที่ขีดออก มากี่จะเบาบางถ้าเรากดแรงหน่อยเส้นก็จะชัดมากขึ้น ถ้าเรากดแรงมากเส้นก็จะใหญ่ และหนามากขึ้นตามลำดับความแรงที่เราถ่อแ่งดินสอนั้น

ตัวอย่าง เช่น ถ้าเรานั่งเขียนหนังสืออยู่ มีมดแดงตัวหนึ่งคลานมาใกล้มือเรา เรากลัวว่ามันจะกัด จึงเอานิ้วมีมดแดงจนตายและเป่าซากศพนั้นทิ้ง ไปจากจุดที่เราเห็นมดแดง และมีเจตนาที่จะบีบมันจนกระทั่งบีบเสร็จ และเป่าซากศพทิ้งนั้นอาจจะใช้เวลาเพียง ๕ ถึง ๑๐ วินาทีเท่านั้น และเราก็เขียนงานของเราต่อ เราแทบจะรู้สึกว่าได้ทำอะไรลงไป แต่ที่จริงแล้วเราได้สร้างกรรมที่จะให้วิบากแล้วการฆ่าสัตว์ที่ใหญ่ขึ้นมาอีกหน่อย เช่น นก หรือ ไก่ นั้นเวลาที่นับจากจุดการมีเจตนาที่จะฆ่า และลงมือฆ่าจนเสร็จกิจนั้นอาจจะใช้เวลาประมาณ ๕ นาที หรือนานกว่านั้นก็ได้ ฉะนั้นความรุนแรงของรอยกรรม และวิบากของการฆ่าคน หรือ ไก่ก็ย่อมหนักกว่าการฆ่ามดแดงเพราะกินเวลานานกว่าเช่นกันนั้นถ้าเป็นการฆ่าหมู และฆ่าวัวซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมากขึ้นไปอีกมิใช่เป็นเรื่องที่ใช้เวลาเพียง ๕ หรือ ๑๐ นาทีเท่านั้นนับแต่มีเจตนาฆ่าหมู หรือวัวตัวหนึ่งแล้วผู้ฆ่าจะต้องคิดวางแผนว่าจะฆ่าอย่างไรจึงจะให้ตายได้เร็ว ในช่วงนั้นก็เป็นการทำกรรมทางจิตแล้วทั้งสิ้นพอคิดอย่างถ้วนถี่แล้ว การทำกรรมทางกายจึงเกิดขึ้นจนกระทั่งหมู หรือวัวตายสนิทนั้นย่อมกินช่วงเวลานานพอสมควร วิบากกรรมก็จะหนักตามไปเท่านั้นด้วย เช่นกันนั้นถ้าเป็นการฆ่าคน การฆ่าคนย่อมยากกว่าการฆ่าสัตว์เดรัจฉานอื่นหลายเท่าเพราะไม่มีใครอยากถูกฆ่าทั้งนั้น ฉะนั้นหากใครมีเจตนาที่จะฆ่าคนสักคนหนึ่งตั้งแต่จุดนั้นเป็นต้นไปเขาจะต้องวางแผนการฆ่าว่าจะฆ่าคนๆ นั้นได้อย่างไรบาง

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

คนอาจจะคิดอยู่หนึ่งวันบ้าง สองวันบ้าง สามเดือนบ้าง ปีหนึ่งบ้าง หลายปีบ้าง ก่อนที่จะลงมือทำอย่างแท้จริง ในช่วงนั้นผู้ที่มีเจตนาฆ่าก็ได้ทำกรรมทางจิต หรือมนโกรรมตลอดเวลาอยู่แล้วจนมาถึงการลงมือ ฆ่าด้วยวิธีการต่างๆ ถ้าฆ่าด้วยการแทง การทุบตีก็อาจจะใช้เวลานานหน่อย ถ้าฆ่าด้วยการยิงก็เร็วหน่อยยังมีการต่อสู้มากด้วยแล้วแรงของกรรมก็จะยิ่งมากขึ้นเพียงนั้นวิบากจากกรรมที่ฆ่าคนจึงมีความรุนแรงมากที่สุด

เห็นได้ว่าเจตนาเป็นตัวการที่นำมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลาย และกำหนดแนวทางว่าจะเกี่ยวข้องกันแบบไหน อย่างไร จะเลือกรับอะไรหรือไม่ จะมีปฏิกริยาต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร จะปรุงแปร คัดแปลงแต่เสริมโลกอย่างไร จะทำตัวเป็นช่องทางแสดงออกของอกุศลธรรม ในรูปของคณหา หรือในรูปของโลภะ โทสะ โมหะ หรือจะนำหน้าพากุศลธรรมออกปฏิบัติงาน ส่งเสริมประโยชน์สุข ทั้งหมดนั้นย่อมเป็นอำนาจอิสระของเจตนาที่จะทำ การกระทำใดไว้เจตนาที่ย่อมไม่มีผลตามกรรมนิยาม คือไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม กลายเป็นเรื่องของนิยามอื่นทำหน้าที่ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุคฺคินิยาม คือมีค่าเหมือนกับการที่ดินถล่มก้อนหินกร่อนร่วงหล่นจากภูเขา หรือกิ่งไม้แห้งหักลงมา เป็นต้น

ดังนั้นองค์ประกอบของเจตนาในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบไปด้วยมูลเหตุที่แสดงออกมาเป็นกรรม คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจาก อกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ

เมื่อมีองค์ประกอบข้างต้นนี้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็จะแสดงออกตามทวารคือ ทางที่ทำการ หรือแสดงออกของกรรม จัดเป็น ๓ คือ

๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย

๒. วาจากรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา

๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ^{๔๐}

๒.๖ เกณฑ์การตัดสินเจตนาในพระพุทธศาสนา

เจตนาเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์กระทำความดี หรือชั่ว และมีกรรมดีหรือกรรมชั่วที่เป็นกรรมก็เพราะมีเจตนา คือ ความตั้งใจ หรือความจงใจตามหลักพระพุทธศาสนาช่องทางในการกระทำความกรรมมี ๓ ทาง คือ ๑.กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม ๒.กระทำทางวาจา

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง, หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

เรียกว่า วจีกรรม ๓.กระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม พระพุทธศาสนาถือว่สิ่งที่เป็นต้นเหตุหรือแรงผลักดันให้มนุษย์ทำกรรมต่างๆ มีอยู่สองกลุ่มกลุ่มแรกคือแรงผลักดันฝ่ายดีกลุ่มที่สองคือแรงผลักดันฝ่ายชั่ว แรงผลักดันฝ่ายดีมีมากมายแต่สามารถสรุปลงเป็นสามคือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง แรงผลักดันฝ่ายชั่วก็เช่นเดียวกัน มีมากมายแต่สามารถสรุปเป็นสามคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เมื่อใดก็ตามที่คนเรากระทำกรรมด้วยแรงผลักดันฝ่ายดี การกระทำนั้นก็เป็ความดี หากทำด้วยแรงผลักดันฝ่ายชั่วการกระทำนั้นก็ชั่ว ธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายเป็นความเลื่อมสามประการได้แก่อะไรบ้าง ได้แก่กุศลมูลสามประการ คืออกุศลมูลกล่าวคือ ความโลภ อกุศลมูลกล่าวคือ ความโกรธ อกุศลมูลกล่าวคือ ความหลงธรรมสามประการที่กล่าวมานี้จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเลื่อมธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเจริญสามประการได้แก่อะไรบ้างกุศลมูลสามประการคือ กุศลมูลกล่าวคือ ความไม่โลภกุศลมูลกล่าวคือ ความไม่โกรธกุศลมูลกล่าวคือความไม่หลงธรรมสามประการที่กล่าวมานี้จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเจริญ^{๔๐}

สิ่งทีพระพุทธองค์ทรงเรียกว่ากุศลมูลสามประการแม้ชื่อจะฟังดูในเชิงลบแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งเหล่านี้จะต้องแสดงตัวออกมาในเชิงลบเสมอไปความไม่โลภในทัศนะของพุทธศาสนาสามารถ แสดงตัวออกได้ทั้งในแง่ลบ และบวกยกตัวอย่างเช่น นายเขียวเป็นข้าราชการทำงานอยู่กระทรวงแห่งหนึ่งคราวหนึ่งเขามีโอกาสทุจริต โดยที่เห็นได้ชัดว่าไม่มีใครสามารถจับผิดเขาได้ นายเขียวไตร่ตรองอยู่หลายวันทีสุดก็ตัดสินใจไม่ทุจริตการตัดสินใจของนายเขียวครั้งนี้พุทธศาสนาถือว่ถูกชักนำ โดยอ โลกเจตสิก

ถ้านายเขียวตัดสินใจได้แน่นอนว่าไม่ทุจริตนั้น หลังจากเลิกงานแล้วเขาเดินทางกลับบ้านระหว่างที่เดินมาขึ้นรถประจำทางเขาเห็นเด็กขอทานคนหนึ่งนั่งอยู่ที่ทางเท้าเด็กคนนั้นท่าทางน่าสงสาร เนื้อตัวสกปรกผอมซูบซีดนายเขียวเห็นแล้วก็นำสงสารจึงควักเงินให้เด็กคนนั้นไปสิบบาทการตัดสินใจ ควักเงินให้เด็กขอทานนี้พุทธศาสนาถือว่ถูกผลักดัน โดยอ โลกเจตสิกเช่นกัน

ในตัวอย่างแรกความไม่โลภในใจนายเขียวแสดงออกในเชิงลบส่วนในตัวอย่างที่สองแสดง ออกในเชิงบวก การแสดงตัวในเชิงลบ คือการชักนำให้นายเขียวงดเว้นไม่กระทำกรรมที่เป็นความชั่ว ส่วนการแสดงตัวในเชิงบวกคือ การชักนำให้นายเขียวกระทำการที่เป็นความดี การทำดีในทัศนะของพุทธศาสนาแบ่งได้เป็นสองลักษณะคือ ทำดีโดยการงดเว้นไม่ทำชั่ว กับทำดีโดยการลงมือทำกรรมดี แต่ไม่ว่าจะทำดีในลักษณะใด การกระทำดีทั้งหมดนั้นพุทธศาสนาอธิบายว่าล้วนมีสาเหตุมาจากกุศลมูลทั้งสามคือความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงทั้งสิ้น

^{๔๐} อ.จ.ทก. (ไทย) ๒๐ / ๓๐ / ๒๕๕.

สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า อุกุศลมูลก็เช่นเดียวกันแม้ชื่อจะฟังดูเป็นเชิงบวกแต่ก็ไม่มี ความจำเป็นต้องแสดงตัวออกในเชิงบวกเสมอไป ความโลภในทัศนะของพุทธศาสนาสามารถแสดง ตัวในแง่บวกก็ได้ในแง่ลบก็ได้ นายเขียวในตัวอย่างที่กำลังข้างต้นหากว่าที่สุดแล้วเขาตัดสินใจทุจริต การตัดสินใจของเขาในครั้งนี้พุทธศาสนาถือว่าถูกชักนำโดยโลกเจตสิกนี้คือ การแสดงตัวในแง่บวก ของความโลภ

เรื่องการแสดงตัวของกุศลมูล และอกุศลมูลนี้เป็นเรื่องสำคัญเป็นระบบจริยธรรมที่สอน ว่าความดีสามารถทำได้ด้วยการไม่ทำความชั่ว ดังนั้นคนดีในทัศนะของพุทธศาสนาจึงไม่ใช่คนทำดี หากแต่คือคนที่เพียงแต่อยู่เฉยๆ แล้วไม่ทำชั่วเท่านั้นเอง

การวิจารณ์ว่าคนดีในทัศนะของพุทธศาสนา คือ คนไม่ทำชั่วนั้นถูกต้องและการสรุปว่า ความดีในทัศนะของพุทธศาสนาสามารถทำได้โดยวิธีเพียงแต่อยู่เฉยๆ แล้วไม่ทำชั่วนั้นก็ถูกต้อง เช่นกันแต่ถูกเพียงครึ่งเดียวคนที่ไม่ทำชั่วพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนดีแต่ยังดีไม่สมบูรณ์เขาจะดี สมบูรณ์เมื่อลงมือ ทำความดีด้วยดังหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าไม่ทำความชั่วทั้งปวงยังกุศลให้ถึง พร้อมชำระจิตของตนให้ผ่องใส นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สรุปความว่า วิธีตัดสินใจอะไรคือความดีความชั่ว อย่างแรกคือ ให้ดูว่าการกระทำนั้น หรือสภาวะธรรมนั้นเกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูลชื่อของกุศลมูลอาจฟังดูเป็นแง่บวกแต่ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงออกในแง่ลบเสมอไป ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง อาจแสดงตัวเชิงลบ (คือ ผลักดันให้ เรงดวน ไม่กระทำความชั่ว) ก็ได้ อาจแสดงตัวเชิงบวก (คือ ชักนำให้เรากระทำความดี) ก็ได้ อกุศล มูลก็เช่นเดียวกันชื่ออาจฟังดูเป็นแง่บวกแต่ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงตัวในแง่บวกเสมอไป ความโลภ โกรธ หลง อาจแสดงตัวในแง่บวก (คือ ชักนำให้เราทำความชั่ว) ก็ได้ แสดงตัวในแง่ลบ (คือ ผลักดันให้ เรงดวน ไม่ทำความดี) ก็ได้ การทำชั่วในทัศนะของพุทธศาสนาจึงแบ่งได้เป็นสอง ลักษณะคือ ทำชั่วด้วยการลงมือทำความชั่ว และทำชั่วด้วยการงดเว้น ไม่ทำความดีที่อยู่ในวิสัยจะ ทำได้ การทำชั่วในสองลักษณะนี้ล้วนมีสาเหตุมาจากความโลภ โกรธ และหลงทั้งสิ้น

อาจมีผู้สงสัยว่าทำไมพุทธศาสนาจึงเรียกการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลว่าดี และเรียก การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลว่าชั่วได้อธิบายเอาไว้ในอรรถกถาว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่ หลง ได้ชื่อว่ากุศลมูลเพราะตัวเจตสิกเหล่านี้แต่ละตัวโดยตัวมันเองเป็นความดีอยู่แล้วความดีเป็น คุณสมบัติ ที่มีอยู่จริงในเจตสิกเหล่านี้ เมื่อเจตสิกเหล่านี้ผลักดันให้เกิดการกระทำการกระทำนั้นจึง พลอยดีไปด้วยในเรื่องอกุศลมูลก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกันนี้

สรุปความว่า พุทธศาสนาถือว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นความดีในตัวมันเอง คำคือความดีในเจตสิกเหล่านี้มีอยู่ในเชิงประวิสัย เจตสิกสามตัวนี้ชื่อว่ากุศลมูลเพราะเป็นความดี และเป็นรากเหง้าของการกระทำและสภาวะธรรมที่ดี ความโลภ โกรธ หลง ก็มีคำอธิบายนัยเดียวกันนี้ใน ทัศนะของพุทธศาสนา การถามว่า ทำไมจึงเรียกความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ว่าดี และทำไมจึง

เรียกการกระทำที่เกิดจากเจตสิกสามตัวนี้ว่าดี ก็เหมือนกับการถามว่า ทำไมจึงเรียกสิ่งที่ปรากฏใน
เลือดของเราว่าแดงนั้นเองความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ดีเพราะเป็นสิ่งดี การกระทำเกิดจาก
แรงผลักดันของเจตสิกเหล่านี้ดีเพราะเป็นการกระทำที่ดี เหมือนกับเลือกสีแดงเพราะมันแดงนั่นเอง

วินิจฉัยโดยคู่ที่ผล วิธีนี้ค่อนข้างซับซ้อนกว่า แต่ก็สามารถเข้าใจได้ไม่ยากนักวิธีที่สอง
นี้มีเนื้อหาว่าหากเราต้องการตรวจสอบว่าการกระทำนั้นหรือสภาวะธรรมนั้นดี หรือชั่วให้ตั้งคำถามว่า
การ กระทำนั้น หรือสภาวะธรรมนั้นให้ผลที่เป็นคุณ หรือเป็น โทษถ้าเป็นคุณการกระทำนั้น หรือ
สภาวะธรรม นั้นก็ เป็นความดี ถ้าเป็นโทษ ก็เป็นความชั่ว

“คู่ก่อนชาวกาลามะ เมื่อใดก็ตามที่ท่านทั้งหลายทราบชัดด้วยตัวเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็น
อกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเดียน ธรรมเหล่านี้เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อให้เกิด
ทุกข์โทษ คู่ก่อนชาวกาลามะเมื่อนั้นท่านทั้งหลายก็ควรละเว้นธรรมเหล่านั้นเสีย”^{๔๒}

“พระราชา ความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นความชั่วได้แก่ความประพฤติแบบไหน
พระอานนท์ ได้แก่ความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ที่ให้โทษพระราชา ให้โทษหมายความว่า
อย่างไรพระอานนท์ ได้แก่ให้ความบิบบั่นพระราชา ให้ความบิบบั่นหมายความว่าอย่างไรพระ
อานนท์ ได้แก่ให้ผลเป็นความทุกข์พระราชาให้ผลเป็นทุกข์หมายความว่าอย่างไรพระอานนท์
ได้แก่เบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่นหรือเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น”^{๔๓}

ข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้ข้อความแรกเป็นพระพุทธรวณะที่ตรัสแก่ชาวบ้านกาลามะ
ข้อความที่สองเป็นบทสนทนาธรรมระหว่างพระอานนท์กับพระเจ้าปเสนทิโกศลเนื้อหาของข้อความ
ทั้งสองนี้ช่วยให้เรามองเห็นได้ว่าวิธีหนึ่งที่จะตรวจสอบว่าอะไรคือดี อะไรคือชั่ว ก็คือให้ดูที่ผลของ
สิ่งนั้น หากว่าสิ่งนั้นเป็นผลเป็นทุกข์เป็นโทษ สิ่งนั้นก็มีความชั่ว ตรงกันข้ามหากให้ผลเป็นสุข
หรือเป็นประโยชน์สิ่งนั้นก็มีความดี

เมื่อก้าวถึงเรื่องการให้ผลที่เป็นทุกข์โทษ และประโยชน์สุขของการกระทำนี้พุทธ
ศาสนาได้แยกแยะลงไปอีกว่าผลของการกระทำนั้นสามารถเกิดขึ้นได้สามลักษณะด้วยกันกล่าวคือ

๑. เกิดกับตนเอง
๒. เกิดกับคนอื่น
๓. เกิดทั้งกับตนเองและคนอื่น

การกระทำที่เป็นทุกข์ และเป็นโทษอาจเกิดผลแก่ผู้กระทำก็ได้แก่คนอื่นก็ได้ทั้งแก่
ผู้กระทำ และคนอื่นก็ได้ ไม่ว่าจะเกิดในลักษณะใดพุทธศาสนาถือว่าเป็นความชั่วทั้งสิ้นการกระทำ

^{๔๒} อ.จ.ติก. (ไทย) ๓๔/๕๐๕/๓๔๗.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๒๑/๕๕๓/๖๕.

ที่ให้ผลเป็นสุข และประโยชน์ก็เช่นเดียวกันเมื่อนำเอาลักษณะการให้ผลของการกระทำสามลักษณะข้างต้นนี้มาพิจารณาว่าจะช่วยให้เราวินิจฉัยความดีความชั่วได้ชัดเจนขึ้น

นายแดงขโมยเงินนายดำแล้วนำเงินที่ขโมยมาได้ขึ้นไปจับจ่ายแสวงหาความสุขใส่ตน การกระทำของนายแดงนี้เป็นความชั่วเพราะส่งผลให้เกิดความทุกข์แก่คนอื่น นอกจากนั้นการกระทำนั้นยังส่งผลให้เกิดโทษแก่ตัวนายแดงเองเพราะมีฉันทิพเช่นนั้นย่อมดึงชีวิตของเขาให้ต่ำลง

นายมีดื่มสุราเป็นประจำ แต่ดื่มแล้วไม่ก่อความรำคาญแก่ใคร เขาดื่มในบ้านตนเอง ดื่มเมาแล้วก็นอน เขาไม่มีครอบครัว อยู่ตัวคนเดียว ในกรณีนี้การกระทำของนายมีพุทธศาสนาถือว่าผิด เพราะทำร้ายตนเอง การดื่มสุราให้ผลที่เป็นโทษแต่ตัวนายมี แม้ว่าการดื่มสุรานี้จะเป็นเรื่องส่วนตัว และไม่ก่อทุกข์แก่คนอื่นก็ตาม พุทธศาสนาก็ถือว่าผิด ผิดเพราะการกระทำนี้เป็นการเบียดเบียนตัวเอง

จากตัวอย่างข้างต้นนี้เราจะเห็นว่า การกระทำของนายมีส่งผลกระทบแก่ตัวเขาเพียงคนเดียว ประเด็นหลักที่เราสามารถหยิบยกขึ้นมาอภิปรายสนับสนุนให้เห็นว่าการกระทำของเขาผิดมีเพียงประเด็นเดียวเท่านั้น คือการทำร้ายตนเองให้ตกต่ำ

การวินิจฉัยว่าการกระทำใดผิดหรือถูก โดยดูที่ผลนี้เราอาจพิจารณาได้เป็นสามลักษณะด้วยกันคือ

๑. พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นทุกข์ หรือว่าสุขแก่ตนเอง

๒. พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นทุกข์ หรือสุขแก่คนอื่น

๓. พิจารณาว่าการกระทำนั้นส่งผลเป็นสุข หรือทุกข์ทั้งแก่ตน และผู้อื่นการพิจารณาว่าการกระทำอันหนึ่งส่งผลเป็นสุขหรือทุกข์นี้ บางครั้งเป็นเรื่องที่ซับซ้อนละเอียดอ่อน เราไม่สามารถตัดสินใจได้ง่ายๆ หยิบๆ ว่านี่คือการกระทำที่ก่อทุกข์ นั่นคือการกระทำที่ก่อสุขจะอย่างไรก็ตามพุทธศาสนาก็เชื่อว่าเมื่อใช้ปัญญา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงที่สุดแล้วเราจะสามารถวินิจฉัยได้ทุกกรณี เพียงแต่ว่าอาจจะยากหรือง่ายต่างกันเท่านั้นเอง^{๕๕}

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ใช้เกณฑ์ในการตัดสินใจโดยพิจารณาด้วยเกณฑ์ดังต่อไปนี้

เบื้องต้นที่สุดเมื่อยังไม่แน่ใจก็ให้อาศัยศีล ๕ เป็นเกณฑ์สำรวจโดยการตั้งคำถามว่า

๑. ทำไปแล้วมีชีวิตต้องตายหรือไม่

๒. ทำไปแล้วมีผู้เสียหายสมบัติหรือไม่

^{๕๕} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณิ ทำแท้ง และการอุณยฆาต, พิมพ์ครั้งที่

๓. ทำไปแล้วอาจมีผู้เจ็บใจจากการกระทำของตนหรือไม่

๔. ทำไปแล้วมีผู้ที่อาจเข้าใจผิดหรือไม่

๕. ทำไปแล้วเกิดความมีนินามาขาดสติหรือไม่

หากรู้อยู่แต่ยังขึ้นทำก็จัดว่าเป็นกรรมชั่วในทางตรงกันข้ามหากมีสิ่งขั้วๆให้ทำแล้วไม่ทำ มีเจตนางดเว้นนั้นๆ เรียกว่ากรรมดี

เมื่อได้เกณฑ์ในการสำรวจอย่างใหญ่แล้วอาจเกิดคำถามปลีกย่อยขึ้นมาอีก ก็มีเกณฑ์ตัดสินอีก ๓ ข้อ คือ

๑. ขณะทำจิตมีความโลภหรืออยากได้เพียงใด

๒. ขณะทำจิตมีความโกรธ เกลียด พยาบาท เพียงใด

๓. ขณะทำจิตมีความหลง สำคัญผิดหรือไม่เพียงใด

ฉะนั้น การตั้งมุมมองการทำความเห็นเรื่องกรรมวิบากให้ถูกต้องจึงจะจัดเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่สุดของการก่อกรรมดี ส่วนพยาบาทตั้งมุมมองให้ถูกต้องการประพฤติตนตามอำเภอใจสุดแท้แต่กิเลส หรือสังคมแวดล้อมจะชักจูงจึงจัดเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการก่อกรรมชั่ว

อีกประการหนึ่งต้องดูที่จิตใจตนเองว่าเป็นอย่างไร กรรมก็เป็นไปตามนั้น ซึ่งพอจะแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ได้คือ

๑. ปกติเป็นคนพยาบาทมาคร่ำครวญ กรรมที่เกิดขึ้นย่อมเชื่อมด้วยการประสงคร่ำครวญ

๒. ปกติเป็นคนใจมีเมตตากรรมที่เกิดขึ้นย่อมเชื่อมด้วยความปรารถนาดี^{๕๕}

เกณฑ์วินิจจัย กรรมดี และกรรมชั่วมีว่าในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดี หรือชั่วให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้

เกณฑ์หลัก

๑. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดย

- พิจารณามูลว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ

- พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ หรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพ และสมรรถภาพของจิตช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

^{๕๕} ดังตฤณ, เตรียมใจไว้เลี้ยงตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็มจี, ๒๕๕๑),

เกณฑ์ร่วม

๒. ใ้ใช้ โนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเอง
 ตีเตือนตนเองได้ หรือไม่เสียความเคารพตนหรือไม่

๓. พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญู
 ยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือคำเหน็ดเหนื่อย

๔. พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ

-ต่อตนเอง

-ต่อผู้อื่น

โดยพิจารณาว่าเป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเอง หรือผู้อื่นให้เดือดร้อน
 หรือไม่

เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่น

หลักเกณฑ์นี้อาจสรุปได้อีกแนวหนึ่ง ด้วยสำนวนแสดงการจัดประเภทของเกณฑ์ที่ใช้
 ตัดสินแต่มีข้อที่ทำความเข้าใจกันไว้ก่อนบางอย่าง กล่าวคือ ประการหนึ่งให้ถือว่าการพิจารณาในแง่
 ของกุศลมูล อกุศลมูล และกุศล อกุศลนั้นว่าโดยสาระเป็นอันเดียวกัน คือมุ่งพิจารณาความเกื้อกูล
 หรือไม่เกื้อกูลต่อคุณภาพของชีวิตจิตใจ อีกประการหนึ่งการยอมรับ หรือไม่ยอมรับของปราชญ์
 การตีเตือน หรือสรรเสริญของวิญญูชนนั้น เมื่อมองอย่างกลางๆ หรือมองในระดับสถาบัน และ
 เมื่อว่าโดยส่วนใหญุ่มติของวิญญู หรือปราชญ์จะปรากฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง
 ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้างกฎหมายบ้างเป็นต้น แม้ว่าบัญญัติ และสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้
 ไม่จำเป็นจะต้องเป็นมติของวิญญูเสมอไป และการปฏิบัติที่ขัดแย้งแปลกออกไปจากบัญญัติ
 และสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นข้อที่วิญญูตีเตือนเสมอไปแต่ก็พอจะพูดได้ว่าส่วน
 ที่แตกต่างกันเป็นข้อยกเว้นซึ่งก็เป็นกิจของวิญญูนั่นเองที่จะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่อง
 เหล่านี้ในแต่ละกาลแต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อยๆ ไปจึงมักมีพุทธวจนะตรัสว่า “อนุวิจ
 วิญญู” (วิญญูใคร่ครวญแล้ว จึงตีเตือนหรือสรรเสริญ คือยอมรับหรือไม่ยอมรับ) และจะเห็นว่าวิญญู
 นี้แหละเมื่อคลาดจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้าทรงตีเตือนไม่ยอมรับระบบวรรณะ
 และการบูชาัญ เป็นต้น

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว ก็สรุปหลักเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว หรือกรรมดี
 กรรมชั่วทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสังคมนิยมทั้ง โดยสภาวะ
 และโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตาม ที่กำหนดบ้าง มีข้อแตกต่างกัน มีใจความ
 คาบเกี่ยวกันดังนี้

๑. ว่าด้วยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิต
 จิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้

กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

๒. ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

๓. ว่าโดยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลาย หรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

๔. ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็นด้วยความรู้สำนึกชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเสีย หรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

๕. ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถ้อยกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับ หรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี^{๔๖}

๒.๗ กรรมในทางพระพุทธศาสนา

กรรม แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลางๆ ไม่ได้ระบุว่าเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียก อกุศลกรรม กรรมดีกรรมชั่วย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะมีเจตนาเป็นองค์ประกอบ กรรมดีกรรมชั่วที่เป็นกรรมก็เพราะมีเจตนาเป็นกรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาช่องทางกระทำกรรมมี ๓ ทาง คือ การกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ ดังนั้นในการศึกษาในเรื่องเจตนาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาในเรื่องของกรรม อย่างเข้าใจให้ชัดเจนเพราะกรรม เป็นผลต่อเนื่อง และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จะวินิจฉัยได้ว่าบุคคลนั้นมีเจตนาอย่างไร และเมื่อทำตามเจตนาแล้ว ผลที่ปรากฏออกมาเป็นกรรมจะเป็นอย่างไรต่อไป ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในเรื่องของความหมายของกรรม ประเภทของกรรมตามหลักในพระพุทธศาสนา ผลของกรรม และเกณฑ์การวินิจฉัยในเรื่องกรรม ซึ่งพอจะจำแนกได้เป็นดังนี้

๒.๗.๑ ความหมายของกรรม

ความหมายของกรรมที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

ลองไปถามคนทั่วไปดูว่า กรรม แปลว่า อะไร เอาคำพูดในภาษาไทยก่อน บางที่ใช้คำพูด

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุง, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

ว่าแล้วแต่บุญแต่กรรม กรรมในที่นี้หมายถึงอะไรกรรมในที่นี้มาคู่กับบุญ พอกรรมมาคู่กับบุญก็แปลบุญเป็นฝ่ายดี บุญอาจเป็นการกระทำที่ดีหรือผลดีที่จะได้รับ ส่วนกรรมก็กลายเป็นการกระทำชั่วหรือผลชั่วที่ไม่น่าพอใจนี่คือความหมายหนึ่งที่ชาวบ้านเข้าใจ ดังนั้นคนส่วนมากพอได้ยินคำว่ากรรมแล้วไม่ชอบเพราะมีความรู้สึกในทางไม่ดีมองกรรมว่าเป็นเรื่องร้ายจากตัวอย่างนี้คำว่ากรรม และบุญ จึงเป็นเครื่องชี้ชัดอย่างหนึ่งว่า คนเข้าใจความหมายของกรรมในทางไม่ดี เอาบุญเป็นฝ่ายข้างดี แล้วเอากรรมเป็นฝ่ายตรงข้าม

อีกตัวอย่างหนึ่งว่า คนผู้หนึ่งไปประสบเคราะห์ร้าย บางคนก็บอกว่า เป็นกรรมของเขา คนนั่งเรือไปในทะเล เรือแตก จมน้ำตาย หรือถูกพายุพัดมาแล้วเรือล่มตายไป อุบัติเหตุอย่างนี้ บางคนบอกว่า เป็นกรรมของเขา

คำว่า กรรมในที่นี้เรามองในแง่เป็นผลร้ายที่เขาได้รับเป็นเคราะห์ หรือเป็นผลไม่ดีที่สืบมาแต่ปางก่อนแสดงว่ามองคำว่ากรรมในแง่อดีต หรือมองในแง่ว่าเป็นเรื่องผ่านมาแล้วมาแสดงผล และ เป็นเรื่องที่ไม่ดี ได้ ๒ แง่ คือ ๑ เป็นเรื่องข้างไม่ดี ๒ เพ่งเน้นในทางอดีต ในเวลาเดียวกันก็มองไปในแง่เป็นผลด้วย อย่างที่พูดว่า “จงก้มหน้ารับกรรมไปเถิด” ที่ว่ารับกรรม ก็คือ “รับผลของกรรม” ตัวอย่างเช่น นายคนหนึ่งไปลักของเขามา ถูกจับได้ขังคุก คนอื่นก็มาปลอบใจว่า จงก้มหน้ารับกรรมไปเถิดนะ เราทำมาไม่ดี กรรมในที่นี้กลายเป็นผล คือเป็นผลของกรรมนั่นเอง ความหมายที่เน้น ไปใน ทางไม่ดี เป็นเรื่องไม่ดีคู่กับบุญ เป็นเรื่องที่เน้นอดีต และมองไปที่ผลอย่างนี้ ถูกหรือไม่ เมื่อพิจารณาตรวดดู ก็จะมองเห็นได้ชัดว่า ถ้าเอาหลักกรรมแท้ๆ มาวินิจฉัยแล้ว ความหมายเหล่านี้คลาดเคลื่อน ได้เพียงแง่เดียว ข้างเดียว เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความหมายที่แท้จริง เพราะว่า กรรม นั้นแปลว่า การกระทำ เป็นกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ บุญก็เป็นกรรม บาบก็เป็นกรรม หมายความว่าบุญคู่กับบาป แต่คนไทยมีบ่อยๆ ที่เอาบุญมาคู่กับกรรมเอากรรมเป็นข้างร้ายส่วนที่ว่า ก้มหน้ารับกรรมไป ก็เป็นการมองที่ผล แต่ที่จริงนั้นกรรมเป็นตัวการกระทำ ซึ่งจะเป็นเหตุต่อไป ส่วนผลของกรรม ท่านเรียกว่า วิบาก หรือจะเรียกว่าผลเฉยๆ ก็ได้ ตัวกรรมเองแท้ๆ นั้นไม่ใช่ผลในเมื่อ กรรม ในภาษาที่เราใช้กันนี้มีความหมายคลาดเคลื่อนไม่ตรงกับหลักที่แท้จริงก็เป็นเครื่องแสดงว่าได้มีความเข้าใจไขว้เขวในเรื่องกรรมเกิดขึ้น เพราะภาษาเป็นเครื่องแสดงว่า คนมีความเข้าใจอย่างไร เพราะฉะนั้นในขั้นต้นนี้เราจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อนว่า กรรม คือ อะไรถ้าประชาชนยังเข้าใจคลาดเคลื่อนว่ากรรมเป็นเรื่องการกระทำที่ชั่ว เราก็ต้องแก้ไขความเข้าใจให้เห็นว่า กรรมนี้เป็นคำกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ ถ้าเป็นฝ่ายดีก็เรียกว่าบุญ หรือบุญกรรม ถ้าเป็นฝ่ายชั่วก็เรียกว่า บาป หรือบาป กรรม หรือมีฉะนั้นก็เรียกว่า กุศลกรรม และอกุศลกรรม จะต้องชี้แจงให้เกิดความเข้าใจถูกต้องนี้เป็นเรื่องพื้นฐานขั้นต้นๆ ซึ่งได้เห็นชัดๆ ว่าแม้แต่ความหมายก็ไขว้เขว

ความหมายที่ถูกต้องตามหลัก

เมื่อเรารู้ความเข้าใจของชาวบ้านไขว้เขวไป เราก็ต้องชักจูงเขาเข้ามาหาความเข้าใจที่แท้จริง ตัวอย่างข้อความในพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า วาเสฏฐสูตร ในพระสูตรนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลเป็นชวานาก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม ฯลฯ เป็นที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกรรม

จากข้อความที่ได้ฟังกันแค่นี้ก็ขอให้มาสำรวจดูกันว่าใครเข้าใจคำว่ากรรมในความหมายว่าอย่างไร ถ้าบอกชาวบ้านว่าเป็นชวานานี้ก็เพราะกรรม เขาก็คงคิดว่าหมายถึงชาติก่อนได้ทำกรรมอะไรบางอย่างไว้จึงทำให้ชาตินี้ต้องมาเกิดเป็นชวานา หรือถ้าบอกว่าเป็นกษัตริย์เพราะกรรม เขาก็คงจะเข้าใจไปว่า คนนี้คงจะได้ทำอะไรดีไว้ อาจจะให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ชาตินี้จึงมาเกิดเป็นกษัตริย์ แต่ลองไปดูในพระสูตรสิว่า ท่านหมายถึงอะไร ในพระสูตร คำว่าเป็นชวานาเพราะกรรม เป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองเลยว่า นายคนนี้ เขาคานา หวานข้าว ไถนา เขาก็เป็นชวานา การที่เขาทำนานั้นเอง ก็ทำให้เขาเป็นชวานา คือเป็นไปตามการกระทำ อันได้แก่อาชีพการงานของเขาอีกคนหนึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินเขาก็เป็นปุโรหิตตามอาชีพการงานของเขา ส่วนนายคนนี้ไปลักของเขาไปปล้นเขาก็กลายเป็นโจรตกลงว่ากรรมในที่นี้หมายถึง การกระทำที่เป็นอาชีพการงานทั้งหลาย เป็นขั้นของการกระทำประจำตัวที่มองเห็นเด่นชัดง่าย ๆ หยาบๆ ปรากรู ออกมาภายนอกนี่คือความหมายของกรรมที่น่าพิจารณาซึ่งเห็นได้ว่าท่านมุ่งเอาสิ่งซึ่งมองเห็นปัจจุบันนี้แหละเป็นหลักก่อนเพราะการกระทำนี้เป็นคำกลางๆ ไม่ได้พูดว่าเมื่อไรพอพูดขึ้นมาว่ากรรมก็ต้องมองที่ปัจจุบันเป็นจุดเริ่มก่อน แต่ถ้าพูดจำกัดลงไปว่าการกระทำเมื่อไรก็เมื่อนั้นแหละไม่ว่าจะเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นๆ ก็เป็นกรรมทั้งนั้น

ความตั้งใจคิดมุ่งหมายเช่นนี้จึงเป็นกรรม เมื่อบุคคลจงใจ มีเจตนาอย่างใดแล้ว ก็แสดงออกมาเป็นการกระทำทางกายบ้าง แสดงออกมาทางวาจาเป็นการพูดบ้าง นี่ก็คือความหมายที่แท้จริงของกรรมที่ค่อยๆ มองละเอียดเข้ามาเมื่อมองหยาบๆ ข้างนอก กรรม ก็คืออาชีพ การทำงาน การดำเนินชีวิตของเขา แต่มองลึกเข้าไปถึงจิตใจ กรรม ก็คือตัวเจตนา^{๔๗}

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เชื้อกรรม รู้กรรม แก่กรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สววย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕-๕๐.

๒.๗.๒ ประเภทของกรรม

การศึกษาในเรื่องเจตนาก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของกรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถเชื่อมเข้าถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ในเรื่องเจตนาซึ่งเป็นเหตุแห่งการเกิดกรรมกรรมในพระพุทธศาสนาจำแนกตามการให้ผลออกเป็น ๑๒ ประเภท ดังนี้ คือ

กรรมจัดตามหน้าที่มี ๔

๑. ชนกกรรม คือ กรรมที่ก่อให้เกิด หรือส่งให้เกิดในกำเนิดต่างๆ เปรียบเสมือนมารดาของทารก ชนกรรมนี้เป็นผลของอาจิณณกรรมบ้าง ของอาสันนกรรมบ้าง

๒. อุปถัมภกรรม คือ กรรมอุปถัมภ์ เป็นเสมือนพี่เลี้ยงนางนม มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี

๓. อุปปีฬกรรม คือ กรรมบีบคั้น มีหน้าที่บีบคั้นกรรมดี หรือช่วยให้พลาดลง

๔. อุปฆาตกรรม หรือ ปุจฉาทกกรรม คือ กรรมตัดรอน มีหน้าที่ตัดรอนกรรมทั้งฝ่ายกุศล และอกุศล

กรรมจัดตามแรงหนักเบา มี ๔

๑. ครุกรรม คือ กรรมหนัก ฝ่ายดี หมายถึง ฆาน วิปัสสนา มรรคผล ฝ่ายชั่ว หมายถึง อนันตริยกรรม ๕ คือ ฆ่ามารดา, ฆ่าบิดา, ฆ่าพระอรหันต์, ทำพระพุทธเจ้าให้ห้อพระโลหิต, ทำสงฆ์ผู้สามัคคีให้แตกแยกกัน

๒. อาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม คือ กรรมที่ทำจนเคยชิน หรือทำมาก ทำสม่ำเสมอ กรรมนี้จะให้ผลยั่งยืนมาก

๓. อาสันนกรรม คือ กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต มีอำนาจทำให้บุคคลไปสู่สุคติ หรือทุคติได้ถ้าเขาหวังเอากรรมนั้นเป็นอารมณ์เมื่อจวนตาย

๔. กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมสักแต่ว่าทำคือ ทำโดยไม่เจตนากรรมจัดตามกาลที่ให้ผลมี ๔

๑. ทิฏฐัมมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน

๒. อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน

๓. อปรารเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนียกรรม คือ ให้ผลเรื่อยไปสับโอกาสเมื่อใด ให้ผลเมื่อนั้น

๔. อโหสิกรรม คือ กรรมที่ไม่ให้ผล เลิกแล้วต่อกัน^{๔๘}

^{๔๘} พระเทพโศภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๓๕-๔๑.

เมื่อกรรมนำไปปฏิสนธิในภพใหม่ คือคนที่ทำกรรมดีไว้ย่อมไปเกิดในภพที่ดีคนทำกรรมชั่วไว้มากไปเกิดในภพที่ชั่ว กรรมที่ส่งผลให้เกิดนั้น เรียกว่า ชนกกรรม (ชนก-ให้เกิด) สมมติว่า ชนกกรรมฝ่ายดีส่งผลให้เกิดในตระกูลที่ดีมีกษัตริย์สินสมบัติ และบริวารมีตระกูลสูง เขาเกิดเช่นนั้นแล้วไม่ประมาท หมั่นหาทรัพย์เพิ่มเติมรักษาทรัพย์เก่าให้มั่นคง มีความเคารพบนอบต่อผู้ควรเคารพ ถนอมน้ำใจบริวารด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ พูดยาไพเราะทำประโยชน์ และวางตนเหมาะสมการกระทำเช่นนั้นเป็นอุปถัมภ์กรรม ช่วยส่งเสริมผลของกรรมดีเก่า รวมกับกรรมใหม่ ทำให้เขามั่งคั่งมากขึ้นมีบริวารดีมากขึ้นตรงกันข้าม ถ้าเขาได้ฐานะเช่นนั้นเพราะกุศลกรรมในอดีตส่งผลให้แล้วเขามัวเมาประมาทผลาญทรัพย์สินด้วยอบายมุขนานาประการเช่น เกียจคร้านทำงาน และคบมิตรเลว เป็นต้น กรรมของเขานั้นมีสภาพเป็นอุปปีพกรรมบีบคั้นเขาให้ต่ำต้อยลงจนสิ้นเนื้อประดาตัว บริวารก็หมดสิ้นถ้าเขาทำชั่วมากขึ้นกรรมนั้นจะกลายเป็นอุปฆาตกรรม ตัดรอนผลแห่งกรรมดีเก่าให้สิ้นไปกลายเป็นคนล้มจมสิ้นความรุ่งเรืองในชีวิตอีกด้านหนึ่งสมมติว่าบุคคลผู้หนึ่งเกิดมาลำบากยากเข็ญขัดสนทั้งทรัพย์สิน และบริวารรูปร่างผิวพรรณก็ไม่งามเพราะอกุศลกรรมในชาติก่อนหลอมตัวเป็นชนกกรรมฝ่ายชั่วเมื่อเกิดมาแล้วเขาประกอบกรรมชั่วซ้ำเข้าอีกกรรมนั้นมีสภาพเป็นอุปถัมภ์กรรมช่วยสนับสนุนกรรมเก่าให้ทวีแรงขึ้น ทำให้ฐานะของเขาทรุดหนักลงไปกว่าเดิมแต่ถ้าเขาผู้เกิดมาต่ำต้อยเช่นนั้นแล้วไม่ประมาทอาศัยความเพียรพยายามในทางที่ชอบ ถือเอาความอดสาหะเป็นแรงหนุนชีวิตรู้จักคบมิตรดี กรรมของเขานั้นมีสภาพเป็นอุปปีพกรรม บีบคั้นผลของอกุศลกรรมเก่าให้เพลากำลังลงเขามีความเพียรในทางที่ชอบมากขึ้น ขวนขวายในทางบุญกุศลมากขึ้นกรรมของเขาแปรสภาพเป็นอุปฆาตกรรม หรืออุปปีพกรรม ตัดรอนผลแห่งอกุศลกรรมเก่าให้ขาดสูญจนในที่สุดเขาเป็นคนตั้งตนได้ดีมีหลักฐานมั่นคง

ส่วนกาลที่ให้ผล และแรงหนักเบาของกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันมา คือ กรรมหนัก (ครุกรรม) ทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว จะให้ผลในปัจจุบันทันตาเห็น (ทิฏฐิทัมมเวทนีย์) ส่วนกรรมที่เป็นอาจิน หรือพหุกรรมนั้นถ้ายังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบันก็จะยกยอดไปให้ผลในชาติถัดไป (อุปีชชเวทนีย์) และชาติต่อๆ ไป (อปปราปรเวทนีย์) สุดแล้วแต่โอกาสที่ท่านเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อทันเข้าเมื่อใดก็กัดเมื่อนั้น

กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต (อาสันนกรรม) นั้นมักให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้แน่น ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดี หรือฝ่ายชั่ว กรรมนั้นใกล้จิตจิต และใกล้ปฏิสนธิจิต ท่านว่าแม้บางครั้งจะมีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่นเปรียบเหมือนรถติดไฟแดงเมื่อไฟเขียวอันเป็นสัญญาณให้รถไปได้เปิดขึ้น รถคันหน้าแม้มีกำลังวิ่งน้อยก็ออกได้ก่อนพอด่านสี่แยกไปแล้ว รถที่มีกำลังดีกว่าย่อมแซงขึ้นหน้าไปได้ ในบางตำราท่านเปรียบเทียบผลของอาสันนกรรมว่าเหมือนวัวที่ขังรวมกันอยู่ในคอก รุ่งเช้ามารอกันอยู่ที่ประตูคอก พอนายโคบาย (คนเลี้ยงโค) เปิดประตูคอก โคนัวโคอยู่ใกล้ประตูที่สุดจะเป็นแม่โค หรือลูกโค หรือโคแก่ก็ตามย่อมออกมาได้ก่อนแต่เนื่องจากกำลัง

เพลาท้อออกมาในที่โล่งแล้วโคตัวใดมีกำลังมากโคนนั้นย่อมเดินขึ้นหน้าไปผลของอาสันนกรรมแล้ว ก็เป็นโอกาสของอาจินณกรรม หรือพหุลกรรมคือ กรรมที่ตนทำงานเคยชินทำงานเป็นนิสัย

ส่วนกรรมที่ทำโดยไม่เจตนา ที่เรียกว่า กตัตตากรรม หรือกตัตตาวาปนกรรม ลักแต่ว่า ทำนั้นให้ผลน้อยที่สุด กำลังเพลาทีสุดเมื่อกรรมอื่นไม่มีจะให้ผลแล้วกรรมนี้จึงจะให้ผลเป็นเหมือน หนึ่งร้อยย้อยที่สุด

กรรมใดคอยโอกาสให้ผลอยู่ แต่ไม่มีโอกาสเลยจึงเลิกแล้วต่อกัน ไม่ให้ผลอีก กรรมนั้น เรียกโหสิกรรม เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่เก็บไว้นานเกินไปหรือถูกคว่ำให้สุกด้วยไฟเสียแล้ว ไม่มีโอกาสงอกขึ้นได้อีก กรรมบางอย่างบุคคลทำโดยไม่เจตนาที่จริงแต่ก่อผลสุข และทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ได้ผู้ทำกรรมเช่นนั้นย่อมได้รับผลตอบแทนมาในทำนองเดียวกัน คือได้รับสุข หรือทุกข์ซึ่งเกิดขึ้น โดยปราศจากเจตนาของผู้อื่น เช่น เขายังนึกแต่ไปถูกคนเข้า หรือเขายังคนอื่นไปพลไปถูกอีกคนหนึ่ง โดยความบังเอิญ นี่เป็นผลแห่งกตัตตากรรม ในฝ่ายดี เช่น บุคคลผู้หนึ่งเอาของเหลือไปทิ้งไม่ได้ ตั้งใจให้ใครแต่บังเอิญสุนัขมาได้อาศัยกินรอดชีวิตไปได้ กรรมนั้นของเขาเป็นกตัตตากรรม เมื่อถึงคราวเขาจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น ย่อมได้รับในทำนองเดียวกัน^{๔๕}

นอกจากนี้เมื่อกล่าวโดยหลักใหญ่แล้วกรรมยังแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว^{๔๖} มีวิบากไม่ดำไม่ขาว และเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

อธิบายความได้ดังนี้ คือ

๑. กรรมดำให้ผลดำ คือ กาย วาจา ใจ อันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียน บุคคลนั้นย่อม เกิดในโลกที่มีการเบียดเบียนเมื่อเกิดในโลกที่มีการเบียดเบียนเช่นนั้น เขาย่อมได้กระทบกับผัสสะที่มีการเบียดเบียนย่อมได้สวาทเวทนาอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนมีความทุกข์โดยส่วนเดียวเช่น สัตว์วันรททั้งหลาย

๒. กรรมขาว มีผลขาว คือ กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ของบุคคลใดไม่มีการเบียดเบียนไม่เป็นที่เบียดเบียน บุคคลนั้นย่อมเกิดในโลกที่ไม่มีการเบียดเบียน เมื่อเกิดในโลกที่ไม่มีการเบียดเบียนย่อมกระทบกับผัสสะที่ไม่มีการเบียดเบียน (คือ ไม่มีเรื่องแห่งการเบียดเบียนกัน) เขาย่อมได้รับเวทนาอันไม่มีการเบียดเบียน (คือสุขเวทนา) เป็นสุขโดยส่วนเดียว

^{๔๕} วสิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทธรรมมิก จำกัด ๒๕๔๘), หน้า ๓๔-๔๓.

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๕.

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีผลทั้งดำทั้งขาว คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของบุคคลใดเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้างเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนบ้าง บุคคลนั้นย่อมเกิดในโลกที่มีการเบียดเบียนบ้างไม่มีการเบียดเบียนบ้างย่อมกระทบกับผัสสะอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้าง ไม่เบียดเบียนบ้าง (คือต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีการเบียดเบียนบ้างไม่มีการเบียดเบียนบ้าง) เขาย่อมเสวยเวทนาอันเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้างไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนบ้างเลื่อนกล่นไปด้วยสุขและทุกข์

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว คือ เจตนาที่จะละกรรมทั้งปวงทั้งกรรมดำกรรมขาว และกรรมทั้งดำทั้งขาว กรรมเช่นนี้แหละย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่นกรรมของพระอรหันต์

กรรมดำ คือ อกุศล ทุจริต

กรรมขาว คือ กุศล สุจริต

กรรมทั้งดำทั้งขาว คือ กรรมทั้งที่เป็นกุศล และอกุศล ทั้งทุจริต และสุจริต

กรรมไม่ดำไม่ขาว คือ กรรมของพระอรหันต์ สักแต่ว่าเป็นกิริยาไม่มีผลเป็นสุขหรือทุกข์อีกต่อไป^{๕๑}

นอกจากนี้กรรมยังสามารถจำแนกออกได้ตามคุณภาพหรือตามที่เป็นมูลเหตุแบ่งออกได้ ๒ ประการ คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว คือ เกิดจากอกุศลมูล

๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี คือ เกิดจากกุศลมูล

จำแนกทางทวารคือ ทางที่เกิดกรรม มี ๓ ประการ คือ

๑. กายกรรม คือ การทำกรรมทางกาย

๒. วจีกรรม คือ การทำกรรมทางวาจา

๓. มโนกรรม คือ การทำกรรมทางใจ^{๕๒}

๒.๗.๓ กรรมมีผลเนื่องถึงผู้อื่น

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่น่าพิจารณา คือความดี ความชั่ว ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ มีเฉพาะตน หรือคนอื่นอาจทำให้เราบริสุทธิ์ หรือเศร้าหมอง ถ้าความดี ความชั่ว ใครทำ ใครได้ ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องเฉพาะตัว คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้แล้ว โฉนเล่าเมื่อ

^{๕๑} สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔

มารดา บิดาเป็นคนดี ลูกหลานจึงได้รับเกียรติ ได้รับความยกย่องนับถือด้วย เมื่อมารดา บิดาไม่ดี ตระกูลไม่ดี เหตุไรธิดา และคนในตระกูลจึงต้องได้รับอัปยศด้วย หรือเมื่อมารดาบิดามั่งมี หรือยากจนบุตรธิดาจึงพลอยมั่งมี หรือยากจนไปด้วย หรือเมื่อมารดาบิดามั่งมีหรือยากจน บุตรธิดาจึงพลอยมั่งมีหรือยากจนไปด้วย ความบริสุทธิ์อาจปายสีกัน ได้ ความบริสุทธิ์อาจประกาศกให้กันได้ ถ้าเป็นดังนี้ก็น่าจะแย้งกับพระพุทธภาษิตที่ว่า “สุทธิ อสุทธิ ปัจจตุตถ์ นาณโณ อณฺณ วิโสธเย” ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน ใครอื่นจะทำอีกคนหนึ่งให้บริสุทธิ์ไม่ได้” นั้นหมายความว่า บุคคลทำชั่วเองย่อมเศร้าหมองเอง ทำดีเองย่อมเองย่อมผ่องแผ้วเองทรงหมายถึง ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ชั้นใน ภายใน หรือความรู้สึกสำนึกของตนไม่ใช่ ความบริสุทธิ์ หรือไม่บริสุทธิ์ หรือความเศร้าหมองที่คนอื่นเขาปายสีให้สมมติว่า คนผู้หนึ่งฆ่าคนตายแม้จะไม่มีใครรู้เห็นเขาผู้นั้นเชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ในข้อนี้ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้ฆ่าใครแต่หลักฐานภายนอกผูกมัดเพราะถูกใส่ความเขาต้องได้รับโทษทางกฎหมายเช่น ถูกจำคุก หรือถูกปรับ คนทั้งหลายเห็นว่าเขาเป็นอาชญากร หรือฆาตกร แต่ในความเป็นจริงเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ความเป็นจริงกับปรากฏการณ์ภายนอกมิใช่ตรงกันเสมอไปในกรณีดังกล่าวจะเห็นว่าความบริสุทธิ์ หรือ ไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องเฉพาะตนจริง คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ หรือเศร้าหมองหาได้ไม่เพื่อความกระจำงในการวิจัยในครั้งนี้ ควรพิจารณากรรมต่างๆ ดังนี้

๑. กรรมส่วนบุคคล
๒. กรรมของครอบครัว
๓. กรรมของหมู่คณะหรือสังคม
๔. กรรมของประเทศชาติ
๕. กรรมของโลก^{๕๓}

กรรมส่วนบุคคล นั้นใครทำคนนั้นได้รับเพียงคนเดียว คือเขาทำประโยชน์ส่วนตนของเขา เช่น การศึกษาหาความรู้ คือเขาทำประโยชน์ส่วนตนของเขา เช่น การศึกษาหาความรู้ใครทำคนนั้นก็ได้รับเฉพาะตน เขาศึกษาเล่าเรียนเพียงคนเดียวจะให้ญาติพี่น้อง หรือบิดามารดาผู้ไม่ศึกษาเล่าเรียนพลอยรู้ไปด้วยหาได้ไม่ แต่เมื่อกกล่าวโดยอ้อม เขาผู้ศึกษาสูงมีความรู้ดี ใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ อยู่ในครอบครัวใดในหมู่คณะใด ครอบครัวนั้นหมู่คณะนั้นก็พลอยได้รับประโยชน์ไปด้วย

^{๕๓} วคิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

กรรมของครอบครัวนั้นคือ คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันคนใดคนหนึ่งทำดี หรือทำชั่ว มั่งมี หรือยากจนลงผลย่อมตกแก่ครอบครัวด้วย เช่น พ่อแม่ทำดีมีชื่อเสียง ลูกๆ ก็พลอยมีหน้ามีตา พ่อแม่ยากจนลง ลูกๆ ก็พลอยลำบากไปด้วย

กรรมของหมู่คณะ หรือสังคมหรือสถาบันมีความเกี่ยวเนื่องถึงกันคนในหมู่คณะเดียวกันมีความสัมพันธ์กันทางชื่อเสียงเกียรติยศ หรือความเสื่อมอภัยศอยานีกว่าเราทำของเราคนเดียวเราอยู่ในสถาบันใดสถาบันนั้นย่อมต้องพลอยเสียชื่อ หรือได้ชื่อไปด้วย

กรรมของประเทศชาติ เป็นกรรมระดับชาติแม้บุคคลผู้เดียวทำ ก็อาจเป็นประโยชน์แก่ชาติทั้งชาติ หรือเป็นภัยแก่ชาติได้ยิ่งผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของชาติเช่น ทูตทำสิ่งใดลงไปย่อมหมายถึงการกระทำของชาติ อีกผู้หนึ่งคือ ผู้ซึ่งเป็นประมุขของชาติเช่นพระมหากษัตริย์ หรือประธานาธิบดี ทำสิ่งใดลงไปย่อมกระทบกระเทือนถึงชาติเสมออาจให้คนรักชาตินั้นเกลียดชาตินั้นก็ได้

กรรมของโลก คือ คนมากด้วยกันรวมกันเป็นประเทศชาติต่างคนต่างทำกรรมชั่วกัน มากบ้างน้อยบ้างนานๆ เข้าผลแห่งกรรมชั่วรวมกลุ่มกันเนื่องจากมนุษย์ทำกรรมเหมือนๆ กันไม่มีใครลงโทษใครได้ผลแห่งกรรมรวมกันดลให้ธรรมชาติลงโทษมนุษย์เสียครั้งหนึ่ง เช่น เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรงแผ่นดินไหวบ้านเรือนพังพินาศเสียหายมากมายเดือดร้อนกันทั้งชาติ

๒.๗.๔ เกณฑ์วินิจฉัยกรรม

การกระทำที่มีเจตนา หรือความตั้งใจเป็นตัวนำจึงจะเป็นกรรม การกระทำที่ไร้เจตนา ประกอบ เช่นกรณีคนละเมอเดินเวลากลางคืนจัดเป็นเพียงกิริยาอาการที่เกิดขึ้นยังไม่เป็นกรรม การกระทำจัดเป็นกรรมเพราะมีเจตนาเป็นส่วนกระตุ้นถ้าเจตนาไม่ดีเพราะประกอบด้วยอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่ทำด้วยเจตนาไม่ดีนี้เป็นอกุศลกรรมส่วนกรรมที่ทำด้วยเจตนาดีมีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดี แต่อาจมีข้อโต้แย้งว่าเจตนาที่ดีไม่เป็นหลักประกันว่าผลกรรมจะออกมาดีเสมอไป เช่นพยาบาลจิตยาพิศทำให้คนไข้ตาย การทำอย่างนี้ของพยาบาลเป็นกรรมดีหรือไม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่ว เกณฑ์การวินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในพระพุทธศาสนาพิจารณาไว้เป็น ๒ ประการดังนี้คือ

๑. พิจารณามูลเหตุของการกระทำว่าเป็นกรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดีที่มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นจัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดีมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดีจัดเป็นอกุศลกรรม

๒. พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม นั่นคือกรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนในภายหลังหรือพิจารณาถึงความหนักเบาของกรรมที่เกิด

๒.๗.๕ กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน

กรรมไม่สูญหายไปไหน ถ้าเราทำความดีภาพแห่งความดีก็จะถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันที ถ้าเราทำชั่วภาพแห่งความชั่วก็จะถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันทีเช่นกัน ที่ท่านกล่าวว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” หมายถึง การเก็บวิบากดีหรือชั่วไว้ในภวังคจิตนั่นเองถ้าเราต้องการให้วิบากกรรม ผลเป็นรูปธรรมทันตาเห็นในชาติปัจจุบัน เราต้องทำดีให้ครบองค์ประกอบที่เรียกว่าสมบัติ ๔ ประการคือ

๑. คติสมบัติ ความพร้อมแห่งคติ หรือสถานการณ์อำนวย ดังที่เขาบอกว่า “สถานการณ์สร้างวีรบุรุษ” เช่น ถ้าสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศในห้องประชุมดีการบรรยายของวิทยากรก็มีโอกาสประสบความสำเร็จได้มาก^{๕๔}

๒. อุปธิสมบัติ ความพร้อมแห่งร่างกาย คนที่มีบุคลิกภาพดีย่อมได้เปรียบผู้มีบุคลิกภาพด้อยพระพุทธเจ้าทรงมีมหาบุรุษลักษณะที่ช่วยให้การเผยแผ่ศาสนาประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว เพราะมีผู้ฟังประเภทรูปปมาณิกาคิดใจรูปร่างบุคลิกลักษณะของพระองค์นอกจากนี้ บุคคลผู้มีสุขภาพกายสมบูรณ์ย่อมทำอะไรได้ผลดีกว่าผู้เจ็บป่วย

๓. กาลสมบัติ ความพร้อมแห่งกาลเวลาที่ทำอะไรให้สำเร็จต้องดูจังหวะเวลา ดังที่เขาบอกให้รู้จักกาลเทศะคนที่ทำอะไรถูกยุคถูกสมัย หรือถูกจังหวะเวลาย่อมประสบความสำเร็จ

๔. ปโยคสมบัติ ความพร้อมแห่งความเพียรคนที่ทำอะไรสำเร็จเห็นผลทันตานี้ต้องเป็นคนทำจริงไม่ทิ้งงานกลางคัน คือ ทำดีให้ถึงจุดที่ความดีจะให้ผล เช่น ปลูกพืชจะให้ได้ผลต้องรดน้ำพรวนดินให้ครบตามเวลาถ้าใจเร็วคว่นได้ หรือเป็นคนเกียจคร้านก็ไม่ได้สมปรารถนา

สมบัติ ๔ ประการนี้ เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผลกรรมที่สั่งสมไว้ในภวังคจิตสามารถแสดงตัวออกเป็นรูปธรรมทันตาเห็นในชาติปัจจุบัน

๒.๗.๖ กรรมให้ผลในชาติหน้า

กรรมบางชนิดที่สะสมไว้ในภวังคจิตผลเป็นรูปธรรมในชาติหน้า เรียกว่า อุปัชชนนียกรรม กรรมประเภทนี้เกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรมบางอย่างไม่ได้ให้ผลในชาตินี้แต่รอผลในชาติหน้าถ้าไม่มีชาติหน้าคนทำชั่วก็ไม่ตกนรกคนทำดีก็ไม่มีโอกาสไปสวรรค์ พระพุทธศาสนาสอนว่าชาติหน้ามีจริง และคนเราจะไปเกิดที่ไหนขึ้นอยู่กับผลกรรมที่สะสมไว้ในภวังคจิตนั้นถ้าภวังคจิตสะสมแต่บาปกรรมจิตย่อมเศร้าหมอง จึงไปเกิดในที่ที่ไม่ดี ดังบาลีว่า “จิตฺเตตฺตํ กิลฺมฺหิตํ สุกฺคิ ปาฏิกงฺขา เมื่อกิจต์ตํโส เป็นอันว่าไปสู่อสุคติ” ฉะนั้น เมื่อผลกรรมที่สะสมไว้ใน

^{๕๔} บุ.ปา. (ไทย) ๓๑/๒๓๓/๓๕๒.

จิตเป็นตัวกำหนดว่าเราจะไปเกิดในภพภูมิใดแต่เนื่องจากชั่วชีวิตคนเราต้องทำกรรมไว้นับไม่ถ้วน ก่อนเราระดับจิตตายจากโลกนี้ไปจิตของเราจะระลึกถึงกรรมใดเราจะต้องไปเกิดในภพใหม่ตามพลังของกรรมนั้น เหตุการณ์กรรมที่เราทำมานี้แล้ว และเราก็ลืมไปแล้วเช่นกัน เราอาจนึกถึงกรรมนั้นได้อีกก่อนดับจิตนั้นประสาทสัมผัสเช่น ตา หู คอຍหุຍรับรู้คงเหลือแต่จิตที่ยังทำงานในระดับ กว้างจิตจะคิดถึงอดีตเพราะไม่อาจรับรู้สิ่งที่เป็นอารมณ์ปัจจุบันได้ช่วงขณะนั้นภาพกรรมในอดีตจะกลับมาปรากฏเด่นชัดในจิต เราสิ้นชีวิตขณะจิตนึกถึงกรรมใด เราจะไปเกิดใหม่ตามอำนาจกรรมนั้นสิ่งที่จิตระลึกถึงก่อนตายมี ๓ ชนิด คือ

๑. กรรม ภาพกรรมดีกรรมชั่วที่เคยทำในอดีตมักหวนกลับมาปรากฏให้เห็นต่างๆ ที่เราลืมไปนานแล้วใครเคยฆ่าคนตายภาพเหตุการณ์เกี่ยวกับฆาตกรรมจะกลับมาปรากฏในจิตถ้าเคยช่วยชีวิตคนไว้ภาพตอนนั้นจะมาปรากฏ นี้แสดงว่านึกถึงกรรม หรือกระบวนการทำความดี หรือความชั่ว

๒. กรรมนิมิต บางคนเคยนึกเห็นภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของการทำกรรมเช่น บางคนนึกเห็นมดที่ตนเคยใช้ฆ่าไว้ในที่นี้มีมดเป็นนิมิต หรือเครื่องเตือนความจำเกี่ยวกับการฆ่าไว้บางคนนึกเห็นภาพ โบสถ์วิหารที่ตนเคยสร้าง ภาพเช่นนี้เป็นนิมิตของกรรมดีเราระลึกถึงนิมิตของกรรมใดก็จะไปเกิดใหม่ตามพลังของกรรมนั้น

๓. คตินิมิตบางคนไม่นึกถึงกรรมในอดีตแต่กลับนึกถึงภาพของที่ที่จะไปเกิดในชาติหน้านั้นคือเห็นคตินิมิตหมายถึง ภาพเกี่ยวกับที่ที่จะไปเกิด เช่น ใครที่จะไปเกิดในสวรรค์คนนั้นจะนึกเห็นวิมานใครจะไปเกิดเป็นสัตว์ประเภทกินหญ้าจะนึกเห็นทุ่งหญ้าเขียวจีภาพเหล่านี้เป็นนิมิตที่บอกล่วงหน้าว่าเราจะไปเกิดในภพภูมิใดคงเหมือนกับภาพที่บางคนฝันเห็นล่วงหน้าก่อนเกิด เหตุการณ์จริงๆ (สุบินนิมิต)

ฉะนั้น ในวาระสุดท้ายของชีวิตจิตของเราจะระลึกถึงกรรมกรรมนิมิต หรือคตินิมิตประเภทใด เราจะไปเกิดในภพภูมิอันสอดคล้องกับกรรมกรรมนิมิต หรือคตินิมิตประเภทนั้นบางคนวางแผนลักไก่ คือชั่วชีวิตเขาทำบาปมากกว่าบุญเขาจึงจะนึกถึงกรรมดินนอยนั้นก่อนตาย ถ้านึกถึงพระด้วยตนเองไม่ได้ก็สั่งลูกชายช่วยเตือนความจำคนเราจึงมักเตือนคนใกล้ดับจิตใ้นึกถึงพระเอาไว้แต่ใครทำบาปไว้มากคงไม่อาจหลอกตัวเองก่อนตายได้ ดังมีเรื่องเล่าว่าเสี่ยคนหนึ่งเป็นพ่อค้าขายข้าวเปลือกชอบโกงชาวบ้านด้วยวิธีตองข้าวเปลือกไม่เต็มถึงพอเสี่ยคนนี้ใกล้ตาย ลูกสาวก็กระซิบให้เสี่ยนึกถึงพระด้วยการบริกรรมว่า สัมมา อะระหังฯ แต่เสี่ยบริกรรมตามว่า สัมมา ก็ถึงฯ^{๕๕}

^{๕๕} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๓๘-๓๙.

๒.๗.๗ กรรมกับการเกิดใหม่

พระพุทธศาสนาไม่เชื่อการมีอยู่ของวิญญาณ หรือชีวาตมันที่เที่ยงแท้อย่างที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อ ในทศวรรษของพระพุทธศาสนาเมื่อบุคคลตายลงไม่มีชั้นหนึ่งไปเกิดเป็นร่างใหม่ แต่การเกิดขึ้นของชั้น ๕ ใหม่นั้นเป็นผลของกรรมที่ชั้น ๕ เก่านี้ทำเอาไว้ ดังนั้นตัวเราในเวลาเดียวกับตัวเราในอนาคต (เมื่อไปเกิดใหม่)จึงไม่ใช่คนคนเดียวกันแต่ก็ไม่ใช่คนละคนกันเพราะตัวเราที่เกิดขึ้นใหม่นั้นเป็นผลของตัวเราที่เกิดขึ้นในขณะนี้ถ้าขณะนี้ไม่มีตัวเราตัวเราในอนาคตก็ไม่มีกล่าวคือเป็นบุคลิก (character) ของเราที่ไปเกิดใหม่สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมีบุคลิกของเราพร้อมทุกอย่าง เพียงแต่มันไม่ใช่ร่างกายอันนี้เท่านั้นเอง

มนุษย์ประกอบด้วยรูปกับนามชั้น ๕ เมื่อแยกออกแล้วส่วนที่เป็นรูปเรียกว่าชั้นส่วนที่เป็นนาม เรียกว่า นามชั้น ซึ่งได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รูปกับนามนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายกับจิต กาย หรือรูปเกิดจากการรวมกันของธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ^{๕๖} ส่วนจิต เรียกว่า วิญญาณธาตุทำหน้าที่เป็นตัวรู้ธรรมชาติของจิตคือ การรับอารมณ์ หรือเสวยอารมณ์อยู่เสมอ และอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็ด้วยเหตุต่างๆ กันแต่สำหรับคนที่ใกล้จะตายมีอารมณ์เกิดขึ้น ๓ อย่าง คือ

๑. กรรม ผู้ใดทำกรรมอะไรไว้ดีหรือชั่วก็ตามเมื่อทำไว้มากๆ กรรมเหล่านั้นก็มักจะทำกับจิตทำให้เกิดอารมณ์ขึ้น คือทำให้จิตสร้างมโนภาพโดยอาศัยอนุภาพของกรรมในอดีตให้เป็นไปต่างๆ นานา เป็นต้นว่าฆ่าสัตว์มากๆ ก็มักเห็นการฆ่าสัตว์ เช่น ยิงนก ตกปลา ทำบุญให้ทานมากๆ หรือรักษาศีลเจริญภาวนาจะเห็นการทำบุญให้ทาน อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า กรรม

๒. กรรมนิमित บุคคลที่ใกล้ตายจะมีนิमितต่างๆ มาปรากฏให้รับรู้ว่าจะจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ เช่น เห็นอุปกรณ์การทำกุศลหรืออกุศลที่ตนได้เคยกระทำมาเป็นต้นว่าเห็นธงทิว เครื่องตกแต่ง หรือขบวนแห่บวชนาค ทอดกฐิน ซึ่งเป็นกุศล ทางฝ่ายอกุศลก็เห็น แห อวน มิด ไม้ เครื่องดักสัตว์อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า กรรมนิमित

๓. คตินิมิต บุคคลผู้ใกล้ตายเกิดนิमितขึ้น เห็นถ้ำ เห็นแหว เห็นปล่อง เห็นการทรมาน สัตว์ก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทองเห็นราชรถอันวิจิตรบางที่ไม่มีในเมืองมนุษย์ อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า คตินิมิต

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะจุติ (ตาย) จะต้องเกิดอารมณ์ขึ้นไม่กรรมก็กรรมนิमित หรือ คตินิมิตอันใดอันหนึ่งสัตว์ที่จะตามจะไม่เกิดอารมณ์ขึ้นเลยนั้นย่อมเป็นไปได้ไม่ว่าจะตายช้าหรือโดยทันทีทั้งนี้เพราะอารมณ์กรรมนั้นๆ ย่อมเป็นกำลังงานอันสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการปฏิสนธิ

^{๕๖} ม.อ. (ไทย) ๑๒/๑๐๐/๕๔.

ขึ้น กรรม กรรมนิमित คตินิมิต นั้นเป็นอารมณ์ครั้งสุดท้ายในชาตินั้นๆ ที่ทรงอิทธิทำให้มีภพชาติสืบต่อไป

อารมณ์ที่เกิดขึ้นครั้งสุดท้ายนี้เป็นที่หมายได้แน่นอนว่าจะต้องไปเกิดตามที่ตนได้เห็นเหมือนเราทำแบบแปลนแผ่นผังไว้แล้วปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามแบบแปลนนั้นๆ เช่น ผู้ที่จะไปเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเห็นกรรมของมารดาผู้ที่จะไปเกิดยังเทวภูมิ ย่อมเห็นเทพดา นางฟ้า หรือวิมาน ผู้ที่จะไปเกิดในนรกก็ย่อมเห็นการเผาผลาญสัตว์ เห็นเปลวไฟผู้ที่จะไปเกิดเป็นเปรตก็เห็นปล่องเห็นหุบเขาอันตกอยู่ในความมืดมิดผู้ที่จะไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ย่อมจะเห็นสัตว์ หรือเห็นเชิงเขาขายน้ำ เป็นต้นทุกคนมีจุดหมายปลายทางคือ ความตาย ไม่ว่าจะเป็นราชา หรือยากเทวดา หรือสัตว์นรก ไม่เลือกว่าจะเป็นเด็ก หรือผู้ใหญ่ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออันสำคัญผู้ฉลาดในเรื่องของชีวิตต้องศึกษาให้รู้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษาเรื่องความตายจึงสำคัญอย่างยิ่งจำได้ชื่อว่าไม่ตกอยู่ในความไม่ประมาทเพราะศึกษาเล่าเรียนเรื่องความตายให้เข้าใจเสียก็ยังมีหวังอยู่มากที่จะไปเกิดในสุคติภูมิ

การมองดูคนไข้ที่กำลังจะตาย จะเห็นกิริยาอาการต่างๆ ที่แสดงออกมา ซึ่งแม้จะทางที่ไปของผู้นั้นไม่ถูกต้องทั้งหมดก็จริงแต่ก็มีส่วนถูกเป็นอันมาก ด้วยการที่คนไข้เกิดอารมณ์ขึ้นเหมือนความฝันภาพนั้นย่อมชัดเจนแจ่มใสมากจิตของคนไข้จะมีความยินดี หรือตกใจกลัวก็ย่อมจะมองเห็นจากการแสดงกิริยาอาการต่างๆ เช่น ถ้าคนไข้เห็นนายนิรยบาลถือหอกกำลังเงื้อดาบจะพุ่งลงมาทรวงอก หรือเห็นน้ำทองแดงกำลังเดือดพล่านจะไหลเข้าปาก หรือเห็นแรงแรงกามีปากเหล็กกำลังจะฉีกเนื้อของตัวเขากินหรือเห็นอสุรกายกำลังจะเข้ามาทำร้ายเมื่อคนไข้เห็นเช่นนี้ก็จะตกใจร้องโอดครวญด้วยเสียงอันดัง หรือแสดงอาการหวาดหวั่นสะดุ้งกลัวอย่างน่าสงสาร หรือแลบลิ้นปลิ้นตาร้องโวยวายให้คนช่วย เช่นนี้อบายภูมิก็หวังได้ ถ้าคนไข้เห็นนิมิตที่มาปรากฏนั้นเป็นพระหรือเณรเห็นปราสาทราชวัง เห็นอารมณ์อันประณีตเห็นคนให้ทานรักษาศีลคนไข้ก็จะยิ้มข่มองส่องใสหน้าตาอึมเิบ หรือหัวเราะ เช่นนี้สุคติมีอันหวังได้

เมื่อเราเอื้อมมือไปหยิบอะไรอย่างหนึ่งบนโต๊ะที่อยู่ข้างหน้าตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มเคลื่อนไหวมือไป จิตย่อมจะสั่งการโดยตลอด เหตุนี้เอง ถ้าหากมือที่เอื้อมไปนั้นยังไม่ถึงสิ่งของที่ต้องการเกิดมีเสียงอะอะขึ้น จิตก็จะส่งให้หันไปดูที่มาของเสียงนั้น มือที่กำลังเอื้อมก็จะเกร็งค้างอยู่โดยทำนองเดียวกันนี้คนที่ใกล้จะตาย เมื่อเกิดอารมณ์ขึ้นครั้งสุดท้ายเป็นยินดี หรือตกใจก็ตาม ก็ย่อมแสดงกิริยาท่าทางน่ากลัว หรือยิ้มแย้มทันทีที่จิตติดเกิดขึ้น (ตาย) ซากศพของผู้นั้นก็ปรากฏอาการค้างอยู่ซึ่งทำให้เราพอทายได้ว่าการไปเกิดใหม่ของบุคคลผู้นั้นจะเป็นทุคติหรือสุคติ^{๕๗}

^{๕๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๔๐.

๒.๓.๘ กรรมกับสังสารวัฏ

เนื่องจากกรรมเป็นเหตุปัจจัยนำสัตว์ทั้งหลายให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สงสารตามภพภูมิต่างๆ และกรรมนั้นมีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลดังนั้น หมูสัตว์ที่เวียนว่ายจึงเกิดในที่ค้ำข้าง ที่เลวบ้าง ตามกรรมที่ตนได้กระทำเอาไว้ ภพอันเป็นที่อยู่ของสัตว์จึงแบ่งออกเป็น ๓ ภพ ตามระดับของกรรมที่ทำ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ได้

๑. กามภพ หมายถึง ภพอันเป็นที่อยู่ของสัตว์เสพกาม ที่ยังปรารถนาการเป็นอารมณ์ คือ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ๕ มี รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ เป็นต้น กามภพ ได้แก่ กามาวจรภูมิ ๑๑ ภูมิ เรียงลำดับจากต่ำไปหาสูงดังนี้

๑.๑ นรก เป็นภูมิที่ปราศจากความสุขสบาย สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในภูมินี้เรียกว่า สัตว์นรก ต้องเสวยทุกข์เวทนาอันแสนสาหัสหาความสุขไม่ได้เลย

๑.๒ เปรต เป็นพวกที่ไม่มีที่อาศัยอยู่โดยเฉพาะ แต่จะกระจายอยู่ทั่วๆ ไปตามป่า ตามภูเขา ตามเหว เกาะ ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น เปรตมี ๔ ประเภทคือ

๑.๑.๑ ปรทัตตูปชีวิกเปรต คือ เปรตที่มีการเลี้ยงชีวิตอยู่โดยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้

๑.๑.๒ ขุปปิปลาสิกเปรต คือ เปรตที่ถูกเบียดเบียนด้วยการหิวข้าวหิวน้ำ

๑.๑.๓ นิชฌามตัมหิกเปรต คือ เปรตที่ถูกไฟเผาให้ร่ำร้อนอยู่เสมอ

๑.๑.๔ กาลกัญจิกเปรต เป็นชื่อของอสุราที่เป็นเปรต

๑.๓ อสุรกาย ได้แก่ สัตว์ที่ปราศจากความรุ่งโรจน์ความเป็นอิสระ และความสนุกรื่นเริง อสุรกายคือ พวกอสูรหรืออสูระ มี ๓ ประเภท คือ

๑.๓.๑ เทวอสุรา ได้แก่ เทวดาที่เรียกว่า อสูระ

๑.๓.๒ เปตติอสุรา ได้แก่ เปรตที่เรียกว่า อสูระ

๑.๓.๓ นิรยอสุรา ได้แก่ สัตว์นรกที่เรียกว่า อสูระ

๑.๔ เตรงจنان เป็นภูมิของสัตว์ที่มีอยู่โดยเฉพาะ เตรงจنانมี ๒ ชนิด คือ ชนิดที่เห็นได้ด้วยตา และชนิดที่ไม่เห็นได้ด้วยตากล่าวคือ มีทั้งที่เป็นสัตว์ใหญ่โต และที่เล็กจนมองไม่เห็น เตรงจنانสองพวกนี้จำแนกโดยขา เป็น ๔ จำพวก คือ

๑.๔.๑ พวกที่ไม่มีขา ได้แก่ งู ปลา ไส้เดือน เป็นต้น

๑.๔.๒ พวกมีสองขา ได้แก่ นก และไก่ เป็นต้น

๑.๔.๓ พวกมีสี่ขา ได้แก่ วัว ควาย เป็นต้น

๑.๔.๔ พวกที่มีขามาก ได้แก่ ตะขาบ กิ้งกือ เป็นต้น

ทั้ง ๔ ภูมิที่กล่าวมานี้เรียกว่าอบายภูมิเป็นภูมิที่ปราศจากความเจริญสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในอบายภูมินี้ไม่มีโอกาสประกอบกุศลกรรม อบายภูมิทั้ง ๔ นี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทุคติภูมิ สัตว์เกิดในทุคติภูมิจึงเป็นไปด้วยอำนาจแห่งอกุศลกรรมที่เคยทำไว้พวกที่มีโลภะจะเกิดเป็น

เปรตหรืออสุรกาย พวกที่มีโทษจะเกิดเป็นสัตว์นรก และพวกที่มีโมหะจะเกิดเป็นเครื่องนรกดังนี้ เป็นต้น

๑.๕ มนุษย์ เป็นภูมิที่จัดอยู่ในสुकตภูมิชั้นต่ำสุด

๑.๖ จาคุมหาราชิกา คือ สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช ๔ ปกครองท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวธตรัฐฐะ ท้าววิรุฬ ท้าววิรูปักษะ และท้าวกุเวระ หรือเสวสุวัน บรรดาเทวดาทั้งหลายที่อยู่ในชั้นจาคุมหาราชิกานี้เป็นบริวารอยู่ภายใต้อำนาจของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นี้

๑.๗ ดาวดึงส์ คือ แคนแห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะ (พระอินทร์) เป็นใหญ่

๑.๘ ยามา คือ แคนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์ปราศจากความลำบาก และมีความสุขที่เป็นทิพย์

๑.๙ ดุสิต คือ แคนแห่งเทพผู้เฝ้าด้วยสิริสมบัติของตนเทวดาทั้งหลายในภูมินี้มีความยินดี และแช่มชื่นอยู่เป็นนิจ

๑.๑๐ นิมมานรดี คือ แคนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิตเทวดาทั้งหลายที่อยู่ในภูมินี้ย่อมเนรมิตกามคุณทั้ง ๕ ขึ้นตามความพอใจของตนเองแล้วมีความยินดีเพลิดเพลินในอารมณ์เหล่านั้น

๑.๑๑ ปรนิมมิตวสวัตดี คือ แคนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นเนรมิตไว้ให้เทวดาทั้งหลายที่อยู่ในภูมินี้ย่อมเสวยกามคุณ ๕ ที่เทวดาองค์อื่นรู้ความต้องการของตนแล้วเนรมิตให้^{๕๔}

ภูมิที่ ๕ ถึงภูมิที่ ๑๑ นี้เรียกว่ากามสุคติภูมิ ซึ่งมีมนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ผู้ที่จะเกิดในกามสุคติภูมิได้นั้นต้องเป็นไปด้วยอำนาจของทาน ศีล ภาวนา อันเป็นมหากุศลที่บุคคลได้สร้างสมไว้แล้วในชาติก่อนๆ

ทั้ง ๑๑ ภูมิ คือ อบาย ๔ มนุษย์ ๑ และสวรรค์ ๖ นี้จัดอยู่ในกามจรภูมิ หมายถึงผู้ยังเวียนว่ายอยู่ในกาม มีการเสพกามเป็นอารมณ์ ภพของสัตว์ที่เสพกามจึงได้ชื่อว่ากามภพสัตว์ที่เกิดในกามภพจึงมีเพศผู้ เพศเมีย หรือเทพบุตร เทพธิดา เป็นต้น

๒. รูปภพ หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌานได้แก่ ภพของรูปพรหมทั้ง ๑๖ หรือรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น อันเป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป แม้จะละกามได้แล้วแต่ก็ยังปรารถนาเป็นอารมณ์ สัตว์ที่เกิดในชั้นเหล่านี้จึงได้ชื่อว่ารูปพรหม สำหรับผู้ที่ได้ชื่อว่าพรหมนั้นย่อมมีความเจริญได้ทั้งทางโลกและทางธรรมความเจริญทางโลกของพรหมนั้นคือ มีสวนดอกไม้เป็นที่หย่อนอารมณ์ มีบริวารตามสมควร สิ่งที่เป็นสมบัติของพรหมเหล่านี้ย่อมประเสริฐพิเศษกว่าของพวก

^{๕๔} อธิบายสวรรค์ 16 ชั้น. อธิบายสวรรค์-6-ชั้น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// board.palungjit.com/f124/](http://board.palungjit.com/f124/) [20 ก.ค.2553].

เทวดาทั้งหลายในชั้นกามาวจรส่วน कामเจริญทางธรรมของพรหมคือ การมีศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ฌานสมบัติ และพรหมวิหารธรรมเป็นต้น

รูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้นนี้ แบ่งตามระดับจิตชั้นของฌานที่ได้เป็น ๔ ลำดับ คือ ปฐมฌานภูมิ ๓ ทุติยฌานภูมิ ๓ ตติยฌานภูมิ ๓ จตุตถฌานภูมิ ๗ เรียงลำดับดังนี้
ปฐมฌานภูมิ ๓ ได้แก่

๒.๑ พรหมปาริฉชชา คือ พรหมที่เป็นบริวารคอยรับใช้พรหมที่เป็นหัวหน้า

๒.๒ พรหมปุโรหิตา คือ พรหมที่เป็นที่ปรึกษาของพรหมที่เป็นหัวหน้า

๒.๓ มหาพรหมา คือ พรหมที่เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า

ทุติยฌานภูมิ ๓ ได้แก่

๒.๔ ปริตรตภา คือ พรหมที่มีรัศมีน้อยกว่าพรหมที่อยู่เบื้องบน

๒.๕ อัปมาณาภา คือ พรหมที่มีรัศมีหาประมาณมิได้

๒.๖ อากัสตรา คือ พรหมที่มีรัศมีแผ่ซ่านไปทั่วร่างกาย

ตติยฌานภูมิ ๓ ได้แก่

๒.๗ ปริตตสุภา คือ พรหมที่มีรัศมีสวยงาม แต่น้อยกว่าพรหมที่อยู่เบื้องบน

๒.๘ อัปมาณสุภา คือ พรหมที่มีรัศมีสวยงามหาประมาณมิได้

๒.๙ สุกกัณหา คือ พรหมที่มีรัศมีสวยงามตลอดไปทั่วร่างกาย

จตุตถฌานภูมิ ๗ ได้แก่

๒.๑๐ เวหัพผลา คือ พรหมที่มีผลไพบูลย์

๒.๑๑ อสังญีสัตว์ คือ พรหมที่ไม่มีนามจันทร์ มีแต่รูปชั้นร้อยอย่างเดียว

สุทธาวาสภูมิ ๕ เป็นภูมิอันเป็นที่อยู่ของพระอนาคามีและพระอรหันต์ทั้งหลายผู้มีความบริสุทธิ์เท่านั้นส่วนบุคคลอื่นๆ นอกจากนี้ถึงแม้ว่าจะได้จตุตถฌานก็ตามจะบังเกิดในภูมินี้มิได้ สุทธาวาสภูมิ ๕ ได้แก่

๒.๑๒ อวิหา คือ พรหมที่ไม่เสื่อมถอยจากสมบัติของตน หมายถึง ไม่จุติเสียก่อนที่จะครบกำหนดอายุ

๒.๑๓ อคัปปา คือ พรหมที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ

๒.๑๔ สุกัสสา คือ พรหมที่มีผู้อื่นพึงเห็นได้โดยความเป็นสุข ทั้งนี้เพราะพรหมที่อยู่ในสุกัสสาภูมินี้มีร่างกายงามมาก ฉะนั้นผู้ใดได้เห็นแล้วย่อมเกิดความสุขใจ

๒.๑๕ สุกัสสี คือ พรหมที่แลเห็นสิ่งต่างๆ ได้โดยความสะดวก

๒.๑๖ อกนิฏฐา คือ พรหมที่ไม่มีความด้อยหรือความเล็กน้อย กล่าวคือทิพยสมบัติและความสุขที่มีประมาณน้อยไม่มีแก่พรหมเหล่านี้

รูปพรหมทั้ง ๑๖ ชั้นนี้ ชั้นนอกนิภฏฐาเป็นชั้นที่สูงที่สุด และพรหมที่เกิดในชั้นนอกนิภฏฐานี้ เป็นพรหมที่มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทั้งหมด โดยปกติแล้วพรหมที่เกิดในสุทธาสาสนภูมิคือ อวิหา อตีปปา สุทัสสา สุทัสสี เหล่านี้ เมื่อยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์จะต้องไปเกิดในภูมิเบื้องบน ในชั้นสุทธาวาสนั้นขึ้นไปตามสมควร แต่จะไม่เกิดซ้ำภูมิหรือไม่เกิดนภูมิที่ต่ำกว่าส่วนนอกนิภฏฐาภูมินี้ มีศีลคุณ สมာธิคุณ และปัญญาคุณ ยิ่งกว่ารูปพรหมทั้งหมดเนื่องจากรูปพรหมทั้ง ๑ ชั้นนี้ เป็นผู้ละกามได้แล้วจึงไม่มีเพศ กล่าวคือ ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นเพศหญิง หรือชาย

๓. อรูปภพ หมายถึง ภพของสัตว์ที่เข้าถึงอรุปรมาณ ได้แก่อรุปรวาจรภูมิ ๔ เป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรุปรแม้จะละกาม ละรูปได้แล้ว แต่ยังไม่ปรารถนาเป็นอรหันต์ สัตว์ที่เกิดในชั้นเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าอรุปรพรหม คือ เป็นพรหมที่ไม่มีรูป มีแต่นามขันธ์ ๔ เกิดขึ้นติดต่อกันโดยไม่มีระหว่างกัน นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นมา อรุปรวาจรภูมิมี ๔ ชั้นตามชื่อของอรุปรมาณ ได้แก่

๓.๑ อากาสาณัญจายตนภูมิ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งของอากาสาณัญจายตนฌาน เป็นชั้นที่เข้าถึงภาวะอากาศไม่มีที่สุด

๓.๒ วิญญาณัญจายตนภูมิ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งของวิญญาณัญจายตนฌาน เป็นชั้นที่เข้าถึงภาวะวิญญาณไม่มีที่สุด

๓.๓ อากิญจัญญายตนภูมิ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งของอากิญจัญญายตนฌาน เป็นชั้นที่เข้าถึงภาวะไม่มีอะไร

๓.๔ เนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ คือ ภูมิเป็นที่ตั้งของเนวสัณญานาสัณญายตนฌาน เป็นชั้นที่เข้าถึงภาวะมีสัณญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัณญาก็ไม่ใช่

จะเห็นได้ว่าภูมิอันเป็นที่เกิดของสัตว์มีอยู่ ๓๑ ภูมิด้วยกัน ภูมิทั้ง ๓๑ นี้แบ่งอย่างกว้างๆ ได้เป็น ๒ ภูมิคือ ทุกคติภูมิ หรืออบายภูมิ ได้แก่ นรก ถึงไตรภวาน รวม ๔ ภูมิ กับสุคติภูมิ ได้แก่ มนุษย์ถึงเนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ รวม ๒๗ ภูมิ^{๕๕}

อนึ่งการเกิดของสรรพสัตว์ไม่ว่าจะเกิดในภพภูมิใด จะมีแบบหรือชนิดของการเกิดอยู่ ๔ แบบที่เรียกว่า โยนิ ๔ ได้แก่

๑. ชลาพุชะ สัตว์เกิดในครรภ์ คือ คลอดออกมาเป็นตัว เช่น มนุษย์ โค กระบือ ช้าง ม้า สุนัข แมว เป็นต้น

๒. อณฑชะ สัตว์เกิดในไข่ คือ ออกไข่เป็นฟองก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว เช่น นก เป็ด ไก่ ห่าน เป็นต้น

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๒/๒๖๐.

๓. สังเสทชะ สัตว์เกิดในโคล คือ เกิดในของขึ้นและหมักหมมเนาเปื้อย ขยายแพร่ ออกไปเอง เช่น หนองบางชนิด เป็นต้น

๔. โอปปาติกะ สัตว์เกิดผุดขึ้น คือเกิดผุดเต็มตัวในทันใดไม่ต้องมีเชื้อหรือซากปรากฏ เช่น เทวดา เปรต อสุรกาย และสัตว์นรก เป็นต้น^{๖๐}

๒.๗.๕ กฎแห่งกรรม ในฐานะเป็นหนึ่งในนิยาม ๕

เมื่อเราเข้าใจแง่ต่างๆ ในเบื้องต้นเกี่ยวกับกรรมแล้ว ก็ควรเข้าใจต่อไปด้วยว่า กรรมนี้เรา ถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่ง เรามักจะเรียกว่า กฎแห่งกรรม เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุ และผลในทางพุทธ ศาสนาท่านบอกว่า กฎเกณฑ์แห่งเหตุ และผลนี้มีใช้มีเฉพาะกรรมนิยามอย่างเดียวกฎอย่างนี้มี หลายกฎท่านประมวลไว้ว่ามี ๕ กฎด้วยกันเรียกว่า นิยาม ๕ หรือกฎ ๕ ดังนี้

๑. กรรมนิยาม กฎแห่งกรรม ได้แก่กฎเกณฑ์แห่งเหตุ และผลเกี่ยวกับการกระทำของ มนุษย์ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. จิตตนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของจิตเช่น เมื่อจิตอย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิก อะไรประกอบได้บ้าง ถ้าเจตสิกอันนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกไหนเกิดร่วมได้อันไหนร่วมไม่ได้

เมื่อจิตจะขึ้นสู่วิถีออกรับอารมณ์มันจะดำเนินไปอย่างไรก่อนออกจากภวังค์ก็มี ภวังคจลนะ (ภวังค์ไหว) แล้วจึงภวังคุปัจเฉท (ตัดภวังค์) จากนั้นมีอะไรต่อไปอีกจนถึงชวนจิตแล้ว กลับตถภวังค์อย่างเดิมอีกอย่างนี้เรียกว่ากฎแห่งการทำงานของจิตคือ จิตตนิยาม

๓. พีชนิยาม กฎเกี่ยวกับพืชพันธุ์ เช่น ปลูกมะม่วงก็เกิดเป็นมะม่วง ปลูกมะนาวก็เกิด เป็นต้นมะนาว ปลูกเมล็ดพืชอะไรก็ออกผลออกต้นเป็นพืชชนิดนั้น อย่างนี้เรียกพีชนิยาม

๔. อุดุนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับอตุ อตุคือ เรื่องอุณหภูมि สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กฎเกณฑ์ เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ พุดอย่างชาวบ้านก็เช่น อากาศร้อนขึ้น เราก็เหงื่อออก อากาศเย็นลง เย็นมากๆ เข้าน้ำกลายเป็นน้ำแข็ง หรือถ้าร้อนมากขึ้นน้ำก็กลายเป็นไอ เรียกว่า อุดุนิยาม

๕. ธรรมนิยาม กฎแห่งธรรม คือ ความเป็นเหตุเป็นผลกันของสิ่งทั้งหลาย หรือความ เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เช่น คนเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น

^{๖๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๑/๒๕๓.

ตั้งอยู่แล้วก็ดับไป เป็นต้น^{๖๐}

กฎนี้มีตั้ง ๕ กฎ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งใน ๕ กฎนั้น การที่เราจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลายจึงอย่าไปยึดถือว่าทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของกรรมทั้งนั้นมิฉะนั้นจะกลายเป็นทัศนะที่ผิดพลาด เพราะพระพุทธศาสนาสอนไว้แล้วว่ากฎธรรมชาติมี ๕ อย่างหรือนิยาม ๕ กรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่ง เมื่ออะไรเกิดขึ้นมีอาจบอกได้ว่าเป็นเพราะกรรมเสมอไปถ้าบอกอย่างนั้นจะผิดยกตัวอย่าง เช่น นาย ก. เหงื่อออก ถามว่า นาย ก. เหงื่อออกเพราะอะไรถ้าเป็นเพราะอากาศร้อน วินิจฉัยได้ว่าอยู่ในนิยามไหนถ้าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมถ้าอย่างนั้นนาย ก. เหงื่อออกก็เพราะกรรม เป็นกรรมอะไรของนาย ก. ที่ต้องเหงื่อออก ไม่ใช่อย่างนั้นหรือ นาย ก. เหงื่อออกเพราะอากาศร้อน นี้เรียกว่า อุดุนิยาม แต่ไม่แน่เสมอไป บางทีนาย ก. เหงื่อออกไม่ใช่เพราะร้อนก็มี เช่น นาย ก. ไปทำความผิดไว้พอเข้าที่ประชุม เขาเกิดสอบสวนหาตัวผู้กระทำผิด นาย ก. มีความหวาดกลัวมาก ก็อาจจะกลัวจนเหงื่อออกในกรณีนี้ นาย ก. เหงื่อออกเพราะอะไร ตรงนี้ตอบได้ว่าเพราะกรรม นี้คือกรรมนิยาม^{๖๑}

ฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นแม้แต่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกันบางทีก็เกิดจากเหตุคนละอย่างจะต้องเอา นิยาม ๕ มาวิเคราะห์ว่ามันเกิดจากอะไรตัวอย่างมาแล้วว่าเหงื่อออกอาจจะเป็นเพราะเขารู้ตัวว่าได้ ทำความผิดไว้ ตอนนี้หวาดกลัวว่าจะถูกจับได้จึงเหงื่อออกถ้าอย่างนี้ก็กรรมนิยามแต่ถ้าอยู่ดีๆ เขา ไม่ได้ทำอะไรอากาศมันร้อนหรือไปออกกำลังมากๆ ใครงๆ ก็เหงื่อออกได้เป็นธรรมดานี้เป็นอุดุนิยาม

อีกตัวอย่างหนึ่งถ้าน้ำตาไหลเป็นเพราะอะไร เป็นนิยามอะไร ต้องวินิจฉัยจับนิยามให้ดี ในเวลาตัดสินเรื่องกรรม ถ้าเข้าใจเรื่อง นิยาม ๕ จะช่วยในการอธิบายเรื่องกรรม ได้มากคนเสียใจ ร้องไห้ก็น้ำตาไหลแต่ดีใจก็น้ำตาไหลได้เหมือนกันอันหนึ่งเป็นจิตตนิยาม เป็นไปตามการทำงานของจิต จิตที่มีความปลาบปลื้มดีใจ หรือเสียใจก็ทำให้น้ำตาไหลแต่อาจจะบวกกับเหตุผลที่มาจากกรรมนิยาม เช่น เสียใจในความผิดที่ได้กระทำไว้แต่ก็ไม่แน่เสมอไปบางทีเราไม่ได้ดีใจหรือเสียใจสักหน่อย แต่เราไปถูกคว้นไฟรมเข้าก็น้ำตาไหลแล้วอันนี้เป็นนิยามอะไรก็เป็นอุดุนิยาม ฉะนั้น

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) “หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่”, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการอบรมพระธรรมทูตวัดจักรวรรดิราชาวาส , ๒๕๒๕), (อัคราเนนา).

^{๖๑} จิตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒-๑๓.

การวินิจฉัยสิ่งต่างๆ อย่าไปลงโทษกรรมเสียทั้งหมด พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าใครก็ตามที่ยึดถือว่าจะไรๆ ทุกอย่างล้วนเป็นผลเกิดจากกรรมทั้งสิ้นนั้นเป็นคนที่ยึดผิด เช่น ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ พระองค์ก็ตรัสไว้ มีพุทธวจนะในโรคบางอย่างเกิดจากการบริหารกายไม่สม่ำเสมอก็มีเกิดจากอตุคือ สภาพแวดล้อมแปรปรวนเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากเสมหะเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากดีเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ประกอบกันก็มี เกิดจากกรรมก็มี แปลว่าโรคบางอย่างเกิดจากกรรมแต่หลายอย่างเกิดจากอตุนิยมนบ้าง เกิดจากความแปรปรวนของร่างกายบ้าง เกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ เช่น พักผ่อนน้อยเกินไปออกกำลังกายเกินไปเป็นต้น บ้างกรรมเป็นเพียงเหตุหนึ่งเท่านั้นจะโทษกรรมไปทุกอย่างไม่ได้ยกตัวอย่าง คนเป็นแผลในกระเพาะอาหารบางที่เป็นเพราะรับประทานยาแก้ไ้แก้ปวด เช่น แอสไพรินในเวลาท้องว่าง พกยาแก้ไ้แก้ปวดเหล่านี้เป็นกรดบางที่มันก็กัดกระเพาะทะลุอาจจะทำให้ถึงกับเสียชีวิตไปเลย ยาแก้ไ้แก้ปวดบางอย่างมีอันตรายมาก เขาจึงห้ามรับประทานเวลาท้องว่างต้องมีอะไรในท้องจึงรับประทานได้บางคนเลือดไหลในกระเพาะไม่รู้ว่าเป็นเพราะเหตุใดที่แท้เป็นเพราะรับประทานยาแก้ไ้แก้ปวดนี้เอง นี่ก็เป็นเหตุอันหนึ่งแต่บางคนเป็นแผลในกระเพาะอาหารเพราะความวิตกกังวล คิดอะไรต่างๆ ไม่สบายใจ กลุ่มใจบ่อยๆ เครียดอยู่เสมอเป็นประจำจึงทำให้มีกรดเกิดขึ้นในกระเพาะอาหาร แล้วกรดนี้มันก็กัดกระเพาะของตัวเองเป็นแผลจนกระทั่งเป็นโรคร้ายแรง ถึงกับต้องผ่าตัดกระเพาะทิ้งไปครั้งหนึ่งก็มักจะเห็นว่าผลอย่างเดียว แต่เกิดจากเหตุคนละอย่างที่รับประทานแอสไพริน หรือยาแก้ปวดแก้ไ้แล้วกระเพาะทะลุ เป็นอตุนิยาม แต่ที่คิดวิตกกังวลกลุ่มใจอะไรต่ออะไรแล้วเกิดแผลในกระเพาะเป็น กรรมนิยามจิตใจไม่ดีมีอกุศลมากก็ทำให้โรคเกิดจากกรรมได้มากมายอย่างที่เป็นการันมากเวลานี้คือ โรคเครียด ก็โรคกรรม หรือโรคเกิดจากกรรมนั่นเอง (กรรมนิยาม ผสมด้วยจิตตนิยาม) แต่อย่างไรก็ตามต้องเอาหลักเรื่อง นิยาม ๕ มาวินิจฉัย อย่าไปลงโทษกรรมทุกอย่างแล้วบางอย่างก็เกิดจากนิยามต่างๆ หลายนิยามมาประกอบ^{๖๓}

๒.๘. กรณีศึกษาเจตนาจากพระไตรปิฎก

การศึกษาเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้หลายเรื่อง ซึ่งก็ล้วนแต่น่าศึกษา และวิเคราะห์ถึงผลกระทบ หรือบุญกรรมที่ปรากฏแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นปฐม

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

เหตุให้เกิดผลในบั้นปลาย หรือเรื่องที่แสดงถึงมูลเหตุ การวินิจฉัยเจตนาอื่นๆ และเพื่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องของเจตนา ดังนั้นจึงขอยกตัวอย่าง เนื้อหาจากพระสูตรตันตปิฎก, พระวินัยปิฎกบางเรื่องมาเป็นกรณีศึกษาเพื่อให้เข้าใจในเรื่องที่บ่งชี้ถึงกรรมประกอบ ด้วยเจตนาต่อไป

เรื่องพระจักษุपालเถระ

เป็นพระอรหันต์แต่ต้องตาบอดเพราะผลกรรมจากที่เคยทำให้คนอื่นตาบอดขณะที่พระศาสดา ประทับอยู่ที่วัดพระเชตุวัน กรุงสาวัตถี ทรงปรารภพระจักษุपालเถระผู้ตาบอด ตรัสพระธรรมบท ครั้งหนึ่ง พระจักษุपालเถระเดินทางไปเฝ้าพระศาสดาที่วัดพระเชตุวัน ในคืนหนึ่งขณะที่ท่านเดินจงกรมอยู่นั้นพระเถระก็ได้เหยียบแมลง(เมา) ตายโดยไม่มีเจตนาในตอนเช้าพวกพระภิกษุที่ไปเยี่ยมพระเถระพบแมลงที่ตายนั้นเข้า มีความคิดว่าพระเถระทำสัตว์ให้ตายโดยเจตนา จึงนำความขึ้นทูลพระศาสดา พระศาสดาได้ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่าเห็นพระเถระฆ่าแมลงเหล่านั้น โดยเจตนาหรือไม่ เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่าไม่เห็น ตรัสว่า “พวกเธอไม่เห็นจักษุपालฆ่าสัตว์ฉันใด จักษุपालก็ไม่เห็นแมลงเหล่านั้นฉันนั้น นอกจากนั้นแล้วพระจักษุपालนี่ก็เป็นพระอรหันต์แล้วจึงไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์และเป็นผู้บริสุทธิ์” เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามว่าพระจักษุपालเถระนี้เป็นถึงพระอรหันต์แต่เพราะเหตุใดจึงตาบอดพระศาสดาได้นำเรื่องในอดีตชาติของท่านมาตรัสเล่าว่าในอดีตชาติพระจักษุपालเป็นแพทย์ครั้งหนึ่งไปรักษาตาให้แก่คน ไข้หญิงคนหนึ่ง คนไข้หญิงคนนี้ได้ให้สัญญา กับนายแพทย์ว่านางกับลูกๆ จะยอมเป็นข้าทาสรับใช้ หากว่าดวงตาที่บอดทั้งสองข้างของนางสามารถรักษาให้หายได้แต่ต่อมานางกลัวว่านางพร้อมกับลูกๆ จะต้องตกเป็นทาสของนายแพทย์จริงๆ จึงได้พุดโกหกนายแพทย์ไปว่าดวงตาทั้งสองข้างของนางมีอาการแย่ไปกว่าเดิมต่างๆ ที่ได้รับการบำบัดหายขาดไปแล้วซึ่งนายแพทย์ก็รู้ว่าคนไข้ของเขาหลอกดวงจึงได้แก้เผ็ดด้วยการผสมสารพิษลงในยาให้คนไข้ นางนั้นหยอดพอนางหยอดเข้าไปก็เลยทำให้ตาบอดสนิททั้งสองข้าง เพราะผลของอกุศลกรรม ในครั้งนั้นทำให้นายแพทย์ต้องตาบอดหลายครั้งภพชาติต่างๆ ^{๖๔}

เรื่องนายจุนทสุกริก

คนฆ่าสุกรที่ตายอย่างทุกข์ทรมานส่งเสียงร้องอย่างสุกรที่ถูกเชือดกฏแห่งกรรมเรื่องนี้แสดงผลเป็นที่ปรากฏในขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภบุรุษชื่อจุนทสุกริก

^{๖๔} จ.ธ (ไทย) ๒๕/๑/๒๑.

ตรีศพระธรรมบทที่ขึ้นต้นด้วยบาทพระคาถาว่า “อิห โสจติ เปจุ โสจติ” เป็นต้นในอรรถกถาพระ
 ธรรมบท มีเรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งในหมู่บ้านแห่งหนึ่งมีโกศจากวัดพระเวฬุวันมีชายช้ำแหละเนื้อสุกร
 ผู้หนึ่งมีจิตใจโหด ร้ายทารุณมาก ชื่อว่านายจุนทะ นายจุนทะคนนี้เป็นผู้ช้ำแหละ สุกรมาเป็น
 เวลานานถึง ๕๕ ปี และวิธีการหาสุกรของเขานั้นก็ใช้วิธีบรรทุกข้าวเปลือกออกไปตามชนบทเพื่อใช้
 แลกกับลูกสุกร พอได้ลูกสุกรมาแล้วก็นำไปขังไว้ในคอกที่ข้างหลังบ้านพอจนลูกสุกรด้วยอาหาร
 ประเภทผักไร่ข้าวรวมทั้ง อุจจาระจนตัวโตได้ที่แล้วเมื่อจะฆ่าสุกรตัวใดเขาก็จะนำสุกรตัวนั้นมามัด
 ตัวให้แน่นเข้ากับที่ฆ่า จากนั้น ก็ใช้ก้อนใหญ่ลักษณะสี่เหลี่ยมทาบ เพื่อให้เนื้อสุกรนั้นพองหน้าขึ้น
 เมื่อรู้ว่าเนื้อหนาดีแล้วก็ง้างปากสอดไม้เข้าไประหว่างฟัน ใช้กระบวยเหล็กกรอกน้ำร้อนที่เดือด
 พล่านเข้าไปในปากน้ำร้อนนั้นก็เข้าไปเดือนพล่านในห้องขับอุจจาระของสุกรออกมาทางทวาร
 หนักจนหมด จนน้ำที่ไหลออกมาจากท้องสุกรใสสะอาดจากนั้นเขาก็เอาน้ำเดือดพล่านราดหลังของ
 สุกรเพื่อลอกหนังกำพร้าของสุกรออก ต่อไปก็กลั่นขนสุกรด้วยคบหญ้า ตัดศิระมะมันด้วยดาบที่คม
 กริบ รองโลหิตที่ไหลออกมาด้วยภาชนะ เกล้านเนื้อด้วยโลหิต แล้วปิ้งย่างรับประทานกับบุตร และ
 ภรรยาส่วนที่เหลือก็ขายเขาไม่เคยทำบุญให้ทานแม้แต่ครั้งเดียวต่อมา นายจุนทะเกิดการเจ็บป่วย
 ก่อนจะตายมีความเจ็บปวดทรมานทรมาย ลงกลานส่งเสียงร้องเหมือนเสียงสุกรอยู่เป็นเวลา นานถึงเจ็ด
 วันเป็นความทุกข์ก่อนตายที่มีลักษณะคล้ายกับตคนรก พอถึงวันที่ ๗ นายจุนทะก็สิ้นชีวิต และได้
 ไปเกิดในนรกขุมอเวจี มหานรก ตามกฎแห่งกรรม ความเร่าร้อนในอเวจีมหานรคนั้นมีความร้อน
 กว่าไฟปกติมากพระนาคเสนจึงกล่าวอุปมาถวายพระยามิลินท์ในคัมภีร์มิลินทปัญหาที่ว่า
 “มหาบพิตร แม้หินเท่าเรือนยอด อันบุคลคลทุ่มลงไปในไฟนรก ย่อมถึงความย่อยยับได้ในขณะเดียว
 ฉนั้นใด ส่วนสัตว์ที่เกิดในนรคนั้นเป็นประหนึ่งอยู่ในกรรมมารดา จะย่อยยับไป เพราะกำลังแห่ง
 กรรมเหมือนฉนั้นนั่นหามิได้” พวกภิกษุเดินทางผ่านประตูบ้านของนายจุนทะ ได้ยินเสียงนั้นแล้ว
 เข้าใจผิดคิดว่าเป็นเสียงร้องของสุกร ที่ถูกฆ่า และก็คงเป็นการฆ่าสุกรหลายตัว เพื่อทำอาหารเลี้ยง
 แหกในงานมงคลอะไรสักอย่างเป็นแน่พวกภิกษุได้แต่ปลงธรรมสังเวชว่าเขาช่างมีความโหดร้าย
 ทารุณผิดกับผู้ฆ่าสุกรรายอื่นๆ เสียจริงจะมีความเมตตากรุณาสงสารสัตว์แม้สักชนิดก็ไม่มีจึงได้นำ
 เรื่องนี้ขึ้นกราบทูลพระศาสดาทำให้ได้ทราบจากพระศาสดา ว่ามันไม่ใช่เสียงร้องของสุกรที่ถูกนายจุน
 ทะฆ่า แต่ทว่าเป็นเสียงร้องเหมือนสุกรของนายจุนทะขณะกลานอยู่กับพื้นในบ้านตลอด เวลา๗วัน
 นั้นต่างหาก เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เขาเศร้า โศกอย่างไรในโลกนี้แล้ว ยังจะ
 ไปเกิดในฐานะเป็นผู้เศร้าโศกเช่นกันอีกหรือไม่” พระศาสดาตรัสว่า “เป็นอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย

ชื่อว่าผู้ประมาทแล้ว จะเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ย่อมเสรำโศกในโลกทั้งสองเป็น
แท้” จากนั้น พระศาสดาได้ตรัสพระธรรมบท พระคาถาว่า

อิธ โสจติ เปจฺจ โสจติ ปาปการี อุกฺขยตุล โสจติ

โส โสจติ โส วิหฺลยฺยติ ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมตฺตโน^{๖๕}

“ผู้ทำบาปเป็นปกติ ย่อมเสรำโศกในโลกนี้

ละไปแล้วย่อมเสรำโศก ย่อมเสรำโศกในโลกทั้งสอง

เขาเห็นกรรมเสรำหมองของตนแล้ว ย่อมเสรำโศก,เขาย่อมเดือดร้อน”^{๖๖}

เมื่อพระสังฆกรรมเทศนาจบลง ภิกษุเป็นอันมาก ได้บรรลุพระอรินฺยผล มีพระโสดาบัน

เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโกกะ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนายพรานสุนัขชื่อโกกะ ตรัส
พระธรรมเทศนาว่า “โย อปฺปทฺถุจฺจสฺส นรฺสฺส ทฺตฺสฺสติ” เป็นต้น

นายโกกะพรานพบพระเถระเที่ยวบิณฑบาต ได้ยินว่า เวลาเช้าวันหนึ่ง นายพรานนั้น
ถือธนู มีสุนัขห้อมล้อมออกไปป่า พบภิกษุถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง กำลังเที่ยวบิณฑบาตใน
ระหว่างทาง โกรธแล้วพลางคิดว่า “เราพบคนกาลกรรณิ วันนี้ จักไม่ได้สิ่งอะไรเลย” ดังนี้ จึง
หลีกเลี่ยง ฝ่ายพระเถระเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้าน ทำภัตกิจแล้วจึงกลับไปสู่วิวहारอีกนายพรานให้
สุนัขกัดพระเถระฝ่ายนายพรานนอกนี้ เทียวไปในป่าไม่ได้อะไร ๆ เมื่อกลับมาที่พบพระเถระอีก
จึงคิดว่า “วันนี้เราพบคน (กาลกรรณิ) นี้แล้วไปป่าจึงไม่ได้อะไร ๆ บัดนี้เธอได้มาเผชิญหน้าของ
เราแม้อีก เราจักให้สุนัขทั้งหลาย กัดพระรูปนั้นเสีย” ดังนี้แล้ว จึงให้สัตถุญฺยปล่อยสุนัขไป
พระเถระอ่อนวอนว่า “อุบาสก ท่านอย่าทำอย่างนั้น” เขาร้องบอกว่า “วันนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้
อะไร เพราะประสบท่านท่านก็มาประสบข้าพเจ้าแม้อีก ข้าพเจ้าจักให้สุนัขกัดท่าน” ดังนี้แล้ว จึง
ให้สุนัข (กัด)พระเถระริบขึ้นต้นไม้ต้นหนึ่งโดยเร็ว นั่งในที่สูงชั่วบุรุษหนึ่งสุนัขทั้งหลายก็พากัน
ล้อมต้นไม้ไว้ นายพรานโกกะไปแล้ว ร้องบอกว่า “ท่านแม้ขึ้นต้นไม้ก็ไม่มีความพ้นไปได้”
ดังนี้แล้ว จึงแทงพื้นเท้าของพระเถระด้วยปลายลูกศรพระเถระได้แต่อ่อนวอนว่า “ขอท่านอย่าทำ

^{๖๕} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๔๐/๑๐/๑๓๐.

^{๖๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๘.

เช่นนั้น” นายโกกะพรานนอกนี้ไม่คำนึงถึงคำอ้อนของท่านกลับแทงกระหน่ำใหญ่ พระเถระเมื่อพื้นเท้าข้างหนึ่งถูกแทงอยู่จึงยกเท้าขึ้นขึ้น หย่อนเท้าที่ ๒ ลงแม่เมื่อเท้าที่ ๒ นั้นถูกแทงอยู่ จึงยกเท้าขึ้นขึ้นเสีย นายโกกะไม่คำนึงถึงคำอ้อนวอนของพระเถระแทงพื้นเท้าทั้งสองแล้วด้วยอาการอย่างนี้เทียว สรีระของพระเถระได้เป็นประจักษ์คุณกรรมด้วยคบเพลิงท่านเสวยเวทนาไม่สามารถจะคุมสติไว้ได้จิวรที่ท่านห่มแม่หลุดลงก็กำหนดไม่ได้ จิวรนั้น เมื่อตกลงก็ตกลงมาคลุมนายโกกะ ตั้งแต่ศีรษะที่เดียว สุนัขรุมกัดนายโกกะพราน เหล่าสุนัขตรุกันเข้าไปในระหว่างจิวรด้วยสำคัญว่า “พระเถระ ตกลงมา” ดังนี้แล้วก็รุมกันกัดกินเจ้าของของตนทำให้เหลืออยู่เพียงกระดูกสุนัขทั้งหลายออกมาจากระหว่างจิวรแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ภายนอกที่นั่น พระเถระจึงหักกิ่งไม้แห้งกิ่งหนึ่งขว้างสุนัขเหล่านั้นเหล่าสุนัขเห็นพระเถระแล้วรู้ว่า “พวกตัวกัดกินเจ้าของเอง” จึงหนีเข้าไปหาพระเถระสงสัยในศีล และสมณภาพของตนพระเถระเกิดความสงสัยขึ้นว่า “บุรุษนั้นเข้าสู่ระหว่างจิวรของเราฉิบหายแล้ว ศีลของเราไม่ต่างพริ้วหรือหนอ ” ท่านลงจากต้นไม้แล้วไปสู่นักของพระศาสดา กราบทูลเรื่องราวขึ้นตั้งแต่ต้นแล้วทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกนั้นอาศัยจิวรของข้าพระองค์ฉิบหายแล้วศีลของข้าพระองค์ไม่ต่างพริ้วแล หรือสมณภาพของข้าพระองค์ยังคงมีอยู่แลหรือ ” พระศาสดาทรงรับรองศีลและสมณภาพ พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของพระเถระนั้นแล้วตรัสว่า “ภิกษุศีลของเธอไม่ต่างพริ้ว สมณภาพของเธอยังมีอยู่เขาประทุษร้ายต่อเธอผู้ไม่ประทุษร้ายจึงถึงความพินาศทั้งมิใช่แต่ในบัดนี้อย่างเดียวเท่านั้นแม้ในอดีตกาลเขาก็ประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย ถึงความพินาศแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสว่าดังได้สดับมา ในอดีตกาล หมอผู้หนึ่งเที่ยวไปถึงหมู่บ้านเพื่อต้องการประกอบเวชกรรม ไม่ได้กรรมอะไร ๆ อันความหิวรบกวนแล้วออกไปพบเด็ก ๆ เป็นอันมากกำลังเล่นอยู่ที่ประตูบ้าน จึงคิดว่า “เราจักให้ลูกเด็กเหล่านั้นแล้วรักษาจักได้อาหาร” ดังนี้แล้วจึงแสดงงูอนชูศีรษะในโพรงไม้แห้งหนึ่งบอกว่ “เนาะ” “เจ้าเด็กผู้เจริญทั้งหลายนั้นลูกนกสาธิกาพวกเจ้าจงจับมัน” ทันใดนั้นเด็กน้อยคนหนึ่งจับงูที่คอดอย่างมันดึงออกมารู้ว่ามันเป็นงูจึงร้องขึ้น สลัดไปบนกระหม่อมของหมอผู้ยืนอยู่ไม่ไกล งูรัดก้านคอของหมอกัดอย่างถนัดให้ถึงความสิ้นชีวิตในที่นั้นนั่นเอง นายโกกะพรานสุนัขนี้ แม้ในกาลก่อนก็ประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้ายถึงความพินาศแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มาแล้วเมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

โย อปฺปทฺถุจฺจสฺส นรฺสฺส ทฺถุสฺสติ

สุทฺถุสฺส โปสฺสฺส อนฺจฺจณฺสฺส

คเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ

สุชฺฌโม รโห ปภฺวิวาทฺว จิตฺโต^{๖๓}

“ผู้ใด ประทูลร้ายต่ออนรชนผู้ไม่ประทูลร้าย

ผู้บริสุทธฺิ ไม่มีกิเลสจวนเินบาปย่อมกลับถึงผู้นั้น

ซึ่งเป็นคนพาลนั่นเอง เหมือนธูลิอันละเอียดที่เขาขัดทวนลมไปฉะนั้น”^{๖๔}

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในพระอรหัตผล พระธรรม-เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล

นอกจากนี้ยังปรากฏในพระวินัยปิฎกดังนี้

เรื่องพระสุทินต้นอาบัติปาราชิก

สมัยนั้นมีหมู่บ้านนามว่ากัณณะตั้งอยู่ไม่ไกลเมืองเวสาลี มีลูกเศรษฐีชาวกัณณะชื่อสุทิน สุทินพร้อมด้วยสหาย เห็นพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ในเมืองเวสาลี จึงแวะเข้าไปฟังมีความเลื่อมใส จึงอยากจะออกบวช จึงกราบทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา แต่พระศาสดายังไม่ประทานอนุญาตให้บวช เพราะมารดาบิดายังไม่อนุญาต สุทินนะจึงกลับไปขออนุญาต อ้อนวอนถึง ๓ ครั้งมารดาบิดาก็ไม่อนุญาตสุทินจึงนอนลงกับพื้นอดอาหารถึง ๗ วัน มารดาบิดาและเพื่อนๆ ขอร้องให้เลิกล้มความตั้งใจสุทินก็ไม่ยอม ในที่สุดเพื่อนๆ ก็อ้อนวอนให้มารดาบิดาของสุทินอนุญาต ก็ได้รับอนุญาต เมื่อได้รับอนุญาตแล้วก็ออกบวช ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดครั้งนั้น พระสุทินเดินทางไปยังกรุงเวสาลี (ราชธานีของแคว้นวัชชี) ขณะที่กำลังเกิดทุกข์ภัย ญาติๆ ของท่าน ซึ่งเป็นเศรษฐี ทราบข่าวก็นำอาหารมาถวายเหลือเฟือ พระสุทินนะก็ถวายแก่สงฆ์ทั้งหลายอีกต่อหนึ่ง แล้วเดินทางไปหมู่บ้านกัณณะ ความทราบถึงมารดาบิดาจึงนิมนต์ไปจัน มารดานำทรัพย์สมบัติมาล่อให้สึก พระสุทินไม่ยอมจึงไม่สำเร็จ ต่อมามารดาพระสุทินรอนงริยาของพระสุทิน (มีภริยาตั้งแต่เมื่อก่อนบวช) มีระดู ได้กำหนดจะมีบุตรได้ จึงพานางไปหาพระสุทินที่ป่ามหาวันชวัน

^{๖๓} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๔๒/๑๐๓/๔๕.

^{๖๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๒๕/๓๐.

ให้สึกอีก พระสุทินไม่ยอม มารดาจึงกล่าวว่า ถ้าไม่สึกก็ขอพิชพันฐ์ไว้สืบสกุล ครั้งนั้นยังไม่มีการบัญญัติวินัยห้ามเสพเมณฑุพระสุทินเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่พอทำได้เพื่อให้มีบุตรสืบสกุล จึงเสพเมณฑุด้วยภริยาของตนกล่าวถึงพระสุทินเกิดความไม่สบายใจขึ้นภายหลัง ถึงขนาดชูปหอม ภิกษุทั้งหลายถามทราบความ จึงพากันดิเตียน และนำความกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงไต่สวนเรื่องนั้น ทรงดิเตียน แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามมิให้ภิกษุเสพเมณฑุ ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด(พระสุทินไม่ต้องอาบัติ เพราะเป็นต้นบัญญัติ ไม่มีการปรับอาบัติย้อนหลัง ภิกษุเสพเมณฑุขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว ภายหลังขอเข้าอุปสมบทอีก พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติมิให้อุปสมบทแก่ผู้เช่นนั้น)^{๖๕}

เรื่องพระอรหันต์ชาวเมืองภัททิยะหลับ

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจำวัดกลางวันในป่าชาติยาวัน เขตเมืองภัททิยะขณะที่จำวัดหลับ อวัยวะทุกส่วนของท่านถูกลมร่ำเหยให้แข็งตัว หญิงคนหนึ่งพบเข้าจึงนั่งคร่อมองคชาตทำการจนพอใจแล้วจากไป ภิกษุทั้งหลายเห็นองคชาตเปราะเปื้อนจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย องคชาตแข็งตัวได้ด้วยเหตุ ๕ อย่าง คือ กำหนด ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะถูกลมร่ำเหยพัด ถูกบึ้งชน องคชาตจะแข็งตัวเพราะเหตุ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายข้อที่องคชาตของภิกษุนั้นจะแข็งตัวเพราะความกำหนัดนั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ”^{๖๖}

เรื่องภิกษุเปิดประตูจำวัด

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจำวัดกลางวันในกุฎาคารศาลาป่ามหาวันเขตกรุงเวสาลี ขณะที่เปิดประตูจำวัดหลับ อวัยวะทุกส่วนของท่านถูกลมร่ำเหยให้แข็งตัวครั้งนั้นมีหญิงหลายคนถือของหอมและดอกไม้พากันไปอาราม มองไปที่วิหารเห็นภิกษุ นั้นจึงไปนั่งคร่อมองคชาตทำการจนพอใจแล้วกล่าวชมเชยภิกษุนั้นว่า “เป็นผู้ชายยอดเยี่ยมจริงๆ คนนี้” จากนั้นได้ยกของหอมและดอกไม้พากันจากไป ภิกษุทั้งหลายเห็นองคชาต (ของภิกษุผู้หลับ) เปราะเปื้อนจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย องคชาตแข็งตัวได้ด้วยเหตุ ๕ อย่าง คือ กำหนด ปวดอุจจาระ

^{๖๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๓-๓๔/๒๕-๒๖.

^{๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๖๓-๖๔.

ปวดปัสสาวะ ถูกลมราเพยพัด ถูกนึ่งขน องคชาตจะแข็งตัว เพราะเหตุ ๕ อย่างนี้ ภิภุทั้งหลาย ข้อที่องคชาตของภิภุนั้นจะแข็งตัวเพราะความกำหนัดนั้น เป็นไปไม่ได้ เพราะภิภุนั้น เป็นพระอรหันต์ ภิภุทั้งหลายภิภุนั้นไม่ต้องอาบัติ ภิภุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิภุผู้จะหลีกเร้นพักผ่อนกลางวันปิดประตูแล้วจึงหลีกเร้นพักผ่อน” ^{๑๑}

สรุปได้ว่าการศึกษาเรื่องของเจตนาในทางพระพุทธศาสนานี้ ผู้วิจัยพบว่า เจตนาซึ่งหมายถึง ความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง, ความจำนง, ความจงใจ เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนานี้ พบว่าจะให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ในเรื่องของเจตนา ที่ถูกกำหนดโดยเจตนา นั้น ดังจะปรากฏในส่วนของพุทธวจนะหรือในพระไตรปิฎกหลายตอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงชี้ไว้ อย่างชัดเจน เช่น “ทุกสิ่งทุกอย่างมีใจนำ มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าคนเรามีใจชั่วเสียแล้ว พุทจะกระทำก็พลอยชั่วไปด้วยเพราะการพูดชั่วกระทำชั่วนั้น ทุกข์ย่อมตามสนองเขา เหมือนล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโค”^{๑๒} นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า เรื่องของเจตนาในทางพระพุทธศาสนานั้น จะเป็นส่วนสำคัญหรือเป็นตัวกำกับกรรมหรือผลของกรรมที่เรียกว่า วิบากซึ่งคนส่วนใหญ่ถ้า ได้ยินคำว่า “กรรม” แล้วโดยมากก็จะคิดเป็นไปในทางลบเสียมากกว่าทางบวก และก็มักจะได้ยินคนพูดบ่อยๆ ว่า “เป็นกรรมเป็นเวรของเขาเอง” “คงทำกรรมไว้มาก ชาตินี้เลยเกิดมาจน” “สมน้ำหน้าแล้ว คนบาป ทำกรรมไว้มาก” เป็นต้น แต่ตรงกันข้ามคนที่ประกอบกรรมดี และประสบความสำเร็จ คนก็มักจะพูดว่า “เป็นวาสนาของเขา” “เขาทำบุญมาเยอะ จึงเกิดมารวย” “เขาตั้งสมภารมีมานาน จึงมีบิรวารมาก” เป็นต้น แต่กลับไม่บอกว่า “เป็นกรรมของเขา เขาจึงเกิดมารวย” “เป็นกรรมของเขา จึงเกิดมาสวย” จึงเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่จะเข้าใจ และคุ้นเคยกับคำว่า กรรม เป็นไปในทางลบเสียส่วนมาก แต่แท้จริงแล้ว คำว่ากรรมนั้น เป็นไปได้ทั้งในทางลบ และทางบวก เพราะถือเอาเจตนาที่มีอยู่เป็นตัวกำหนดซึ่งถ้าเจตนา นั้นประกอบไปด้วยสิ่งที่เป็นกุศล (กุศลมูล ๓) กรรม หรือ วิบาก ที่แสดงออกมาก็จะเป็นไปในทางที่ดีแต่ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลใดมีเจตนาประกอบไปด้วยอกุศล (อกุศลมูล ๓) แล้วผลที่แสดงออกมาก็คจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง อีกประการหนึ่งที่สำคัญผู้วิจัยพบว่าในส่วนของกรณียัตติอาบัติซึ่งพระพุทธองค์ ได้บัญญัติไว้ นั้นพบว่า มีอยู่ ๒ ลักษณะที่สำคัญโดยประการแรกเรียกว่า สจิตตกะ คืออาบัติที่

^{๑๑} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๗/๖๖.

^{๑๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๗/๑๕๖.

เกิดขึ้นเพราะมีเจตนา (ย่อมต้องอาศัยความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง, ความจำนง, ความจงใจ เป็นต้น ประกอบการกระทำ) ประการที่สอง เรียกว่า อจิตตกะ อาบัติที่เกิดขึ้นแม้ไม่มีเจตนา (ไม่ต้องอาศัยความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง, ความจำนง, ความจงใจ เป็นต้น) ซึ่งทั้งสองประการที่กล่าวมานี้ไม่ว่าจะเป็นสจิตตกะ หรืออจิตตกะ เมื่อภิกษุใดได้กระทำลงแล้วย่อมก็ต้องอาบัติเช่นกัน

บทที่ ๓

เจตนาในกฎหมายอาญาของประเทศไทย

กฎหมายอาญาเป็นหนึ่งในกฎหมายที่มีความสำคัญในแง่ของการรักษาความสงบเรียบร้อยของการปกครองดูแลประเทศ เพราะในเนื้อหาของกฎหมายอาญาซึ่งปัจจุบันแก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ ๒๑ พ.ศ.๒๕๕๑ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ได้แก่ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป ภาค ๒ ภาคความผิด ภาค ๓ ลหุโทษซึ่งทั้งหมดประกอบไปด้วย ๓๕๘ มาตรา ซึ่งแทบจะทุกมาตราต้องมีเจตนาประกอบเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินลงโทษแต่ละกรณีไป แต่สิ่งที่สำคัญในการที่จะศึกษาในเรื่องเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญานี้มีความจำเป็นต้องศึกษาถึงความเป็นมา พัฒนาการ แนวคิดซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาและกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

๓.๑ ความเป็นมาของการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญาในประเทศไทย

แต่เดิมกฎหมายอาญาใช้บังคับโดยกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ มีผลบังคับใช้มาตั้งแต่วันที่ ๒๑ เดือนกันยายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๗ (มาตรา ๒ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา) ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหลายครั้ง เช่น พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญาพุทธศักราช ๒๔๗๗ (ฉบับที่ ๕) ให้ยกเลิกข้อความในตอนสุดท้ายของมาตรา ๒๒๕ แห่งกฎหมายลักษณะอาญานั้นเสีย และใช้ความต่อไปนี้แทน “ผู้ใดปลอมหนังสือสำคัญอย่างใดๆ เช่นว่ามานี้ มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปจนถึงสิบปี และให้ปรับตั้งแต่ร้อยบาทขึ้นไปจนถึงสองพันบาทอีกโทษหนึ่ง” เป็นต้น

กฎหมายอาญาที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ประมวลกฎหมายอาญาใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๐ โดยพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๔๙๕ มาตรา ๓ บัญญัติว่า “ประมวลกฎหมายอาญาทำพระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นไป” มาตรา ๔ บัญญัติว่า “เมื่อประมวลกฎหมายอาญาได้ใช้บังคับแล้ว ให้ยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา” ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาตามความจำเป็นแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นระยะๆ ตลอดมา ดังนี้^๑

^๑ สหัท สัตหิววิริยะ, ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, ๒๕๔๗), หน้า ก.

๑. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่หนึ่ง โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๐๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๖ ตอนที่ ๗๓ ลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้แก้ไขเพิ่มเติมกำหนด โทษให้สูงขึ้น สำหรับความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามมาตรา ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๖ และความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม ตามมาตรา ๒๐๑ และมาตรา ๒๐๒ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการและความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ยุติธรรมย่อมส่งผลเสียหายร้ายแรงแก่รัฐและประชาชน โทษสำหรับการกระทำความผิดเหล่านี้ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายปัจจุบันยังมีอัตราต่ำกว่าควร สมควรแก้ไขเพิ่มเติมให้สูงขึ้นและกำหนดโทษขั้นต่ำไว้ด้วยทั้งนี้เพื่อป้องกัน และปราบปรามการกระทำความผิดดังกล่าวให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไปจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๒

๒. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สอง โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๑๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๖ ตอนที่ ๑๑๓ ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ ได้เพิ่มเติมบทบัญญัติ มาตรา ๓๓๕ ทวิ, ๓๓๕ ทวิ, ๓๔๐ ทวิ, ๓๖๐ ทวิ, วรรคสามของมาตรา ๓๕๗ และมาตรา ๓๖๐ ทวิ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ เนื่องจากปรากฏว่าขณะนี้ มีผู้ร้ายลอบลักเอาพระพุทธรูปอันล้ำค่าซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชน และมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ตามวัดวาอาราม และพิพิธภัณฑสถานไปเป็นจำนวนมากบางแห่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของแต่ละจังหวัดซึ่งทำให้ประชาชนในถิ่นนั้นเศร้าสลดใจต่อการขาดวัตถุเป็นสิ่งที่เคารพบูชาในทางพระพุทธศาสนาไปอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นบางแห่งการลักลอบพระพุทธรูปนั้น ได้กระทำการแสดงถึงความโหดร้ายทารุณไร้ศีลธรรมอย่างหนัก เช่น ตัดเอาเศียรพระพุทธรูปกองเหลือแต่องค์พระ นับว่าเป็นการเสื่อมเสียแก่ชาติบ้านเมืองและเป็นผลเสียหายแก่พระพุทธศาสนาโดยไม่คำนึงถึงศาสนสมบัติของชาติบุคคลประเภทนี้สมควรจะได้รับโทษหนักกว่าการกระทำต่อทรัพย์สินธรรมดาของส่วนบุคคลรวมทั้งผู้รับของ โจร และผู้ส่งออกต่างประเทศด้วยจะอาศัยความผิดตามกฎหมายอาญาเดิมโทษก็เบามาก ไม่เป็นการป้องกันได้เพียงพอ โดยเหตุนี้จึงเป็นการสมควรแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

^๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๖ ตอนที่ ๗๓ ลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒.

เพื่อป้องกันและรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินอันล้ำค่าของชาตินี้มิให้มีการลอบลักเอาไปต่างประเทศเสียหมดก่อนที่จะสายเกินไปจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๓

๓. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สาม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๑๘ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๒ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เห็นเป็นการสมควรปรับปรุงจำนวนเงินที่ถือเป็นอัตราค่าปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๔

๔. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สี่ โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๒๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ ตอนที่ ๔๒ ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๒ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ในปัจจุบันได้มีการขายของโดยหลอกลวงให้ผู้ซื้อหลงเชื่อในแหล่งกำเนิด สภาพ คุณภาพ หรือปริมาณแห่งของนั้นอันเป็นเท็จเพิ่มมากขึ้น และความผิดฐานนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญาเป็นความผิดอันยอมความได้ พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงไม่อาจดำเนินการฟ้องร้องผู้กระทำความผิดโดยไม่มีคำร้องทุกข์ของผู้เสียหายได้แม้จะปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่ามีการเสนอขายของดังกล่าวแก่บุคคลทั่วไปในร้านค้าหรือที่สาธารณะ แต่พนักงานเจ้าหน้าที่ก็ไม่กล้าที่จะจับกุมผู้เสนอขายโดยไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดร้องทุกข์เสียก่อน การปราบปรามการกระทำผิดฐานนี้จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร สมควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗๑ เสียใหม่โดยให้ความผิดตามมาตราดังกล่าวไม่เป็นความผิดอันยอมความได้ เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้โดยไม่ต้องมีคำร้องทุกข์ของผู้เสียหาย และสมควรเพิ่ม โทษสำหรับความผิดฐานนี้ให้สูงขึ้นเพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น เหตุผลปรากฏในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติ คือ โดยที่ในปัจจุบันได้มีการขายของโดยหลอกลวงให้ผู้ซื้อหลงเชื่อในแหล่งกำเนิด สภาพ คุณภาพ

^๓ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๖ ตอนที่ ๑๑๓ ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๑๕๑๒.

^๔ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๒ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘.

หรือปริมาณแห่งของนั้นอันเป็นเท็จเพิ่มมากขึ้น และความผิดฐานนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญาเป็นความผิดอันยอมความได้ พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงไม่อาจดำเนินการฟ้องร้องผู้กระทำความผิดโดยไม่มีคำร้องทุกข์ของผู้เสียหายได้ แม้จะปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่ามีกระทำความผิดของดังกล่าวแก่บุคคลทั่วไปในร้านค้าหรือที่สาธารณะ แต่พนักงานเจ้าหน้าที่ก็ไม่กล้าที่จะจับกุมผู้เสนอขายโดยไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดร้องทุกข์เสียก่อน การปราบปรามการกระทำผิดฐานนี้จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร สมควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗๑ เสียใหม่โดยให้ความผิดตามมาตราดังกล่าวไม่เป็นความผิดอันยอมความได้ เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้โดยไม่ต้องมีคำร้องทุกข์ของผู้เสียหาย และสมควรเพิ่มโทษสำหรับความผิดฐานนี้ให้สูงขึ้นเพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๕

๕. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ห้า โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๒๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๑๐๘ ลงวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ในปัจจุบันอาชญากรรมบางประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมที่เป็นความผิดเกี่ยวกับเพศ และความผิดต่อเสรีภาพได้ทวีความรุนแรงและความผิดฐานลักทรัพย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูป และโคหรือกระบือของผู้มีอาชีพกสิกรรมมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความผิดเหล่านี้ในบางกรณีได้มีการเพิ่มอัตราโทษมาครั้งหนึ่งแล้วตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๑ ลงวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ในการนี้สมควรเพิ่มอัตราโทษสำหรับผู้กระทำความผิดให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดดังกล่าวจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๖

๖. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่หก โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๒๖ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๐ ตอนที่ ๕๓ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๖ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๔๑ และมาตรา ๕๑ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๑ ลงวันที่

^๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ ตอนที่ ๔๒ ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๒.

^๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๑๐๘ ลงวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๒๕.

๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๔ มิได้กำหนดโทษจำคุกชั้นสูงในกรณีที่มีการเพิ่มโทษ และเรียง
 กระทั่งโทษไว้ทั้งในกรณีความผิดที่มีโทษจำคุกตลอดชีวิตยังกำหนดให้เปลี่ยนโทษจำคุกตลอดชีวิต
 เป็นโทษจำคุกห้าสิบปีเพื่อประโยชน์ในการเพิ่มโทษหรือเรียงกระทั่งโทษแล้วแต่กรณีอีกด้วยในบาง
 คดีโทษจำคุกที่มีการเพิ่มโทษหรือโทษจำคุกรวมของการเรียงกระทั่งโทษจึงสูงเกินสมควร หรือไม่ได้
 สัดส่วนกับความผิดที่มีลักษณะและผลร้ายแรงต่างกันทำให้การลงโทษเป็นไปโดยไม่เป็นธรรม และ
 ไม่ได้ผลเท่าที่ควรสมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าว โดยกำหนดชั้นสูงของโทษ
 จำคุกในกรณีที่มีการเพิ่มโทษ และโทษจำคุกรวมในกรณีเรียงกระทั่งโทษเพื่อให้การลงโทษเป็นไป
 ด้วยความเป็นธรรม และได้ผลดียิ่งขึ้นจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๑

๑๖. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่เจ็ด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย
 อาญา (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๓๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓
 ลง วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจาก
 ปรากฏว่าในปัจจุบันอาชญากรรมบางประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมที่เป็นความผิดฐานลัก
 ทรัพย์เกี่ยวกับ โคมระบือหรือเครื่องมือเครื่องใช้หรือเครื่องจักรกลของเกษตรกร ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน
 มากทำให้เกษตรกรโดยเฉพาะชาวนา ชาวไร่ ชาวนานวน เดือดร้อนที่สุด เพราะเมื่อถึงฤดูกาลทำนา
 หรือเพาะปลูกเกษตรกรไม่สามารถหาโค กระบือ หรือจักรกลต่าง ๆ มาทำการเพาะปลูกได้ทัน
 ตามฤดูกาลแม้ว่าเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะได้คอยสอดส่องดูแลอยู่ตลอดเวลา และจับกุมผู้กระทำ
 ความผิดมาลงโทษเป็นจำนวนมากแล้วก็ตามแต่ไม่ทำให้ผู้กระทำความผิดหลบจำ หรือเกรงกลัว
 อาญาแผ่นดินทั้งนี้เพราะกฎหมายกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ต่ำ สมควรเพิ่มโทษที่จะ
 ลงแก่ผู้กระทำความผิดให้สูงขึ้นเพื่อให้เป็นที่หลบจำ และเกรงกลัวต่ออาญาแผ่นดินจึงจำเป็นต้องตรา
 พระราชบัญญัตินี้ขึ้น^๒

๑๗. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่แปด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย
 อาญา (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๓๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓
 ลง วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๐ ตอนที่ ๕๓ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๖.

^๒ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐.

ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือโดยที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๘๓, ๓๑๓, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๑๙ และมาตรา ๓๕๘ กำหนดอายุเด็กที่จะได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษตามกฎหมายจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศการกระทำความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพ และการกระทำทารุณต่อเด็กไว้เพียงอายุไม่เกินสิบสามปีเท่านั้นผู้กระทำความผิดตามบทมาตราดังกล่าวจึงสามารถอ้างความยินยอมของเด็กอายุกว่าสิบสามปีขึ้นเป็นเหตุยกเว้นความผิด หรือบรรเทาโทษตามกฎหมายได้นับเป็นการเปิด โอกาสให้มีการแสวงประโยชน์ในทางมิชอบจากเด็กอายุระหว่างสิบสามปีถึงสิบห้าปีซึ่งส่วนใหญ่ยังมีความเจริญเติบโต และพัฒนาการทางด้านต่างๆเช่นร่างกายจิตใจสติปัญญาการศึกษาอบรม และประสบการณ์ไม่เพียงพอได้นอกจากนี้บทบัญญัติเกี่ยวกับการเป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือชักพาไปซึ่งหญิงเพื่อสำเร็จความใคร่ของผู้อื่นในกฎหมายปัจจุบันนั้น มาตรา ๒๘๒ จะเป็นความผิดต่อเมื่อได้กระทำต่อหญิงอายุไม่เกินสิบแปดปี ทำให้หญิงได้รับความเสียหายแต่ไม่มีกฎหมายคุ้มครองแก้ไขเพิ่มเติมให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดไม่ว่าหญิงจะมีอายุเท่าใดก็ตามจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๕

๘. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่เก้า โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๓๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือเนื่องจากอัตราการกักขังแทนค่าปรับต่อวัน ตามประมวลกฎหมายอาญาที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันยังไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังแออัดห้องขังอันเป็นภาระแก่เจ้าหน้าที่ในการควบคุม ตลอดจนเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐเป็นจำนวนมากในการเลี้ยงดูผู้ต้องขัง สมควรปรับปรุงอัตราการกักขังแทนค่าปรับต่อวันเสียใหม่จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๖

๑๐. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบ โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๓๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๖ ตอนที่ ๑๒๗ ลงวันที่

^๕ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐.

^๖ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๑๐๔ ตอนที่ ๑๗๓ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐.

๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๒ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกของผู้กระทำความผิดที่ศาลพิพากษาให้รอการกำหนดโทษไว้หรือรอการลงโทษไว้ตามประมวลกฎหมายอาญาในปัจจุบันนั้นยังไม่เหมาะสมแก่การแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดนั้นกลับตัวได้อย่างได้ผลดีสมควรปรับปรุงเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองประพฤติกของผู้กระทำความผิดในกรณีดังกล่าวให้มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นเพื่อที่ศาลจะสามารถใช้ดุลยพินิจได้โดยเหมาะสมแก่กรณี นอกจากนี้เพื่อให้บทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญา ที่กำหนดให้นำโทษของผู้กระทำความผิดที่ถูกคุ้มครองประพฤติกในคดีที่รอการกำหนดโทษไว้หรือรอการลงโทษไว้ในคดีก่อนมาบวกเข้ากับโทษในคดีหลังของผู้กระทำความผิดผู้นั้นด้วยบังเกิดผลในการใช้บังคับตามความประสงค์อย่างแท้จริง สมควรกำหนดให้ศาลนำโทษที่รอไว้ดังกล่าวมาบวกกับโทษในคดีหลังโดยให้ศาลกระทำไต่ไม่ว่าเมื่อความปรากฏแก่ศาลเองหรือความปรากฏตามคำแถลงของพนักงานอัยการหรือพนักงานควบคุมความประพฤติ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๑}

๑๑. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบเอ็ด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๓๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๘ ตอนที่ ๑๓๑ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือด้วยปรากฏว่าในปัจจุบันมีผู้กระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทมากขึ้นขณะเดียวกันบทบัญญัติเกี่ยวกับอัตราโทษที่ใช้บังคับกับผู้กระทำความผิดไม่เหมาะสมกับสถานการณ์จึงทำให้ผู้กระทำความผิดดังกล่าวไม่เกรงกลัวสมควรแก้ไขเพิ่มเติมอัตราโทษให้สูงขึ้นจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๒}

๑๒. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบสอง โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๘ ตอนที่ ๔๔ ลงวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๓๕ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่ในปัจจุบันได้มีการรับฝากเงินโดยวิธีออกบัตรเงินฝากโดย

^{๑๑} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๖ ตอนที่ ๑๒๗ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๒.

^{๑๒} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๘ ตอนที่ ๑๓๑ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕.

ธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์รวมตลอดถึงบริษัทเงินทุนตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ และบัตรเงินฝากดังกล่าวเป็นตราสารซึ่งเปลี่ยนมือได้ สมควรกำหนดมาตรการป้องกันการปลอมตราสารดังกล่าวเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมซึ่งอาจเกิดความเสียหายจากการใช้บัตรเงินฝากปลอม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๓}

๑๓. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบสาม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๓๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๑ ตอนที่ ๒๒ ก ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๕ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือด้วยปรากฏว่าได้มีการล่อลวงเด็กไปทำงานในโรงงานและเจ้าของโรงงานได้หน่วงเหนี่ยวหรือกักขังเด็กเหล่านั้นโดยให้ทำงานอย่างไรมนุษยธรรม และฝ่าฝืนมาตรฐานขั้นต่ำในการใช้แรงงานตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานอีกทั้งเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนความสงบสุขในสังคม สมควรกำหนดให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดฐานใหม่ขึ้นเป็นพิเศษ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๔}

๑๔. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบสี่ โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๔) พ.ศ. ๒๕๔๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๗๒ ก ลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากได้ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดต่อหญิงและเด็กโดยการซื้อ ขาย จำหน่าย พา หรือจัดหาหญิงหรือเด็กนั้นไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อสำเร็จความใคร่ทั้งแก่ตนและผู้อื่น เพื่อการอนาจาร หรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่นอันมิชอบ ไม่ว่าโดยการขายเด็กให้เด็กเป็นขอทาน หรือทำงานในสภาพที่ใช้แรงงานโดยทารุณ โหดร้ายสมควรกำหนดบทกำหนดความผิดใหม่ให้ครอบคลุมการกระทำดังกล่าว นอกจากนั้นในปัจจุบันการกระทำดังกล่าวไม่จำกัดเฉพาะการกระทำต่อหญิงหรือเด็กหญิงเท่านั้นแต่ได้ขยายไปยังเด็กชาย และมีแนวโน้มเป็นการกระทำต่อบุคคลโดยไม่จำกัดเพศ สมควรแก้ไขฐานความผิดในบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องให้กว้างขวางขึ้น และสมควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๘๒ และ

^{๑๓} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๕ ตอนที่ ๔๔ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๕ .

^{๑๔} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๑ ตอนที่ ๒๒ ก ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๕.

มาตรา ๒๘๑ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติให้ศาลไทยมีอำนาจลงโทษการกระทำความผิดดังกล่าว แม้จะกระทำในต่างประเทศ โดยแยกไว้เป็นเอกเทศให้เห็นเด่นชัดในมาตรา ๗ ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของศาลไทยในการลงโทษการกระทำความผิดอันมีลักษณะเป็นความผิดอาหาระหว่างประเทศจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๕

๑๕. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบห้า โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๕) พ.ศ. ๒๕๔๖ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๔ ก ลงวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๔๖ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากการลงโทษผู้กระทำความผิดทางอาญามีหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อแก้ไขให้ผู้ผู้นั้นสามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีดังนั้น โทษที่ผู้กระทำความผิดควรจะได้รับจึงต้องมีความเหมาะสมกับสภาพความผิดอย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าในปัจจุบันมีผู้ได้รับโทษปรับต้องถูกกักขังแทนค่าปรับเป็นจำนวนมากขึ้น ซึ่งผู้รับโทษนั้น ๆ ต้องสูญเสียอิสรภาพโดยไม่สมควรทำให้บุคคลในครอบครัวต้องเดือดร้อน และรัฐต้องรับภาระในการดูแลเพิ่มมากขึ้นสมควรปรับเปลี่ยนมาตรการลงโทษเสียใหม่โดยกำหนดมาตรการให้ผู้ต้องโทษปรับทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์แทนค่าปรับได้อีกทางหนึ่ง และในกรณีที่อาจต้องถูกกักขังอยู่นั้นบุคคลดังกล่าวสมควรได้รับความคุ้มครองมิให้ต้องถูกเปลี่ยนโทษจากกักขังเป็นจำคุกอันเป็นโทษที่หนักยิ่งกว่ารวมทั้งมิให้ต้องถูกคุมขังร่วมกับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่มีอัตราโทษสูงประกอบกับ สมควรปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับอัตราเงินในการกักขังแทนค่าปรับให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบันนอกจากนี้สมควรเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลยพินิจในการรอกการกำหนดโทษ หรือรอกการลงโทษได้มากขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^๖

๑๖. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบหก โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๖) พ.ศ. ๒๕๔๖ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๕๘ ก ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจาก

^๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๔ ตอนที่ ๗๒ ก ลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐.

^๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๔ ก ลงวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๔๖.

ปัจจุบันบทบัญญัติเกี่ยวกับการลงโทษประหารชีวิต และจำคุกตลอดชีวิตแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีตามประมวลกฎหมายอาญายังไม่สอดคล้องกับข้อ ๖ วรรคห้า แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.๑๙๖๖ ที่กำหนดว่า บุคคลอายุต่ำกว่าสิบแปดปีที่กระทำความผิดจะถูกพิพากษาประหารชีวิตมิได้ และข้อ ๓๗ ก) แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ.๑๙๘๙ ที่กำหนดว่าจะไม่มีเด็กคนใดได้รับการทรมานหรือถูกปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้า จะไม่มีการลงโทษประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิตที่ไม่มีโอกาสจะได้รับการปล่อยตัวสำหรับความผิดที่กระทำโดยบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคี นอกจากนั้น บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับวิธีการประหารชีวิตโดยการเอาไปยิงเสียชีวิตยังไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นวิธีการที่ทารุณโหดร้ายและไร้มนุษยธรรมที่รัฐไม่พึงปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด สมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดมิให้นำโทษประหารชีวิต และโทษจำคุกตลอดชีวิตมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และในกรณีที่บุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดที่มีโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต ให้ถือว่าระวางโทษดังกล่าวได้เปลี่ยนเป็นระวางโทษจำคุกห้าสิบปีและเพื่อเปลี่ยนวิธีการประหารชีวิตจากการเอาไปยิงเสียชีวิตเป็นดำเนินการฉีดยาสารพิษให้ตายแทน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๑}

๑๑. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบเจ็ด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๗) พ.ศ. ๒๕๔๗ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๖๕ ก ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๗ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจากปัจจุบันการใช้เอกสารวัตถุอื่นใดหรือข้อมูลที่จัดทำขึ้นในลักษณะบัตรอิเล็กทรอนิกส์ เช่นบัตรเครดิต บัตรเดบิต บัตรสมาร์ทการ์ด หรือบัตรอื่นใดในลักษณะคล้ายกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ในการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือหนี้อื่น หรือเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้รับประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดกำลังเพิ่มปริมาณและ ประเภทการใช้งานอย่างแพร่หลาย และปรากฏว่าได้มีการกระทำความผิดเกี่ยวกับบัตร และลักลอบนำข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ของผู้อื่นมาใช้อันส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และผู้บริโภคในวงกว้างสมควรกำหนดความผิดอาญาสำหรับการกระทำความผิดเกี่ยวกับ

^{๑๑} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๕๘ ก ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๖.

บัตร และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเพิ่มเติมให้ครอบคลุมการกระทำความผิดในรูปแบบต่างๆ และมีอัตราโทษเหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๘}

๑๘. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบแปด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๘) พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๔๒ ก ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ ปัจจุบันการก่อการร้าย และอาชญากรรมข้ามชาติได้ทวีความรุนแรง และมีรูปแบบที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และได้มีการใช้หนังสือเดินทางเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศ และต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมควรขยายขอบเขตของการกระทำความผิดเกี่ยวกับหนังสือเดินทางให้กว้างขึ้น และสมควรกำหนดอัตราโทษให้เหมาะสมกับความผิด จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๑๙}

๑๙. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่สิบเก้า โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๙) พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๕๖ ก ลงวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือโดยที่มาตรา ๓ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙ ให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่บทบัญญัติมาตรา ๒๗๖ มาตรา ๒๗๗ และมาตรา ๒๘๖ แห่งประมวลกฎหมายอาญา เป็นบทบัญญัติที่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ สมควรแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักการมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชาย และหญิง และหลักการห้ามมิให้เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศที่เคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย

^{๑๘} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนที่พิเศษ ๖๕ ก ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๗.

^{๑๙} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๔๒ ก ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๐.

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๐}

๒๐. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ยี่สิบ โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๕๖ ก ลงวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๐ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือโดยที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๗๖ และมาตรา ๒๗๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ทำให้การอ้างถึงบทบัญญัติดังกล่าวในมาตรา ๒๗๗ ทวิ และมาตรา ๒๗๗ ทรี เปลี่ยนแปลงไป กรณีจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงการอ้างถึงบทบัญญัตินี้ดังกล่าวในมาตรา ๒๗๗ ทวิ และมาตรา ๒๗๗ ทรี ให้สอดคล้องกัน จึงมีความจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๑}

๒๑. การแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ยี่สิบเอ็ด โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๑) พ.ศ. ๒๕๕๑ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๕ ตอนที่ ๓๐ ก ลงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือเนื่องจากปัจจุบันการกำหนดเกณฑ์อายุของเด็กในกรณีที่เกิดกระทำความผิดทางอาญายังไม่เหมาะสม และยังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์อายุของเด็กที่กำหนดในกฎหมายหลายฉบับของไทย และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. ๑๙๘๙ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. ๑๙๖๖ ขอสหประชาชาติ ที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคี โดยการศึกษาทางการแพทย์แสดงให้เห็นว่า เด็กที่มีอายุระหว่างเจ็ดปีถึงสิบสองปี มีพัฒนาการด้านความคิดสติปัญญา และจริยธรรมยังไม่สมบูรณ์ ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และไม่สามารถคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนได้ ประกอบกับได้มีการศึกษาสถิติในการกระทำความผิดของเด็กช่วงวัยต่าง ๆ ปรากฏว่า เด็กที่มีอายุระหว่างเจ็ดปีถึงสิบสองปี มีสถิติการกระทำความผิดน้อยหรือไม่มีเลย นอกจากนี้ กฎหมายของไทยหลายฉบับกำหนดเกณฑ์อายุเด็กไว้ที่อายุสิบห้าปี เช่น มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. ๒๕๒๖ กำหนดให้ผู้มีสัญชาติไทยต้องทำบัตรประจำตัวประชาชนเมื่อมีอายุครบสิบห้าปีบริบูรณ์ มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ กำหนด

^{๒๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๕๖ ก ลงวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๐.

^{๒๑} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๕๖ ก ลงวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๐.

ห้ามมิให้นายจ้างจ้างเด็กอายุต่ำกว่าสิบห้าปีเป็นลูกจ้าง และมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวนเก้าปี โดยให้เด็กซึ่งอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก แสดงให้เห็นว่าเด็กอายุสิบห้าปี กฎหมายยอมรับว่าเริ่มก้าวสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีความสามารถรับผิดชอบได้ ประกอบกับเด็กช่วงอายุดังกล่าวยังอยู่ในวัยเรียนสมควรได้รับโอกาสเพื่อบำบัดและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมากกว่าจะมารับโทษทางอาญาในขณะเดียวกันอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. ๑๙๘๙ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. ๑๙๖๖ ของสหประชาชาติ และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๓๔ ก็ได้กำหนดเกณฑ์อายุเด็กไว้ที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปีสมควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเพื่อกำหนดเกณฑ์อายุของเด็กในกรณีที่เด็กกระทำความผิดอาญาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับกฎหมายของไทย และอนุสัญญาระหว่างประเทศดังกล่าว จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๒๒}

๓.๒ หลักเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

ในทางกฎหมายนั้นการที่จะพิจารณาลงอาญาแก่ผู้ใด หรือบังคับใช้ให้เป็นผลตามนิติกรรมแก่คู่กรณีการพิสูจน์ให้เห็นเจตนาที่แท้จริง คือสิ่งสำคัญที่สุดดังมีกฎหมายดั้งเดิมอยู่ว่า “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา” (acta exteriora indicant interiora secreta) ซึ่งหมายความว่า การกระทำภายนอกเป็นเครื่องบ่งชี้ความลับซึ่งอยู่ภายในใจซึ่งก็คือเจตนาภายในใจนั่นเอง^{๒๓}

ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจสาเหตุแห่งเจตนาในกฎหมายอาญาจึงขอนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวซึ่งว่าด้วยหลักของการกระทำ หรือเจตนา ดังนี้

๓.๒.๑ ความหมายของการกระทำ (เจตนา) ทางกฎหมาย

ในการวินิจฉัยความรับผิดในทางอาญาของบุคคลนั้น หลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดประการ

^{๒๒} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๕ ตอนที่ ๓๐ ก ลงวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

^{๒๓} รพีพรรณ โขพุทธา, การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบูรณา

แรกคือ ต้องพิจารณาเสียก่อนว่าบุคคลนั้นมี “การกระทำ” หรือ ไม่ ทั้งนี้เพราะ ปอ.มาตรา ๕๕ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาที่ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยไม่เจตนา”^{๒๔} จากบทบัญญัติใน ปอ.มาตรา ๕๕ นี้เอง ซึ่งบัญญัติในตอนต้นว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาที่ต่อเมื่อได้กระทำ” แสดงว่าการกระทำเป็นเงื่อนไขประการแรกของความรับผิดชอบในทางอาญา การกระทำหมายความว่ารวมถึงการเคลื่อนไหวร่างกาย หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกกล่าวคือ อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ” ในการที่จะถือว่าผู้กระทำมีการกระทำตามความหมายของมาตรา ๕๕ จะต้องปรากฏว่า

- (๑) ผู้กระทำคิดที่จะกระทำ
- (๒) ผู้กระทำตกลงใจที่จะกระทำตามที่คิด
- (๓) ผู้กระทำได้กระทำ (เคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย) ลงตามที่ตกลงใจ อัน

สืบเนื่องมาจากความคิด

ตัวอย่างที่ ๑ เล็กโกรธใหญ่จึงใช้ปืนยิงใหญ่ ใหญ่ถึงแก่ความตายทันที เช่นนี้ต้องถือว่า เล็กมีการกระทำโดยรู้สำนึก แม้ว่าเหตุการณ์ทั้งหมดจะเกิดขึ้นเพียงชั่วเสี้ยววินาทีแต่ก็อาจแยกออกเป็นขั้นตอนได้ ๓ ขั้นตอนคือ

- (๑) เล็กคิดที่จะยิงใหญ่
- (๒) เล็กตกลงใจที่จะยิงใหญ่
- (๓) เล็กยิงใหญ่ตามที่ตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิด

ตัวอย่างที่ ๒ ตีมคลอดลูกออกมาโดยไม่มีผู้ใดยอมรับเป็นบิดาของเด็ก ตีมอับอาย ชาวบ้านจึงแกล้งไม่ให้นมทารกของตนกิน ปรากฏว่าทารกถึงแก่ความตายในที่สุด เช่นนี้ถือว่า ตีมมีการกระทำที่ ตีมไม่ให้นมทารกของตนกินถือว่า ตีมได้กระทำโดยการไม่เคลื่อนไหวร่างกาย และเป็นการไม่เคลื่อนไหวโดยรู้สำนึกเพราะการกระทำของ ตีม แยกออกได้ดังนี้

- (๑) ตีมคิดที่จะฆ่าลูกโดยการไม่ให้นมลูกกิน

^{๒๔} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวล

(๒) ตี๋มตกลงใจที่จะฆ่าลูกโดยการไม่ให้นมลูกกิน

(๓) ตี๋มฆ่าลูกโดยการไม่ให้นมลูกกิน^{๒๕}

การกระทำหมายความถึงการเคลื่อนไหว หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกที่ารู้สำนึกหมายถึงอยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ เพราะฉะนั้นการกระทำของเด็กทารกไร้เดียงสา การกระทำที่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้กระทำละเมอเป็นลมบ้าหมู หรือร่างกายกระตุกไม่รู้ตัว การถูกจับมือให้กระทำถือว่าไม่มีการกระทำตามความหมายของกฎหมายทั้งสิ้นเพราะการเคลื่อนไหว หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย ดังกล่าวผู้กระทำไม่ได้คิด และตกลงใจมาก่อนแต่ในกรณีที่จะหกล้มจึงหยิบฉวยวัตถุบางอย่างเพื่อกันไม่ให้ล้มถือว่ามีการกระทำแล้วเพราะมีการคิด ตกลงใจ และกระทำไปตามที่คิด และตกลงใจแม้ว่าจะจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากก็ตาม

ในบางกรณีอาจถือว่าการกระทำในขณะละเมอหรือขณะเป็นลมบ้าหมูเป็นการกระทำในความหมายของกฎหมายก็ได้หากก่อนหน้าที่จะละเมอ หรือเป็นลมบ้าหมุนั้นผู้กระทำได้กระทำการบางอย่างโดยรู้สำนึก เช่น ม่วงรู้อยู่แล้วว่าขณะที่ตนนอนหลับตนชอบละเมอ และกระทำการรุนแรงต่างๆอยู่เสมอ และทั้งๆที่รู้เช่นนี้ม่วงยังวางปืนไว้ใกล้ตัวขณะที่นอนหลับซึ่งปรากฏว่าเมื่อหลับไปได้สักครู่ก็ละเมอลุกขึ้นมายิงแดงตาย หรือชมเคยเป็นลมบ้าหมูมาแล้วหลายครั้ง และแพทย์ก็ห้ามทำการขับรถโดยเด็ดขาดเพราะเคยปรากฏว่าเป็นลมบ้าหมูขณะขับรถ และก็ปรากฏว่าเป็นลมบ้าหมูขึ้นอีกและรถเสียการทรงตัวจนชิตถึงแก่ความตายทั้งสองกรณีนี้ต้องถือว่าม่วง และชมมีการกระทำ แล้วการกระทำเริ่มตั้งแต่วางปืนไว้ใกล้ตัวในขณะที่เข้านอนหรือขับรถส่วนขณะที่ละเมอหรือเป็นลมบ้าหมุนั้นไม่ถือว่าเป็นการกระทำเพราะไม่รู้สำนึกแต่ถือว่าเป็นผลของการกระทำที่มีมาแล้วตั้งแต่ในตอนแรกนั่นเอง^{๒๖}

การถูกข่มขู่บังคับให้กระทำถือว่าผู้กระทำมีการกระทำแล้ว เช่น ดำเอาปืนขู่ว่าจะยิงแดง หากแดงไม่ตบหน้าม่วง หากแดงตบหน้าม่วงถือว่าแดงมีการกระทำเพราะเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก กล่าวคือแดงคิดจะตบหน้าม่วง แดงตกลงใจตบหน้าม่วง และแดงได้ตบหน้า

^{๒๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กฎหมายอาญา ๑ : ภาคบัญญัติทั่วไป หน่วยที่ ๑-๓,

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

ม่วงตามที่ตนตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากที่ตนคิดไว้ ทั้งนี้แม้ว่าการคิดตกลงใจ และการกระทำตามที่ตกลงใจนั้นจะเกิดขึ้นเพราะการขู่บังคับของคำก็ตามแต่อย่างไรก็ตามแดงอาจอ้างความจำเป็นตาม ป.อ.มาตรา ๖๗ (๑) เพื่อยกเว้นโทษในความผิดฐานทำร้ายร่างกายได้ในกรณีที่ถูกจับมือให้กระทำนั้น ถือว่าไม่มีการกระทำเช่น ขณะที่อ้วนเปลือยใหญ่ได้จับมืออ้วนแขกศิระทะเลื่องอ้วนรู้ตัวเมื่อได้แขกศิระทะเลื่องไปแล้ว เช่นนี้ถือว่าอ้วนไม่มีการกระทำ เพราะอ้วนมิได้คิดตกลงใจที่จะแขกศิระทะเลื่องเลย^{๒๗}

การครอบครอง (possession) ก็ถือว่าเป็นการกระทำอย่างหนึ่งแม้ว่าจะมิใช่การเคลื่อนไหวกว้างหรือไม่เคลื่อนไหวกว้างตามความหมายโดยทั่วไปก็ตาม เช่น การครอบครองยาเสพติด การครอบครองปืนที่ไม่จดทะเบียน การครอบครองสุราเถื่อน เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นความผิดอาญาได้หากมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าการครอบครองดังกล่าวเป็นความผิดแต่การครอบครองซึ่งจะเป็นความผิดอาญา นั้นน่าจะต้องหมายถึงการครอบครองโดยรู้ตัว (conscious possession) กล่าวคือรู้ตัวว่ากำลังครอบครองวัตถุ (physical object) อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แม้ว่าจะไม่รู้วัตถุนั้นจะเป็นอะไรก็ตาม ก็ถือว่ามีครอบครองได้แล้วอย่างไรก็ตาม การไม่รู้ตัววัตถุที่ครอบครองนั้นเป็นสิ่งที่กฎหมายห้ามมิไว้ในครอบครองเช่น เข้าใจไปว่ายาเสพติดที่ตนครอบครองคือแป้งข่อมไม่มีเจตนาที่จะครอบครองยาเสพติดเพราะไม่รู้ชื่อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดตามหลักใน มาตรา ๕๕ วรรค ๓ ได้ บางกรณีกฎหมายก็กำหนดให้บุคคลต้องรับผิดชอบในทางอาญาเพราะ การกระทำของบุคคลอื่น (vicarious liability) หากมีฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นนายจ้างเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เป็นต้น แม้ว่าผู้รับผิดชอบจะไม่มีมีการกระทำประเภทเคลื่อนไหวกว้างหรือไม่เคลื่อนไหวกว้างตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๕๐/๒๕๐๘ จำเลยที่ ๑ เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับที่โจทก์นำมาฟ้องจึงต้องรับผิดชอบเป็นตัวการในการที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวหมิ่นประมาทโจทก์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.๒๔๘๔ มาตรา ๔๘ วรรค ๒ แม้ จำเลยที่ ๑ จะไม่ได้ลงข่าวนี้โดยได้มอบหมายให้

^{๒๗} วินัย เลิศประเสริฐ, วิธีท้วงติงบทกฎหมายอาญา (มาตราสำคัญ), (กรุงเทพมหานคร :

จำเลยที่ ๒ เป็นผู้ดำเนินการแทนก็ตาม จำเลยที่ ๑ หาพินิจไม่^{๒๘}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๐๔/๒๕๒๒ ฐ.รับจ้างขนแร่ของบริษัทเกินจำนวนในใบอนุญาตให้ขนกว่าร้อยละ ๕ บริษัทต้องรับผิดชอบในการกระทำของลูกจ้างตาม พ.ร.บ.แร่ พ.ศ.๒๕๑๐ มาตรา ๑๐ ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๑๖ มาตรา ๘^{๒๙}

ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่น เช่น จำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นบรรณาธิการตาม คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๕๐/๒๕๐๘ เพราะบริษัทซึ่งเป็นนายจ้างตาม คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๐๔/๒๕๒๒ อาจจะพอถือได้ว่าการกระทำแล้ว เพราะการกระทำของลูกจ้างซึ่งปฏิบัติงานในทางกรที่จ้างนั้น ถือเป็นการกระทำของนายจ้างด้วยจึงถือได้ว่านายจ้างมีการกระทำ

๓.๒.๒ การกระทำโดยการเคลื่อนไหวร่างกาย

โดยทั่วไปแล้วการกระทำ คือการเคลื่อนไหวร่างกายส่วนการไม่เคลื่อนไหวร่างกายนั้น ถือว่าเป็นข้อยกเว้น การเคลื่อนไหวร่างกายนั้น โดยทั่วไปแล้วผู้กระทำก็จะมีสัมผัสและต้องกับวัตถุแห่งการกระทำโดยตรง เช่น คำโกธแดง จึงตบหน้าแดง หรือใช้ไม้ตีหัวแดง หรือใช้ปืนยิงแดง หรือมุ่งลักทรัพย์ของเจียวด้วยการเอื้อมมือไปหยิบทรัพย์จากกระเป๋ากางเกงของเจียวอย่างไรก็ตาม ในบางกรณีผู้กระทำอาจจะไม่ได้สัมผัสและต้องกับวัตถุแห่งการกระทำโดยตรงก็ได้ เช่น เอกรู้ว่าแก้วเป็นโรคหัวใจ เอกต้องการให้แก้วหัวใจวายตาม จึงโกหกแก้วว่าต่อซึ่งเป็นบุตรชายของแก้วถูกรถยนต์ชนตายหากแก้วหัวใจวายตายต้องถือว่าเอกมีการกระทำแล้ว หรือต่อต้องการให้แดงตายจึงหลอกให้แดงเดินไปตกหน้าผาตาย เช่นนี้ถือว่าต่อมีการกระทำแล้ว ในกรณีลักทรัพย์ผู้กระทำอาจไม่ได้สัมผัสและต้องทรัพย์เองโดยตรง แต่อาจใช้สัตว์หรือบุคคลเป็นเครื่องมือได้ เช่นเจียวต้องการขโมยกระเป๋าใส่เงินของขาว เจียวจึงสั่งให้สุนัขของตนซึ่งฝึกปรีจอนชำนาญให้ไปคาบกระเป๋าไปส่งให้แก่เจียว หรือเจียวหลอกแดงว่ากระเป๋าของขาวเป็นของเจียวเองให้ช่วยหยิบส่งมาให้ แแดงหลงเชื่อจึงหยิบส่งมาให้ในกรณีเช่นนี้ต้องถือว่าเจียวมีการกระทำแล้วทั้งสิ้น

การกระทำประเภทเคลื่อนไหวร่างกายนั้น หากมีผลของการกระทำเกิดขึ้น และเป็นผลโดยตรงของการกระทำ ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นนั้นแม้ว่าผู้กระทำจะไม่ได้สัมผัสหรือสัมผัสและต้องกับวัตถุแห่งการกระทำโดยตรงก็ตาม เช่นฟ้าต้องการฆ่าม่วงจึงเล็งปืนทำท่าจะกดไก

^{๒๘} ฎ.๕๕๐/๒๕๐๘.

^{๒๙} ฎ.๑๖๐๔/๒๕๒๒.

ป็นยิ่งม่วง ม่วงเห็นเข้า และเกิดความกลัวจึงช็อคตายคาที่ทั้งๆ ที่ฟ้ายังมีได้ลั่นไกเป็นยิ่งม่วงแต่อย่างใดเช่นนี้ถือว่าความตายของม่วงเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของฟ้า ฟ้าต้องรับผิดชอบในทางอาญาฐานฆ่าม่วงตายโดยเจตนาตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘ มิใช่ฐานพยายามฆ่าตาม ปอ.มาตรา ๘๐ หรือแดงขับรถด้วยความเร็วสูงไปตามถนนที่มีคนสัญจรไปมาพลุกพล่านรถของแดงทำท่าจะชนดำ ดำเห็นว่ารถของแดงจะชนจึงช็อคตายทั้งๆ ที่ความจริงแดงเหยียบห้ามล้อทัน และรถของแดงมิได้ชนส่วนหนึ่งของร่างกายดำเลยก็ตามในกรณีเช่นนี้ก็ต้องถือว่าแดงมีความผิดฐานฆ่าดำตายโดยประมาท ตาม ปอ.มาตรา ๒๘๑ แล้ว ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาในเรื่องนี้เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๘๕/๒๕๐๕ จำเลยเอาก้อนอิฐขว้างปาผู้เสียหาย ผู้เสียหายหลบ ก้อนอิฐไม่ถูกหัวผู้เสียหายแต่ตัวผู้เสียหายเซ มือจึงฟาดถูกข้างเรือทำให้ปลายมือบวมยาว ๔ เซนติเมตร กว้าง ๒ เซนติเมตร และเจ็บที่บริเวณศีรษะถือว่าอันตรายแก่กายนี้เนื่องจากการกระทำของจำเลย จำเลยจึงมีความผิดตาม ปอ.มาตรา ๒๘๕^{๓๐}

คำพิพากษาฎีกาเรื่องนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการกระทำประเภทเคลื่อนไหวร่างกายนั้น แม้ผู้กระทำจะมีได้กระทำการสัมผัสหรือแตะต้อง หรือกระทบกระแทกกับตัวผู้เสียหายโดยตรง หากมีผลเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย และผลนั้นสัมพันธ์กับการกระทำของผู้กระทำ ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นเพราะถือว่าเป็นผลจากการกระทำของผู้กระทำเองตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาฎีกา เรื่องนี้ก้อนอิฐซึ่งจำเลยเจตนาจะขว้างให้ถูกผู้เสียหายมิได้กระทบกับร่างกายของผู้เสียหายแต่ผู้เสียหาย ได้รับอันตรายแก่กายเพราะตนเซไป มือจึงฟาดถูกข้างเรือ ซึ่งจึงต้องรับผิดชอบฐานทำร้ายร่างกายสำเร็จ ตาม ปอ.มาตรา ๒๘๕ ประกอบมาตรา ๘๐ แต่ศาลฎีกาเห็นว่าเป็นความผิดสำเร็จฐานทำร้ายร่างกายตาม ปอ.มาตรา ๒๘๕ แล้ว

๓.๒.๓ การกระทำโดยการไม่เคลื่อนไหวร่างกาย

การกระทำนั้นนอกจากหมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกแล้วยังรวมถึงการไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกด้วย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. การกระทำโดยงดเว้น

การกระทำโดยงดเว้น มาตรา ๕๕ วรรคท้าย บัญญัติว่า การกระทำให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้น โดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย การที่มาตรา ๕๕ วรรคท้ายใช้คำว่า งดเว้นการที่จักต้องกระทำ หมายความว่า งดเว้นไม่กระทำในสิ่งที่ตนมีหน้าที่

^{๓๐} ฎ.๘๘๕/๒๕๐๕.

ต้องกระทำและถ้อยคำที่ว่า เพื่อป้องกันผล แสดงว่าหน้าที่ต้องกระทำเป็นหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลซึ่งเกิดขึ้นนั้น ซึ่งกล่าวโดยสรุปแล้วแยกหลักออกได้ ๒ ประการ คือ

๑.๑ ผู้กระทำมีหน้าที่ต้องกระทำ และ

๑.๒ หน้าที่ตาม ๑ นั้นเป็นหน้าที่ซึ่งต้องกระทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลนั้นขึ้น เช่น แดงได้เสียดกับต่อและคลอดลูกออกมาหนึ่งคน แดงเสียดใจที่ต่อไม่ยอมรับเด็กเป็นลูก แดงจึงคิดจะฆ่านางของตนแต่แทนที่แดงจะฆ่านางด้วยการใช้มีดแทง ใช้ปืนยิง หรือบีบคอ ซึ่งเป็นการกระทำโดยการเคลื่อนไหวร่างกาย แดงกลับกระทำโดยการไม่ให้นมลูกกิน โดยปล่อยให้ลูกอดจนมองขาดใจตาย เช่นนี้ถือว่าแดงกระทำโดยการไม่เคลื่อนไหวร่างกาย และเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกเพราะแดงคิดตกลงใจและไม่ให้นมลูกกินตามที่ตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิดนั้น การกระทำของแดงถือว่าการกระทำโดยเจตนาเพราะเป็นการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นกล่าวคือความตายของลูก โดยเจตนาที่จักต้องกระทำกล่าวคือ โดยการไม่กระทำในสิ่งซึ่งตนมีหน้าที่ต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นกล่าวคือ หน้าที่ซึ่งแดงต้องกระทำ และไม่กระทำไปนั้นเป็นหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดผลคือความตายของลูกหน้าที่ซึ่งแดงต้องกระทำนั้น ปพพ.มาตรา ๑๕๔๖ กล่าวคือ บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์

หน้าที่นั้นแยกพิจารณาได้ดังนี้

หน้าที่ที่ตามที่กฎหมายบัญญัติหน้าที่ผู้กระทำอาจเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น ปพพ.มาตรา ๑๕๔๖ บัญญัติว่า บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาซึ่งแสดงว่าบุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา และปพพ.มาตรา ๑๕๖๔ ซึ่งบัญญัติว่า บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตรในระหว่างเป็นผู้เยาว์ อันเป็นการกำหนดหน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องมีต่อบุตรผู้เยาว์ ปพพ.มาตรา ๑๔๖๑ บัญญัติว่า สามัญญะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน อันเป็นการกำหนดหน้าที่ของสามัญญะที่จะต้องมีต่อกันและกัน

หน้าที่อันเกิดจากการยอมรับโดยเจาะจง

หมายความว่า ผู้กระทำยอมรับโดยตรงที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งทำให้เกิดหน้าที่ อันที่จะต้องกระทำการตามที่ตนยอมรับที่จะกระทำการนั้น การยอมรับอาจจะมีสัญญาก็ได้ เช่น แดงรับจ้างดูแลลูกผู้เยาว์ของดีม ในขณะที่ดีมไปทำงาน โดยดีมให้ค่าจ้างแก่แแดงวันละ ๓๐ บาท เป็นต้น การยอมรับอาจจะมีสัญญาไม่ได้ เช่น ดีมจะไปจ่ายตลาดจึงขอร้องให้แแดงซึ่งเป็นเพื่อนบ้านช่วยดูแลลูกผู้เยาว์ของดีมให้ด้วย แดงยอมรับดูแลให้ ในกรณีเหล่านี้ถือว่าแแดงมีหน้าที่จะต้องคอยดูแลลูกของดีมไม่ให้ตกน้ำตาย

หน้าที่อันเกิดจากการกระทำก่อนๆ ของตน

หมายความว่า หากผู้กระทำได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งจนตรอยขึ้น เช่น ดำเห็น แดงนอนเมาสุราหมดสติอยู่ดำจึงอุ้มแแดงไปส่งบ้านหากปรากฏว่าก่อนที่ถึงบ้านดำปล่อยแแดงทิ้งไว้

ข้างถนน และมีรถเล่นแฉลบมาชนแดงตาย เช่นนี้ถือว่าคำกระทำผิดหน้าที่ซึ่งเกิดจากการกระทำก่อนๆ ของตน กล่าวคือการช่วยอุ้มแดงโดยตั้งใจว่าจะไปส่งบ้าน หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ม่วงเห็นขวนอนหมดสติอยู่บนรางรถไฟ ม่วงจึงอุ้มขวออกมาให้พ้นจากรางรถไฟต่อมาม่วงจำได้ว่าขวคือศัตรูของตนจึงอุ้มกลับไปไว้ที่เดิมปรากฏว่ารถไฟทับขวตาย เช่นนี้ถือว่าม่วงกระทำผิดหน้าที่ซึ่งเกิดจากการกระทำก่อนๆ ของตนกล่าวคือ การเข้าช่วยอุ้มขวให้พ้นจากรางรถไฟเมื่อม่วงได้กระทำการดังกล่าวแล้วม่วงมีหน้าที่จะต้องพาขวออกไปให้พ้นจากอันตราย มิใช่นำกลับไปไว้ที่ซึ่งหน้าจะเกิดอันตรายแก่ขว

หน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์เป็นพิเศษเฉพาะเรื่อง

หมายความว่า ไม่มีกฎหมายบัญญัติหน้าที่ไว้โดยตรง แต่เพราะผู้กระทำ และผู้เสียหายมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษต่อกันจึงเกิดมีหน้าที่ขึ้นเช่น บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยตรงดังเช่น ปพพ.มาตรา ๑๕๖๔ ให้จำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ หากบิดาได้ส่งเสียอุปการะเลี้ยงดูตามความเป็นจริงเสมอมา ก็ถือว่าบุตร และบิดามีความสัมพันธ์เป็นพิเศษต่อกันซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่แก่บิดาที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ หากปล่อยให้หิวอดอาหารตายก็ถือว่าเป็นการกระทำผิดหน้าที่^{๓๑}

๒. การกระทำโดยละเว้น

ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติบังคับให้บุคคลต้องกระทำการบางอย่าง ซึ่งหากไม่กระทำก็ถือว่าเป็นความผิดโดยถือว่าเป็นการกระทำความผิดโดยการละเว้น ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดคือ ปอ.มาตรา ๓๗๔ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดเห็นผู้อื่นตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิตซึ่งตนอาจช่วยได้ โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่นแต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา ๓๗๔ นี้ถือเป็นบทบัญญัติที่บังคับให้บุคคลต้องกระทำการช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิต หากช่วยได้โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเอง หรือผู้อื่นแต่ไม่ช่วยก็มีความผิดและต้องรับโทษ การไม่ช่วยถือว่าเป็นการละเว้นไม่กระทำนั่นเอง

การกระทำโดยละเว้นต่างกับการกระทำโดยจงใจตรงที่ว่า การกระทำโดยละเว้นนั้นผู้กระทำ ไม่มีหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องป้องกันมิให้เกิดผลนั้นๆ ขึ้นหน้าที่ซึ่งมีอยู่ถือว่าเป็นเรื่องทั่วไปตัวอย่าง เช่น ม่วงซึ่งเป็นนักว่ายน้ำเหรียญทองเห็นเด็กชายขวกำลังจะจมน้ำตาย ม่วงไม่ช่วยทั้งๆ

^{๓๑} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์และคณะ, คำถามและแนวคำตอบ กฎหมายอาญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๔.

ที่สามารถว่ายน้ำลงไปได้เพราะม่วงจำได้ว่าเด็กชายชาวเป็นลูกของนายคำซึ่งเป็นศัตรูของตน ม่วงต้องการให้เด็กชายชาวจมน้ำตายจึงยื่นอยู่เฉยๆ ไม่ทำการช่วยเหลือแต่อย่างใดจนกระทั่งเด็กชายชาวจมน้ำตาย เช่นนี้ม่วงไม่ได้ก่อให้เกิดความตายของเด็กชายชาวขึ้นโดยการกระทำโดยงดเว้น เพราะม่วงไม่มีหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องป้องกันมิให้เด็กชายชาวจมน้ำตายเนื่องจากม่วงไม่ได้เป็นบิดาของเด็กชายชาว หรือมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับเด็กชายชาว หรือเป็นผู้รับเลี้ยงดูแลเด็กชายชาว หรือได้กระทำการใดๆ มาก่อนอันเกี่ยวกับเด็กชายชาวอันจะถือว่ามีหน้าที่โดยเฉพาะที่จะต้องป้องกันมิให้เด็กชายชาวจมน้ำตาย หน้าที่ของม่วงนั้นเพียงแต่จะต้องช่วยเด็กชายชาวให้พ้นอันตรายอันเป็นหน้าที่โดยทั่วๆ ไปในฐานะที่เป็นพลเมืองดีตาม ปอ.มาตรา ๓๗๔ เท่านั้น ในทางตรงกันข้ามหากม่วงเป็นบิดาของเด็กชายชาวซึ่งเป็นบุตรผู้เยาว์ม่วงมีหน้าที่ตาม ปพพ.มาตรา ๑๕๖๔ ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูเด็กชายชาวซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ในอันที่จะต้องคอยระวังป้องกันมิให้เด็กชายชาว ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ในอันที่จะต้องคอยระวังป้องกันมิให้เด็กชายชาวจมน้ำตายด้วยหากม่วงปล่อยให้เด็กชายชาวจมน้ำตาย ไป ต้องถือว่าม่วงกระทำการฆ่าเด็กชายชาวแล้ว^{๑๒}

๓.๓ ความหมายของเจตนาในประมวลกฎหมาย

เจตนา หมายถึง การคิด ตกลงใจ กระทำตามที่ตกลงใจ โดยผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือผู้กระทำเล็งเห็นผลของการที่กระทำนั้น^{๑๓} ดัง ปอ.มาตรา ๕๕ ระบุว่า บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญา ก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำโดยความประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

กระทำโดยเจตนาได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะเดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

กระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

^{๑๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กฎหมายอาญา ๑ : ภาคบัญญัติทั่วไป หน่วยที่ ๑-๗, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๓} The Justice Group, เจาะลึก-ฎีกา อาญาทันสมัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พีรภาส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

การกระทำ ให้ความหมายรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้น โดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^{๓๔}

เจตนาในทางประมวลกฎหมายอาญา

คำนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในเรื่องความรับผิดทางอาญาโดย ป.อ.มาตรา ๕๕ วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่ได้กระทำโดยประมาท”ในป.อ.มาตรา ๕๕ วรรคสอง ได้ให้ความหมายของคำว่ากระทำโดยเจตนาไว้ว่า “กระทำโดยรู้สำนึก ในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมนឹងเห็นผลของการกระทำนั้น”

คำว่า “รู้สำนึก” หมายถึง อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ

จากที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าเจตนา (คดีอาญา) แบ่งได้เป็น ๒ กรณีคือ

๑. เจตนาประสงค์ต่อผล

๒. เจตนาเล็งเห็นผล

โดยจากข้อสรุปดังกล่าวข้างต้นได้ให้ความหมายในส่วนของเจตนาไว้ดังนี้ คือ

เจตนาประสงค์ต่อผล หมายถึง รู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้นซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าจงใจในคดีแพ่ง แต่แตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เจตนาประสงค์ต่อผล ต้องมีการพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นด้วยว่ามากหรือน้อยกว่าที่ได้มุ่งหมายไว้ เช่น นายแดงตั้งใจเอาไม้ตีหัวนายดำ ตั้งใจเพียงให้หัวแตกเล็กน้อย แต่ถ้าผลที่เกิดขึ้นจริงคือ ดำถึงแก่ความตาย อย่างนี้ทางอาญาไม่ถือว่ามิเจตนาฆ่า (มีเจตนาเพียงทำร้าย) ดังนั้นแดงต้องรับผิดฐานทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย แต่หากพิจารณาในทางแพ่งก็ต้องถือว่าแดง “จงใจ” ทำให้คำเสียหายเพราะได้ทำไปโดยรู้สำนึกว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นกับดำโดยไม่ต้องสนใจว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงมีมากหรือน้อยกว่าที่มุ่งหวังไว้

เจตนาเล็งเห็นผล หมายถึง ไม่ได้ประสงค์ต่อผลคือ ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้น แต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของจิตใจของบุคคลที่ อยู่ในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้ ตัวอย่างเช่น นายขาวยิงปืนเข้าไปในกลุ่มคนประมาณ ๑๐ คนเพื่ออวดศักดาไม่ได้มีความประสงค์ที่จะฆ่าใคร แต่นายขาวย่อมนឹងเห็นได้ว่ากระสุนปืนอาจถูกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มคนจนถึงแก่ความตายได้ กรณีนี้ในทางอาญาถือว่านายขาวมีเจตนาเล็งเห็นผล (คือ มีเจตนาฆ่าผู้อื่น) ดังนั้นหากกระสุนปืนถูกนายดำที่อยู่ในกลุ่มคนจนถึงแก่ความตาย นายขาวก็มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดย

^{๓๔} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง**, หน้า ๑๒.

เจตนา กรณีตัวอย่างดังกล่าวนี้หากพิจารณาในทางแพ่งไม่ถือว่านายชาวจงใจเพราะไม่ได้มุ่งหวังใน เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นแต่อาจต้องรับผิดชอบจากการที่กระทำละเมิดต่อผู้อื่นโดยความประมาท

๓.๔ ความสำคัญของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

“เจตนา” เป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญในโครงสร้างความรับผิดชอบพื้นฐานต่างๆ ไป ยกเว้นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือกระทำโดยไม่เจตนาไม่ประมาทซึ่งถือว่าเป็น ข้อยกเว้นบทบัญญัติมาตราต่างๆ แห่งกฎหมายนั้นโดยปกติจะไม่มีการบัญญัติถ้อยคำว่า เจตนา ไว้ โดยเฉพาะแต่หลักการเบื้องต้นว่า ความผิดฐานใดที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติต้องประกอบภายในไว้ จะต้องเข้าใจได้เลยว่ามีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในอยู่ด้วยเสมอ หลักการในเรื่องนี้ตรงกันข้าม กับความผิดฐานกระทำโดยประมาท หรือการกระทำโดยไม่เจตนาไม่ประมาท ซึ่งทั้งสองกรณีนี้ กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งเสมอ

เมื่อพิจารณา เจตนา จากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๕ วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ใน กรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง ให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยประมาท”

การที่ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา ๕๕ วรรคสอง บัญญัติว่า “กระทำโดยเจตนา ได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่ได้ กระทำและในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น” เมื่อ พิจารณาคำว่า “เจตนา” นี้แตกต่างจากคำว่า “กระทำ” กล่าวคือ กระทำ หมายถึง การเคลื่อนไหว หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดย “รู้สำนึก” เจตนา หมายถึง ความมุ่งหมายในการกระทำ กล่าวคือ ผู้กระทำจะต้องประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๕ วรรคสาม บัญญัติว่า “ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริง อันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการ กระทำนั้นมิได้” เจตนามีส่วนประกอบอยู่ ๒ ส่วน คือ

๑. ส่วนรู้ ได้แก่ การที่ผู้กระทำต้องรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของ ความผิด คือ รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำ พฤติการณ์แห่งการกระทำและวัตถุประสงค์แห่งการกระทำ ขยายความได้ว่า การรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดถือเป็นสาระสำคัญของความผิด เพราะว่าหากผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงที่ตนกระทำนั้นถือว่าไม่มีเจตนา เนื่องจากกว่าขาดส่วนรู้ ข้อเท็จจริง ในบางกรณีการไม่รู้ข้อเท็จจริงผู้กระทำอาจไม่รู้จริงๆ ก็ได้กล่าวคือ มิได้เกิดจากความ ประมาทแต่บางกรณีผู้กระทำตามปกติวิสัยแล้วน่าจะต้องรู้แต่ก็มีได้ใส่ใจ หรือขาดความสนใจที่จะ

รู้ซึ่งก็คือ ผู้กระทำประมาท และปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามปกติวิสัย และพฤติการณ์ซึ่งผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่ก็หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ จึงถือได้ว่าการที่ผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงนั้นเกิดจากความประมาทของผู้กระทำ เช่นนี้ ผู้กระทำจึงต้องรับผิดชอบในความไม่รู้ข้อเท็จจริงโดยประมาทนั้น โดยนัยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๒ วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าความไม่รู้ข้อเท็จจริงตามความในวรรคสามแห่งมาตรา ๕๕ หรือความสำคัญผิดว่ามีอยู่จริงตามในวรรคแรก ได้เกิดขึ้นด้วยความประมาทของผู้กระทำความผิด ผู้กระทำรับผิดชอบกระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าการกระทำนั้น ผู้กระทำจะต้องรับโทษแม้กระทำโดยไม่ประมาท^{๓๕} เช่น ในกรณีที่อาจมองดูทั่วไปแล้ว อาจเป็นการลักทรัพย์แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ใช่ เช่น นาย ก นั่งฟังคำบรรยายอยู่ด้วยกันกับ นาย ข ทั้งสองนั่งอยู่โต๊ะเรียนเดียวกัน วางปากกาที่มีลักษณะสีเดียวกันยี่ห้อเดียวกันไว้บน โต๊ะเรียนที่เดียวกัน ต่อมาเมื่อหมดเวลาของชั่วโมงการบรรยายประจำวัน นาย ก ได้หยิบเอาปากกาของ นาย ข ที่วางอยู่บนโต๊ะไป โดยเข้าใจผิดว่าเป็นปากกาของตนเพราะคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้ว แต่ถ้านาย ก ดูให้ดีก็จะรู้ว่าปากกาที่หยิบไปนั้นไม่ใช่ของตน นาย ก อาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้เพียงพอไม่ ดังนี้ นาย ก ขาดเจตนาในการลักทรัพย์ เพราะไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความคิดว่าทรัพย์ที่หยิบไปนั้นเป็นของผู้อื่น แต่เนื่องจากการไม่รู้ข้อเท็จจริงดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะความประมาทของนาย ก เอง นาย ก อาจต้องรับผิดชอบประมาทแต่ความคิดในลักษณะลักทรัพย์โดยประมาทนี้ ไม่มีกฎหมายบัญญัติเอาความผิดฐานลักทรัพย์โดยประมาทไว้ นาย ก จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์โดยประมาท ดังกล่าวแล้ว

๒. ส่วนมุ่งหมาย ได้แก่ การที่ผู้กระทำต้องมีความมุ่งหมาย หรือเจตนาจำนงที่จะกระทำการให้ตลอด หรือกระทำจนบรรลุผลของการกระทำตามที่กฎหมายบัญญัติ ขยายความได้ว่า ส่วนที่เป็นความมุ่งหมายของเจตนาอันเป็นส่วนที่เกี่ยวกับการมุ่งความสำเร็จของการกระทำ คือ ส่วนที่ผู้กระทำมีเจตนาจำนงที่จะกระทำให้ตลอด หรือกระทำจนบรรลุผลเกิดเป็นความเสียหาย หรือเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพ หรือประโยชน์ของอื่นที่กฎหมายให้ความคุ้มครอง และป้องกันให้ในส่วนนี้เพียงพอแต่ผู้กระทำมุ่งหมายคือ ประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำก็เพียงพอที่จะถือได้ว่ามีเจตนาในส่วนมุ่งหมายแล้ว ไม่จำเป็นต้องกระทำไปตลอด หรือบรรลุผลจึงจะถือว่ามีเจตนาตามความเป็นจริง เพราะการกระทำนั้นอาจกระทำไปไม่ตลอด หรือตลอดแล้วแต่ไม่บรรลุผลก็ได้

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน.

เพียงแต่ผู้กระทำมีความมุ่งหมายที่จะกระทำให้ตลอด หรือบรรลุผลก็เพียงพอที่จะถือว่าผู้กระทำ ประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลแล้ว การที่กระทำไปไม่ตลอด หรือกระทำตลอดแต่ไม่บรรลุผล ถือเป็นเพียงการพยายามกระทำความผิด ซึ่งการพยายามกระทำความผิดก็ต้องมีเจตนาเป็น องค์ประกอบภายในเช่นเดียวกัน ส่วนการกระทำจะตลอด หรือไม่ตลอด และผลของการกระทำจะ เกิดหรือไม่เกิด หรือผลที่จะเกิดจะสัมพันธ์กับการกระทำ หรือไม่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาใน ส่วนของการกระทำซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอกไม่เกี่ยวกับเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบภายใน ผู้กระทำจะอ้างว่าเนื่องจากการกระทำไปไม่ตลอด หรือไม่บรรลุผล หรือเพราะผลไม่สัมพันธ์กับ การกระทำจะนั้นจึงขาดส่วนมุ่งหมายของเจตนาจึงจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอม เล็งเห็นผลมิได้ต้องถือว่าขาดเจตนาอันเป็นองค์ประกอบภายในไม่เป็นความผิดแม้ในชั้นพยายาม จะอ้างดังนี้มิได้ คำว่าประสงค์ต่อผล เป็นคำที่หมายถึง เจตนาโดยตรง (DOLUS DIRECTUS) ซึ่ง ก็คือ การที่ผู้กระทำรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด และมุ่งหมายโดยตรงให้การ กระทำได้กระทำไปโดยตลอด หรือกระทำไปจนบรรลุผลแล้วแต่กรณี อีกคำหนึ่งคือคำว่า ย่อม เล็งเห็นผล เป็นคำที่หมายความถึงเจตนาทางอ้อม (DOLUS EVENTUALIS) ได้แก่ การที่ผู้กระทำ รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด หากแต่มิได้มุ่งหมายโดยตรงให้การกระทำได้กระทำ ไปตลอด หรือบรรลุผลแต่ยอมรับเอาความสำเร็จ หรือผลของการกระทำนั้นโดยมิได้ลังเล หรือ โต้แย้งการที่จะวินิจฉัยว่าผู้กระทำมีเจตนาโดยอ้อม หรือยอมเล็งเห็นผลนั้นจะต้องพิจารณาให้ได้ ความเสียก่อนว่าผู้กระทำมิได้มีเจตนาโดยตรง หรือประสงค์ต่อผลหากมิใช่เจตนาโดยตรงแล้วจึงจะ พิจารณาต่อไปว่าเป็นเจตนาโดยอ้อม หรือไม่เจตนาโดยอ้อมนั้นใกล้เคียงกับ ประมาท แต่ต่างกัน ตรงที่การกระทำโดยเจตนาโดยอ้อมผู้กระทำจะต้องรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด และยอมรับเอาความสำเร็จ หรือผลของการกระทำโดยคชฎีส่วนการกระทำโดยประมาทนั้น ผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด และมีได้ยอมรับเอาความสำเร็จ หรือ ผลของการกระทำแต่ได้กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังที่จะป้องกันมิให้เกิดการกระทำสำเร็จ หรือเกิดผลเช่นนั้นซึ่งผู้กระทำจะต้องมีความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจ ใช้ความระมัดระวังมิให้การกระทำสำเร็จ หรือเกิดผลเช่นนั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ เช่น นาย ก พายเรือเข้าไปตัดใบบัวซึ่งขึ้นปะปนอยู่กับต้นข้าวที่ผู้อื่นปลูกไว้ในหนองน้ำสาธารณะเมื่อนาย ก จะมีได้ประสงค์ให้ต้นข้าวเสียหายแต่ก็ยอมเล็งเห็นได้ว่าถ้าพายเรือเข้าไปต้นข้าวอาจเสียหายได้

ดังนั้น นาย ก มีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ของผู้อื่นโดยเจตนาข่มเล็งเห็นผลมิใช่ประสงค์ต่อผล และมิใช่โดยประมาท ^{๓๖}

จะเห็นได้ว่าใน มาตรา ๕๕ แห่งประมวลกฎหมายอาญานั้นถือว่าเป็นหัวใจ หรือเป็น หลักสำคัญในการที่จะพิจารณา หรือวินิจฉัยถึงการกระทำตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งเจตนา นั้น จะเป็นสิ่งชี้วัด หรือบ่งชี้ได้ว่าการกระทำของบุคคลหนึ่งๆ ที่ได้ลงมือกระทำอย่างใดอย่าง หนึ่งที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าเป็นความผิด และกำหนดโทษสำหรับจะลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด นั้นไว้ อันดับแรกผู้บังคับใช้กฎหมายก็ต้องคำนึงถึงเรื่องของเจตนาในการลงมือกระทำความผิดนั้น ถ้าการกระทำดังกล่าวขาดไปเสียซึ่งเจตนาแล้วผู้กระทำก็อาจไม่ต้องรับผิด หรือได้รับโทษน้อยลง หรือไม่มีความผิดใดๆ ก็ได้ซึ่งก็แล้วแต่พฤติการณ์ที่เกิด และความร้ายแรงของการกระทำนั้นๆ ประกอบด้วย

๓.๕ ลักษณะของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

เจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้น หรือกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจ สำคัญในการที่จะพิจารณาความผิดต่างๆ ที่จะตามมาตามความหนักเบาของแต่ละประเภทความผิด ดังนั้นเจตนาจึงเป็น สิ่งที่สำคัญที่สุดในการเริ่มต้นที่จะตัดสินความผิดต่างๆ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อ มีเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบภายในแล้วก็ยังต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบอื่นๆ ด้วยจึงจะครบ องค์ประกอบของการกระทำความผิด และในการกระทำนั้นต้องไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ หรือ ผู้กระทำอ้างเหตุในการยกเว้นโทษหรือไม่ต้องรับโทษอีกด้วยดังนั้นในการศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงมี ความจำเป็นต้องพิจารณาโดยละเอียดรอบครอบ ปอ.มาตรา ๕๕ ได้วางหลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าว ไว้ดังนี้ มาตรา ๕๕ บุคคลจะต้อง “รับผิด” ในทางอาญา ก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้ กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิด แม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

กระทำโดยเจตนา ได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกัน ผู้กระทำข่มประสงค์ต่อผล หรือข่มเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ ต่อผล หรือข่มเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

กระทำโดยประมาท ได้แก่ กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความ

^{๓๖} วิชาญ จำปีศรี, กฎหมายอาญาสำหรับรัฐศาสตร์ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓-๑๐๖.

ระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัย และพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้น โดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^{๓๖}

มาตรา ๕๕ วรรคแรก บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้ “กระทำโดยเจตนา” เว้นแต่จะได้ “กระทำโดยประมาท” ในกรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้ “กระทำโดยไม่มีเจตนา” กระทำโดย “เจตนา” เป็นองค์ประกอบภายในอันเป็นเงื่อนไขที่ผู้กระทำจะต้องมี “เจตนา” จึงจะต้องรับผิดชอบในทุกฐานความผิด (เว้นแต่ กรณี (๒) (๓) โดยกฎหมายไม่ต้องบัญญัติไว้ที่ฐานความผิดนั้นอีก กระทำโดย “ประมาท” เป็นองค์ประกอบภายในที่กฎหมายต้องบัญญัติไว้ที่ฐานความผิด เมื่อบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบ กระทำโดย “ไม่มีเจตนา” ต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัด เช่น ความผิดลหุโทษ ตาม ปอ.มาตรา ๑๐๔

๓.๕.๑ โครงสร้างการกระทำ

กระทำความหมาย ปกติ การเคลื่อนไหว หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกอยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจกระทำโดยผลของกฎหมายคือ การงดเว้นไม่ป้องกันผลเมื่อมีหน้าที่ต้องป้องกัน ตาม ปอ.มาตรา ๕๕ วรรคท้าย, การละเว้น ไม่ช่วยผู้ที่ตกอยู่ในภยันตรายแห่งชีวิต เมื่อสามารถช่วยได้ ปอ.มาตรา ๓๗๔

โครงสร้างเงื่อนไขความรับผิด ในส่วนของการกระทำแต่ละประเภท

กระทำโดยเจตนา เจตนาตามจริง ปอ.มาตรา ๕๕ วรรค รู้สำนึก + ประสงค์ หรือ ย่อมเล็งเห็นผล

มาตรา ๕๕ วรรค ๓ หากไม่รู้ (ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด) = ไม่มีเจตนา

มาตรา ๖๒ วรรค ๓ หากไม่รู้ (เหตุฉกรรจ์) = ไม่ต้องรับโทษหนักขึ้น

มาตรา ๖๑ ความสำคัญผิดในตัวบุคคล (บทขยาย ไม่มีผลต่อความรับผิด)

มาตรา ๖๒ วรรค ๑ ความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นคุณแก่ผู้กระทำ

มาตรา ๖๒ วรรค ๒ การไม่รู้ และความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง ซึ่งเกิดขึ้นโดยประมาท ต้องรับผิดชอบ กรณีกฎหมายบัญญัติให้รับผิดชอบ แม้กระทำโดยประมาท

^{๓๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๑๕-๓๒.

กระทำโดยประมาท มาตรา ๕๕ วรรค ๔ เป็นการกระทำผิดที่ “มิใช่โดยเจตนา” แต่ขาดความระมัดระวังซึ่ง “บุคคลในภาวะเช่นนั้น” จึงต้องมีตาม “วิสัย” และ “พฤติการณ์” หรือได้ใช้ความระมัดระวังเช่นนั้น ไม่เพียงพอ

กระทำโดยไม่มีเจตนามาตรา ๑๐๔ หลักที่ใช้กับกฎหมายอาญา ให้ต้องรับผิดชอบแก่
 กระทำโดยไม่มีเจตนา ยกเว้นความผิดนั้นจะมีบทบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่นในลักษณะที่จะต้อง
 รับผิดชอบ เมื่อมีเจตนา

บุคคล (เป็นผู้กระทำการ หรืออาจเป็นผู้ถูกกระทำการ)

บุคคลในการกระทำที่เป็นองค์ประกอบทางกฎหมายอาญา มีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกันซึ่ง
 อาจจะเป็นผู้ถูกกระทำ หรืออาจจะเป็นผู้กระทำก็ได้ ได้แก่

๑. บุคคลซึ่งมีสภาพบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติไว้เกี่ยวกับ
 สภาพของบุคคลในมาตรา ๑๕ สภาพบุคคลย่อมเริ่มตั้งแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และ
 สิ้นสุดลงเมื่อตาย

ทารกในครรภ์มารดาที่สามารถมีสิทธิต่างๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็น
 ทารก

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๓๔/๒๕๑๐ จำเลยจะทำร้ายบุตรของผู้เสียหาย ผู้เสียหายเข้าไป
 ขัดขวาง จำเลยผลักผู้เสียหาย ทำให้ผู้เสียหายล้มลง จำเลยยอมเล็งเห็นผลว่า เมื่อผู้เสียหายล้มลงแล้ว
 ผู้เสียหายจะได้รับผลอย่างไร ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บก็ย่อมเป็นผลแห่งการกระทำโดยเจตนาของ
 จำเลยตาม ปอ.มาตรา ๕๕ วรรค ๒^{๓๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๕๕/๒๕๒๐ จ.ปลุกข้าวในหนองสาธารณะ จ.อ้างสิทธิ
 ครอบครองในหนองไม่ได้ จำเลยมีสิทธิใช้หนองได้เท่าเทียมกับ จ.แต่จำเลยนำเรือเข้าไปตัดใบบัว
 ซึ่งปนอยู่กับต้นข้าวทำให้ต้นข้าวเสียหาย เป็นการกระทำโดยเล็งเห็นผลตาม ปอ.มาตรา ๕๕ ผิดตาม
 ปอ.มาตรา ๓๕๕^{๓๕}

๒. นิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ บัญญัติไว้ในมาตรา ๖๕
 นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น

มาตรา ๖๗ ภายใต้งบบังคับมาตรา ๖๖ นิติบุคคลย่อมมีสิทธิ และหน้าที่เช่นเดียวกับ
 บุคคลธรรมดาเว้นแต่สิทธิ และหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น
 เมื่อมีกฎหมายบัญญัติโดยตรงให้นิติบุคคลใดต้องรับผิดชอบทางอาญานิติบุคคลนั้นก็ย่อม

^{๓๔} ฎ.๑๓๓๔/๒๕๑๐.

^{๓๕} ฎ.๑๑๕๕/๒๕๒๐.

จะต้อง รับผิดชอบที่กฎหมายนั้นบัญญัติไว้ เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. ๒๔๕๕ เมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้นิติบุคคลใดต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นซึ่งนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบ เช่น พระราชบัญญัติสมุดเอกสารแลหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งใช้อยู่ในขณะนั้นให้เจ้าของต้องรับผิดชอบในความผิดที่ได้กระทำลงด้วยการโฆษณาสมุด หรือเอกสาร หรือหนังสือพิมพ์ ฉะนั้นบริษัทจำกัดนิติบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์จึงต้องรับผิดชอบในความผิดฐานหมิ่นประมาท อันเนื่อง จากข้อความที่ตีพิมพ์ได้(คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖๕/๒๔๗๓^{๔๐}) หรือตามพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ พ.ศ. ๒๔๖๑ ซึ่งใช้อยู่ในขณะนั้นผู้ถือประทานบัตรเหมืองแร่ยื่นบัญชีไม่ถูกต้องก็มีความผิดแม้ผู้ถือประทานบัตรนั้นจะเป็นบริษัทจำกัดซึ่งเป็นนิติบุคคล และแม้ผู้จัดการของบริษัทจะเป็นผู้ทำบัญชีก็ตาม (คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๕/๒๔๘๕)^{๔๑}

๓. หากไม่มีกฎหมายบัญญัติโดยตรงให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบหรือต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นดังกล่าวข้างต้นแล้วนิติบุคคลจะรับผิดชอบทางอาญาก็ต่อเมื่อความผิดทางอาญานั้นได้กระทำไปในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ๆ และนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้นแล้วทั้งนี้จะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๖๕/๒๕๐๖ และ ๕๘๔/๒๕๐๘ ซึ่งวินิจฉัยว่าบริษัทนิติบุคคลแม้ไม่สามารถกระทำการทุกอย่างได้เช่นบุคคลธรรมดาก็ตามแต่ถ้าการกระทำนั้นเป็นไปตามความประสงค์ซึ่งได้จดทะเบียนไว้ และได้รับประโยชน์อันเกิดจากการกระทำนั้นแล้วก็ย่อมมีเจตนาในการรับผิดชอบทางอาญาได้^{๔๒}

๓.๖ ประเภทของเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๕๕ ได้จำแนกประเภทของเจตนาโดยในแต่ละตำราจะแบ่งประเภทออกคล้ายๆ กันซึ่งโดยส่วนประกอบหลักใหญ่แล้วจะเห็นว่าต้องประกอบด้วย การเล็งเห็นผลของการที่ได้กระทำ และต้องประสงค์ต่อผลที่กระทำต่อจึงจะครบตามหลักของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดังนั้นถึงแม้ว่าในแต่ละตำราแต่นักกฎหมายอาจารย์ทางกฎหมายได้แบ่งออกอย่างไรก็ตาม ก็ยังคงต้องครอบคลุมอยู่ใน มาตรา ๕๕ อยู่เช่นเดิม ประเภทของเจตนาพอจะจำแนกได้ดังนี้

๑. เจตนาประสงค์ต่อผล หมายถึง ผู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้นซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าจงใจในคดีแพ่งแต่แตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เจตนาประสงค์ต่อผลต้องมีการ

^{๔๐} ฎ.๒๖๕/๒๔๗๓.

^{๔๑} ฎ.๑๘๕/๒๔๘๕.

^{๔๒} ฎ.๑๖๖๕/๒๕๐๖, ๕๘๔/๒๕๐๘.

พิจารณาถึงผล ที่เกิดขึ้นด้วยว่ามาก หรือน้อยกว่าที่ได้มุ่งหมายไว้เช่น นายแดงตั้งใจเอาไม้ตีหัวนายดำ ตั้งใจเพียงให้หัวแตกเล็กน้อยแต่ถ้าผลที่เกิดขึ้นจริงคือ ดำถึงแก่ความตายอย่างนี้ทางอาญาไม่ถือว่ามิเจตนาฆ่า (มีเจตนาเพียงทำร้าย) ดังนั้น แแดงต้องรับผิดฐานทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตายแต่หากพิจารณาในทางแพ่งก็ต้องถือว่าแดง จงใจทำให้ดำเสียหายเพราะได้ทำไปโดยรู้สำนึกว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นกับดำโดยไม่ต้องสนใจว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงมีมาก หรือน้อยกว่าที่มุ่งหวังไว้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๕๑/๒๕๑๐ ความผิดตามปอ.มาตรา ๓๔๔ ผู้หลอกหลวงต้องประสงค์ต่อผล คือ การทำงานของผู้ที่ถูกหลอกให้ประกอบกรงานให้แก่ตน หรือบุคคลที่สามโดยจะไม่ใช้ค่าแรงงาน ฯลฯ เมื่อคดีได้ความว่าจำเลยหลอกเพื่อให้ส่งเงินเท่านั้น ไม่ได้หลอกให้ทำงาน จึงไม่ใช่เป็นการกระทำเพื่อประสงค์ต่อผล ตามมาตรา ๓๔๔ จำเลยไม่มีความผิดตามมาตรานี้^{๔๓}

๒. เจตนาเล็งเห็นผล หมายถึง ไม่ได้ประสงค์ต่อผลคือ ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้น แต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของจิตใจของบุคคลที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้ ตัวอย่างเช่น นายขาวยิงปืนเข้าไปในกลุ่มคนประมาณ ๑๐ คนเพื่ออวดศักดาไม่ได้มีความประสงค์ที่จะฆ่าใครแต่นายขาวยอมเล็งเห็นได้ว่ากระสุนปืนอาจถูกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มคนจนถึงแก่ความตายได้กรณีนี้ในทางอาญาถือว่านายขาวมีเจตนาเล็งเห็นผล (คือมีเจตนาฆ่าผู้อื่น) ดังนั้น หากกระสุนปืนถูกนายดำที่อยู่ในกลุ่มคนจนถึงแก่ความตาย นายขาวก็มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา กรณีตัวอย่างดังกล่าวนี้หากพิจารณาในทางแพ่งไม่ถือว่านายขาวจงใจเพราะไม่ได้มุ่งหวังให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นแต่อาจต้องรับผิดชอบจากการที่กระทำละเมิดต่อผู้อื่นโดยความประมาท

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๓๔/๒๕๑๐ จำเลยจะทำร้ายบุตรของผู้เสียหายผู้เสียหายเข้าไปขัดขวางจำเลยผลักผู้เสียหาย ทำให้ผู้เสียหายล้มลงจำเลยยอมเล็งเห็นผลว่าเมื่อผู้เสียหายล้มลงแล้วผู้เสียหายจะได้รับผลอย่างไรผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บก็ยอมเป็นผลแห่งการกระทำโดยเจตนาของจำเลยตาม มาตรา ๕๕ วรรค ๒^{๔๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๕๕/๒๕๒๐ จ ปลูกข้าวในหนองสาธารณะ จ อ่างสิทธิครอบครองในหนองไม่ได้จำเลยมีสิทธิใช้หนองได้เท่าเทียมกับ จ แต่จำเลยนำเรือเข้าไปตัดใบบัวซึ่งปนอยู่กับต้นข้าวทำให้ต้นข้าวเสียหายเป็นการกระทำโดยเล็งเห็นผลตามมาตรา ๕๕ ผิดตาม มาตรา ๓๕๕^{๔๕}

^{๔๓} ฎ. ๑๐๕๑/๒๕๑๐.

^{๔๔} ฎ. ๑๓๓๔/๒๕๑๐.

^{๔๕} ฎ. ๑๑๕๕/๒๕๒๐.

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๗๘๐/๒๕๒๗ จำเลยจึงยื่นมาทางจำสืบตำรวจ น กับพวกแล้วก็มีเสียงปืนดังขึ้น ๑ นัด จากทางด้านจำเลย ซึ่งจำเลยจะ ต้องเป็นผู้ยิงเพราะพวกของจำเลยไม่มีปืนแม้กระสุนปืนที่จำเลยยิงจะไม่ถูกใครแต่การที่จำเลยยิงปืนมาทางจำสืบตำรวจ น กับพวก จำเลยย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ได้ว่าอาจเป็นเหตุให้จำสืบตำรวจ น กับพวกคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนถึงแก่ความตายจำเลยจึงมีความผิดฐานพยายามฆ่าเจ้าพนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่^{๔๖}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔/๒๕๓๑ การที่จำเลยจุดไฟเผาที่นอนในห้องของโรงน้ำชาเพราะไม่พอใจหญิงบริการของโรงน้ำชาจำเลยย่อมเล็งเห็นผลได้ว่าเมื่อที่นอนถูกเผาไหม้แล้วไฟอาจจะลุกลามไหม้เตียงนอนฝาผนัง เพดาน จนกระทั่งโรงน้ำชาแห่งนั้นทั้งหมดได้เมื่อได้ความว่าโรงน้ำชานั้นมีคนอยู่อาศัยด้วยจำเลยจึงต้องมีความผิดฐานวางเพลิงเผาโรงเรือนที่คนอยู่อาศัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๑๘ (๑)^{๔๗}

๓. เจตนาโดยพลาด หมายถึง ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่งแต่ได้กระทำต่อบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิด ผู้นั้นจะยกเอาความสำคัญผิดเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้กระทำโดยเจตนาหาได้ไม่คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๐๖/๒๕๐๘ จำเลยโกรธแค้นพวกที่รุมทำร้ายจำเลย ตั้งใจจะไปฆ่าเพื่อเป็นการล้างแค้น เมื่อพบผู้ตายจำเลยเข้าใจว่าผู้ตายเป็นพวกที่รุมทำร้ายตนจึงใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายทันที ดังนี้เป็นการฆ่าผู้ตายโดยไตร่ตรองไว้ก่อน^{๔๘}

การกระทำโดยเจตนามีผู้เชี่ยวชาญยังแบ่งประเภทเจตนาออกได้อีกคือ

^{๔๕} ๑. เจตนาตามความเป็นจริง ได้แก่ ประสงค์ต่อผล หรือเล็งเห็นผล ตามมาตรา ๕๕ วรรคสาม เช่นตามคำพิพากษาศาลฎีกาได้วางหลักไว้ใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๗๕๕/๒๕๕๐ จำเลยใช้อาวุธสาด้ำยาวประมาณ ๑ ฟุตครึ่ง ซึ่งเป็นมีดขนาดใหญ่ที่อาจใช้เป็นอาวุธฟันทำอันตรายบุคคลอื่นถึงแก่ความตายได้ฟันบริเวณศีรษะของโจทก์ร่วมซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญจนกะโหลกศีรษะแตกยุบและสมองฉีกขาดแสดงให้เห็นว่าโจทก์ร่วมถูกจำเลยใช้อาวุธสาด้ำฟันอย่างแรง และเป็น การเลือกฟันที่ส่วนสำคัญของร่างกายประกอบกับแพทย์ผู้ตรวจร่างกายโจทก์ร่วมให้การว่าบาดแผลของโจทก์ร่วมต้องรีบรักษาหากล่าช้าอาจถึงแก่ความตายได้เนื่องจากเลือดออกมากบาดแผลติดเชื้อเข้าไปในสมอง และมีเลือดคั่งในสมองมาก แม้จำเลยจะฟันโจทก์ร่วมเพียงครั้ง

^{๔๖} ฎ.๒๗๘๐/๒๕๒๗.

^{๔๗} ฎ.๑๑๔/๒๕๓๑.

^{๔๘} ฎ.๑๕๐๖/๒๕๐๘.

^{๔๕} เนติบัณฑิตยสภา, “เอกสารสรุปเนื้อหาวิชา หลักกฎหมาย และฎีกาน่าสนใจ ประกอบการศึกษา และเตรียมตัวสอบเนติบัณฑิต ภาค ๑ สมัยที่ ๖๑ กลุ่มวิชาประมวลกฎหมายอาญา เล่มที่ ๒”, (กรุงเทพมหานคร : เนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๑) (อัครสำเนา).

เดียวจำเลยย่อมเล็งเห็นผลได้ว่าโจทก์ร่วมอาจถึงแก่ความตายได้ถ้าหากไม่ได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์ทันทั่วทั้งที่ การกระทำของจำเลยจึงฟังได้ว่าเป็นการกระทำโดยมีเจตนาฆ่าโจทก์ร่วมเมื่อโจทก์ร่วมไม่ถึงแก่ความตายจำเลยจึงมีความผิดฐานพยายามฆ่าโจทก์ร่วม^{๕๐}

๒. เจตนาโดยผลของกฎหมาย หมายความว่า ผู้กระทำให้ประสงฆ์ต่อผล และไม่ถึงเห็นผล แต่กฎหมายถือว่าผู้กระทำมีเจตนาคือ การกระทำโดยพลาตมาตรา ๖๐ การกระทำโดยสำคัญผิดมาตรา ๖๑ เช่นตามคำพิพากษาศาลฎีกาได้วางหลักไว้ใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๐๕/๒๕๑๖ ผู้ตาย ผู้เสียหาย และจำเลยร่วมดื่มสุราร่วมกันจนเมาแล้วผู้ตายกับจำเลยทะเลาะกัน ผู้เสียหายจึงชวนจำเลยกลับบ้านผู้ตายตามมาต่อ และเตะจำเลยจนล้ม ลูกขึ้นก็ยังถูกเตะอีกเมื่อผู้ตายเตะจำเลยก็ใช้มีดปลายแหลมที่ติดตัวไปแทงสวนไปสองสามครั้งถูกผู้ตายระหว่างนั้นผู้เสียหายเข้าขวางเพื่อห้ามจึงถูกมีดได้รับบาดเจ็บ ส่วนผู้ตายถึงแก่ความตายการกระทำของจำเลยต่อผู้ตายเป็นการกระทำโดยป้องกันพอสมควรแก่เหตุแม้จะพลาดไปถูกผู้เสียหายเข้าด้วยซึ่งตามมาตรา ๖๐ ประมวลกฎหมายอาญาจะถือว่าจำเลยมีเจตนาแทงผู้เสียหายก็แต่การกระทำของจำเลยก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากจำเลยแทงผู้ตายเพื่อป้องกันสิทธิพอสมควรแก่เหตุอันไม่เป็นความผิดจำเลยจึงไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้เสียหายด้วย^{๕๑}

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๔๗/๒๕๔๗ จำเลยที่ ๑ ขับรถยนต์กระบะมีจำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๔ และพวกคนร้ายนั่งอยู่ด้วยไปจอดที่หน้าบ้านเกิดเหตุคนร้ายส่วนหนึ่งไปเคาะประตูบ้านเกิดเหตุเรียกให้คนงานเปิดประตูและส่งเงินให้ มิฉะนั้นจะยิงเจ้าพนักงานตำรวจที่ชุมนุมอยู่จะเข้าจับกุมคนร้ายดังกล่าววิ่งขึ้นรถยนต์กระบะซึ่งจำเลยที่ ๑ ขับย้อนกลับมาพาหลบหนีเจ้าพนักงานตำรวจจึงติดตามจับกุมจำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๔ กับพวกไว้ได้ จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๔ กับพวกย่อมมีความผิดฐานพยายามปล้นทรัพย์ การที่จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๓ กับพวกประสงฆ์จะปล้นทรัพย์ขามอญซึ่งพักอาศัยอยู่ในบ้านเกิดเหตุ และได้ลงมือปล้นทรัพย์โดยสำคัญผิดว่าผู้ที่อยู่ในบ้านเกิดเหตุเป็นขามอญ แต่ความจริงเป็น ส. ผู้เสียหาย เช่นนี้ จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๓ จะยกความสำคัญผิดมาเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้เจตนากระทำต่อ ส. หาได้ไม่^{๕๒}

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอาญาได้แบ่งประเภทออกได้เป็นดังนี้

๑. เจตนาธรรมดา คือ เจตนาที่มีประสงฆ์ต่อผล กับเล็งเห็นผล

^{๕๐} ฎ. ๓๗๕๕/๒๕๕๐.

^{๕๑} ฎ. ๒๐๕/๒๕๑๖.

^{๕๒} ฎ. ๔๕๔๗/๒๕๔๗

๒. เจตนาพิเศษ คือ เจตนาที่มีมูลเหตุจงใจให้กระทำ ซึ่งเป็นส่วนที่เพิ่มจากเจตนาซึ่งกำหนดไว้ในความผิดที่จะมีการกระทำครบองค์ประกอบภายในได้จะต้องประกอบด้วยเจตนา และเจตนาพิเศษ เช่น ปอ.๓๓๔ ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินหกพันบาท จะเห็นว่าในส่วน of เจตนาพิเศษนี้ใน ปอ.มาตรา ๓๓๔ ลักทรัพย์จะต้องมีเจตนาเอาไป และโดยทุจริต ในสองส่วนด้วยกัน^{๕๓}

๓.๗ เกณฑ์การตัดสินเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

เมื่อพูดถึงความผิด หรือมีใครสักคนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด หรือตกเป็นผู้กระทำ ความผิดซึ่งมักจะไต่ถามว่าเขาไม่เจตนา หรือไม่ตั้งใจ หรือไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำลงไปเป็นความผิดซึ่งถ้าวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยเหล่านี้แล้วจะเห็นว่าไม่ว่าจะมีการกระทำใดๆ ก็ตามต้องอาศัยเจตนาเป็นหลักในการกระทำนั้นๆ ซึ่งเจตนาจะเป็นตัวบ่งชี้ซึ่งแสดงออกมาเป็นลักษณะของการกระทำ หรือเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมา เช่นนาย ก ต้องการฆ่า นาย ข ให้ตายจึงใช้อาวุธปืนยิงนาย ข ไป ๑ นัด กระสุนถูกนาย ข ตาย แสดงว่านาย ก มีเจตนาฆ่า นาย ข และได้แสดงออกมาซึ่งเรียกว่ามีการกระทำ และสำเร็จเป็นผลคือความตายของนาย ข^{๕๔} หรือ ตัวอย่างตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๗๔ /๒๕๒๗ จำเลยขึ้นไปบนดั้นลำไยหักลำไยทั้งกิ่งจากดั้นลำไยใส่ในแข่งเจ้าพนักงานจับจำเลยขณะกำลังอยู่บนดั้นและกำลังหักกิ่งลำไยใส่แข่งอยู่ เป็นการแยกหรือเคลื่อนที่ผลลำไยออกจากดั้น และเข้ายึดถือเอาผลลำไยจำนวนนั้นไว้แล้วอันเป็นการเอาไปซึ่งทรัพย์สินของผู้เสียหายครบองค์ประกอบความ ผิดฐานลักทรัพย์แล้ว^{๕๕} การกระทำของบุคคลใดจะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายได้นั้นนอกจากจะต้องมีความหมายตามกฎหมายแล้วยังจะต้องพิจารณาต่อไปอีกด้วยการกระทำของผู้นั้นเป็นการ กระทำที่ครบองค์ประกอบของความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ องค์ประกอบของความผิดแต่ละบทมาตราหรือแต่ละฐานความผิดนั้นกฎหมายจะบัญญัติไว้ไม่เหมือนกัน และแตกต่างกันไปตามแต่ลักษณะของความผิดนั้นอย่างไรก็ตามบุคคลจะต้องรับผิดชอบ

^{๕๓} ธานคร วันมหาชัย. โครงสร้างอาญา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.laslaws.com>

[8 ก.ค.2553]

^{๕๔} สำนักงานอัยการสูงสุด, รวมกฎหมายที่ประชาชนควรรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๕.

^{๕๕} ฎ. ๕๗๔/๒๕๒๗.

ในทางอาญานั้นต้องพิจารณาจากการกระทำของผู้นั้นตามองค์ประกอบ ๓ ประการดังนี้คือ

๑. การกระทำ “องค์ประกอบ” ที่กฎหมายบัญญัติ

๒. การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด

๓. การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ^{๔๖}

ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เมื่อพิจารณาเฉพาะในเรื่องการกระทำผิดโดยเฉพาะแล้ว องค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. องค์ประกอบภายนอก ซึ่งก็คือ องค์ประกอบภายนอกของความผิด ได้แก่ ผู้กระทำการกระทำ และวัตถุแห่งการกระทำ

๒. องค์ประกอบภายใน คือ องค์ประกอบภายในของความผิด ได้แก่ เจตนา ประมาท รวมทั้งเจตนาพิเศษหรือมูลเหตุจูงใจ เช่น โดยทุจริต โดยทรमान หรือโดยทารุณโหดร้ายเพื่อเตรียมการหรือเพื่อความสะดวกในการที่จะกระทำความผิดอย่างอื่นหรือเพื่อการอย่างอื่น ฯลฯ ถึงจะเป็นดังกล่าวก็ไม่ได้หมายความว่าความผิดทุกฐานความผิดจะต้องมีองค์ประกอบภายในทุกฐาน ความผิดเสมอไปเพราะบางกรณีการกระทำไปโดยมีเจตนาหรือประมาทหรือไม่ ไม่ถือเป็นสาระสำคัญ แม้จะได้กระทำไปโดยไม่มีเจตนา หรือไม่ประมาทก็มีความผิดในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจน

๑. การกระทำ “องค์ประกอบ” ที่กฎหมายบัญญัติ

การพิจารณาองค์ประกอบของความผิดแต่ละฐานนั้นเริ่มต้นพิจารณาที่องค์ประกอบ ภายนอก ก่อนว่าข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกมีครบถ้วนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือไม่เมื่อครบภายนอกแล้วถ้าเป็นความผิดที่ไม่ต้องการองค์ประกอบภายในคือ ไม่ต้องการ เจตนาหรือประมาทเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วยก็ถือว่าการกระทำนั้นครบองค์ประกอบของความผิด ตามที่กฎหมายบัญญัติแต่มีข้อควรระมัดระวังอยู่ที่ว่าการที่กฎหมายไม่ต้องการเจตนาเป็น องค์ประกอบอยู่ด้วยนั้น ยังอาจต้องพิจารณาถึงเจตนาพิเศษ หรือมูลเหตุจูงใจอยู่ด้วยในกรณีเช่นนี้ แม้จะไม่ต้องพิจารณาว่าผู้กระทำมีเจตนาหรือประมาท หรือไม่แต่ก็ยังจำต้องพิจารณาถึงเจตนา พิเศษหรือมูลเหตุจูงใจด้วย สำหรับกรณีความผิดที่ต้องการองค์ประกอบภายใน คือต้องการเจตนา หรือประมาทเป็นองค์ประกอบภายในอยู่ด้วยนั้นเมื่อพิจารณาว่าครบองค์ประกอบภายนอกแล้วยัง

^{๔๖} วิชาญ จำปีศรี, กฎหมายอาญาสำหรับรัฐศาสตร์ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป, หน้า ๗๕.

ต้องพิจารณาองค์ประกอบ ภายในเหล่านี้ต่อไปด้วยว่าผู้กระทำมีเจตนา หรือประมาทถึงจะถือว่า การกระทำครบองค์ประกอบความผิดนั้นองค์ประกอบภายนอก และองค์ประกอบภายใน

การกระทำครบองค์ประกอบของความผิด จึงมีความหมายว่าครบองค์ประกอบตาม ความจำเป็นเท่าที่กฎหมายบัญญัติว่า ต้องครบสำหรับการกระทำความคิดในแต่ละฐานความผิดที่ บัญญัติไว้ในมาตรานั้นๆ กล่าวคือ มิใช่ว่าทุกกรณีกฎหมายต้องการองค์ประกอบทุกอย่าง บางอย่าง ก็ไม่ต้องมี เช่น กรณีความผิดที่ไม่ต้องการเจตนาหรือประมาท กรณีเช่นนี้กฎหมายเพียงแต่ไม่ คำนึงถึงว่าผู้กระทำจะมีเจตนา หรือประมาทหรือความผิดฐานนั้นกล่าวคือ การกระทำจำเป็นต้อง เป็นการกระทำที่ครบองค์ประกอบ และจะขาดเสียไม่ได้แม้ในข้อเท็จจริงจะเกินองค์ประกอบที่กฎหมาย กำหนด ก็ยังอาจเป็นความผิดฐานนั้นอยู่และสำหรับข้อเท็จจริงที่เกินไปอาจไปเข้าเป็นองค์ประกอบ เป็นความผิดในฐานอื่นๆ ได้อีกฉะนั้นจึงเข้าใจในลักษณะการกระทำกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท

๒. การกระทำที่กฎหมายระบุไว้ว่าไม่เป็นความผิดเพราะมีเหตุยกเว้น

การกระทำที่ครบองค์ประกอบ ที่กฎหมายบัญญัติหากเป็นการกระทำที่มีกฎหมายยกเว้น ความผิด ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษทางอาญา กฎหมายยกเว้นความผิด อันเป็นผลให้ผู้กระทำ “ไม่มี ความผิด” หรือ หากจะกล่าวได้อีกมุมหนึ่ง คือ ทำให้ผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้

กฎหมายที่ยกเว้นความผิด เช่น การกระทำที่ป้องกันสิทธิของตนหรือผู้อื่นตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา ๖๘ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือ ของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะ ถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มี ความผิด”^{๕๖}

การทำแท้งกรณีพิเศษกรณีนี้มีเหตุผลเนื่องจากรักษาสุขภาพอนามัยของหญิงที่มีครรภ์ เนื่อง จากมีครรภ์อันเป็นผลมาจากการกระทำผิด โดยนัยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๐๕ บัญญัติไว้ว่า “ถ้าการกระทำผิดดังกล่าวในมาตรา ๓๐๑ และมาตรา ๓๐๒ นั้นเป็นการกระทำของ นายแพทย์และ จำต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือ หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำ

^{๕๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวล กฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๕.

ความผิดอาญาตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๗๗ มาตรา ๒๘๒ มาตรา ๒๘๔ ผู้นั้นไม่มีความผิด”^{๕๘}

การแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต โดยนัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๕ ซึ่งบัญญัติว่า ผู้ใดแสดงความคิดเห็นหรือข้อความใดโดยสุจริต

(๑) เพื่อความชอบธรรม ป้องกันตน หรือป้องกันส่วนได้เสียเกี่ยวกับตน

(๒) ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติการตามหน้าที่

(๓) ดิชมด้วยความเป็นธรรม ซึ่งบุคคล หรือสิ่งใดอันเป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำ

(๔) ในการแจ้งข่าวด้วยความเป็นธรรมเรื่องการดำเนินการอันเปิดเผยในศาล หรือในการประชุมผู้นั้นไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท^{๕๙}

ยกเว้นความผิดที่มีได้มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักในเรื่องความผิดยินยอม ซึ่งยกเว้นความผิดในบางกรณี หลักดังกล่าวมานี้ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยตรงดังเช่นเรื่องป้องกัน แต่ก็นำมาใช้ได้โดยถือเป็น “หลักทั่วไป” การนำมาใช้ไม่ขัดต่อบัญญัติมาตรา ๒ แห่งประมวลกฎหมายอาญา^{๖๐} เพราะการนำมาใช้เพื่อเป็นคุณแก่ผู้กระทำความผิดประเพณีก็ถือว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ยกเว้นความผิดได้เช่น จารีตประเพณีที่ให้อำนาจครูตักเตือนนักเรียนพอสมควรเพื่อว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอน หรือพระภิกษุมีอำนาจลงโทษศิษย์วัดได้^{๖๑}

๓. การกระทำที่กฎหมายระบุไว้ว่าเป็นความผิดเพราะไม่มีเหตุยกเว้น

โดยหลักทั่วไปผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับโทษเสมอไปหากไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษให้แต่ในบางกรณีผู้กระทำความผิดอาจได้รับการยกเว้นโทษ คือ มีโทษแต่ยกเว้นให้ไม่เอาโทษกรณีกฎหมายที่ยกเว้นโทษให้แก่การกระทำต่างๆ ที่เป็นความผิดมีหลายกรณีด้วยกัน นอกจากนี้แล้วกฎหมายยังยกเว้นโทษในกรณีความผิดขั้นพยายาม ซึ่งผู้กระทำยับยั้งชั่งใจหรือกลับใจกรณีตามมาตรา ๘๒ หรือเป็นการพยายามทำแท้งตามมาตรา ๓๐๑ และ ๓๐๒ วรรคแรก ประกอบมาตรา ๓๐๔ และการพยายามกระทำความผิดลหุโทษตาม มาตรา ๑๐๕ คำว่า “เหตุอันควรยกเว้นโทษ” เป็นคำที่ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติไว้ในมาตรา ๘๕ และกรณีคล้ายกันนี้มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๖๒ ด้วย ซึ่งใช้คำว่า “ข้อเท็จจริงใดถ้ามีอยู่จริงจะทำให้ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ” เช่น การกระทำความผิดของคน

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๕๙} อ่างแล้ว.

^{๖๐} อ่างแล้ว.

^{๖๑} ฎ.๔๓๐/๒๕๐๕.

วิกลจริต กรณีนี้มีบัญญัติไว้ในปอ.มาตรา ๖๕ บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิด ในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำยังสามารถรู้รับผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้นแต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียง ใดก็ได้”

การกระทำความผิดของคนเสพสุราหรือของมีนเมา กรณีนี้มีบัญญัติไว้ใน ปอ.มาตรา ๖๖ บัญญัติว่า “ความมีนเมาเพราะเสพสุรา หรือสิ่งมีนเมาอย่างอื่นจะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตามมาตรา ๖๕ ไม่ได้ เว้นแต่ความมีนเอนั้นจะเกิดโดยผู้เสพไม่ว่าสิ้นนั้นทำให้มีนเมา หรือได้เสพโดยถูกจิตใจให้เสพ และได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ผู้กระทำความผิดจึงจะได้รับการยกเว้นโทษ สำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียง ใดก็ได้ถ้าการกระทำไม่เป็นการสมควรเกินแก่เหตุผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ” ^{๖๒} การกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ในบางความผิดระหว่างสามีภริยา กรณีดังกล่าวนี้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๑๑ วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “ความผิดที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔ ถึง มาตรา ๓๓๖ วรรคแรก และมาตรา ๓๔๑ ถึงมาตรา ๓๖๔ นั้นถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ”

การกระทำความผิดของเด็กอายุไม่เกินสิบปี เป็นกรณีที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๓๑ วรรคแรก บัญญัติว่า “เด็กอายุยังไม่เกินสิบปี กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เด็กผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ” ^{๖๓}

การกระทำความผิดฐานพยายามที่เป็นความผิดลหุโทษ ซึ่งประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๐๕ บัญญัติว่า “ผู้ใดพยายามกระทำความผิดลหุโทษ ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ” จะเห็นได้ว่าใน

^{๖๒} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๔.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

ประมวลกฎหมายอาญานั้นจะมีเกณฑ์ในการพิจารณา หรือตัดสินการกระทำของบุคคลว่าจะเป็น ความผิดหรือไม่ต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ประกอบโดยจะเริ่มจะพิจารณาจาก องค์ประกอบสามประการ คือ

๑. การกระทำ “องค์ประกอบ” ที่กฎหมายบัญญัติ
๒. การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด
๓. การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ

ถ้าการกระทำความผิดใดครบองค์ประกอบของการกระทำ ความผิดทั้งองค์ประกอบ ภายนอก (ผู้กระทำ การกระทำ และวัตถุแห่งการกระทำ) และองค์ประกอบภายใน (เจตนา ประมาท) และพิจารณาถึงการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นว่าไม่เป็นความผิด หรือยกเว้นโทษก็ แสดงว่าบุคคลดังกล่าว นั้น ได้กระทำความผิด และต้องได้รับการลงโทษจากผลของการที่ตนได้ กระทำการนั้นลงสมดังเจตนารมในการรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อประโยชน์และความผาสุกของ ผู้อยู่ภายใต้กฎหมายดังกล่าว

๓.๘ องค์ประกอบของการกระทำโดยเจตนา

การกระทำ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญานั้น สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในการ พิจารณาว่า การกระทำแต่ละอย่างนั้นจะเข้าลักษณะที่เป็นความผิดหรือไม่คงได้ระบุไว้ใน มาตรา ๕๕ บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดย ประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่ กฎหมายบัญญัติ ไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

กระทำโดยเจตนา ได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะเดียวกัน ผู้กระทำย่อมประสงค์ต่อผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ ต่อผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

กระทำโดยประมาท ได้แก่ กระทำ ความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความ ระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัย และพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความ ระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยงดเว้นการที่จกต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^{๖๔} จะเห็นได้ว่าจากมาตราดังกล่าวนี้เป็นหลักสำคัญในการพิจารณาในเรื่องของเจตนาในการกระทำความผิดเพราะถือเป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญในการที่จะพิจารณาว่าบุคคลใดก็ตามที่มีลักษณะการกระทำใดที่มีเจตนาดังกล่าวแล้วก็จะเข้าลักษณะหนึ่งในองค์ประกอบ ของการกระทำความผิด และจะเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะพิจารณาองค์ประกอบของการกระทำความผิดในส่วนอื่นต่อไป สำหรับองค์ประกอบในการกระทำความผิดสามารถแบ่งออกได้เป็นดังนี้

๑. องค์ประกอบภายนอก

องค์ประกอบภายนอกของความผิดแทบทุกฐานแยกออกได้เป็นผู้กระทำ การกระทำ และวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม ปอ.๒๘๘ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” ความผิดฐานนี้อาจแยกองค์ประกอบภายนอกได้ดังนี้

๑. ผู้ใด

๒. ฆ่า (การกระทำ)

๓. ผู้อื่น (วัตถุแห่งการกระทำ (บุคคล))

ในความผิดฐานลักทรัพย์ ตาม ปอ.มาตรา ๓๓๔ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินหกพันบาท” ความผิดฐานนี้อาจแยกองค์ประกอบภายนอกออกได้ดังนี้

๑. ผู้ใด (กระทำ)

๒. เอาไป (การกระทำ)

๓. ทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย (วัตถุแห่งการกระทำ)

สามารถแยกองค์ประกอบได้ดังนี้

^{๖๔} อ่างแก้ว, หน้า ๓๒.

ผู้กระทำ

ความรับผิดชอบในทางอาญานั้นจะเกิดขึ้นแก่บุคคลเท่านั้นสัตว์ และสิ่งของย่อมไม่มีความรับผิดชอบในทางอาญาการลงโทษปรับ และริบทรัพย์สินนั้นก็เป็นการลงโทษแก่บุคคลซึ่งถูกปรับ หรือเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกริบนั่นเอง

ความคิดอาญาในแต่ละฐานมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ผู้ใด” จึงควรต้องทำความเข้าใจให้ดีว่า “ผู้กระทำ” นั้น มีความหมายอย่างไรบ้าง ผู้กระทำความผิดทางอาญา อาจแยกออกได้เป็น

๑. ผู้กระทำความผิดเอง หมายความว่า ผู้นั้นได้กระทำความผิดโดยตนเอง หรือใช้สัตว์ หรือใช้บุคคลผู้ไม่มีการกระทำเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด เช่น ม่วงต้องการทำร้ายร่างกายเหลืองจึงยุสุมัขของม่วงให้กัดเหลือง หรือม่วงสะกดจิตแดงให้หยิบปืนขึ้นมายิงเหลืองในกรณีเหล่านี้ ถือว่าม่วงเป็นผู้กระทำความผิดเอง

๒. ผู้กระทำความผิดโดยทางอ้อม หมายความว่า ผู้นั้นมีได้กระทำความผิดโดยตนเอง แต่ใช้หรือหลอกบุคคลผู้ที่ไม่ต้องรับผิดชอบในทางอาญาเพราะขาดเจตนาเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด เช่น ม่วงต้องการฆ่าเหลืองจึงหลอกให้แดงซึ่งเป็นพยาบาลเอายาพิษไปให้เหลืองกิน แแดงเชื่อว่าเป็นยาบำรุงกำลังจึงนำไปให้เหลืองกิน หรือม่วงต้องการลักทรัพย์ของเขียวจึงหลอกแดงว่าทรัพย์ของเขียวเป็นของม่วง แแดงหลงเชื่อจึงหยิบทรัพย์นั้นส่งให้แก่ม่วง เช่นนี้ ถือว่าม่วงเป็นผู้กระทำความผิดโดยทางอ้อมโดยใช้แดง และเขียวเป็นเครื่องมือม่วงต้องรับผิดชอบฆ่าเหลือง และรับผิดชอบลักทรัพย์เหลือง ส่วนแดงและเขียวซึ่งเป็นเครื่องมือให้แก่ม่วงนั้นในทางตำราเรียกว่า innocent agent หรือ “เครื่องมือในการกระทำความผิด”

๓. ผู้ร่วมในการกระทำความผิด ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องในการกระทำความผิดตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นตัวการตาม ปอ.มาตรา ๘๒ ผู้ใช้หรือโฆษณาหรือประกาศตาม ปอ.มาตรา ๘๔, ๘๕ หรือผู้สนับสนุนตาม ปอ.มาตรา ๘๖ ก็ได้

การใช้ให้กระทำความผิดโดยการก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดตาม ปอ.มาตรา ๘๔ นั้น ใกล้เคียงกับการกระทำความผิดโดยทางอ้อมมาก ข้อแตกต่างอยู่ตรงที่ว่า การใช้ ตามมาตรา ๘๔ นั้น ผู้ถูกใช้จะต้องมีเจตนาในการกระทำความผิด ส่วนการกระทำความผิดโดยทางอ้อมนั้นผู้ถูกใช้หรือผู้ถูกหลอกไม่มีเจตนาในการกระทำความผิด

ตัวอย่าง

๑. ม่วงต้องการฆ่าเหลืองจึงจ้างแดงซึ่งเป็นพยาบาลให้เอายาพิษไปให้เหลืองกิน แแดงตก

ลงรับทำโดยอยากได้เงินค่าจ้าง แดงเอายาพิษไปให้เหลืองกิน และเหลืองตาย เช่นนี้ม่วงเป็นผู้ใช้ ตาม มาตรา ๘๔ เพราะแดงผู้ถูกใช้ให้มีเจตนาในการฆ่าเหลืองด้วย

๒. ขาดต้องการลักทรัพย์ของดำแต่ไม่มีโอกาสหยิบทรัพย์มาได้โดยตนเองขาวจึงหลอก แดงว่าทรัพย์ของดำเป็นของขาวเองขอให้แดงช่วยหยิบส่งมาให้ด้วย แดงหลงเชื่อจึงหยิบทรัพย์ส่ง มาให้แก่ขาว เช่นนี้ขาวมิใช่ผู้ใช้ผู้ตาม มาตรา ๘๔ เพราะแดงมิได้มีเจตนาในการลักทรัพย์ของดำ เนื่องจากแดงไม่รู้ว่าเป็นทรัพย์ของดำแต่เข้าใจว่าเป็นทรัพย์ของขาวในกรณีนี้ต้องถือว่าขาวเป็นผู้กระทำความผิดฐานลักทรัพย์ดำโดยทางอ้อม

การใช้ให้กระทำความผิดตาม มาตรา ๘๔ นั้น หากการกระทำของผู้ถูกใช้เป็นการกระทำความผิด เพราะผู้ถูกใช้มีเจตนาในการกระทำความผิดแล้ว แม้ผู้ถูกใช้จะไม่ต้องรับผิดชอบในทางอาญาเพราะ ได้รับการยกเว้นโทษก็ตาม ก็ยังต้องถือว่ามีการใช้ตาม มาตรา ๘๔ อยู่แน่นอน เช่น การใช้เด็กกระทำความผิด หากการกระทำของเด็กเป็นความผิดเพราะเด็กมีเจตนาในการกระทำความผิด ผู้ใช้ก็ต้องรับผิดชอบตาม มาตรา ๘๔ ในฐานะเป็นผู้มิใช่ผู้กระทำความผิดทางอ้อม

ผลของความแตกต่างระหว่างผู้กระทำความผิดประเภทต่างๆ

ผลของความแตกต่างที่สำคัญคงจะอยู่ที่ตรงว่า การกระทำในชั้นใดจึงจะถือว่าเป็นการพยายามกระทำความผิดตาม ปอ.มาตรา ๘๐ สำหรับผู้กระทำความผิดเองนั้นเนื่องจากเป็นผู้ลงมือเอง หากการกระทำถึงขั้นลงมือแล้วก็ต้องรับผิดชอบพยายาม เช่น ม่วงต้องการฆ่าเหลืองหากม่วงเส็งปืนไปที่เหลืองก็ถือว่าม่วงผิดฐานพยายามฆ่าเหลืองแล้ว หรือหากม่วงเอายาพิษผสมลงไป ในอาหาร และตั้งไว้ที่โต๊ะอาหารรอให้เหลืองมากินอาหารนั้นเอง ก็ถือว่าม่วงลงมือฆ่าเหลืองแล้ว ความผิดที่ใช้แทนนั้นมิได้หมายความว่าเมื่อใช้แล้วก็เป็นการลงมือกระทำความผิดตาม มาตรา ๘๐ ทันที และต้องรับโทษผู้รับผิดฐานพยายามเมื่อผู้ถูกใช้ลงมือกระทำความผิดนั้นแล้วส่วนการใช้หรือหลอกให้ผู้อื่นกระทำความผิดซึ่งเรียกว่าเป็นการกระทำความผิดโดยทางอ้อมนั้น โดยหลักแล้ว เพียงแต่หลอกก็ถือว่าเป็นการลงมือกระทำความผิดแล้ว เพราะถือว่าเป็นการกระทำขั้นสุดท้ายในแง่ของผู้กระทำแล้วตัวอย่างเช่น ม่วงหลอกแดงให้เอายาพิษไปให้เหลืองกินโดยบอกว่าเป็นยาบำรุงกำลังเช่นนี้เมื่อม่วงหลอกแดงต้องถือว่าม่วงลงมือฆ่าเหลืองกล่าวคือรับผิดชอบพยายามฆ่าเหลืองแล้วทันทีแม้ว่าแดงจะต้องใช้เวลาอีกหลายชั่วโมงกว่าจะเอายาพิษนั้นไปให้เหลืองกินก็ตาม

การกระทำ

การกระทำในที่นี้หมายถึงการการกระทำซึ่งถึงขั้นที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดแล้ว

ตัวอย่าง แดงต้องการฆ่าดำ แดงหิบบินขึ้นมา เช่นนี้ถือว่าแดงมีการกระทำเพราะเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกแต่จะถือว่าแดงมีการกระทำถึงขั้น “ฆ่า” ก็ต่อเมื่อแดงลงมือฆ่าดำเสียก่อน กล่าวคือแดงจะต้องถึงขั้นไปที่ดำจึงจะถือว่า แดงมีการกระทำอันเป็นการพยายามฆ่าดำ และมีความผิดตามมาตรา ๒๘๘, ๘๐ หากแดงยังมีได้ถึงขั้นไปที่ดำ ก็ถือว่าแดงยังไม่มี ความผิดฐาน พยายามฆ่าดำ เพราะการกระทำของแดงยังมีครบองค์ประกอบภายนอกในการ “ฆ่า” ดำแม้ว่าแดง จะมีการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกอันถือว่ามี การกระทำแล้ว

การกระทำจะต้องถึงขั้นที่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ผู้กระทำจึงจะต้องรับผิดชอบ ในทางอาญา โดยหลักแล้วการกระทำจะต้องถึงขั้น “ลงมือ” ตาม ปอ.มาตรา ๘๐ ผู้กระทำจึงจะต้อง รับผิดชอบในฐานะพยายามกระทำความผิดอย่างไรก็ตาม ความผิดก่อนขึ้นลงมือกระทำความผิดก็มีได้

วัตถุประสงค์แห่งการกระทำ

วัตถุประสงค์แห่งการกระทำ หมายถึง สิ่งที่ผู้กระทำมุ่งหมายกระทำต่อเช่น ความผิดฐานฆ่าคน ตายโดยเจตนาตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘ วัตถุประสงค์แห่งการกระทำคือ “ผู้อื่น” ความผิดฐานลักทรัพย์ และทำ ให้เสียหายตาม ปอ.มาตรา ๓๓๔ และมาตรา ๓๕๘ วัตถุประสงค์แห่งการกระทำคือ “ทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย”^{๖๕}

องค์ประกอบภายนอกซึ่งมิใช่ข้อเท็จจริง

องค์ประกอบภายนอกของความผิดอาญาแทบทุกฐานแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ (๑) ผู้กระทำ (๒) การกระทำ (๓) วัตถุประสงค์แห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม มาตรา ๒๘๘ แยกออกได้เป็น (๑) ผู้ใด(ผู้กระทำ) (๒) ฆ่า (การกระทำ) (๓) ผู้อื่น(วัตถุประสงค์แห่งการกระทำ)

การขาดองค์ประกอบภายนอก

องค์ประกอบภายนอกของความผิดแทบทุกฐานคือ ผู้กระทำ การกระทำ และวัตถุประสงค์แห่ง การกระทำ การขาดองค์ประกอบภายนอก หมายความว่า ตามความจริงแล้วขาดองค์ประกอบของความผิดบางข้อหรือหลายๆ ข้อไป เช่น ในความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาปรากฏว่าตามความ เป็นจริงวัตถุประสงค์แห่งการกระทำมิใช่ “ผู้อื่น” แต่เป็นศพไปแล้ว หรือในความผิดฐานลักทรัพย์ปรากฏว่า ตามความเป็นจริงวัตถุประสงค์แห่งการกระทำมิใช่ทรัพย์ของผู้อื่นแต่เป็นทรัพย์ของตนเอง

^{๖๕} สำนักตีพิมพ์, เอกสารประกอบการตีพิมพ์นิติบัญญัติไทย ภาค ๑ สมัยที่ ๖๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักตีพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑.

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ผู้กระทำเข้าใจว่ามีองค์ประกอบภายนอกครบแต่ความเป็นจริงแล้วปรากฏว่าไม่ครบ เช่น ม่วงต้องการฆ่าเหลืองม่วงใช้ปืนยิงไปที่เหลืองซึ่งเป็นศพไปแล้ว และญาติเอาผ้าห่มคลุมไว้โดยม่วงเข้าใจว่าเหลืองนอนหลับอยู่ หรือม่วงต้องการลักสายสร้อยของแดง ม่วงหยิบเอาสายสร้อยของตนเองไปโดยเข้าใจว่าเป็นสายสร้อยของแดง เช่นนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้กระทำเข้าใจว่ามีองค์ประกอบภายนอกครบ แต่ตามความเป็นจริงแล้วปรากฏว่าไม่ครบในกรณีเช่นนี้ผู้กระทำจะไม่มี ความผิดแต่อย่างใด

๒. องค์ประกอบภายใน

องค์ประกอบภายในของความผิดอาญาแต่ละมาตรา คือ “เจตนา” อย่างไรก็ตามสำหรับความผิดอาญาบางมาตรา องค์ประกอบภายในคือ ประมาท นอกจากนั้นยังมีความผิดบางประเภทซึ่งไม่ต้องการองค์ประกอบภายในเลย กล่าวคือ แม้ไม่เจตนา และไม่มีประมาทผู้กระทำก็จะต้องรับผิดชอบ (หากการกระทำครบตามหลักเกณฑ์ประการอื่นๆ) ปอ.มาตรา ๕๕ บัญญัติเกี่ยวกับเจตนาไว้ในวรรค ๒ และ ๓ ดังนี้

“กระทำโดยเจตนา ได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมถึงเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดจะถือว่า ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือย่อมถึงเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

จะเห็นได้ว่าในการที่จะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาได้นั้นจะต้องเป็นไปในกรณีดังนี้คือ

(๑) ผู้กระทำจะต้อง “รู้” ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดและ (๒) ผู้กระทำจะต้อง “ประสงค์ต่อผล” ของการกระทำของตนนั้น หรือมิฉะนั้นก็จะต้อง “ถึงเห็นผลของการกระทำของตนนั้น”

ผู้กระทำจะต้อง “รู้” ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิด หมายความว่า “ข้อเท็จจริง” อันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดในเรื่องนั้นๆ ทุกประการ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘ คือ (๑)ผู้ใด (๒)ฆ่า (๓)ผู้อื่น เช่นนี้ผู้กระทำจะต้องรู้ว่า การกระทำของตนเป็นการ “ฆ่า” และรู้ด้วยว่าผู้ที่ตนฆ่านั้นเป็น “มนุษย์” หากเข้าใจไปว่าผู้ที่ตนฆ่านี้เป็น ศพหรือเป็นสัตว์ เช่นนี้ ต้องถือว่าผู้กระทำไม่รู้จักข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานฆ่าคนตายตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘ ซึ่งผลคือจะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาไม่ได้

ในความผิดฐานลักทรัพย์ตาม ปอ.มาตรา ๓๓๔ ก็เช่นเดียวกันข้อเท็จจริงอันเป็น

องค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานนี้คือ (๑) ผู้ใด (๒) เอาไป (๓) ทรัพย์ของผู้อื่น หรือซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยการรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดฐานนี้ หมายความว่าผู้กระทำรู้ว่าการกระทำของตนเป็นการเอาไป และรู้ว่าเป็นของตนเอง เช่นนี้ ต้องถือว่าผู้กระทำฐานลักทรัพย์ตาม ปอ.มาตรา ๓๓๔ ซึ่งจะถือว่าผู้กระทำมีเจตนาไม่ได้^{๖๖}

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๐๔/๒๔๘๓ เด็กวิ่งสวนมาในเวลามืดจำเลยเข้าใจว่าเป็นสุนัขได้ใช้มีดแทงถูกหัวเข้าเด็กตายจำเลยไม่มีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา หรือฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา (ฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา ผู้กระทำต้องมีเจตนาทำร้าย) แต่ผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท^{๖๗}

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๐๖/๒๕๒๕ จำเลยสร้างรั้วในที่ดินพิพาทก่อนที่ข้อเท็จจริงจะปรากฏแน่นอนจากการรังวัดสอบเขตโฉนดของโจทก์ร่วมว่าที่ดินส่วนที่เป็นรั้วอยู่ในเขตที่ดินของโจทก์ร่วมเป็นเรื่องเข้าใจว่ากระทำลงไปในที่ดินของจำเลยจึงขาดเจตนากระทำความผิดไม่เป็นความ ผิดฐานบุกรุก^{๖๘}

๓.๕ กรณีศึกษาคำพิพากษาเรื่องเจตนาของศาลฎีกา

ในการศึกษากฎหมายให้มีความเข้าใจโดยชัดเจน และแจ่มแจ้งนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาจากตำรา ตำบทยกกฎหมาย และที่สำคัญต้องศึกษาถึงแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา ซึ่งเป็นศาลสูงที่ได้วางหลักเกณฑ์ในการตัดสินหรือการวินิจฉัยเพื่อเป็นแนวทางในการที่ผู้ใช้ตัวกฎหมาย สามารถนำมาปรับ ปฏิบัติให้มีความถูกต้องเที่ยงตรงยุคธรรมที่สุด เช่นกันในการศึกษาเรื่องเจตนา นั้นคำพิพากษาของศาลฎีกานับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่ผู้ทำการศึกษาจะต้องเข้าใจถึงหลักเกณฑ์ ในการวินิจฉัยในแต่ละกรณี หรือในแต่ละบทของการกระทำ จึงขอยกคำพิพากษาศาลฎีกามาเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ การกระทำโดยพลาด

มาตรา ๖๐ ผู้ใดเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่งแต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น แต่ใน

^{๖๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กฎหมายอาญา ๑ : ภาคบัญญัติทั่วไป หน่วยที่ ๑-๓, หน้า ๑๖๕-๑๗๕.

^{๖๗} ฎ.๕๐๔/๒๔๘๓.

^{๖๘} ฎ.๓๐๖/๒๕๒๕.

กรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้ลงโทษหนักขึ้นเพราะ ฐานะของบุคคล หรือเพราะ ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้กระทำกับบุคคลที่ได้รับผลร้ายมิให้นำกฎหมายนั้นมาใช้บังคับเพื่อลงโทษผู้กระทำให้หนักขึ้น^{๖๕}

เจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง (สังเกตด้วยทใช้คำว่า ผู้ใดมีเจตนา) เจตนาแรก เป็น เจตนาประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลก็ได้ ไม่ใช้กรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้ กระทำโดยประมาท กรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิด เมื่อได้กระทำโดยประมาท และมีผู้ได้รับ ผลจากการกระทำหลายฝ่ายไม่ใช่มาตรา ๖๐ แต่ให้พิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ และผล เจตนาแรกต้องถึงขั้นลงมือทำผิด

ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป มาตรา ๖๐ มีผู้เกี่ยวข้องในการ กระทำอยู่ ๓ ฝ่าย (๑) บุคคลผู้กระทำผิด (๒) บุคคลที่ผู้กระทำผิด เจตนาจะทำกระทำ และ (๓) บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำโดยพลาดบุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำโดยพลาด จะต้อง ได้รับผลร้ายนั้นแล้ว (จะถึงขั้นเป็นความผิดสำเร็จ หรือพยายามก็ได้) ใช้กับ วัตถุประสงค์มุ่งหมายกระทำ ต่อ อันเป็นประเภทเดียวกันเท่านั้น (ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน)

กรณีวัตถุประสงค์มุ่งหมายกระทำต่ออัน ต่างประเภทกับวัตถุประสงค์ถูกกระทำ ต้องพิจารณาเรื่อง เจตนาเล็งเห็นผล ตามมาตรา ๕๕ วรรคสอง ประกอบวรรคแรก (คือหากมีเจตนา ก็ต้องรับผิด ปรับ เป็นกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท แต่หากไม่มีเจตนา พิจารณาเรื่องการทำกระทำโดยประมาทต่อ) และการกระทำโดยประมาท กรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท ตาม มาตรา ๕๕ วรรคสี่ ประกอบวรรคแรก (หากไม่มีเจตนา และ ไม่ได้กระทำโดยประมาท หรือกระทำ โดยประมาท แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิด ผู้กระทำไม่ต้องรับผิด)

ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น

เจตนาประสงค์ต่อผล โดยตรงรับผิดตามเจตนาที่มีอยู่เดิมแม้สำคัญผิดในตัวบุคคล

เจตนาแรก (ฆ่า ,ทำร้ายร่างกาย,ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์) โอนไปยังผู้ถูกกระทำโดยสำคัญ ผิด หรือผู้ที่ได้รับผลร้าย

เจตนาแรก ประกอบด้วยเจตนาพิเศษ(ป้องกัน,จำเป็น,บันดาลโทสะ,ฆ่าโดยไตร่ตรอง ฯลฯ) โอนไป ยังผู้ถูกกระทำโดยสำคัญผิด หรือผู้ที่รับผลร้าย

ผู้กระทำรู้องค์ประกอบภายนอกเท่าไร รับผิดเท่านั้น

หากไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด ถือว่าไม่มีเจตนาตามมาตรา ๕๕วรรค สาม ผู้กระทำไม่ต้องรับผิด

^{๖๕} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมาย แพ่ง, หน้า ๑๒.

หากไม่รู้ข้อเท็จจริง อันทำให้ต้องรับโทษหนักขึ้น ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษหนักขึ้น ตาม มาตรา ๖๒ วรรคท้าย

ผู้กระทำรับผิดไม่เกินข้อเท็จจริง อันเป็นองค์ประกอบความผิดนั้น

ผู้กระทำต้องรับผิดชอบต่อบุคคลที่ผู้กระทำผิด เจตนาจะทำกระทำ และบุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำผิด

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๐๕/๒๕๑๖ ผู้ตาย ผู้เสียหาย และจำเลยร่วมดื่มสุราร่วมกันจนเมา แล้วผู้ตายกับจำเลยทะเลาะกัน ผู้เสียหายจึงชวนจำเลยกลับบ้าน ผู้ตายตามมาต่อ และเตะจำเลยจนล้ม ลูกขึ้นก็ยิ่งถูกเตะอีกเมื่อผู้ตายเตะ จำเลยก็ใช้มีดปลายแหลมที่ติดตัวไปแทงสวนไปสองสามครั้ง ถูกผู้ตาย ระหว่างนั้นผู้เสียหายเข้าขวางเพื่อห้าม จึงถูกมีดได้รับบาดเจ็บ ส่วนผู้ตายถึงแก่ความตาย การกระทำของจำเลยต่อผู้ตายเป็นการกระทำโดยป้องกันพอสมควรแก่เหตุ แม้จะพลาดไปถูกผู้เสียหายเข้าด้วย ซึ่งตามมาตรา ๖๐ ประมวลกฎหมายอาญา จะถือว่าจำเลยมีเจตนาแทงผู้เสียหายก็ดี แต่การกระทำของจำเลยก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากจำเลยแทงผู้ตาย เพื่อป้องกันสิทธิพอสมควรแก่เหตุ อันไม่เป็นความผิด จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้เสียหายด้วย^{๑๐}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๔๒๘/๒๕๒๐ ผู้ตาย ไล่จ้วงแทงจำเลยด้วยมีด ด้ามมีดยาวเกือบเศษ จำเลยยิงด้วยปืนพก ๗.๖๕ มม ๗ นัด เมื่ออยู่ห่าง ๑ วา กระสุน ๑ นัดพลาดไปถูกผู้อื่นบาดเจ็บ เป็นการกระทำเพื่อป้องกันเกินสมควรแก่เหตุ ความผิดฐานฆ่าคนและพยายามฆ่าคนเป็นกรรมเดียวกัน^{๑๑} คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๐/๒๕๓๗ จำเลยมีปากเสียงชกต่อ ค. ด้วยสาเหตุปิกใจเชื่อว่า ค. เป็นคนร้ายฆ่าบิดาตน จำเลยสู้ไม่ได้และกลับไปก่อน ต่อมาอีก ๓๐ นาที ค. ขับรถจักรยานกลับบ้านมี ป. นั่งซ้อนท้ายไปด้วย จำเลยดักช่มอยู่ในป่าข้างทางใช้ปืนแก๊ปยาวที่ถือติดมือมายิง ค. แต่กระสุนปืน พลาดไปถูก ป. ตายดังนี้เป็นการกระทำโดยไตร่ตรองไว้ก่อนจำเลยมีความผิดตามป.อ.มาตรา ๒๘๕ (๔) ประกอบด้วย มาตรา ๖๐^{๑๒}

๓.๕.๒ การกระทำโดยสำคัญผิด

การกระทำโดยสำคัญผิดนี้เป็นการกระทำของผู้หนึ่งที่มีเจตนาจะกระทำต่อบุคคลที่ตน ได้มีความประสงค์หรือความต้องการให้ผู้นั้นได้รับผลตามที่ตนประสงค์จะให้เกิดแต่ว่าผลเห็นการกระทำที่ตนได้ตั้งใจกระทำตั้งแต่แรกนั้น ได้บังเกิดขึ้นกับบุคคลอีกคนหนึ่งโดยผู้กระทำสำคัญผิดคิด

^{๑๐} ฎ. ๒๐๕/๒๕๑๖.

^{๑๑} ฎ. ๑๔๒๘/๒๕๒๐.

^{๑๒} ฎ. ๓๗๐/๒๕๓๗.

ไปว่าคนที่ตนกระทำต่อหรือคนที่ได้รับผลในขณะนั้นคือ บุคคลที่ตนตั้งใจกระทำตั้งแต่แรกใน มาตรา ๖๑ นี้กฎหมายได้กำหนดเรื่องของเจตนาของบุคคลผู้กระทำนั้นไว้ดังนี้

มาตรา ๖๑ ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่ง โดย สำคัญผิดผู้นั้นจะยกเอาความสำคัญผิดเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้กระทำโดยเจตนาหาได้ไม่^{๓๓}

เจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง (สังเกตด้วยทวิคำ ว่า ผู้ใดมีเจตนากระทำ)เจตนาแรกเป็น เจตนาประสงค์ต่อผล หรือยอมเสี่ยงเห็นผลก็ได้ไม่ใช้กรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำ โดยประมาทเจตนาแรกต้องถึงขั้นลงมือทำผิดได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่ง โดยสำคัญผิด มาตรา ๖๑ มีผู้เกี่ยวข้องในการกระทำอยู่ ๓ ฝ่าย (๑) บุคคลผู้กระทำผิด (๒) บุคคลที่ผู้กระทำผิดเจตนาจะทำ กระทำ และ (๓) บุคคลที่รับผลร้ายจากการกระทำ โดยสำคัญผิดบุคคลที่รับผลร้ายจากการกระทำ จะต้องได้รับผลร้ายนั้นแล้ว (จะถึงขั้นเป็นความผิดสำเร็จ หรือพยายามก็ได้) ใช้กับวัตถุที่มุ่งหมาย กระทำต่ออันเป็นประเภทเดียวกันเท่านั้น (ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน) กรณีวัตถุ ที่มุ่งหมายกระทำต่ออัน ต่างประเภทกับวัตถุที่ถูกกระทำต้องพิจารณาเรื่องการไม่รู้ข้อเท็จจริงอัน เป็นองค์ประกอบความผิด ตามมาตรา ๕๕ วรรคสาม , ความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง ตามมาตรา ๖๒ วรรคแรก และหลักเกณฑ์ตาม มาตรา ๖๒ วรรคสอง คือ กรณีเหตุตาม มาตรา ๕๕ วรรคสาม หรือ มาตรา ๖๒ วรรคแรก เกิดขึ้นโดยประมาท ผู้กระทำต้องรับผิด กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ ว่า การกระทำนั้นผู้กระทำจะต้องรับโทษ แม้กระทำโดยประมาท

ผู้นั้นจะยกเอาความสำคัญผิดเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้กระทำโดยเจตนาหาได้ไม่เจตนา ประสงค์ต่อผลโดยตรงรับผิดตามเจตนาที่มีอยู่เดิมแม้สำคัญผิดในตัวบุคคลเจตนาแรก (ฆ่า , ทำร้าย ร่างกาย , ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์) โอนไปยังผู้ถูกกระทำโดยสำคัญผิดหรือผู้ที่รับผลร้ายเจตนาแรก ประกอบ ด้วยเจตนาพิเศษ (ป้องกัน , จำเป็น , บันดาลโทษ , ฆ่าโดยไตร่ตรอง ฯลฯ) โอนไปยัง ผู้ถูกกระทำโดยสำคัญผิด หรือผู้ที่รับผลร้ายผู้กระทำรู้องค์ประกอบภายนอกเท่าไร รับผิดเท่านั้น หากไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิด ถือว่าไม่มีเจตนาตาม มาตรา ๕๕ วรรคสาม ผู้กระทำไม่ต้องรับผิด หากไม่รู้ข้อเท็จจริง อันทำให้ต้องรับโทษหนักขึ้น ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ หนักขึ้น ตามมาตรา ๖๒ วรรคท้าย) ผู้กระทำรับผิดไม่เกินข้อเท็จจริง อันเป็นองค์ประกอบความผิด

^{๓๓} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมาย เสนอ, หน้า ๑๑.

นั่นผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบ “บุคคลที่ผู้กระทำผิด เจตนาจะทำกระทำ” อีก (ไม่ต้องปรับบทเรื่อง การพยายามกระทำผิดโดยไม่อาจบรรลุผลได้อย่างแน่แท้ ตามมาตรา ๘๑) ผู้กระทำต้องรับผิดชอบต่อ ผู้รับผลร้ายฝ่ายเดียวมาตรา ๖๑ แม้การกระทำนั้น มีเจตนาโดยสำคัญผิด ซึ่งเกิดขึ้น โดยประมาท มาตรา ๕๕ วรรคสี่ ไม่ต้องปรับประมาทอีก เพราะต้องรับผิดชอบในส่วนของเจตนา ตาม มาตรา ๕๕ วรรคสอง ต่อผู้รับผลร้ายอยู่แล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๗/๒๕๔๗ จำเลยที่ ๑ ขับรถยนต์กระบะมีจำนวนที่ ๒ ถึงที่ ๔ และพวกคนร้ายนั่งอยู่ด้วยไปจอดที่หน้าบ้านเกิดเหตุ คนร้ายส่วนหนึ่งไปเคาะประตูบ้านเกิดเหตุ เรียกให้คนงานเปิดประตูและส่งเงินให้ มิฉะนั้นจะยิง เจ้าพนักงานตำรวจที่ชุมนุมอยู่จะเข้าจับกุม คนร้ายดังกล่าววิ่งขึ้นรถยนต์กระบะซึ่งจำเลยที่ ๑ ขับย้อนกลับมาพาหลบหนี เจ้าพนักงานตำรวจจึง ติดตามจับกุมจำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๔ กับพวกไว้ได้ จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๔ กับพวกย่อมมีความผิดฐานพยายาม ปล้นทรัพย์ การที่จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๓ กับพวกประสงค์จะปล้นทรัพย์ชาวมอญซึ่งพักอาศัยอยู่ในบ้าน เกิดเหตุ และได้ลงมือปล้นทรัพย์โดยสำคัญผิดว่าผู้ที่อยู่ในบ้านเกิดเหตุเป็นชาวมอญ แต่ความจริง เป็น ส ผู้เสียหาย เช่นนี้ จำเลยที่ ๑ ถึงที่ ๓ จะยกความสำคัญผิดมาเป็นข้อแก้ตัวว่ามีได้เจตนากระทำ ต่อ ส หาได้ไม่^{๗๔}

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๗/๒๕๔๗ จำเลยให้พวกมาร้องเรียก พ.ให้ออกมาจากบ้านโดย จำเลยแอบซุ่มยิงอยู่ แม้บังเอิญผู้ตายลุกขึ้นมาเปิดประตูบ้านลงบันไดเพื่อจะไปถ่ายปัสสาวะข้างล่าง แล้วถูกจำเลยใช้อาวุธปืนยิงโดยสำคัญผิดว่าเป็น พ.ก็ตาม การกระทำของจำเลยก็เป็นการฆ่าผู้ตาย โดยไตร่ตรองไว้ก่อน โจทก์ฟ้องว่า จำเลยกับพวกอีก ๑ คน ร่วมกันมีอาวุธปืนลูกซองยาวไม่มี หมายเลขทะเบียน ๑ กระบอก ไว้ในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาตพาอาวุธปืนติดตัวไปใน หมู่บ้าน และทางสาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาต และร่วมกันใช้อาวุธปืนยิงนายพิทักษ์ หรือคลอด รอดเจริญ หลายนัดโดยเจตนาฆ่าและไตร่ตรองไว้ก่อนเป็นเหตุให้นายพิทักษ์ถึงแก่ความตาย ขอให้ ลงโทษตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘, ๒๘๙, ๘๓, ๘๑ พระราชบัญญัติอาวุธปืน ฯ มาตรา ๗, ๘ ทวิ, ๗๒, ๗๒ ทวิ และคืนอาวุธปืนของกลางแก่ราชการอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ริมของกลาง อื่น จำเลยให้การปฏิเสธ ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตาม ปอ.มาตรา ๒๘๘, ๘๓

^{๗๔} ฎ. ๔๕๗/๒๕๔๗.

พระราชบัญญัติอาวรุปีน ๗ มาตรา ๗, ๘ ทวิ, ๗๒, ๗๒ ทวิ ลงโทษฐานฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อนให้ประหารชีวิต ฐานมีอาวรุปีนไว้ในครอบครองจำคุก ๑ ปี และฐานพาอาวรุปีนไปในหมู่บ้านจำคุก ๖ เดือน จำเลยเข้ามอบตัวต่อพนักงานสอบสวน ถือได้ว่ามีเหตุบรรเทาโทษ ลดโทษให้หนึ่งในสามตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๗๘ คงลงโทษฐานฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ให้จำคุกตลอดชีวิต ฐานมีอาวรุปีนไว้ในความครอบครองจำคุก ๘ เดือน และฐานพาอาวรุปีนไปในหมู่บ้านจำคุก ๔ เดือน เมื่อศาลลงโทษจำคุกตลอดชีวิตแล้วจึงไม่อาจเรียงกระทงลงโทษในความผิดฐานอื่นได้ คงลงโทษจำคุกตลอดชีวิตสถานเดียว คดีอาวรุปีนของกลางแก่ราชการอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของกลางอื่นให้รับโจทก์ และจำเลยต่างไม่อุทธรณ์ ศาลชั้นต้นส่งสำนวนไปยังศาลอุทธรณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๔๕ ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้เป็นว่าให้ยกฟ้องในข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน นอกจากนี้แก้ให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น โจทก์ฎีกา ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ข้อเท็จจริงฟังได้ว่าจำเลยได้ใช้อาวรุปีนของกลางยิงผู้ตายตามฟ้อง การที่จำเลยให้พวกมาร้องเรียกนายแพ้วให้ออกมาโดยจำเลยแอบซุ่มยิงอยู่ แม้บังเอิญผู้ตายลุกขึ้นมาเปิดประตูบ้านลงบันไดเพื่อจะไปถ่ายปัสสาวะข้างล่าง แล้วถูกจำเลยใช้อาวรุปีนยิงโดยสำคัญผิดว่าเป็นนายแพ้วก็ตาม การกระทำของจำเลยก็เป็นการฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน^{๓๕}

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๕๐๖/๒๕๒๘ จำเลยโกรธแค้นพวกที่รุมทำร้ายจำเลย ตั้งใจจะไปฆ่าเพื่อเป็นการล้างแค้น เมื่อพบผู้ตาย จำเลยเข้าใจว่าผู้ตายเป็นพวกที่รุมทำร้ายตน จึงใช้อาวรุปีนยิงผู้ตายทันที ดังนี้ เป็นการฆ่าผู้ตายโดยไตร่ตรองไว้ก่อน^{๓๖}

๓.๕.๓ การกระทำของผู้มีจิตบกพร่อง

การกระทำของผู้มีจิตบกพร่องนี้ในทางประมวลกฎหมายอาญาได้วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความผิดไว้ค่อนข้างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากในการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ลงมือกระทำความผิดลงแล้ว เมื่อครอบงำประกอบในการกระทำความผิด ผู้พิจารณาลงโทษก็ต้องมาพิจารณาอีกด้วยว่า บุคคลผู้ที่ได้ลงมือกระทำผิดนั้นได้กระทำไปเพราะขณะที่ทำนั้นมีเจตนาในการกระทำสมบูรณ์ หรือไม่ โดยในการพิจารณานั้นจะต้องใช้หลักเกณฑ์เหล่านี้ประกอบเช่น ผู้ลงมือ

^{๓๕} ฎ. ๔๕๔๓/๒๕๔๓.

^{๓๖} ฎ. ๑๕๐๖/๒๕๒๘.

กระทำนั้นไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือบอกพร่องมาแต่กำเนิดโรคจิต หรือการกระทำนั้นเกิดจากจิตที่
เกิดจากโรคจิตพื้นเพื่อน ผู้ที่มีความหลงผิด ประสาทหลอน และแปลผิด ซึ่งในประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา ๖๕ ได้วางหลักเกณฑ์ที่จะนำมาพิจารณาได้ดังนี้

มาตรา ๖๕ ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถ
บังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตพื้นเพื่อน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิด
นั้น แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้อง
รับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น
เพียงใดก็ได้^{๑๖}

‘ไม่สามารถรู้ผิดชอบ’ หมายถึง ‘ไม่สามารถรู้’ ด้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม ไม่อาจ
แยกแยะตามหลักศีลธรรมได้

‘ไม่สามารถบังคับตนเองได้’ หมายถึง ผู้กระทำรู้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม แต่ไม่อาจ
บังคับใจตนเองได้

จิตบกพร่อง หมายถึง ลักษณะของผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัย หรือบอกพร่องมาแต่
กำเนิด

โรคจิต หมายถึง ความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค

จิตพื้นเพื่อน หมายถึง ผู้ที่มีความหลงผิด ประสาทหลอน

กรณีถึงขั้น ไม่มีการกระทำโดยเจตนา ไม่ต้องรับผิดตามมาตรา ๕๕ วรรคแรก จึงไม่
ต้องอ้างเหตุงด หรือลดโทษ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๘๑๔๓/๒๕๔๔ ปัญหาว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถ
รู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง หรือไม่ ศาลต้องตรวจสอบอย่าง
ละเอียดว่า จำเลยกระทำโดยเจตนาซึ่งได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำอันเป็นเหตุให้จำเลย
ต้องรับผิดในทางอาญา ตาม ป.อ. มาตรา ๕๕ หรือไม่ด้วย จำเลยเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ถึงขนาดไม่
อาจรู้ได้ว่าการตัดต้นไม้ผิดกฎหมาย กรณีจึงมิใช่จำเลยกระทำผิดในขณะที่สามารถรู้ผิดชอบเพราะมี
จิตบกพร่องตาม ป.อ. มาตรา ๖๕ วรรคหนึ่ง เท่านั้นแต่ถึงขั้นที่ถือได้ว่าจำเลยกระทำโดยมิได้รู้สำนึก

^{๑๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวล
กฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๒.

ในการที่กระทำ ทั้งมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด การกระทำของจำเลยจึงไม่มีความผิดเพราะขาดเจตนาตาม ป.อ.มาตรา ๕๕^{๗๘}

กรณีไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๑๑/๒๕๒๒ ผู้เชี่ยวชาญเบิกความว่าจำเลยวิกลจริตมา ๔ ปี ลักปิ่นและยิงคน ขณะทำผิดไม่รู้ผิดชอบ รับฟังตาม ป.อ.มาตรา ๖๕ ได้^{๗๙}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๑/๒๕๒๗ ก่อนเกิดเหตุจำเลยเคยเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลประสาท ขณะเกิดเหตุอาการป่วยเป็นโรคจิตจากพิษสุรากำลังกำเริบขึ้นอีก มีอาการประสาทหลอน หวาดระแวงกลัวคนจะทำร้าย ผู้ตายซึ่งเป็นภริยาอยู่กินกันมาด้วยความเรียบร้อย ไม่เคยมีเหตุทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน จึงพาจำเลยไปรักษาที่บ้านบิดาจำเลย ขณะนั่งคุยกันอยู่ที่แคร่ไม้ข้างล่าง จำเลยใช้มีดเขียดคอและฟันทำร้ายผู้ตายมีคนพบจำเลยนั่งงุนงงอยู่ใกล้ ๆ ดังนี้จำเลยได้กระทำผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ ไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะโรคจิตจากพิษสุรา จำเลยไม่ต้องรับโทษในความผิดตาม ป.อ.มาตรา ๒๘๘ ตาม มาตรา ๖๕ วรรคแรก^{๘๐}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๑๐๖/๒๕๓๕ จำเลยเป็นคนปัญญาอ่อนกระทำผิดโดยใช้อวัยวะของจำเลย ถูกที่อวัยวะเพศของผู้เสียหาย แต่ได้รับความจากแพทย์ผู้รักษาจำเลยว่าเป็นโรคครีติน ซึ่งเกิดจากการขาดไทรอยด์ฮอร์โมนมาแต่กำเนิด การเจริญเติบโตทางกายและสติปัญญาช้ากว่าอายุจริง จำเลยเดินได้เมื่ออายุ ๗ ปี พูดเป็นประโยคได้เมื่ออายุ ๘ ปี เมื่ออายุ ๑๑ ปี ๑๑ เดือน มีความสามารถทางสติปัญญาเท่ากับเด็ก ๕ ปี มีระดับไอคิว ต่ำกว่าเด็กปกติเรียนชั้นชั้นประถมที่ ๑ อยู่เป็นเวลา ๕ ปี จากการตรวจก่อนเกิดเหตุสองเดือน สติปัญญายังช้า แพทย์ยืนยันว่า จำเลยไม่รู้จักเหตุผล ไม่มีการวางแผน ไม่มีความรับผิดชอบ จะต้องรักษาตัวไปตลอดชีวิต ไม่มีทางหายขาดได้

^{๗๘} ฎ.๘๗๔๓/๒๕๔๔.

^{๗๙} ฎ.๑๖๑๑/๒๕๒๒.

^{๘๐} ฎ.๓๗๑/๒๕๒๗.

ทั้งปรากฏว่าจำเลยไม่ชอบเล่นกับเด็กวัยเดียวกัน ดังนี้ ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า จำเลยกระทำความผิดไป ในขณะที่ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบ เพราะจิตบกพร่องด้วยป่วยเป็นโรคปัญญาอ่อนมาแต่กำเนิด จึงไม่ต้องรับโทษ^{๘๑}

กรณียังสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๖๕ วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๓๑/๒๕๑๓ จำเลยคลอดบุตรแล้วเป็นโรคบ้าเลือดมีอาการผิดปกติไปจากคนธรรมดา คุ่มดีคุ่มร้ายซึ่งถือว่าเป็นโรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือนบางขณะ ไม่มีความรู้สึกผิดชอบเยี่ยงบุคคลธรรมดา แต่ยังสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง จำเลยจึงต้องรับผิดคดีที่บัญญัติไว้ใน ป.อ.มาตรา ๖๕ วรรคสอง^{๘๒}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๓๓/๒๕๒๑ จำเลยอายุ ๑๕ ปี เป็นโรคจิตเภท ลักถยนต์ในเวลาารู้ผิดชอบอยู่บ้าง ศาลลดโทษตาม ป.อ.มาตรา ๖๕ วรรคสอง คงจำคุก ๘ เดือน และรอกการลงโทษ^{๘๓}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๑๘๒/๒๕๒๒ จำเลยมีโรคจิต ยิงผู้ตาย แต่ยังรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง ศาลจำคุก ๑๐ ปี มาตรา ๒๘๘+๖๕ วรรคสอง^{๘๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๐๒๔/๒๕๒๕ ก่อนเกิดเหตุจำเลยหวาดกลัวว่า จะถูกเพื่อนยิง จึงขังตัวเองในห้องมา ๔ วัน โดยอดอาหาร และไม่ได้หลับนอนตลอด ๔ วัน ขณะเกิดเหตุจำเลยเห็นภาพหลอน มีปากกระบอกปืนมาจ้องตามช่องไม้แตก มีเสียงดังแฉ็ก ๆ จำเลยจึงจุดไฟเผาสิ่งของในห้องให้เกิดควัน แล้วกระโดดหนีออกทางหน้าต่าง เมื่อพบตำรวจก็บอกว่าจำเลยเป็นผู้วางเพลิง แม้ไม่เป็นการชัดแจ้งว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ อันจะทำให้ไม่ต้องรับโทษตาม ป.อ.มาตรา ๖๕ วรรคแรก แต่ก็แสดงว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตใจ หรือจิตบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น เพียงใดก็ได้ตาม มาตรา ๖๕ วรรคสอง^{๘๕}

^{๘๑} ฎ.๓๑๐๖/๒๕๓๕ .

^{๘๒} ฎ.๓๓๑/๒๕๑๓.

^{๘๓} ฎ.๗๓๓/๒๕๒๑.

^{๘๔} ฎ.๒๑๘๒/๒๕๒๒.

^{๘๕} ฎ.๓๐๒๔/๒๕๒๕.

๓.๘.๔ การกระทำเพราะมีนเมา

การกระทำความผิดของบุคคลผู้ที่ได้กระทำต่อบุคคลอื่นเพราะตนกระทำโดยมีความมีนเมาหรือไม่มีเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลผู้ที่ได้รับผลร้ายนั้นกฎหมายได้ให้ความคุ้มครองในการพิจารณา การลงโทษโดยได้วางหลักไว้ใน ปอ.มาตรา ๖๖ ไว้ดังนี้

มาตรา ๖๖ ความมีนเมาเพราะเสพย์สุรา หรือสิ่งเมาอย่างอื่น จะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตาม มาตรา ๖๕ ไม่ได้ เว้นแต่ความมีนเมานั้นจะเกิดขึ้นโดยผู้เสพย์ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีนเมา หรือได้เสพย์โดยถูกขโมยใจให้เสพย์ และได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ผู้กระทำความผิดจึงจะได้รับยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

ความมีนเมาเพราะเสพย์สุรา หรือสิ่งเมาอย่างอื่น จะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตาม มาตรา ๖๕ ไม่ได้ เว้นแต่ความมีนเมานั้นจะเกิดขึ้นโดย^{๖๖}

๑. ผู้เสพย์ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีนเมา หรือได้เสพย์โดยถูกขโมยใจให้เสพย์ และ

๒. ได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ (ผล) ผู้กระทำความผิดจึงจะได้รับยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง (ผล) ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

องค์ประกอบเหตุยกเว้นโทษ หรือลดโทษ

มีการกระทำ (๑.คิด ๒.ตัดสินใจ และ ๓.ลงมือ) + กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด กระทำในขณะที่

๑. ผู้กระทำความผิด เพราะมีนเมาเนื่องจาก

๒. ผู้เสพย์ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีนเมา หรือได้เสพย์โดยถูกขโมยใจให้เสพย์ ถึงขั้นไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ (ผล) ไม่ต้องรับโทษ

^{๖๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๔.

๓. ผู้กระทำความผิด เพราะมีเงินเนื่องจาก

๔. ผู้เสียหายไม่รู้ว่่าสิ่งนั้นจะทำให้มีเงินมา หรือได้ทรัพย์โดยถูกขโมยใจให้ทรัพย์ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง (ผล) ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๒๕/๒๕๖๘ เมาสุราขึ้นอยู่ริมทางรถไฟ เห็นรถไฟผ่านมาก็ยังปีนเข้าไปในรถเสียบึ่ง ซึ่งมีผู้โดยสารอยู่ประมาณ ๒๐ คน ในระยะใกล้ซึ่งมองเห็นได้ถนัดจากภายนอก กระสุนปืนไม่ถูกผู้ใดแต่ผู้ยิงยอมเล็งเห็น หรือควรจะเล็งเห็น ได้ขณะที่ยิงปืนหมายตรงไปทางนั้นจึงเป็นการพยายามฆ่าคนโดยเจตนาข้อความจริงที่ผู้ยิงกำลังเมาสุราอยู่ในเวลานั้นไม่เป็นเหตุแก้ตัว^{๘๗}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๔๕/๒๕๗๒ เมาสุราโซเซมาที่คนเลี้ยงกระบือถามหาผู้ใหญ่บ้าน แล้วเกิดเป็นปากเสียงกับผู้เลี้ยงกระบือจึงเอามีดฟันกระบือ ๑ ที ผู้เลี้ยงกระบือร้องต่อว่าเลยเอามีดกอดแล้วเอามีดฟันต้นคอ ๑ แผลที่ศีรษะ ๑ แผลและที่ขา ๑ แผล เป็นบาดแผล สาหัสถึงพิการตลอดชีวิตเช่นนี้ มีความผิดพยายามฆ่าคนตายโดยเจตนาการเมาสุราจนครองสติไม่ได้ไม่เป็นข้อแก้ตัว^{๘๘}

๓.๕.๕ การกระทำด้วยความจำเป็น

การกระทำความผิดด้วยความจำเป็นนั้นถึงแม้ว่าผู้กระทำจะ ได้กระทำด้วยเจตนาซึ่งอาจประสงค์ต่อผล เล็งเห็นผล หรือเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาโดยพลาคก็ตามแต่ในประมวลกฎหมายอาญาก็ยังมีการวางหลักเกณฑ์ในเรื่องการพิจารณาการลงโทษซึ่งการพิจารณาที่จะลงโทษผู้ที่กระทำความผิดด้วยความจำเป็นดังกล่าวแล้วนั้นจะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น และต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งได้วางหลักไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๖๗ ดังนี้

มาตรา ๖๗ ผู้ใดกระทำความผิดด้วยความจำเป็น

(๑) เพราะอยู่ในที่บังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยง หรือขัดขืนได้ หรือ

(๒) เพราะเพื่อให้ตนเอง หรือผู้อื่น พ้นจากอันตรายที่ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นใดได้ เมื่ออันตรายนั้น ตนมิได้ก่อให้เกิดขึ้นเพราะความผิดของตนถ้า

^{๘๗} ฎีก.๕๒๕/๒๕๖๘.

^{๘๘} ฎีก.๒๔๕/๒๕๗๒.

การกระทำนั้น ไม่เป็นการเกินสมควรแก่เหตุแล้ว ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ^{๔๕}

มาตรา ๖๗ (๑) อยู่ในที่บังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยง หรือขัดขืนได้ หากเลี่ยงได้แต่ไม่เลี่ยงกลับเลือกที่จะกระทำผิดจะอ้างว่าจำเป็นเพื่อยกเว้นโทษไม่ได้ผู้กระทำจะต้องกระทำผิดโดยเจตนา (ประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผล) และประกอบด้วยเจตนาพิเศษ คือ เจตนากระทำผิดด้วยความจำเป็น เนื่องจากมีเหตุถูกบังคับ หรือภายใต้อำนาจ ผู้กระทำต้องมีได้ก่อเหตุขึ้นด้วยความผิดของตน ผู้กระทำก่อเหตุเอง จะอ้างจำเป็น เพราะอยู่ในที่บังคับ ไม่ได้ เพราะอาจเลี่ยงได้ตั้งแต่แรก โดยไม่ก่อเหตุเสียเอง กระทำไปไม่เกินขอบเขต การกระทำเกินขอบเขต

กระทำโดยเกินสมควรแก่เหตุ กระทำเกินวิถีทาง น้อยที่สุด หรือเกินสัดส่วน อย่างไรก็ดี อย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างสัดส่วนจะใช้หลักเดียวกับป้องกันไม่ได้ เพราะการอ้างป้องกันเป็นการกระทำต่อ “ผู้ก่อภัย” แต่กระทำโดยจำเป็น เป็นการกระทำต่อ “บุคคลที่สาม” หาก “ภัยแรกที่เป็นเหตุให้ต้องกระทำผิด” เท่าว่า หรือน้อยกว่า “การกระทำความคิดที่จำเป็นต้องกระทำ” ต้องถือว่าไม่ได้สัดส่วน และเป็นการกระทำเกินสมควรแก่เหตุกระทำเกินกว่ากรณีแห่งความจำเป็นเหตุที่มาบังคับนั้น ยังอยู่ห่างไกล หรือสามารถหลีกเลี่ยงได้

มาตรา ๖๗ (๒) มีภัยอันตรายการอ้างป้องกันเป็นการกระทำต่อผู้ก่อภัยแต่กระทำโดยจำเป็น เป็นการกระทำต่อบุคคลที่สาม ภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึง ภัยอันตรายนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นใดได้ ผู้กระทำเพื่อป้องกันไม่จำเป็นต้องหนีทั้งที่สามารถหนีได้แต่การกระทำโดยจำเป็นนั้นผู้กระทำจะต้องพยายามหาทางเลี่ยงให้พ้นภัยอันตรายนั้นทุกวิถีทางภัยอันตรายนั้น ผู้กระทำโดยจำเป็นมิได้ก่อให้เกิดขึ้นเพราะความผิดของตนผู้กระทำโดยจำเป็นได้กระทำเพื่อให้ตนเอง หรือผู้อื่นพ้นภัยอันตรายผู้กระทำ จะต้องกระทำผิดโดยเจตนา (ประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผล) และประกอบด้วยเจตนาพิเศษ คือ เจตนากระทำผิดด้วยความจำเป็นเพื่อให้ตนเอง หรือผู้อื่นพ้นจากภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้กระทำไปไม่เกินขอบเขต

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๕๐/๒๕๑๔ จำเลยถูกคนร้ายซึ่งมีสมัครพรรคพวกมากและมีอาวุธปืนครบมือ ชูบังคับให้เอาเรือรับส่งคนร้ายข้ามฟากไปทำการปล้นทรัพย์ ถือว่าจำเลยกระทำด้วยความจำเป็น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ จึงไม่ต้องรับโทษ แม้จำเลยจะมีได้เป็นฝ่ายฎีกา

^{๔๕} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๔.

แต่เมื่อปรากฏว่าจำเลยกระทำความผิดด้วยความจำเป็น ไม่ต้องรับโทษ ศาลฎีกาก็มีอำนาจพิพากษาให้เป็นคุณแก่จำเลยได้^{๕๐}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๔๘/๒๕๓๕ ศาลฎีกาเห็นว่าคนร้ายมีปืน และฆ่าผู้ตายให้เห็นเป็นที่ประจักษ์เช่นนั้น จำเลยย่อมมีความกลัว และไม่กล้าขัดขืน คดีนี้เชื่อว่าจำเลยขับเรือรับผู้โดยสารไปยังที่เกิดเหตุ โดยไม่ทราบว่าเป็นคนร้ายจะไปฆ่าผู้ตายหลังเกิดเหตุแล้วจำเลยจำต้องขับเรือไปส่งคนร้ายด้วยความจำเป็น เพราะอยู่ภายใต้อำนาจของคนร้ายซึ่งจำเลยไม่สามารถหลีกเลี่ยง หรือขัดขืนได้ตาม ป.อ.มาตรา ๖๗(๑) เมื่อส่งคนร้ายแล้วก็ไปแจ้งความแก่ผู้ใหญ่บ้านทันที ดังนี้จำเลยไม่ต้องรับโทษ^{๕๑}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๖๐/๒๕๑๑ มีผู้นำช้างไปล่ามไว้ใกล้กับสวนของจำเลยโดยจำเลยไม่รู้ กลางคืนช้างหลุดพังรั้วเข้าไปในสวนของจำเลย จำเลยพบช้างอยู่กลางไร่ข้าวโพดห่างประมาณ ๔ วา และช้างเดินเข้าหาจำเลย จำเลยเข้าใจว่าเป็นช้างป่า จึงยิงไป ๒ นัด ดังนี้ เป็นการกระทำโดยจำเป็น จำเลยไม่ต้องรับโทษฐานทำให้เสียชีวิต^{๕๒}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๔๐/๒๔๕๔ ขับรถยนต์รับคนโดยสารมาตามถนน เผอิญเกิดยิงกันเกี่ยวกับการจราจรจึงขับรถหนีแม้จะเร็วจนถึงขนาดผิดกฎหมายก็ได้รับยกเว้นโทษตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๔๕ (ป.อ.มาตรา ๖๗) เพราะถือได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อหลบหนีอันตรายอันร้ายแรง เมื่อเอาผิดในตอนนี้อย่างไม่ได้ การวิ่งตัดหน้ารถยนต์ภายในระยะ ๑ วา คนขับห้ามล้อรถหยุดไม่ทันทั้งๆ ที่ห้ามล้อดีวินิจฉัยว่าวิ่งตัดหน้ารถยนต์ในระยะกระชั้นชิดใช้วิธีที่จะป้องกันมิให้รถยนต์ทับได้ การที่รถยนต์ทับคนที่วิ่งตัดหน้ารถนั้นจึงเป็นเหตุสุดวิสัยไม่ใช่เรื่องผู้ขับรถประมาท^{๕๓}

^{๕๐} ฎ.๑๗๕๐/๒๕๑๔.

^{๕๑} ฎ.๒๓๔๘/๒๕๓๕.

^{๕๒} ฎ.๑๖๖๐/๒๕๑๑.

^{๕๓} ฎ.๑๐๔/๒๔๕๔.

๓.๕.๖ การกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตน

การกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนนั้นกฎหมายได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าผู้ใดที่มีเจตนาในการกระทำเมื่อได้ลงมือกระทำครบองค์ประกอบของการกระทำความคิดแล้วกฎหมายไม่อาจลงโทษได้เพราะผู้นั้นไม่มีความผิด เหตุที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวไว้เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุว่าการกระทำนั้นถ้าเป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองหรือของผู้อื่นให้พ้นจากอันตราย และต้องเป็นอันตรายที่เกิดจากการละเมิดต่อกฎหมาย และต้องเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงถ้าได้กระทำไปพอ สมควรแก่เหตุแล้วกฎหมายถือว่าผู้นั้นไม่มีความผิดดังนี้ซึ่งได้วางหลักไว้ใน ปอ.มาตรา ๖๘^{๕๔} ดังนี้

มาตรา ๖๘ ผู้ใดจำต้องกระทำการใด เพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่น ให้พ้นภัยอันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงถ้าได้กระทำไปพอสมควร แก่เหตุ การกระทำนั้นเป็น การป้องกัน โดยชอบด้วยกฎหมายผู้นั้นไม่มีความผิด^{๕๕}

หลักเกณฑ์ในการอ้างการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตน

มีภัยอันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย ภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึง"ผู้กระทำ จำต้องกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนเอง หรือผู้อื่นให้พ้นจากภัยอันตรายนั้น การกระทำนั้น ไม่เกินขอบเขต

มีภัยอันตรายเกิดขึ้น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๖๕/๒๕๐๘ ผู้เสียหายมีรูปร่างใหญ่กว่าจำเลยเป็นฝ่ายรุกรานเข้ามาทำร้ายจำเลยก่อนจำเลยแย่งมีดจากผู้เสียหาย ก็แย่งไม่ได้จึงคว้ามีดที่โต๊ะทำอิฐแทงผู้เสียหายไปหลายที เพื่อป้องกันตัวให้พ้นอันตราย และการกระทำของจำเลยก็เกิดขึ้นโดยกระทันหันติดพันกัน ในขณะนั้นเอง จำเลยย่อมไม่มีโอกาสที่จะคิดเป็นอย่างอื่น นอกจากจะคิดป้องกันตัวให้พ้นอันตรายที่เกิดขึ้นเฉพาหน้า ทั้งขณะที่จำเลยแทงผู้เสียหายก็ย ที่จำเลยอาจจะได้รับจากผู้เสียหาย ก็ยังไม่หมดไป ในขณะนั้น จำเลยก็ไม่รู้ว่าบาดแผลของผู้เสียหายนั้นจะถึงบาดเจ็บสาหัส จนไม่สามารถจะทำร้ายจำเลยได้อีกหรือไม่ การกระทำของจำเลยไม่เกินสมควรแก่เหตุ การที่ผู้เสียหายเข้ามาทำร้ายจำเลย

^{๕๔} ฎ.๑๔๐/๒๔๙๔.

^{๕๕} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๕.

โดยละเมิดต่อกฎหมายจำเลยย่อมมีอำนาจที่จะทำการป้องกันตัวโดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่จำเป็นต้องวิ่งหนี^{๕๕}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๑๘๗/๒๕๓๐ (ยิงผู้อื่นก่อน โดยไม่ปรากฏว่าจะถูกทำร้าย อ้างป้องกันไม่ได้) โจทก์ร่วมกับจำเลยมีเรื่องโต้เถียงทำทนายกันก่อนแล้ว จำเลยเป็นฝ่ายนัดโจทก์ไปชกต่อย เมื่อถึงที่เกิดเหตุโจทก์ร่วมซึ่งไม่มีอาวุธใดติดตัวเดินเข้าหาจำเลยห่างประมาณ ๑ เมตรจำเลยกลับใช้อาวุธปืนจ้องยิงบริเวณหน้าอกของโจทก์ร่วม ๒ นัด โจทก์ร่วมเอี้ยวตัวหลบ กระสุนปืนถูกโจทก์ร่วมที่ต้นแขนซ้าย และต้นขาซ้ายตามลำดับ พฤติการณ์ที่จำเลยสมักรใจวิวาท ทำทนาย และใช้อาวุธปืนยิงโจทก์ร่วมโดยไม่ปรากฏว่าโจทก์ร่วมกำลังจะทำร้ายจำเลยก่อน จึงเป็นการแสดงเจตนาฆ่า จำเลยจะอ้างว่าเป็นการป้องกันหาได้ไม่^{๕๖}

ภยันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย

ผู้ก่อภัย ไม่มีอำนาจกระทำ

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๕๓/๒๕๓๐ กรณีที่มีไซ้เป็นการกระทำผิดซึ่งหน้าที่ ราษฎรย่อมไม่มีอำนาจตามกฎหมายหมายที่จะจับกุมผู้กระทำความผิดดังกล่าว การที่ ข. กับผู้ตายซึ่งเป็นเพียงราษฎร จะเข้าจับกุมจำเลยภายหลังเกิดเหตุจำเลยทำร้ายผู้อื่นแล้ว จำเลยย่อมมีสิทธิป้องกัน เพื่อให้พ้นจากการที่จะต้องถูกจับได้ แต่การที่จำเลยใช้เหล็กขูดซาฟท์แทงผู้ตายที่หน้าอกส่วนล่างใต้นมเหนือชายโครงซ้ายและผู้ตายถึงแก่ความตายในคืนเกิดเหตุตนเอง แสดงว่าจำเลยแทงโดยแรง และเป็นที่น่าเห็นได้ว่าจำเลยเลือกแทงที่อวัยวะสำคัญโดยไม่ปรากฏว่า ข. กับผู้ตายมีอาวุธ หรือแสดงอาการในลักษณะที่จะทำร้ายจำเลย นอกเหนือจากการกระทำเพื่อจับกุมเลย การกระทำของจำเลยจึงเป็นการป้องกันเกินสมควรแก่เหตุผู้ก่อภัย มีอำนาจทำได้^{๕๗}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๖๘/๒๕๔๕ พลตำรวจเข้าไปห้ามปรามผู้ค้าว่าอาละวาด แต่ผู้นั้นไม่ยอมฟัง พลตำรวจเชิญไปสถานีตำรวจก็ไม่ยอมไป ดังนี้พลตำรวจมีอำนาจจับกุมผู้นั้นได้ ถ้าผู้นั้นฆ่าเจ้าพนักงานก็เป็นผิดฐานฆ่าเจ้าพนักงานผู้กระทำการตามหน้าที่ตาม ม.๒๕๕ (๒) (ผู้ฆ่าเจ้าพนักงาน

^{๕๕} ฎ.๑๖๖๕/๒๕๐๘.

^{๕๖} ฎ.๓๑๘๗/๒๕๓๐.

^{๕๗} ฎ.๒๓๕๓/๒๕๓๐.

ไม่อาจอ้างป้องกันได้ เพราะพลตำรวจมีอำนาจรักษาความสงบเรียบร้อยได้ตามกฎหมาย)^{๕๘}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๔๒๕๘-๓๐/๒๕๐๕ พระภิกษุบังคับจะเอาผิดจากจำเลยซึ่งเป็นศิษย์ เนื่องจากจำเลยเป็นคนโมโหร้ายมีมีดไว้กั้วจะมีเรื่อง จำเลยแสดงกิริยาขัดขืนจะต่อสู้พระภิกษุจึงใช้ไม้ฟาดไปที่หนึ่งจำเลยยกแขนรับปิดไม้กระเด็นไปแล้ว จำเลยโถมเข้าหาพระภิกษุกอดปล้ำกันล้มกลิ้งไปมา จำเลยใช้มีดที่ถืออยู่แทงพระภิกษุเช่นนี้ ไม่เป็นการป้องกันสิทธิของตนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๘ และไม่เป็นบันดาลโทสะตาม มาตรา ๗๒ (การที่พระภิกษุบังคับเอาผิดจากจำเลย และเมื่อจำเลยแสดงกิริยาอาการขัดขืนจะต่อสู้ จึงได้ใช้ไม้ฟาดจำเลยไปที่หนึ่ง เป็นการใช้อำนาจของอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ปกครองศิษย์ ภายในขอบเขตอันสมควร)^{๕๙}

ภยันตรายอันใกล้จะถึง

ผู้ทำละเมิดไม่มีอำนาจ และภยันั้นจะเกิด หรือยังไม่เกิด แต่ใกล้จะเกิด อ้างป้องกันได้ แต่หากยังไม่น่าจะเกิดภยันตราย อ้างป้องกันไม่ได้ ภยันตรายที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท หากใกล้จะถึง ก็สามารถป้องกันสิทธิได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๒๘๕/๒๕๒๘ (ผู้ตายกำลังชักปืน แม้ยังไม่ถึงเป็นความผิด (ยังไม่ถึงขั้นลงมือ คือเส็ง หรือพร้อมจะยิงได้) โดยไม่ต้องรอให้ถูกยิง หรือมือถึงไกปืน ก็ยังป้องกันได้) ผู้ตายมาพูดขอแบ่งวัวจากจำเลย จำเลยไม่ยอมแบ่ง และชวนให้ไปตกลงกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือที่บ้านกำนัน แต่ผู้ตายไม่ยอมไป กลับชักปืนออกมาจากเอว จำเลยยอมเข้าใจว่าผู้ตายจะใช้ปืนยิงจำเลย อันเป็นภยันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดกฎหมาย และเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงการที่จำเลยใช้ปืนยิงผู้ตายไป ๑ นัด และผู้ตายถึงแก่ความตาย จึงเป็นการป้องกันสิทธิของตนพอสมควร แก่เหตุ การกระทำของจำเลยเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จำเลยไม่มีความผิด^{๖๐}

ระยะเวลาในการป้องกัน เริ่มตั้งแต่ภยันตรายนั้นใกล้จะถึง จนถึงภยันตรายนั้นสิ้นสุดลง

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๕๐/๒๕๐๒ ถักทรัพย์ขาดช่วงไปแล้ว ตามไปเจอทรัพย์ แล้วช่มุขม ยัง อ้างป้องกันไม่ได้^{๖๑}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๔๓/๒๕๐๘ ถักทรัพย์สำเร็จแล้ว แต่ยังอยู่ในช่วงพาทรัพย์ไป ยังเอา

^{๕๘} ฎ.๖๖๘/๒๔๘๕.

^{๕๙} ฎ.๔๒๕๘-๓๐/๒๕๐๕.

^{๖๐} ฎ.๒๒๘๕/๒๕๒๘.

^{๖๑} ฎ.๑๒๕๐/๒๕๐๒.

ทรัพย์คืน อ่างป้องกันได้^{๑๐๒}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๔๘๓/๒๕๕๐ ก่อนเกิดเหตุจำเลยนั่งอยู่คนละโต๊ะกับผู้ตาย จำเลยเป็นฝ่ายเดินมาหาผู้ตายและถามผู้ตายถึงสาเหตุที่ห้ามจำเลยเข้าไปในร้านอาหารแห่งหนึ่ง จากนั้นจำเลยกับผู้ตายก็ได้เถียงกัน จนจำสืบทารวจ ส. ต้องลุกขึ้นมานั่งร่วมโต๊ะกับผู้ตาย และห้ามปรามไม่ให้จำเลยกับผู้ตายได้เถียงกัน จำเลยจึงออกจากร้านเนื่องจากจำสืบทารวจ ส. ร้องขอ หลังจากนั้นประมาณ ๕ นาที จำเลยกลับมาใหม่ และใช้อาวุธปืนยิงผู้ตาย และเล็งอาวุธปืนมายังจำสืบทารวจเอก ย. จนจำสืบทารวจ ส. ต้องเข้าไปแย่งอาวุธปืนจากจำเลย พฤติการณ์ของจำเลยแสดงว่าจำเลยยิงผู้ตายเนื่องจากจำเลยกับผู้ตายได้เถียงกันอย่างรุนแรง และจำเลยยังโกรธแค้นอยู่แม้จะได้ความว่าเมื่อจำเลยเดินออกจากร้านไปจำสืบทารวจ ส. จะต่อว่าผู้ตายว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่น่าใช้คำหยาบ และผู้ตายพูดว่า “พีชิดไปแล้ว” ก็ตาม คำหยาบดังกล่าวก็เป็นเพียงคำพูดที่ไม่สมควรอาจยั่วโยให้จำเลยรู้สึกเจ็บแค้นและโมโหเท่านั้น หาได้เป็นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง อันจะเป็นเหตุให้จำเลยจำต้องกระทำเพื่อป้องกันตัวไม่^{๑๐๓}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖๔๕/๒๕๔๗ ผู้ตายกับจำเลยเป็นสามีภริยากัน แต่มีเรื่องทะเลาะกันเป็นประจำจึงแยกกันอยู่วันเกิดเหตุผู้ตายกับจำเลยไปบ้านเกิดเหตุเพื่อตกลงปัญหาเรื่องครอบครัว แต่ตกลงกันไม่ได้ จำเลยจึงจะออกจากบ้าน ผู้ตายนำอาวุธปืนออกมาวางที่ปลายเตียงเพื่อขูให้จำเลยอยู่กับผู้ตาย และที่ผู้ตายพูดขู่จำเลยขณะจำเลยขยับตัวจะวิ่งก็เป็นเพียงขู่ไม่ใช่จำเลยหนีไปเท่านั้น แต่จำเลยเกรงว่าผู้ตายจะใช้อาวุธปืนของกลางยิงจำเลย ทั้งที่ไม่ปรากฏพฤติการณ์ที่จะต่อว่าผู้ตายจะทำเช่นนั้น จึงถือว่าไม่มีภัยอันตรายที่จำเลยจำต้องป้องกันแต่อย่างใด การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นการป้องกันตามกฎหมาย^{๑๐๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๔๒๕/๒๕๐๕ ผู้เสียหายเป็นภิกษุ บังคับจะเอาเมียจากจำเลยซึ่งเป็นศิษย์ เนื่องจากจำเลยเป็นคนโมโหร้ายมีมิดไว้แล้วจะมีเรื่อง จำเลยแสดงกิริยาขัดขืนจะต่อผู้เสียหายจึงใช้ไม้ฟาดไปที่หนึ่งจำเลยยกแขนขึ้นรับปัดไม้กระเด็นไปจำเลยโถมเข้าหาผู้เสียหายล้มลงกดปล้ำกันกลิ้งไปมาจำเลยใช้มิดที่ถืออยู่แทงผู้เสียหายเช่นนี้ ไม่เป็นการป้องกันสิทธิของตน

^{๑๐๒} ฎ.๕๔๓/๒๕๐๘.

^{๑๐๓} ฎ.๔๘๓/๒๕๕๐.

^{๑๐๔} ฎ.๒๖๔๕/๒๕๔๗.

ตามมาตรา ๖๘ เพราะเมื่อจำเลยปิดไม้กระเด็นไป อันตรายจากไม้นั้นก็สิ้นไปแล้ว และการที่ผู้เสียหายใช้ไม้ฟาดจำเลยไปที่หนึ่งก็เป็นการใช้อำนาจของอาจารย์ภายในขอบเขตอันสมควรไม่ใช่เป็นการข่มเหงจำเลยด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรมแม้จำเลยจะบันดลโทษะขึ้นเพราะเหตุนี้ก็เป็น การดูแลโทษะ โดยมีบึงควรจะปรับว่าเป็นการบันดลโทษะตามมาตรา ๗๒ ไม่ได้^{๑๐๕}

๓.๘.๗ การกระทำที่ไม่อาศัยเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

การกระทำโดยประมาทได้แก่กระทำความผิดมิใช่เจตนาซึ่งผู้กระทำได้กระทำโดยปราศจาก ความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัย หรือพฤติการณ์ และผู้กระทำ อาจใช้ความ ระมัดระวังเช่นนั้นได้แต่หาได้ใช้เพียงพอไม่ ในการที่จะวินิจฉัยว่ากระทำได้กระทำ โดยประมาทหรือไม่นั้นต้องสมมติบุคคลขึ้นเปรียบเทียบโดยพิจารณาว่าบุคคลซึ่งสมมติขึ้น เปรียบเทียบ ซึ่งมีทุกอย่างเหมือนผู้กระทำนั้นกล่าวคืออยู่ในภาวะอย่างเดียวกันตามวิสัย และ พฤติการณ์เหมือนๆ กันโดยทั่วไปแล้วอาจใช้ความระมัดระวังได้หรือไม่ระดับความระมัดระวัง ในที่นี้ต้องใช้มาตรฐานของบุคคลทั่วไปซึ่งมีทุกอย่างเหมือนผู้กระทำ ประมวลกฎหมายอาญาได้วาง หลักในเรื่องนี้ไว้ดังนี้คือ

การกระทำความผิด โดยประมาท

กระทำโดยประมาท ได้แก่ กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจาก ความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้น จักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่^{๑๐๖}

๑. ความระมัดระวังตามวิสัยของบุคคล(บุคคลที่มีลักษณะเช่นเดียวกับผู้กระทำ) ในภาวะ เช่นนั้น (บุคคลเช่นเดียวกับผู้กระทำซึ่งอยู่ในขณะนั้น)

- บุคคลธรรมดาพิจารณาจากอายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ
- ผู้มีวิชาชีพผู้มีวิชาชีพในระดับปกติ / ผู้เชี่ยวชาญ

๒. ความระมัดระวังตามพฤติการณ์พิจารณาจากข้อเท็จจริงหรือเหตุต่างๆ ภายนอก

^{๑๐๕} ฎ.๔๒๕/๒๕๐๕.

^{๑๐๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมาย เสนอ, หน้า ๓๒.

ตัวผู้กระทำ ที่เกิดขึ้น หรือมีอยู่ขณะนั้น “ประมาท” ต้องมีการ “กระทำ” ก่อน ดังนั้นจึงเกิดจากการ “งดเว้น” ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๐๕/๒๕๑๖ จำเลยขับรถยนต์บรรทุกทุกเสาไฟฟ้าโดยใช้ล้อยาง เมื่อล้อยางหลุด ทำให้เสาตกลงมาขวางถนน จนกระทั่งค่ำแล้ว จำเลยก็ไม่ได้จัดให้มีโคมไฟ หรือเครื่องสัญญาณอย่างอื่น เพื่อให้ผู้ใช้ถนนเห็นเสาที่ขวางถนนอยู่นั้น เป็นเหตุให้รถที่แล่นมาชนเสามีคนตายและบาดเจ็บ ถือได้ว่าจำเลยกระทำโดยประมาท และผลเสียหายเกิดขึ้น จากการที่จำเลยงดเว้นการที่จักต้องกระทำ เพื่อป้องกันผลนั้น จึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๕๑,๓๐๐ (แต่ไม่ผิด ปอ.มาตรา ๒๕๘ เพราะไม่มีเจตนาฆ่า)^{๑๑๓}

พิจารณาความประมาทจากวิสัยของคนในภาวะเช่นนั้น ไม่ใช่วิญญูชนทั่วไป

ไม่ใช้กับเหตุ “งด” “ลด” โทษที่ต้องมีเจตนาพิเศษ เช่น มาตรา ๖๗, มาตรา ๖๘ และไม่ใช้กับเรื่องที่มีองค์ประกอบที่ต้องการกระทำโดย “เจตนา” เช่น มาตรา ๘๐-๘๘

การฝ่าฝืนกฎหมายเป็นนละประเด็นกับการประมาท

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๔/๒๕๐๑ ขับรถยนต์โดยไม่มีใบอนุญาต แต่ไม่ประมาท แม้มีคนตาย ก็ไม่ผิดฐานฆ่าคน โดยประมาท การทำฝ่าฝืนกฎหมายและข้อบังคับนั้น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๕ ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นประมาทอย่างกฎหมายเก่า^{๑๑๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๐๖/๒๕๐๓ จำเลยขับรถผิดทางเข้าไปชนรถที่ผู้เสียหายขับชี้เพียงแต่ปรากฏว่าผู้เสียหายไม่มีใบอนุญาตให้ขับขี่เท่านั้นยังไม่เป็นเหตุที่จะทำให้ฟังว่าผู้เสียหายประมาทเดินเลื่อ^{๑๑๕}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๖๑/๒๕๒๔ คดีละเมิด ความเสียหายเกิดขึ้นจากความผิดของผู้ตายแต่ฝ่ายเดียว ที่ขับรถจักรยานยนต์โดยไม่ชำนาญ ผ่านทางแยก ชนรถยนต์ที่จำเลยขับ แม้จำเลยขับรถยนต์ผ่านทางแยกด้วยความเร็วประมาณ ๓๐-๕๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง เกินอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง ความเสียหายเกิดจากความผิดของผู้ตายฝ่ายเดียว มิใช่ผลโดยตรงจากการที่จำเลยขับ

^{๑๑๓} ฎ.๑๕๐๕/๒๕๑๖.

^{๑๑๔} ฎ.๒๕๔/๒๕๐๑.

^{๑๑๕} ฎ.๒๐๖/๒๕๐๓.

รถเร็วฝ่าฝืน พ.ร.บ.จราจรฯ จำเลยจึงมิได้กระทำละเมิดต่อผู้ตาย^{๑๑๐}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๒๖/๒๕๑๖ จำเลยขับเรือเบ็ดขนาดใหญ่มีกำลัง ๑๐ แรงม้า แล่นตัดกระแสน้ำ เรือหางยาวมีกำลัง ๒๕ แรงม้าแล่นตามกระแสน้ำมาทางขวาของเรือจำเลยด้วยความเร็วสูง คนขับเรือหางประมาทเป็นเหตุให้เรือสองลำชนกันมีจนถึงแก่ความตายแม้ตามกฎหมายจราจร (พ.ศ.๒๔๙๘) ออกตามความใน พ.ร.บ. ป้องกันเรือโค่นกัน พ.ศ. ๒๔๙๗ หมวด ๓ ข้อ ๒๐ จำเลยจะต้องหลีกเลี่ยงให้เรือหางยาวก็ตาม แต่เป็นการพ้นวิสัยที่จำเลยจะแล่นเรือหลีกเลี่ยงให้เรือหางได้ การที่จำเลยไม่หลีกเลี่ยงให้เรือหางยาว จึงไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎกระทรวงดังกล่าว จำเลยไม่มีความผิดฐานทำให้คนตายโดยประมาท และไม่มีความผิดตาม พ.ร.บ. การเดินเรือในน่านน้ำไทย^{๑๑๑}

หากความเสียหายเป็น “ผลโดยตรง” จากการกระทำโดยประมาท แม้ “ผู้เสียหาย” มีส่วนประมาท จำเลยก็ต้องรับผิดชอบ ทางอาญา แม้ผู้เสียหายประมาทด้วย ก็ไม่ใช่ข้อต้องพิจารณา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๕๕/๒๕๑๐ จำเลยที่ ๑ เป็นนักเรียนหัดขับรถยนต์ ยังไม่ได้รับใบอนุญาตขับขี่ จำเลยที่ ๒ ได้รับใบอนุญาตขับขี่แต่ยังไม่ได้รับใบอนุญาตเป็นครูฝึกสอนขับรถยนต์ ได้นั่งควบคุมไปด้วย ถนนที่จำเลยหัดขับนั้น ไม่ได้รับอนุญาตให้เป็นถนนสำหรับฝึกหัดขับรถยนต์ ในวันเวลาเกิดเหตุถนนตอนนั้น มีผู้คนพลุกพล่าน ฝนตก ถนนลื่น จำเลยที่ ๑ ขับจะเฉี่ยวรถสามล้อเครื่อง หรือหักหลบรถสามล้อเครื่องไม่พ้น จำเลยที่ ๒ ซึ่งนั่งควบคุมไปด้วย ต้องเข้าช่วยเหลือพวงมาลัย และให้จำเลยที่ ๑ ปล่อยมือ จำเลยที่ ๑ จึงปล่อยมือแต่เท้ายังเหยียบคันเร่งน้ำมันอยู่ จำเลยที่ ๒ หักพวงมาลัยเบนขวาเพื่อให้พ้นสามล้อเครื่องเป็นเหตุให้รถพุ่งข้ามถนนชนต้นไม้ และคนถึงบาดเจ็บและตายจึงเป็นการกระทำโดยประมาทของจำเลยที่ ๑ ด้วย^{๑๑๒}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๒๖/๒๕๑๐ จำเลยที่ ๑ ขับรถเร็วเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จำเลยที่ ๒ ไม่หยุดรอให้รถของจำเลยที่ ๑ ซึ่งมาในเส้นทางตรง ผ่านไปเสียก่อน การที่เกิดชนกัน จึงเป็น “ผลโดยตรง” จากความประมาทของจำเลยทั้งสองที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นความผิดด้วยกันทั้งคู่^{๑๑๓}

^{๑๑๐} ฎ.๒๕๖๑/๒๕๒๔.

^{๑๑๑} ฎ.๓๔๒๖/๒๕๑๖.

^{๑๑๒} ฎ.๑๑๕๕/๒๕๑๐.

^{๑๑๓} ฎ.๑๓๒๖/๒๕๑๐.

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๑๑/๒๕๓๐ จำเลยที่ ๒ และที่ ๓ ร่วมกันลักน้ำมันที่ปั๊มผู้เสียหาย โดยใช้สายไฟต่อขั้วแบตเตอรี่กับเครื่องปั๊ม คุณน้ำมันจากถังใต้ดินมาใส่ถังในรถยนต์ เมื่อคุณน้ำมันได้ ๕ ถังแล้ว จำเลยที่ ๒ ดึงสายไฟจากขั้วแบตเตอรี่ ให้ปั๊มหยุดทำงาน เพื่อจะเปลี่ยนสายยางไปใส่ถังที่ ๕ ทำให้เกิดประกายไฟเป็นเหตุให้เพลิงไหม้ ดังนี้ พฤติการณ์ที่จำเลยทั้งสองร่วมกันมาลักทรัพย์โดยวิธีการเช่นนี้ ทำให้เกิดโอรหะเหยของน้ำมันกระจายอยู่ในบริเวณนั้นง่ายต่อการเกิดเพลิงไหม้ ถือได้ว่าเป็นการกระทำโดยประมาท เพราะแบตเตอรี่เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และน้ำมันเป็นวัสดุติดไฟได้ง่าย เมื่อเกิดเพลิงไหม้ขึ้น เนื่องจากวิธีการในการลักทรัพย์ของจำเลยทั้งสองซึ่งกระทำด้วยความประมาทต้องถือว่าเป็นผลอันเกิดจากการกระทำของจำเลยทุกคนที่ร่วมกันลักทรัพย์ ดังนั้นแม้จำเลยที่ ๓ จะมีได้เป็นผู้ถอดสายไฟจากขั้วแบตเตอรี่ ก็ต้องฟังว่าจำเลยที่ ๓ ร่วมกระทำด้วยจำเลยที่ ๓ จึงต้องมีความผิดฐานทำให้เกิดเพลิงไหม้โดยประมาท^{๑๑๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๑๗/๒๕๐๕ (ขับรถเร็ว แต่ถูกเลี้ยวตัดหน้าแต่แม้ขับช้าก็ต้องชน ไม่ต้องรับผิด ไม่ใช่ “ผลโดยตรงจากประมาท”) จำเลยที่ ๑ ขับรถเข้ามาขวางทางแล่นในช่องของจำเลยที่ ๒ โดยกระชั้นชิด แม้จะขับรถเร็วน้อยกว่า ก็ต้องชนอยู่นั่นเอง หาใช่เป็นความประมาทของจำเลยที่ ๒ ไม่ / ในกรณีที่รถแล่นคนละช่อง ต้องรักษาช่องเดินรถของตน เมื่อจะเปลี่ยนช่อง ต้องระวังมิให้กีดขวางรถที่แล่นอยู่ในช่องนั้น ๆ เมื่อจะเลี้ยวรถทางซ้าย จะต้องแล่นชิดขอบทางด้านซ้าย จะเลี้ยวได้ เมื่อสามารถกระทำได้โดยปลอดภัย ถ้าหากแล่นเข้าไปกีดขวางในช่องทางเดินรถอื่นแล้ว อันตรายเกิดขึ้น เพราะการกระทำของตนจะต้องรับผิด เมื่อให้สัญญาณเลี้ยวแล้ว จะเลี้ยวทันทีไม่ได้ เพราะไม่สามารถจะป้องกันอันตรายได้^{๑๑๕}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๔๐/๒๕๕๔ ขับรถยนต์รับคนโดยสารมาตามถนน เผอิญเกิดยิงกันเกี่ยวกับการจราจรจึงขับรถหนี แม้จะเร็วจนถึงขนาดผิดกฎหมาย ก็ได้รับยกเว้นโทษตามกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๔๕ เพราะถือได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อหลบหนีภัยอันตรายอันร้ายแรง เมื่อเอาผิดในตอนนี้เป็นไม่ได้ การวิ่งตัดหน้ารถยนต์ภายในระยะ ๑ วา คนขับห้ามล้อรถหยุดไม่ทัน ทั้ง ๆ ที่ห้ามล้อดี วินิจฉัยว่าวิ่งตัดหน้ารถยนต์ในระยะกระชั้นชิด ไซ้วิสัยที่จะป้องกันมิให้รถยนต์ทับได้ การที่รถยนต์ทับคนที่วิ่งตัดหน้ารถนั้นจึงเป็นเหตุสุดวิสัย ไม่ใช่เรื่องผู้ขับรถประมาท (ผู้สั่งต้องรับผิด ไม่

^{๑๑๔} ฎ.๑๒๑๑/๒๕๓๐.

^{๑๑๕} ฎ.๗๑๗/๒๕๐๕.

ปรับ ปอ.มาตรา ๘๓ หรือ ปอ.มาตรา ๘๔ ไม่ใช่ผู้กระทำความผิดทางอ้อม^{๑๑๖}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๗๒/๒๕๑๐ จำเลยใช้ปืนยิงเด็กตึกบ โดยสำคัญผิดว่าเป็นคนร้ายจะ มาฆ่าที่จำเลย เป็นการป้องกันเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน และความสำคัญผิด เกิดขึ้นโดยสำคัญผิด จำเลยมีความผิด ตาม มาตรา ๒๘๘ , มาตรา ๖๕ และ มาตรา ๒๕๑ เป็นกรรม เดียว^{๑๑๗}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๑๗/๒๕๑๑ จำเลยมีปากเสียงกับพวกผู้ตายก่อนเกิดเหตุ แล้วผู้ตายเกินมาหา พวก ผู้ตายก้มลงเก็บของที่ทำตก จำเลยสำคัญผิดว่าผู้ตายจากทำร้ายตน จึงยิงผู้ตายตาย ดังนี้เป็นการ เข้าใจผิดโดยไม่มีเหตุอันควร แม้ความสำคัญผิดจะเกิดจากความประมาท ก็เป็นการกระทำที่เกินกว่า เหตุ การกระทำของจำเลย จึงเป็นการป้องกันตัวเกินสมควรแก่เหตุ^{๑๑๘}

กรณีไม่เป็นการกระทำโดยประมาท

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๕/๒๕๓๕ รถยนต์โดยสารที่จำเลยขับขยาล้อหลังระเบิด จำเลย จึงจอดรถยนต์ไว้ชิดไหล่ทางด้านซ้าย ล้อหน้าอยู่ที่ไหล่ทาง ส่วนล้อหลังด้านขวาอยู่บนถนน แล้ว จำเลยได้หากิ่งไม้มาวางและเปิดสัญญาณไฟกระพริบ ถือได้ว่าจำเลยใช้ความระมัดระวังเพียงพอ แล้ว การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นการกระทำโดยประมาท^{๑๑๙}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๘๓/๒๕๓๗ จำเลยขับรถยนต์ไปด้วยความเร็วประมาณ ๔๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง ผู้ตายได้วิ่งไล่ตี ช. ข้ามถนนตัดหน้าช่องเดินรถที่จำเลยขับ ไปแล้วแต่ได้มี รถยนต์อีกคันหนึ่งแล่นมา ผู้ตายจึงชะงักและถอยหลังกลับเข้ามาช่องเดินรถของจำเลยโดยกะทันหัน และในระยะกระชั้นชิด ทำให้จำเลยไม่สามารถหยุดรถหรือหลบไปทางอื่นได้ทันท่วงที และใน ภาวะเช่นนั้นจำเลยไม่อาจคาดคิดได้ว่า จะมีคนวิ่งข้ามถนนตัดหน้าช่องเดินรถที่จำเลยขับ ไปแล้ว กลับชะงักและถอยหลังเข้ามาขวางหน้ารถยนต์ที่จำเลยขับ ไปอีก การที่จำเลยขับรถยนต์ชนผู้ตาย จึง เป็นเหตุสุดวิสัยที่จำเลยไม่อาจป้องกันได้ จำเลยจึงไม่มีความผิดฐานขับรถโดยประมาทเป็นเหตุให้ ชนผู้อื่นถึงแก่ความตาย^{๑๒๐}

^{๑๑๖} ฎ.๑๔๐/๒๕๕๔.

^{๑๑๗} ฎ.๘๓๒/๒๕๑๐.

^{๑๑๘} ฎ.๗๑๗/๒๕๑๑.

^{๑๑๙} ฎ.๓๔๔๕/๒๕๓๕.

^{๑๒๐} ฎ.๓๘๓/๒๕๓๗.

สรุปได้ว่าจากการศึกษาเรื่องของเจตนาในกฎหมายอาญาของประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่า ใน ป.อ.อาญา ซึ่งปัจจุบันได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๒๑) พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมีมาตราที่ใช้บังคับใช้ทั้งสิ้นรวมจำนวน ๓๕๘ มาตรา และในจำนวน ๓๕๘ มาตรา นี้ ได้บัญญัติในเรื่องของเจตนาไว้อย่างชัดเจนซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๕๕ จึงเห็นได้ว่ามาตรา ๕๕ นี้เป็นมาตราที่เป็นหลักหรือหัวใจสำคัญในการที่จะพิจารณาถึงองค์ประกอบในการกระทำความผิดในส่วนอื่นๆ เพราะการกระทำความผิดทางอาญานั้นถ้าขาดองค์ประกอบหลักข้อใดข้อหนึ่งในการพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว ผู้กระทำการนั้นก็จะเป็นผู้ไม่มีความผิด และไม่ได้รับโทษ เช่น นาย ก ต้องการฆ่า นาย ข จึงเอาปืนของนาย ง มาดักยิงนาย ข จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างที่ยกมาในที่นี้ นาย ก มีเจตนาในการกระทำความผิด ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักตามมาตรา ๕๕ แต่นาย ก ยังไม่มีความผิด เพราะไม่มีองค์ประกอบอื่นมาประกอบ จึงถือได้ว่ายังไม่ครบองค์ประกอบในการกระทำความผิดจึงลงโทษนาย ก ยังไม่ได้ แต่ถ้าเหตุดังกล่าวเปลี่ยนไปว่า นาย ก ต้องการฆ่า นาย ข จึงเอาปืนไปดักข่มยิงนาย ข และเมื่อพบนาย ข นาย ก จึงยิงนาย ข ถึงแก่ความตาย ดังนี้แล้ว นาย ก จึงมีความผิดตาม ป.อ.อาญา ฐานฆ่า นาย ข ตาย โดยเจตนา อีกทั้งยังครบองค์ประกอบในการกระทำความผิดแล้ว สำหรับใน ป.อ.อาญา นั้น ได้วางหลักในเรื่องขององค์ประกอบในการกระทำความผิดไว้ดังนี้คือ ๑.บุคคล (คิด ตัดสินใจ (เจตนา)) + ๒.ทำ (ลงมือทำ) + ๓.มีบุคคลหรือวัตถุที่ถูกกระทำ = ครบองค์ประกอบในการกระทำความผิด = พิจารณาลงโทษ และเจตนาในประมวลกฎหมายอาญานี้ได้มีนักนิติศาสตร์หลายท่านได้แบ่งออกเป็นหลายลักษณะดังนี้ ๑.เจตนาประสงค์ต่อผล ได้แก่เจตนาที่รู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผล ๒.เจตนาเล็งเห็นผล ได้แก่เจตนาที่ไม่ได้ประสงค์ต่อผลคือไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้นแต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอน๓.เจตนาโดยพลาด ได้แก่เจตนาที่ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่งแต่ได้กระทำต่ออีกบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิด หรือแบ่งได้อีกคือ ๑.เจตนาตามความเป็นจริง ได้แก่เจตนาที่ประสงค์ต่อผล หรือเล็งเห็นผล ตามมาตรา ๕๕ ๒.เจตนาโดยผลของกฎหมาย ได้แก่เจตนาที่ผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผล และไม่เล็งเห็นผล แต่กฎหมายถือว่าผู้กระทำมีเจตนาคือ การกระทำโดยพลาด หรือแบ่งได้อีกคือ ๑.เจตนาธรรมดา ได้แก่เจตนาที่มีประสงค์ต่อผล กับเล็งเห็นผล ๒.เจตนาพิเศษ ได้แก่เจตนาที่มีมูลเหตุจงใจให้กระทำ แต่ถึงอย่างไรก็ตามในการพิจารณาลงโทษทางกฎหมายนั้นย่อมถือเอาความตามเจตนาของผู้กระทำผิดมาเป็นตัวกำหนดการลงโทษของผู้กระทำผิดแต่ละคนโดยยึดความหนักเบาของเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวด้วยเช่นกัน

บทที่ ๔

เปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับ เจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย

ในทางพระพุทธศาสนานั้น เจตนาเป็นตัวกำหนดผลของกรรมที่ได้ทำไว้ให้ปรากฏ ออกหรือได้แสดงออกมาในลักษณะต่างๆ โดยมีช่องทางที่แสดงออกมามีได้ ๓ ช่องทาง คือ ๑.มีการกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม ๒.มีการกระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ๓.มีการกระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกระทำกรรมดีหรือ กรรมชั่วนั้นจะปรากฏ ออกมาได้ ๓ ช่องทางนี้ทั้งสิ้น โดยมีเจตนาเป็นเครื่อง ชี้ วัดหรือเป็นแกนกลางในการกระทำ นั้นๆ และเจตนาที่ปรากฏนั้นถ้าเป็นไปในทางกุศลกรรม กรรมก็จะแสดง หรือถ่ายทอดออกมาแต่ สิ่งที่เป็นกุศลแต่ถ้าเจตนาที่ปรากฏนั้นเป็นไปในทางอกุศลกรรมก็จะแสดงออกมา หรือถ่ายทอด ออกมาเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามสำหรับเจตนาในทางประมวลกฎหมายอาญานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นซึ่งการที่ จะรู้ได้ว่าบุคคลใดมีเจตนาเช่นไรแล้วก็ต้องพิจารณาถึงสิ่งที่ปรากฏหรือเรียกว่า พิจารณาจาก องค์ประกอบของการกระทำความผิดในแต่ละประเด็นถึงแม้ว่าบุคคลใดได้มีเจตนาที่จะกระทำ ความผิดแต่ยังไม่ได้แสดงออกมาเป็นรูปธรรม (ปรากฏออกมาเห็นด้วยตา) ก็จะไม่ถือว่าบุคคล นั้นๆ ได้กระทำความผิดลงตามประมวลกฎหมายอาญาแต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นเจตนาในทาง พระพุทธศาสนา หรือเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาก็ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญซึ่งจะปรากฏ ออกมาเป็นการกระทำทั้งสิ้น และจากผลการศึกษาในเรื่องเจตนาพบว่าเจตนาที่ผู้วิจัยพบว่าเจตนา ทั้งสองลักษณะนี้มีทั้งความเหมือน และความแตกต่างกันในด้านความหมาย, ความสำคัญ, ลักษณะ, ประเภท, องค์ประกอบที่ครบเจตนา และเกณฑ์ในการตัดสิน ดังจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ดังนี้

๔.๑ เปรียบเทียบความหมายของเจตนา

เจตนาทางพระพุทธศาสนานั้นสรุปได้ดังนี้

เจตนา คือความตั้งใจ,ความมุ่งใจ,หมายจะทำ,เจตน์จำนง,ความจำนง,ความจงใจ,เป็น เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นประธานในสังขารขั้นต้น และเป็น ตัวการในการทำกรรมเจตนา คือ ความตั้งใจ,ความมุ่งใจ,หมายจะทำ,เจตน์จำนง,ความจำนง,ความ จงใจ,เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวงเป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นประธานในสังขารขั้นต้น

และเป็นตัวการในการทำกรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวกรรมที่เคียดังพุทธวจนะว่า “เจตนา หิ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ” แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”^๑

เจตนาจึงหมายถึง กรรมที่แสดงออกมาภายนอกปรากฏออกมาเป็นกรรม ทางกาย วาจา ใจ การกระทำ การพูด หรือการคิด ที่แสดงออกมานั้น โดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ เล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นชั่วคราว ชั่วขณะแล้วผ่านไป ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งหนึ่งลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ส่วนแต่มีเจตนาประกอบอยู่ทั้งสิ้น ดังปรากฏว่า

“เจตนา จึงเป็นเจตน์จันง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ เป็นหัวหน้าเป็นผู้จัดการ หรือตัวเจ้าก็เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไร ไม่เอาอะไร กับเรื่องใดอย่างไร เป็นตัวการจัดแจง แต่งวิถีทางของจิต และในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้ไปต่างๆ เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็คือกรรมเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง เมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้น ก็คือ มีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตมีการเคลื่อนไหว หรือ ไหวตัวแล้วแม้เป็นเพียงความคิดเล็กน้อย ซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญ แต่ก็ไม่ไร้ผลเสียเลย อย่างน้อยก็เป็น ละอองกรรมอันละเอียดที่ส่งสมหรือพอกเข้าไว้เป็นเครื่องปรุงแต่คุณสมบัติของจิตภายใน เมื่อมากขึ้น เช่น จิตเสพความคิดนั้นบ่อยๆ หรือความคิดนั้นรุนแรงขึ้นจนออกมาภายนอก ผลก็แรงขยายออกมาเป็นลักษณะนิสัย เป็นบุคลิกภาพเป็นต้น”^๒

ส่วนความหมายของเจตนาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกนั้น หมายถึง ความจงใจ ดังบัญญัติในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทวิภังค์ว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือ แสวงหาศีตตราอันจะพรากรากกายมนุษย์นั้นแม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” และบัญญัติในพระอนุบัญญัติว่า

“อนึ่งภิกษุใดจงใจพรากรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีตตราอันจะพรากรากกายมนุษย์นั้น กล่าว พรรณานาคความตาย หรือชักชวนเพื่อให้ตายว่าท่านผู้เจริญจะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไมท่านตายเสียดีกว่าดังนี้เธอมีจิตใจอย่างนี้มีดำริในใจอย่างนี้กล่าวพรรณานาคความตาย ชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่างๆแม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^๓

เมื่อเข้าใจในความหมายของเจตนาในพระพุทธศาสนาแล้วก็ย่อมจะเล็งเห็นได้ว่า เจตนา ต้องมีความเกี่ยวข้องกับในเรื่องของกรรม เพราะตามปกติ กรรมแปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการ

^๑ อภ.ภก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๘๕.

^๒ อภ.ภก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๗๖.

^๔ วิ.มหา.(ไทย) ๑/๑๐๘/๒๕๕.

กระทำ “แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่าหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ การกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนาก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม” กรรมเป็นคำสอนสำคัญอย่างยิ่งเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา กรรมเป็นนิยาย เป็นกฎครอบคลุม โลกนี้ ซึ่งหากมองลึกกลงไปในเรื่องกรรมนิยาม สาระหรือตัวแท้ของกรรม ก็คือเจตนา หรือเจตน์จันง ไม่ว่าจะมนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นใดหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องมีกรรมนิยาย เป็นกฎยืนพื้นนอกจากนั้นมนุษย์ก็ใช้เจตน์จันง หรือเจตนา เป็นเครื่องกำหนดการปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และพร้อมกับที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น สิ่งอื่น ต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตน ตลอดจนปรุงแต่งโลกของธรรมชาติอยู่นั้นเอง มนุษย์หรือว่าให้ถูกก็คือ เจตน์จันงของมนุษย์นั้นก็เป็นตัวปรุงแต่งตัวของเขาเอง ปรุงแต่ง บุคลิกภาพ และวิถีชีวิตหรือชะตากรรมของเขาไปด้วย^๕

ความหมายของเจตนาในพุทธศาสนา จึงมีความหมายละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาไทยกล่าวคือ ภายในจิตใจก็ตีการคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็คือความรู้สึก และท่าทีของจิตใจในภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายในต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น เจตนา จึงเป็นเจตน์จันง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจเป็นหัวหน้าเป็นผู้จัดการ หรือตัวการของจิตว่าจะเอาอะไรไม่เอาอะไรกับเรื่องใดอย่างไรเป็นตัวการจัดแจงแต่งวิถีทางของจิต และในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้ขึ้นไปต่างๆ เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือกรรมเกิดขึ้นที่หนึ่งเมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันทีเพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้นก็คือ มีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตมีการเคลื่อนไหว หรือไหวตัวแล้วแม้เป็นเพียงความคิดอะไรเล็กน้อยซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญแต่ก็ไม่ได้ไร้ผลเสียเลยอย่างน้อยก็เป็นละอองกรรมอันละเอียดที่สั่งสม หรือพอกเข้าไว้เป็นเครื่องปรุงแต่คุณสมบัติของจิตภายในเมื่อมากขึ้นจน จิตเสพความคิดนั้นบ่อยๆ หรือความคิดนั้นรุนแรงขึ้นจนออกมาภายนอกผลก็แรงขึ้นขยายออกมาเป็นลักษณะนิสัยบุคลิกภาพเป็นต้น

เจตนาทางกฎหมายอาญานั้นได้วางหลักไว้อย่างชัดเจนใน ปอ. มาตรา ๕๕ ดังนี้ มาตรา ๕๕ บัญญัติไว้ว่า บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำโดยความประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา กระทำโดยเจตนาได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการ ที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อ ผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้

กระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำด้วยความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความ

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕๕.

ระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้นโดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำ เพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^๖

การศึกษาในเรื่องของเจตนาในกฎหมายอาญานี้จำเป็นต้องมีความเข้าใจในความหมายในเรื่องเจตนาได้อย่างแจ่มแจ้ง และละเอียดเพราะเจตนาจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่แสดงออกมาซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นจะเป็นตัวกำหนดโทษของบุคคลผู้กระทำนั้นๆ ดังที่ ป.อ.มาตรา ๕๕ วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่ได้กระทำโดยประมาท” ในป.อ.มาตรา ๕๕ วรรคสอง ได้ให้ความหมายของคำว่ากระทำโดยเจตนาไว้ว่า “กระทำโดยรู้สำนึก ในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมนឹងเห็นผลของการกระทำนั้น”

สำหรับความหมายของคำว่า “รู้สำนึก” หมายถึง

เจตนาประสงค์ต่อผล หมายถึง รู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้นซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าจงใจในคดีแพ่ง แต่แตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เจตนาประสงค์ต่อผล ต้องมีการพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นด้วยว่ามากหรือน้อยกว่าที่ได้มุ่งหมายไว้

เจตนาเล็งเห็นผล หมายถึง ไม่ได้ประสงค์ต่อผลคือ ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้น แต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของจิตใจของบุคคลที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๕ วรรคสาม บัญญัติว่า “ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมนឹងเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้” และตามความหมายของเจตนาจะมีส่วนที่ปรากฏอยู่ในความหมายนี้อยู่ ๒ ส่วน คือ

๑. ส่วนรู้ หมายถึง การที่ผู้กระทำต้องรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิด คือ รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำ พฤติการณ์แห่งการกระทำและวัตถุแห่งการกระทำ ขยายความได้ว่าการรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดถือเป็นสาระสำคัญของความผิด เพราะ ว่าหากผู้กระทำไม่รู้ข้อเท็จจริงที่ตนกระทำนั้นถือว่าไม่มีเจตนาเนื่องจากกว่าขาดส่วนรู้

^๖ สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๑๒.

ข้อเท็จจริง ในบางกรณีการไม่รู้ข้อเท็จจริงผู้กระทำอาจไม่รู้จริงๆ ก็ได้กล่าวคือ มิได้เกิดจากความประมาทแต่บางกรณีผู้กระทำตามปกติวิสัยแล้วน่าจะต้องรู้แต่ก็มิได้ใส่ใจ หรือขาดความสนใจที่จะรู้ซึ่งก็คือ ผู้กระทำประมาท และปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามปกติวิสัย และพฤติการณ์ซึ่งผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้แต่ก็หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

๒. ส่วนมุ่งหมาย ได้แก่ การที่ผู้กระทำต้องมีความมุ่งหมาย หรือเจตนาจำนงที่จะกระทำการให้ตลอด หรือกระทำจนบรรลุผลของการกระทำตามที่กฎหมายบัญญัติ ขยายความได้ว่า ส่วนที่เป็นความมุ่งหมายของเจตนาอันเป็นส่วนที่เกี่ยวกับการมุ่งความสำเร็จของการกระทำ

โดยสรุปจากผลการศึกษาคความหมายของเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

ความเหมือน

พบว่าเจตนาในทางพระพุทธศาสนาในส่วนของความหมายนั้นจะเป็นการกระทำที่อยู่ภายใน จิตใจ เช่น ความตั้งใจ,ความมุ่งใจ,หมายจะทำ,เจตน์จำนง,ความจำนง,ความจงใจ,เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง และไม่สามารถจะมองเห็นหรือจะสัมผัสได้นอกเสียจากว่าบุคคลผู้กระทำการนั้นได้แสดงออกมาในรูปของกรรม หรือการกระทำเช่นเดียวกันกับเจตนาในทางกฎหมายอาญาซึ่งได้ระบุไว้อย่างชัดเจนใน ปอ.มาตรา ๕๕ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจดังเช่นเดียวกับเจตนาในทางพระพุทธศาสนา เช่นกัน ดังปรากฏอยู่ในวรรคสอง กระทำโดยเจตนา ได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น คำที่ปรากฏโดยชัดเจนที่มีความเหมือนในแง่ของความหมายได้แก่ คำว่า ประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผล ซึ่งก็เท่ากับว่ามีความตั้งใจที่จะกระทำ หมายจะทำ จงใจจะกระทำ ที่อยู่ภายในจิตใจ และต้องอาศัยซึ่งการแสดงออกดังนั้นจึงมีความหมายที่เหมือนกับเจตนาในทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว

ความแตกต่าง

จากการศึกษายังพบว่าเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในทางกฎหมายอาญา ยังมีส่วนที่แตกต่างกันดังนี้เจตนาในทางพระพุทธศาสนา นั้นจะมุ่งเน้นเจตนาที่จะแสดงออกมาเป็นกรรม (การกระทำ) และผล(วิบาก) นั้นจะเป็นลักษณะที่สื่อความหมายในเรื่องของวิบากหรือผลของกรรมติดตัวผู้กระทำข้ามภพ ข้ามชาติ และจะเป็นผลติดตามส่งให้ไปเกิดในภพภูมิต่างๆ และวิบาก หรือผลที่ปรากฏนั้นจะต้องปรากฏตามเจตนาของตน โดยจะปฏิเสธมิได้ถึงแม้ว่าเจตนาที่มีอยู่

ในจิตใจขณะทำนั้นจะไม่มีใครรู้ว่ามืออยู่อย่างไรแต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามผล หรือวิบากนั้นก็จะยังคิดตามผู้ที่กระทำอยู่ต่อไปดังปรากฏในเนื้อความพระไตรปิฎกดังนี้

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนยมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมากยมนำเข้าไปสู่ความมีโรคมาก ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยยมนำเข้าไปสู่ความมีโรคน้อย,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามยมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณทราม ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสยมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณผ่องใส,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยยมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจน้อย,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมากยมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจมาก,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะน้อยยมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะน้อย,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะมากยมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะมากปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลต่ำยมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลต่ำ,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลสูงยมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลสูง,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามยมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญาทราม,ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากยมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญามาก^๑

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกับในทางกฎหมายนั้นจะมุ่งพิสูจน์ภาวะทางจิตใจที่บุคคลแต่ละคนแสดงออก โดยจะมุ่งพิสูจน์จากผลเป็นหลัก เช่น นาย ก ใช้มีดแทงนาย ข ที่อวัยวะสำคัญจำนวนหลายแผลดังนี้ ผู้พิจารณาก็จะพิจารณาว่า นาย ก มีเจตนา ประสงค์ต่อผลและเล็งเห็นผลคือ อยากรู้ให้นาย ข ตาย เมื่อนาย ข ตายจึงได้ลงโทษนาย ก ฐาน ฆ่าคนตายโดยเจตนา แต่ถ้านาย ก แทงนาย ข โคนอวัยวะที่ไม่สำคัญ และนาย ข ไม่ตาย นาย ก อาจจะไม่มีคามผิดฐานพยายามฆ่า นาย ข แต่ อาจจะมีความผิดฐานเจตนาทำร้ายร่างกายนาย ข ไม่ถึงกับอันตรายแก่กายหรือจิตใจก็อาจเป็นได้ดังนั้นจะเห็นว่าในกฎหมายอาญานั้นจะมุ่งพิสูจน์เจตนาของผู้กระทำความผิดในเรื่องของผลที่เกิดเป็นเกณฑ์หลักถึงแม้ผู้กระทำจะมีเจตนารุนแรงเพียงใดแต่ถ้าผู้พิจารณาความผิดไม่สามารถ พิสูจน์ให้เห็นในเรื่องของการมีเจตนาได้บุคคลผู้นั้นก็อาจจะไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนในการนั้น

๔.๒ เปรียบเทียบความสำคัญของเจตนา

จากการศึกษาพบว่าเจตนาทางพระพุทธศาสนานั้นจะมีความสำคัญ หรือกล่าวได้ว่าเป็น

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๗/๓๕๖.

จุดเริ่ม ต้นของการที่จะส่งให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาซึ่งเป็นผล ดังจะเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มีพุทธวจนะไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ” แปลความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”^๘ “กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปํ”^๙ แปลความว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”^{๑๐} เจตนาจึงเป็นสิ่งสำคัญเริ่มต้นอันดับแรก ที่จะให้บุคคลกระทำการใดที่ปรากฏเป็นผล หรือที่เรียกว่าการกระทำกรรมสมบุรณ์ จะให้ปรากฏผล เป็นวิบาก ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ต้องมีแรงกระตุ้นใจชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งเร้า แรงกระตุ้นใจที่สำคัญ คือ อกุศลกรรม หรือกุศลกรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

๒. มีความตั้งใจ ความจงใจ มีเจตจำนง มีความมุ่งหมาย เช่น เกิดความโกรธ ขึ้นมาแล้ว ตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตาย (เจตนา) การกระทำที่ไม่มีเจตนา หรือผิดจากเจตนาไม่จัดเป็นกรรมที่สมบุรณ์

๓. การเคลื่อนไหว กาย วาจา ใจ เพื่อกระทำตามความตั้งใจ

๔. เกิดผลสำเร็จ ความตั้งใจ เช่น โกรธขึ้นมา ตั้งใจจะฆ่าเขาลงมือ และคนที่ถูกฆ่าตายลงตามความตั้งใจอย่างนี้จัดเป็นกรรมที่สมบุรณ์^{๑๒}

นอกจากนี้ตามที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นได้ว่าเจตนาในพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจำแนกหรือกำหนดให้บุคคลแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันเพราะจะเห็นได้ว่าบุคคลต่างกันเพราะแต่ละคนมีความปรารถนาหรือมีเจตนาแล้ว ย่อมมีการแสดงออกมาในรูปของกรรมหรือการกระทำ (กาย วาจา ใจ) ย่อมมีการสั่งสมกรรมมาไม่เหมือนกัน เดิมทีบุคคลนั้นกระทำการลงก่อน ต่อมาภายหลัง กรรมนั้นเองได้ย้อนมาจำแนกบุคคลให้เป็น หรือ มีผลต่างๆ กัน ตามชนิดของกรรม ที่ประกอบไปด้วยเจตนาต่างๆ ดังที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ ตน เป็นผู้ต้องรับมรดกแห่งกรรม มีกรรม

^๘ อก.ฉก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๓๘๕.

^๙ อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๑๐} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓๓/๕๐๓.

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๓๗๔.

^{๑๒} แสง จันทร์งาม, **ประทีปธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๔.

เป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นเองย่อมจำแนก สัตว์ให้เลวบ้าง ให้ดีบ้าง กัมมสุสกา มาณว สตุตา กัมมทายาทา กัมมโยนี กัมมพนฺธุ กัมมปฏิสรณา กัมม สตุเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณฺฑิตตาย”^{๑๑}

มีกรรมเป็นของตน คือ เป็นเจ้าของแห่งกรรม ของอย่างอื่น เช่น ทรัพย์สิน เงินทองภายนอกนั้นสามารถใช้ชั่วคราวแต่เมื่อละจากสังขารแห่งโลกนี้ไปแล้วหาได้ติดตามไปด้วยไม่ มีแต่กรรมดี กรรมชั่วเท่านั้นที่จะติดตามวิญญูณ ไปทุกแห่งทุกชาติ ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร สมบัติต่างๆ คือ ความดี และความชั่วที่ได้ทำ หาใช่ทรัพย์สินเงินทองที่มีมานั้นไม่ รวมทั้งมรดกอย่างอื่น เช่นมรดกในทรัพย์สินที่คนอื่นมอบให้ก็เป็นของไม่แน่ แต่กรรมที่บุคคลใดได้ทำแล้ว ก็ต้องได้รับเป็นมรดกของบุคคลนั้นอย่างแน่นอน แต่เมื่อเป็นของบุคคลคนนั้นแล้ว จะมอบให้คนอื่นก็ไม่ได้ เช่น คนป่วยเป็นโรคมะเร็งได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัส ญาติพี่น้อง สามี หรือภรรยา ได้แต่นั่งคอยดู จะแบ่งความเจ็บปวดนั้นมาเป็นของตนเองบ้างก็ไม่ได้ แต่เป็นเพราะกรรมของบุคคลคนนั้นที่เคยได้ก่อไว้ จึงต้องรับกรรมอย่างนั้นไป

มีกรรมเป็นแดนเกิด คือ เกิดมาเพราะกรรม (กัมมโยนี) บุคคลที่เกิดมานั้นก็เพราะยังมีกรรมอยู่ คือยังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบาก คือผลของกรรม ผลของกรรมนั้นย่อมส่งวิญญูณให้เกิดขึ้นที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญูณย่อมปฏิสนธิในที่ที่เหมาะสมแก่กรรมที่ตนได้ก่อไว้ คนไม่มีกรรมแล้วเช่น พระอรหันต์ย่อมไม่เกิดอีก มารดา บิดาเป็นเพียงที่อาศัยเกิดของบุคคลผู้มีกรรมอยู่ บางรายก็เคยเป็นบุตรเป็นมารดากันมาหลายร้อยชาติ บางรายอุปนิสัยแห่งบุตรธิดาไม่เหมือนมารดาบิดาเลย อุปนิสัยแห่งบุคคลแสดงถึงผลรวมแห่งกรรมของเขาที่เคยสั่งสมไว้ ในกรณีที่บุตรมีนิสัยคล้ายคลึงกับบิดาหรือมารดาแสดงว่าเขาได้เคยอบรมตนอย่างเดียวกันมาและมาเกิดเป็นบุตร บิดา หรือมารดากันอีก ในบางรายก็เพราะการปลูกฝังอย่างหนักแน่นรุนแรงในปัจจุบัน แต่ถ้าอุปนิสัยในทางนั้นอยู่แล้ว มักจะปลูกฝังไม่สำเร็จ เพราะเขาไม่ยอมรับการปลูกฝัง บุคคลย่อมมีอิสระในการทำชั่วหรือทำดีตามอุปนิสัยของตน (Free Will)

มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง คือ พี่น้องโดยสายโลหิตของบุคคลนั้นๆ อาจจะพึ่งพาอาศัยกันได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เป็นมิตรกันบ้าง ศัตรูกันบ้าง ช่วยเหลือกันบ้าง เบียดเบียนกันบ้างเมื่อเติบโต

^{๑๑} ม.อ.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๕/๓๕๐.

ขึ้นมาต่างแยกย้ายกันไป บางรายอยู่ห่างกันคนละแห่ง มีความเดือดร้อนเกิดขึ้นก็ช่วยกันไม่ค่อยทัน ถ้าช่วยทันก็ได้เฉพาะในวิสัยของเขาเท่านั้น ถ้าพ้นวิสัยแล้วเขาก็ช่วยไม่ได้ ถึงแม้จะมีความสนิทกัน ในสายเลือดแต่ความฉลาด อุปนิสัย ท่าทาง ก็ย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น บุคคลบางคนญาติพี่น้องเป็นคนไม่ดี แต่ตัวเขาเป็นคนดี หรือบางคนญาติพี่น้องเผ่าพันธุ์ดี ตระกูลดี แต่ตัวเขาเองกลับตกต่ำ จนมีความแตกต่างกันในเรื่องฐานะและความเป็นอยู่ ทั้งนี้ที่เป็นเหตุดังนั้นก็เพราะบุคคลนั้นๆ ย่อมมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้องหรือเปรียบเหมือนญาติสนิทที่ติดตามตนไปทุกภพชาติ

มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (กมฺมปฏิสร โณ) คือ ที่พึ่งอย่างอื่นให้บุคคลพักพิงได้ เพียงชั่วคราว เฉกเช่นบิดามารดาให้เราพึ่งพิงได้ก็เฉพาะเมื่อเราอยู่ในปฐมวัย พอเป็นผู้ใหญ่แล้วถ้ายังพึ่งท่านอยู่อีก ท่านก็อาจจะนึกถึงกิจ คนอื่นอาจจะดูหมิ่น หรือติเตียนก็อาจเป็นได้จึงถือได้ว่ากรรม เป็นสิ่งเดียวที่จะเป็นที่พึ่งของเราได้ เช่น บุคคลใดก็ตามเกิดมาในชาตินี้มีทรัพย์สมบัติ เงินทองมากมาย มีบริวารคอยรับใช้ นั่นก็ย่อมแสดงว่าบุคคลคนนั้นเคยประกอบกรรมดีให้ปรากฏมาก่อนในชาตินี้กรรมดีจึงปรากฏออกมาหรือส่งผลให้บุคคลนั้นๆ มีที่พึ่งจึงมีผลให้สุขสบายไม่ยากจนไม่ลำบาก^{๑๔}

จึงเห็นได้ว่าเจตนาเป็นตัวสำคัญที่สุดในการกำหนดให้บุคคล หรือผู้กระทำแตกต่างกันออกไปตามกรรม และยังถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการที่จะกระทำต่างๆ

ความสำคัญของเจตนาในทางกฎหมายอาญา “เจตนา” เป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญที่สุดในโครงสร้างความรับผิดชอบพื้นฐานต่างๆ ไป ยกเว้นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือกระทำโดยไม่เจตนาไม่ประมาทซึ่งถือว่าเป็นข้อยกเว้น บทบัญญัติมาตราต่าง ๆ แห่งกฎหมายนั้น โดยปกติจะไม่มีบทบัญญัติถ้อยคำว่า เจตนา ไว้โดยเฉพาะ แต่หลักการเบื้องต้นว่า ความผิดฐานใดที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติองค์ประกอบภายในไว้ จะต้องเข้าใจได้เลยว่ามีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในอยู่ด้วยเสมอ หลักการในเรื่องนี้ตรงกันข้ามกับความผิดฐานกระทำโดยประมาท หรือการกระทำโดยไม่เจตนา ไม่ประมาท ซึ่งทั้งสองกรณีนี้กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งเสมอเมื่อพิจารณาเจตนาจาก ปอ.มาตรา ๕๕ วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเมื่อได้

^{๑๔} วชิร อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๕๑ - ๕๔.

กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยประมาท หรือเว้นแต่กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดชอบแม้ได้กระทำโดยประมาท” เพื่อความชัดเจนในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างคำถาม – ตอบ เกี่ยวกับการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาดังต่อไปนี้

คำถามข้อที่ ๑ สุนัขของนายคำหายไป นายคำติดตามไปพบสุนัขตัวหนึ่งอยู่หน้าบ้าน นายสุด นายคำเข้าใจว่าเป็นสุนัขของตนจึงเข้าไปอุ้มจะเอากลับบ้าน นายสุดเจ้าของสุนัขเข้าใจว่านายคำกำลังจะลักสุนัขของตนไป จึงตรงเข้าเอาไม้ตีนายคำทีหนึ่ง เพื่อไม่ให้นายคำเอาสุนัขไป นายคำ ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย

ประเด็นคำถาม จงวินิจฉัยความผิดของนายคำต่อนายสุด

ตอบ กรณีนายคำ เมื่อนายคำเข้าใจว่าสุนัขตัวนั้นเป็นของตนไม่ใช่ของผู้อื่น จึงเท่ากับว่านายคำไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดฐานลักทรัพย์ซึ่งตาม ปอ.๕๔ จะถือว่านายคำประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมีได้นายคำจึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ เพราะ ขาดเจตนา

คำถามข้อ ๒ แดงอายุ ๓๐ ปี จ้างให้คำซึ่งมีอายุเท่ากันเล่นเกม “รัสเซียน รูเล็ต” โดยตกลงว่า หากยิงครั้งแรกแล้วกระสุนไม่ลั่น คำจะได้เงินนายแดง ๑ หมื่นบาท คำซึ่งมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เช่นคนปกติทั่วไปรู้ดีว่า การเล่นดังกล่าวเป็นอันตรายต่อชีวิตของตนเอง แต่คำอยากได้เงิน จึงตกลงใจยอมเสี่ยงชีวิตเข้าเล่นแดงทำหน้าที่ถอดกระสุนปืนออกจากลูกโม่จนหมด และใส่กลับเข้าไป ๑ นัด และส่งปืนให้แก่คำ คำเอามือปืนลูกโม่หมุนด้วยความเร็ว ๑ ครั้ง แล้วคำเริ่มเล่นโดยเอาปืนจ่อหัวคำ คำตายคาที่

ประเด็นคำถาม จงวินิจฉัยความผิดของแดงต่อคำ

ตอบ ความรับผิดชอบของแดงต่อคำ แดงไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของคำ แม้แดงอาจมีเจตนาโดยยอมเล็งเห็นผลว่า คำอาจจะตายได้ก็ตาม แต่แดงไม่มีการกระทำอันเป็นการ “ฆ่า” คำ เพราะแดงไม่ได้เป็นคนยิงคำ คำฆ่าตัวตายเอง

คำถามข้อ ๓ นายเยี่ยมไปขอเรียนวิชาอยู่ยงคงกระพันกับนายขงเมื่อเรียนจบแล้วนายเยี่ยมขอให้นายขงทดลองวิชาโดยเอาปืนมายิงตน นายขงมีความเชื่อมั่นว่านายเยี่ยมสำเร็จวิชายังไม่เข้าจริงๆ จึงเอาปืนจ่อที่หน้าอกของนายเยี่ยมแล้วเหนียวไกปืนทันที ปรากฏว่านายเยี่ยมถูกยิงได้รับบาดเจ็บ นายขงรีบนำส่งโรงพยาบาลแต่แพทย์ทำการผ่าตัดโดยประมาท ทำให้นายเยี่ยมเสียชีวิต

มากและถึงแก่ความตายขณะผ่าตัด

ประเด็นคำถาม นายงจะต้องรับโทษหรือไม่

ตอบ การที่นายงใช้ปืนยิงไปที่หน้าอก ซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญของนายเอี่ยม แสดงว่ามีเจตนาฆ่านายเอี่ยม เป็นเจตนาที่ถึงเห็นผลตาม ปอ.มาตรา ๕๕ จะอ้างความยินยอมไม่ได้เพราะเป็นความยินยอมที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ส่วน การที่แพทย์ผ่าตัดโดยประมาทนั้นถือว่าเป็นเหตุแทรกแซงที่คาดหมายได้ จึงไม่ตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล นายงจึงมีความผิดฐานฆ่านายเอี่ยมตายโดยเจตนา^{๑๕}

โดยสรุปจากผลการศึกษาคำสำคัญของเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

ความเหมือน

ไม่ว่าในทางพระพุทธศาสนา หรือในทางกฎหมายอาญา จะเห็นได้ว่าได้ให้ความสำคัญของเจตนาเป็นเบื้องต้น ดังพุทธวจนะที่ได้แสดงไว้ในเบื้องต้น ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า เจตนาเป็นกรรม และ บุคคลหว่านพื้นเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว จะเห็นว่าไม่ว่าจะประกอบกรรมดี (กุศลกรรม) หรือกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) หรือกรรมที่จะส่งผลให้บุคคลใดก็ตามไปปรากฏในภพภูมิใดแล้ว ก็ล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นเป็นเหตุมาจากเจตนาทั้งสิ้น เช่นเดียวกับในทางกฎหมายอาญา ได้ให้ความสำคัญในเรื่องเจตนาเป็นหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา ๕๕ ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการพิจารณาความผิด จะเห็นได้ว่ากฎหมายอาญาทุกมาตรานั้นจะต้องนำหลักในเรื่อง เจตนา มาพิจารณาองค์ประกอบในการกระทำความผิดด้วยทั้งสิ้น ซึ่งโดยสรุปแล้วแล้ว เจตนา จึงเป็นสิ่งสำคัญ หรือเป็นสิ่งเริ่มต้นของการกระทำต่างๆ ของบุคคล

ความต่าง

ในทางพระพุทธศาสนานั้นในเรื่องของเจตนา นั้น จะกล่าวไว้แตกต่างกับกฎหมายอาญา คือ ในทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงเจตนาที่จะมีผล (วิบาก) ที่จะส่งผลให้บุคคลผู้กระทำนั้นได้รับผลข้ามภพ ข้ามชาติ (ปรากฏในเรื่องของกรรม ๑๒) เช่น บุคคลใดก็ตามที่ได้ฆ่ามนุษย์ มาเกิดเป็นคนแล้ว จะมีอายุสั้น-อายุสั้น, บุคคลใดก็ตามลักทรัพย์มาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว มีทรัพย์ที่ต้องพินาศ, บุคคลใดก็ตามประพฤติดีในกามมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมมีศัตรู และเวร, บุคคลใดก็ตามพูดปด

^{๑๕} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์และคณะ, คำถามและแนวคำตอบ กฎหมายอาญา, หน้า๕๓-๕๘.

มาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ถูกกล่าวคู่ด้วยคำไม่จริง,บุคคลใดก็ตามพูดต่อเสียดมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ทำให้แตกต่างมิตร,บุคคลใดก็ตามพูดคำหยาบมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ฟังแต่เสียงหยาบคาย, บุคคลใดก็ตามพูดเพื่อเจือมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ไม่มีคนเชื่อถือ,บุคคลใดก็ตามดื่มสุราและเมรัยมาเกิดเป็นมนุษย์ แล้ว เป็นคนบ้า^{๑๖} จะเห็นได้ว่าเจตนาในทางพระพุทธศาสนาจะพูดถึงความสำคัญในเรื่องของการส่งผลกับการเกิดในภพภูมิใหม่ มีผลข้ามภพ ข้ามชาติ และจะมีผลติดตัวต่อผู้กระทำการนั้น ๆ ต่อไปอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ แต่ในกฎหมายอาญาจะให้ความสำคัญของเจตนาในผลปัจจุบัน และจากการที่จะพิจารณาตัดสินโทษของบุคคลใด ๆ นั้น โดยจะอาศัยเจตนาเป็นเกณฑ์กำหนด และต้องแสดงออกมาเป็นผลซึ่งจะเป็นตัววินิจฉัย หรือเกณฑ์ในการพิจารณาความผิด

๔.๓ เปรียบเทียบลักษณะของเจตนา

เจตนาในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่จำเป็น และสำคัญในการที่จะประกอบเป็น กรรม ที่แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลางๆ ไม่ได้ระบุว่าเป็นกรรมดี หรือชั่ว ถ้าเป็นกรรมดีจะเรียกว่ากุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม กรรมดีหรือกรรมชั่วที่เป็นกรรมก็เพราะมีเจตนาคือ ความตั้งใจ หรือความจงใจ ตามหลักพระพุทธศาสนาช่องทางในการกระทำความกรรมมี ๓ ทาง คือ

๑. กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม
๒. กระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม
๓. กระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

เราจะเห็นได้ว่าการกระทำกรรมดี หรือกรรมช่วนั้นมีเพียงสามช่องทางเท่านั้น โดยมีเจตนาเป็นเครื่อง ชี้นำหรือเป็นแกนกลางในการกระทำนั้นๆ อีกประการหนึ่งคำว่ากรรมนั้นที่จัดว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ ได้นั้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑.กิเลส (อกุศลมูล ๓) ๒.เจตนา ๓.การเคลื่อนไหว ๔.เกิดผลสำเร็จทั้งสิ้นและสิ่งที่สำคัญที่บุคคลใดจะแสดงออกมาจากเจตนาที่เป็นกรรมตามส่วน ประกอบด้วย ๔ ประการดังกล่าวแล้วสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ถือว่าเป็นแรงกระตุ้นให้ครบลักษณะทั้ง ๔ ประการ คือ กิเลส

กิเลส หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ตามปกติจิตนี้ประภัสสรส่องใสตามธรรมชาติ แต่ต้องเศร้าหมองเพราะมีกิเลสเข้ามาแปดเปื้อน กิเลสมี ๓ ชั้น คือ อนุสัยกิเลส ปริยภูฐานกิเลส และ

^{๑๖} ธรรมรักษา, พระไตรปิฎกฉบับไพฑธธรรม, หน้า ๔๕.

วิติกมกิเลส

๑. อนุสัยกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่ตกตะกอน นอนอยู่ก้นบึ้งส่วนลึกของจิต กิเลสชั้นนี้มักไม่ปรากฏเด่นชัดจึงเปรียบเหมือนอนุสัยกิเลส เหมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นคุ่มน้ำในคุ่มที่มีตะกอนนอนอยู่ก้นคุ่มนั้น น้ำในคุ่มมีลักษณะใสข้างบนแต่เมื่อใครไปกวนน้ำเข้า ตะกอนข้างล่างจะฟุ้งขึ้นมา น้ำก็จะขุ่น จิตก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่ถูกอารมณ์ภายนอกมากระทบจิตก็จะสงบอยู่ได้ อนุสัยกิเลสก็ไม่ฟุ้ง จิตก็บริสุทธิ์และประภัสสรส่องใส เหมือนความใสของน้ำในคุ่ม ก่อนที่ตะกอนจะฟุ้งขึ้นมาเมื่อจิตถูกอารมณ์ขั้ววน อนุสัยที่เป็นตะกอนจะฟุ้งขึ้น จิตก็จะขุ่นมัว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า จิตนี้ประภัสสรส่องใส แต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสมากระทบ ในที่นี้จิตประภัสสรยังมีอนุสัยกิเลสอยู่ แต่อยู่บริสุทธิ์ส่องใส เพราะกิเลสตกตะกอนนอนอยู่ในส่วนลึก เมื่อมีอะไรมากระทบหรือกวนกิลสส่วนนี้ให้ฟุ้งขึ้นมาจิตก็เศร้าหมอง อนุสัยกิเลสมี ๓ ชนิด คือ

- ๑.๑ รากานุสัย คือ เชื่อแห่งความกำหนดหรือความอยากได้
- ๑.๒ ปฏิมานุสัย คือ เชื่อแห่งความขง
- ๑.๓ อวิชขานุสัย คือ เชื่อแห่งความหลง

๒. ปริยภูฐานกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างกลางที่กลุ่มมรุมจิตให้อยู่ไม่เป็นสุข ได้แก่อนุสัยกิเลสที่ถูกกวนให้ฟุ้งขึ้นมาในระดับหนึ่งนั่นคือ รากานุสัยฟุ้งออกมาเป็นราคะ ปฏิมานุสัยฟุ้งออกมาเป็นโทสะ และอวิชขานุสัยฟุ้งออกมาเป็นโมหะ กิเลส ๓ กองนี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ เปรียบเหมือนโจรปล้นใจทำให้หาความสงบไม่ได้ เช่นเราถูกขู่ให้โกรธ ความโกรธเป็นโทสะที่ทำให้หงุดหงิด นี้คือปริยภูฐานกิเลสที่ปล้นความสงบใจ ถ้าควบคุมไว้ได้ก็เพียงแต่ยึดอัดกัณฑ์มีสภาพเช่นเดียวกับน้ำเดือดที่มีตะกอนหมุ่นนอนอยู่ในหม้อน้ำ แต่ถ้าควบคุมไม่ได้ กิเลสก็กระลอกออกมาเป็นเหตุให้ประกอบกรรมชั่วต่างๆ กลายเป็นกิเลสชั้นที่ ๓

๓. วิติกมกิเลส คือ กิเลสอย่างหยาบที่ควบคุมไม่ได้ จึงกระลอกออกมาทำการล่วงละเมิดศีลธรรม ข้อนี้หมายความว่า เมื่อราคะมีกำลังแรงขึ้นกลายเป็นอกิฆมา ความเพ่งเล็งอยากได้ของของผู้อื่น เมื่อโทสะมีกำลังแรงขึ้น ก็กลายเป็นพยาบาท คือคิดทำร้ายผู้อื่น ลำพังโทสะยังไม่คิดทำร้ายใคร เป็นแค่ความขัดเคืองอยู่ในใจ เมื่อใดโมหะมีกำลังแรงมากขึ้นก็กลายเป็นมิจฉาทิภูฐาน คือเห็นผิดเป็นชอบ เช่นความเห็นผิด ๑๐ ประการดังได้กล่าวไว้ข้างต้น อกิฆมา พยาบาท มิจฉาทิภูฐาน ทั้ง

๓ อย่างนี้เป็นวิถีกมกิลีส คือเป็นกิลีสที่จะทำให้ล้างละเมิดศีลธรรมทางกาย และทางวาจา^{๑๓}

ลักษณะเจตนาในกฎหมายอาญาเจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้นถือเอาการกระทำโดยเจตนาเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการพิจารณาความรับผิดทางอาญา และมีการใช้ในทางปฏิบัติเพื่อกำหนดความรับผิดทางอาญามากที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในบทบัญญัติของกฎหมายในแต่ละฐานความผิดแล้ว ซึ่งมีได้มีการกำหนดไว้ว่าบุคคลจะต้องรับผิดต่อเมื่อกระทำโดยเจตนา เช่น ปอ.๒๑๕ บัญญัติว่า “ผู้ใดวางเพลิงเผาทรัพย์ของผู้อื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท” จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติตามมาตรา ๒๑๗ ดังกล่าวแม้ว่าจะไม่มีคำว่าเจตนาบัญญัติไว้ในความผิดฐานนี้ แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่ทราบดีในการวินิจฉัยความผิดว่ามีเจตนาแฝงอยู่ให้พิจารณา คือผู้กระทำต้องมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบภายใน ซึ่งเจตนาก็ได้แก่การที่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็น ผลของการกระทำนั้น ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ให้ความชัดเจนมีดังนี้คือ

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๑๗/๒๕๑๐ จำเลยใช้ปืนลูกซองสั้นยิงตรงไปที่กลางวงกรพนันซึ่งมีผู้เสียหายกับพวกนั่งห่างกลางวงพนันนั้นประมาณ ๑ ศอก โดยจำเลยรู้ว่าปืนนั้นมีอำนาจทำให้กระสุนปืนแผ่กระจายไปในรัศมีประมาณ ๐.๕๐ เมตร จำเลยย่อมจะรู้หรือควรรู้ว่ากระสุนปืนที่ยิงไปนั้นอาจถูกผู้เสียหาย หรือบุคคลที่อยู่ในรัศมีของกระสุนปืนที่จำเลยยิงได้ ฉะนั้นเมื่อกระสุนปืนไปถูกผู้เสียหาย จำเลยย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ถือว่าจำเลยกระทำโดยเจตนา^{๑๔}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๒๕/๒๕๖๘ ยิงปืนเข้าไปในขบวนรถไฟสำหรับคนโดยสารในขณะที่มีคนโดยสารมาในระยะใกล้ๆ และเหยี่ยวกระสุนปืนมิได้ถูกต้องผู้ใด ครั้งนี้มีความผิดฐานพยายามฆ่าคนโดยเจตนา^{๑๕}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓/๒๕๑๓ ยิงปืนเข้าไปยังเรือที่กำลังวิ่งผ่านเข้ามาในอวนซึ่งปล่อย

^{๑๓} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเกิดใหม่, หน้า ๒๑-๒๖.

^{๑๔} ฎ. ๘๑๗/๒๕๑๐.

^{๑๕} ฎ. ๕๒๕/๒๕๖๘.

ลงไว้ในทะเลระยะ ๑ เส้น ๖-๗ น้ด โดยรู้ดีว่ามีคนอยู่ในเรือ กระสุนปืนถูกคนในเรือบาดเจ็บข้อม
เล็งเห็นผลแห่งการกระทำ เป็นความผิดฐานพยายามฆ่าคน^{๒๐}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๑๘/๒๕๑๔ จำเลยเมาสุราแล้วยิงปืนเข้าไปในฝูงชน โดยมีได้ค้ำนึ่ง
ว่ากระสุนปืนเข้าไปในฝูงชน โดยมีได้ค้ำนึ่งว่ากระสุนปืนจะไปถูกผู้ใดเข้า จำเลยข้อมเล็งเห็นผลที่
เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเมื่อกระสุนปืนไปถูกผู้อื่นตาย ถือว่าจำเลยมีเจตนาฆ่า^{๒๑}

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๗/๒๕๑๕ จำเลยยิงปืนเข้าไปในบ้านผู้เสียหายโดยจำเลยทราบดี
ว่ามีคนอยู่ในบ้านนั้น กระสุนปืนอาจจะถูกผู้เสียหาย และพวกซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านหลังนั้น ได้
และกระสุนปืนที่จำเลยใช้ยิงได้ทะลุบ้านผู้เสียหายไปถูกผู้อาศัยในบ้านอีกหลังหลังได้รับบาดเจ็บ
เช่นนี้จำเลยมีความผิดฐานพยายามฆ่า^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นหรือกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะพิจารณาความ
ผิดต่างๆ ที่จะตามมาตามความหนักเบาของแต่ละ กระทั่งความผิดดั่งนั้นเจตนาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ
ที่สุด ในการเริ่มต้นที่จะตัดสินความผิดต่างๆ แต่ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อมีเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบ
ภายในแล้วก็จะต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบอื่นๆด้วยจึงจะครบองค์ประกอบของการกระทำ
ความผิด และในการกระทำนั้นต้องไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ หรือผู้กระทำอ้างเหตุในการยกเว้น
โทษหรือไม่ต้องรับโทษอีกด้วยดั่งนั้น ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องพิจารณา โดย
ละเอียดรอบ

โดยสรุปจากผลการศึกษาลักษณะของเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

^{๒๐} ฎ.๒๓/๒๕๑๓.

^{๒๑} ฎ.๘๑๗/๒๕๑๔.

^{๒๒} ฎ.๑๑๗/๒๕๑๕.

ความเหมือน

ความเหมือนลักษณะของเจตนาไม่ว่าในทางพระพุทธศาสนา และในทางกฎหมาย อาญานั้นจะมีความเหมือนกันคือ เจตนาของผู้กระทำนั้นจะต้องประกอบไปด้วยความจงใจ ตั้งใจ ฯลฯ ซึ่งถ้ามีความจงใจเป็นไปในทางที่ดี (กุศลมูล) กรรมที่แสดงออกผ่านทาง กาย วาจา ก็จะปรากฏออกมาในแง่ของวิบาก หรือ ผลของการกระทำที่ดี แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีเจตนาประกอบไปด้วยความจงใจที่เป็นไปในทางที่ไม่ดี (อกุศลมูล) ซึ่งประกอบไปด้วยความโลภ โกรธ หลง แล้วกรรมที่แสดงออกผ่านทาง กาย วาจา ก็จะปรากฏออกมาในแง่ของวิบาก หรือการกระทำที่ไม่ดี

ความแตกต่าง

ลักษณะของเจตนาตั้งใจหรือความจงใจตามหลักพระพุทธศาสนาช่องทางในการกระทำกรรมมี ๓ ทาง คือ

๑. กระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม
๒. กระทำทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม
๓. กระทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

ทางพระพุทธศาสนาการกระทำที่เป็นเจตนาแม้จะเป็นการกระทำทางใจที่เรียกว่า มโนกรรม ก็มีผลต่อบุคคลผู้กระทำการนั้น ไม่เพียงแต่เฉพาะการกระทำที่เป็นทางกาย หรือวาจา เท่านั้นที่จะให้ผลเช่น บุคคลใดมีจิตใจอาฆาตพยาบาท หรือมักโกรธ ซึ่งก็ยังไม่ได้แสดงออกมาในรูปของการกระทำตามหลักพระพุทธศาสนาก็ถือว่า บุคคลผู้นั้นมีเจตนากระทำกรรมนั้นแล้ว แต่ในทางกฎหมาย บุคคลใดก็ตามที่มีเจตนาทางใจนั้น แต่ยังไม่ได้ลงมือกระทำออกมาในรูปของกรรมทางวาจา หรือทางกายบุคคลนั้นก็ยังไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบหลักของประมวลกฎหมายอาญาเพราะถือว่ายังไม่ครบองค์ ประกอบของการกระทำความคิดที่จะต้องรับโทษ

๔.๔ เปรียบเทียบประเภทของเจตนา

เจตนาในทางพระพุทธศาสนานั้น มีท่านผู้รู้ได้แบ่งประเภทออกเป็นหลายลักษณะด้วยกันโดยไม่ว่าจะแบ่งตามลักษณะของกรรม หรือตามลักษณะของผลหรือวิบาก หรือตามลักษณะของจริยธรรม หรือตามลักษณะของอภิชธรรม ก็ตาม แต่โดยภาษาดังกล่าวโดยรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่าไม่ว่าจะแบ่งออกเป็นประเภทใดก็ตามนั้นสุดท้ายแล้วก็จะได้ผลสรุปออกมาเป็นลักษณะของ โดยใน ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของเจตนาได้ดังนี้คือ

เจตนาคือกรรม

จากนิยามและความหมายของเจตนาในพุทธศาสนาจะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมจนกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน โดยที่พุทธศาสนากล่าวว่าเจตนา นั่นเองคือ กรรม และในทางกลับกันกฎหมายก็กล่าวว่าการกรรมคือเครื่องชี้เจตนา กรรมแปลตามศัพท์ว่า การงาน หรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่าหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม “เมื่อมองให้ถึงตัวแท้จริงของกรรม หรือมองให้ถึงต้นตอเป็นการมองตรงตัว หรือเฉพาะตัวกรรมก็คือ เจตนาอันได้แก่ เจตน์จำนง ความตั้งใจ การเลือกคัดตัดสินใจ มุ่งหมายที่จะกระทำ หรือพลังนำที่เป็นตัวการกระทำนั้นเอง^{๒๗} เจตนาหรือเจตน์จำนงนี้เป็นตัวนำ บังชี้ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์เป็นตัวการ หรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ปรุงแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรม นอกจากพุทธศาสนาจะมีแนวคิดที่เจตนาเป็นจุดตั้งต้นของกรรมโดยมีมโนกรรม เป็นลำดับแรกแล้วยังได้แบ่งมโนกรรมออกเป็น ๒ ระดับคือ

๑. วิถีจิต คือ จิตที่เป็นระดับความรู้สึกสำนึกทั่วไปรู้ตัวทุกขณะที่ทำพูด คิดสิ่งต่างๆ จิตที่อยู่ในระดับนี้เรียกว่า จิตสำนึก เป็นจิตที่ออกมารับรู้อารมณ์เรื่องราวผ่านทางประตู คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เห็นอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังเห็น คิดอะไรก็รู้ตัวว่ากำลังคิด วิถีจิตนี้เป็นจิตสำนึก (Conscious mind) ต่างจากภวังคจิตที่เป็นจิตใต้สำนึกเพราะเวลาภวังคจิตคิด จะไม่รู้ตัวว่าคิดอะไร ดังกรณีของคนนอนหลับโดยไม่ฝันอันที่จริงจิตที่ไม่ฝันยังทำงานอยู่แต่ไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังคิด เป็นต้น ๒. ภวังคจิต คือ จิตที่เป็นองค์ประกอบของภพ เป็นจิตที่ทำงานโดยที่คนเราไม่รู้ตัว เรียกว่า “จิตไร้สำนึกหรือจิตใต้สำนึก” ซึ่งเมื่อมโนกรรมทำงานแล้วการให้ผลของกรรมก็จะดำเนินต่อไป โดยพุทธศาสนาได้แบ่งระดับการให้ผลของกรรมออกเป็น ๔ ระดับ คือ

๒.๑ ระดับภายในจิตใจกรรมใดก็ตามที่บุคคลทำไปแล้วยอมทำให้เกิดผลภายในจิต ใจ เป็นเบื้องต้นเป็นเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมทั้งส่วนที่เป็นคุณสมบัติ และวิบัติคืออกุศลกรรมและอกุศลกรรม ตามสภาพของจิตใจที่ถูกปรุงแต่งมาจากกิเลสเป็นฝ่ายสนับสนุน

๒.๒ ระดับบุคคลิกภาพกรรมระดับนี้ ทำให้เกิดผลในด้านการเสริมสร้างค่านิยมปรุง

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

แต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออกท่าทีการวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไป เป็นต้น

๓.๓ ระดับวิถีชีวิตของบุคคลทำให้ผลของกรรมในระดับนี้ จะชักนำความเป็นไปต่างๆ ในชีวิตของบุคคลทำให้เขาได้รับประสบการณ์ทั้งที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนาประสบผลตอบสนองจากภายนอกจึงพบทั้งความสุข ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงกันข้ามซึ่งเรียกว่า “โลกธรรม”

๓.๔ ระดับสังคมผลของกรรมระดับนี้มีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ทำให้เกิดความเลื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของบุคคลทั้งหลายรวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ทำให้เสียความสมดุลทางธรรมชาติไปแล้วส่งผลย้อนกลับมากระทบต่อมนุษย์เองแม้ว่าพุทธศาสนาจะอธิบายเรื่องกรรมไว้มากมายในหลายลักษณะจนกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่ที่สุดในหลักพุทธศาสนาก็ตามแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ “พุทธศาสนาถือว่ากรรมทุกอย่างมีจิตเป็นแดนเกิดทั้งสิ้นการกระทำที่มีได้เกิดจากจิตไม่จัดว่าเป็นกรรมตามความหมายของพุทธศาสนา”^{๒๔}

เจตนาคือสังขาร

ในพุทธศาสนานั้นจะพบว่าบางครั้งมีการใช้คำว่า สังขาร เจตนา และกรรม ในความหมายเดียวกัน เนื่องจากเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันนอกจากนี้พุทธปรัชญา ยังได้แสดงประเภทต่างๆ ของสังขารไว้หลายนัยด้วยกัน เช่นเรื่องสังขาร ๔ ที่ประกอบด้วย

๑. สังขตสังขาร สังขารคือ สิ่งที่ปัจจัยของตน ๆ ประชุมตั้งขึ้น (หมายถึงสิ่งทั้งปวง)

๒. อภิสังขตสังขาร สังขารคือ สิ่งที่กรรมแต่งขึ้น (รูปธรรม-นามธรรม)

๓. อภิสังขรณกสังขาร สังขารคือ ตัวกรรมผู้เป็นเจ้าของหน้าที่แต่ง (เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล)

๔. ปโยคาสังขาร สังขารคือ ความเพียรพยายาม(ความเพียรทางกายและจิต)ในวิสุทธิมรรคได้ให้ทรรศนะว่า สังขารที่มีอวิชาเป็นปัจจัยนั้นคือ สังขาร ๖ คือ

๔.๑ ปุณฺณาสังขาร

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

๔.๒ อปฺปญฺญาภิสังขาร

๔.๓ อนนฺยชาภิสังขาร

๔.๔ กายสังขาร

๔.๕ วจิตสังขาร และ

๔.๖ มโนสังขาร และสังขาร ๖ นี้เองเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิญญาณนอกจากนี้ยังได้มี

การอธิบายความหมายของสังขาร ว่าได้แก่ เจตนา ๖ หมวด คือเป็นเจตน์จำนง หรือความคิดปรุงแต่งในเรื่องต่างๆ คือ รูปสัณฺญเจตนา คือ เจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับรูป สัททสัณฺญเจตนา เจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับเสียง คันธสัณฺญเจตนา เจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับกลิ่น รสสัณฺญเจตนา เจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับรส โผฏฐัพพสัณฺญเจตนา เจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องกาย และธรรมสัณฺญเจตนา เจตจำนงหรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับอารมณ์ทางใจสังขารจึงได้แก่องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำซึ่งแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ ปรุงแปรการตรึกตรองนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจาให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นที่มาของกรรมเช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตปฺปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ มานะ ทิฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่าเครื่องปรุงของจิตเครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม^{๒๕}

เจตนาด้านจริยธรรม

ในด้านของจริยธรรม หรือจริยศาสตร์อันเป็นการมองด้านการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ว่าเป็นความถูกต้อง ดี ชั่ว นั้น พุทธศาสนาได้แบ่งการกระทำของมนุษย์เป็น ๓ ทางคือ ทางกาย วาจา และใจพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่งระบบจริยธรรมจึงต้องประสานต่อเนื่องกัน โดยตลอดทั้งด้านจิตใจและความประพฤติ ทางกายวาจาในภายนอก และถือว่าจิตใจเป็นจุดเริ่มต้น จึงกำหนดที่เจตนาในใจเป็นหลักเพื่อให้การทำความดีต่างๆ เป็นไปด้วยความจริงใจอย่างแน่อนมิใช่เพียงแต่ไม่หลอกลวงคนอื่นเท่านั้น แต่หมายถึงการไม่หลอกลวงตนเองด้วยเป็นการกำจัดหนทางไม่ให้เกิดปัญหาทางจิตใจในด้านความขัดแย้งของความประพฤติการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติมุ่งสอนในสิ่งที่ทำได้จึงทำให้การศึกษาเรื่องเจตนาในมุมมองด้าน

^{๒๕} อภ.วิ. (ไทย) ๓๓/๓๔๒/๓๘๕.

จริยธรรม หรือจริยศาสตร์อันเป็นการมองด้านการประพฤติปฏิบัติ ของมนุษย์ว่าเป็นความถูก-ผิด ,ความดี-ความชั่ว ตามแนวทางของพุทธศาสนานี้จะสามารถเทียบเคียงนำไปปรับใช้กับการพิจารณาความดี ชั่ว ถูกผิด ในทางกฎหมายซึ่งเป็นความจริงในระดับสมมุติบัญญัติได้เป็นอย่างดีโดยพุทธศาสนานั้นแบ่งการกระทำของมนุษย์ออกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในส่วนที่เป็นการกระทำดี หรือที่เรียกว่ากุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่

๑. กายสุจริต ประกอบด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ และการไม่ประพฤติดิถินในกาม

๒. วาสุจริต ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดหยาบคาย และการไม่พูดเพื่อจ้อเหลวไหลไร้สาระ

๓. มโนสุจริต ประกอบด้วย การไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น การไม่คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น การไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมส่วนในทางตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐ ก็คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งได้แก่

๑. กายทุจริต ประกอบด้วย การฆ่าสัตว์ (รวมถึงเบียดเบียนผู้อื่น หรือ สัตว์อื่นให้ประสบทุกข์ภัย) การลักทรัพย์และการประพฤติดิถินในกาม

๒. วาทุจริต ประกอบด้วย การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดหยาบคาย การพูดเพื่อจ้อเหลวไหลไร้สาระ

๓. มโนทุจริต ประกอบด้วย การคิดเบียดเบียนผู้อื่น การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมได้กล่าวไว้แล้วว่าเจตนาดี คือเจตนาที่เป็นกุศลและเจตนาชั่วคือเจตนาที่เป็นอกุศล เจตนาที่เป็นกุศลคือ เจตนาที่ประกอบด้วย โลกะ อโมหะ อโทสะ เจตนาที่เป็นอกุศล คือ เจตนาที่ประกอบด้วย โลกะ โมหะ โทสะ

เจตนาดีอันอิทธิธรรม

อิทธิธรรมเป็นคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่อง ปรมาตมธรรม หรือความจริงแท้ที่สุดแห่งธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยจิต เจตสิก รูป นิพพาน ดังนั้นหากประสงค์จะทราบว่าจะเจตนาของมนุษย์คืออะไร และมีส่วนประกอบอย่างไร ในทางอิทธิธรรมย่อมสามารถให้ความรู้ที่ละเอียดมากที่สุดในทางอิทธิธรรมนั้น เจตนา คือ เจตสิกที่อยู่ในจิตทุกดวง โดยเจตสิกก็คือ ธรรมชาติฝ่ายนามธรรมชนิดหนึ่งที่มีหน้าที่ประกอบกับจิต ประชุมแต่งจิต ทำให้จิตมีความสามารถในการรู้อารมณ์ได้ต่าง ๆ

เจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้น ได้มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ได้แบ่งประเภทออกได้เป็นดังนี้คือ

๑. เจตนาประสงค์ต่อผล คือเจตนาที่ รู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้นซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าจงใจในคดีแพ่งแต่แตกต่างกันเล็กน้อยตรงที่เจตนาประสงค์ต่อผลต้องมีการพิจารณา ถึงผลที่เกิดขึ้นด้วยว่ามากหรือน้อยกว่าที่ได้มุ่งหมายไว้

๒. เจตนาเล็งเห็นผล คือเจตนาที่ไม่ได้ประสงค์ต่อผล ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้นแต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของจิตใจของบุคคลที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้

๓. เจตนาโดยพลาด คือเจตนาที่ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่งแต่ได้กระทำต่อบุคคลหนึ่งโดยสำคัญผิด^{๒๖} นอกจากนี้ยังแบ่งได้เป็น

๑. เจตนาตามความเป็นจริง คือเจตนาประสงค์ต่อผล หรือเล็งเห็นผล ตามมาตรา ๕๕ วรรคสาม

๒. เจตนาโดยผลของกฎหมาย คือเจตนาที่ผู้กระทำไม่ประสงค์ต่อผล และไม่เล็งเห็นผล แต่กฎหมายถือว่าผู้กระทำมีเจตนา^{๒๗} และนอกจากนี้ยังแบ่งได้เป็น

๑. เจตนาธรรมดา คือเจตนาที่มีประสงค์ต่อผล กับเล็งเห็นผล

๒. เจตนาพิเศษ คือเจตนาที่มีมูลเหตุจงใจให้กระทำ ซึ่งเป็นส่วนที่เพิ่มจากเจตนาซึ่งกำหนดไว้ในความผิดที่จะมีการกระทำครบองค์ประกอบภายในได้จะต้องประกอบด้วยเจตนา และเจตนาพิเศษ

โดยสรุปจากผลการศึกษาระเภทของเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

^{๒๖} สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ชอบน้ำตาล, ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง, หน้า ๓๒.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน.

ความเหมือน

ไม่ว่าทางเจตนาทางพระพุทธศาสนาหรือเจตนาในทางกฎหมายอาญาดำรงในลักษณะของผลการกระทำที่เกิดขึ้นแล้วจะเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดได้ดังนี้

๑. เจตนาที่เป็นกรรมส่วนบุคคลทางพระพุทธศาสนา เช่น นาย ก คีตสุรา ทะเลาะกับผู้อื่นเป็นอาชิต ผลกรรมที่ส่งมาให้เกิดเป็นมนุษย์ อาจจะเป็นบ้า หรือเป็นคนวิกลจริต ในทางกฎหมายนาย ก คีตสุรา ทะเลาะกับผู้อื่น อาจจะได้ขั้นมีการทำร้ายร่างกายกัน จนอาจจะได้รับโทษตามกฎหมายอาญา เป็นต้น

๒. เจตนาที่เป็นกรรมของครอบครัว ทางพระพุทธศาสนา กรรมของครอบครัว นั้นคือคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน คนใดคนหนึ่งทำดี หรือทำชั่วมีงมี หรือยากจนลง ผลย่อมตกแก่ครอบครัวด้วย เช่น พ่อแม่ทำดีมีชื่อเสียง ลูกๆ ก็พลอยมีหน้ามีตา พ่อแม่ยากจนลง ลูกๆ ก็พลอยลำบากไปด้วยในทางกฎหมาย เช่น นาย ก บิดา ฆ่านาย ข ตาย เมื่อนาย ก ดิดลูก ทั้งภรรยา บุตร ของนาย ก ย่อมต้องรับกรรมนั้นๆ ด้วย คือ ขาดผู้นำครอบครัว ขัดสน เงินไม่พอใช้ เป็นต้น

๓. เจตนาที่เป็นกรรมของหมู่คณะ หรือสังคัม ทางพระพุทธศาสนา กรรมของหมู่คณะ หรือสังคัมหรือสถาบัน มีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน คนในหมู่คณะเดียวกันมีความสัมพันธ์กันทางชื่อเสียงเกียรติยศ หรือความเสื่อมอัปยศ อย่างนี้กว่าเราทำของเราคนเดียวเราอยู่ในสถาบันใด สถาบันนั้นย่อมต้องพลอยเสียชื่อหรือได้ชื่อไปด้วย ทางกฎหมายอาญา เช่น กรณีที่ปรากฏเป็นข่าวให้เห็นอยู่บ่อยๆ อย่างกรณีการชุมนุมเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำความผิดในที่ชุมนุมนั้นๆ ทุกคนที่ชุมนุมก็จะถูกรวมเป็นผู้กระทำผิดด้วย

๔. เจตนาที่เป็นกรรมของประเทศชาติ ทางพระพุทธศาสนา เป็นกรรมระดับชาติ แม้บุคคลผู้เดียวทำ ก็อาจเป็นประโยชน์แก่ชาติทั้งชาติหรือเป็นภัยแก่ชาติได้ ยิ่งผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของชาติเช่น ทูตทำสิ่งใดลงไปย่อมหมายถึงการกระทำของชาติอีกผู้หนึ่งคือผู้ซึ่งเป็นประมุขของชาติ เช่นพระมหากษัตริย์ หรือประธานาธิบดีทำสิ่งใดลงไปย่อมกระทบกระเทือนถึงชาติเสมอ อาจให้คนรักชาตินั้นเกลียดชาตินั้นก็ได้ ทางกฎหมายอาญา เช่น ผู้นำประเทศกระทำความผิด ย่อมเป็นที่เสียหายและเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่คนทั้งชาติ

๕. เจตนาที่เป็นกรรมของโลก ทางพระพุทธศาสนา เห็นว่าคนมากด้วยกันรวมกันเป็นประเทศชาติ ต่างคนต่างทำกรรมชั่วกันมากบ้างน้อยบ้าง นานๆ เข้าผลแห่งกรรมชั่วรวมกลุ่มกันเนื่องจากมนุษย์ทำกรรมเหมือนกันไม่มีใครลงโทษใครได้ ผลแห่งกรรมรวมกันบันดาลให้ธรรมชาติ

ลงโทษมนุษย์เสียครั้งหนึ่ง เช่น เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง แผ่นดินไหวบ้านเรือนพังพินาศเสียหายมากมายเดือดร้อนกันทั้งชาติ^{๒๘} ทางกฎหมายอาญา เช่น บุคคลในโลกไม่รู้จักรักษาคุณแลรักษาโลก กระทำความผิด เช่น ตัดไม้ ทำลายป่า ทำให้เกิดผลตามมาก็คือ น้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้น

ความแตกต่าง

เจตนาในทางพระพุทธศาสนานั้นจะแบ่งออกเป็นลักษณะต่างๆ ตามแต่ผู้รู้จะแบ่งหรือจำแนกออก เช่นเจตนาคือกรรม,เจตนาคือสังขาร,เจตนาด้วยจริยธรรมและเจตนาด้วยอภิชธรรม เป็นต้น ซึ่งได้จำแนกและอธิบายแตกต่างกันออกไป แต่ในกฎหมายอาญา โดยหลักๆ แล้ว เจตนาจะปรากฏประเภทแบ่งออกอย่างชัดเจนซึ่งปรากฏอยู่ในตัวบท มาตรา ๕๕ ได้แก่

๑. เจตนาประสงค์ต่อผล

๒. เจตนาเล็งเห็นผล และปรากฏอยู่ใน ปอ.มาตรา ๖๐ ได้แก่ เจตนาโดยพลาด^{๒๙}

๔.๕ เปรียบเทียบองค์ประกอบที่ครบเจตนาในการกระทำความผิด

การกระทำโดยเจตนา นั้นไม่ว่าจะเป็นทางพระพุทธศาสนา หรือไม่ว่าจะเป็นในทางกฎหมายอาญาลักษณะที่สำคัญที่จะเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความผิดของบุคคลใดแล้วก็ต้องพิจารณาองค์ประกอบซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้นองค์ประกอบของเจตนา นั้นพิจารณาจากการกระทำที่จัดว่าเป็น กรรมได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย ๒ อย่างคือ

๑. ต้องมีเจตนา (volition) คือมีความตั้งใจหรือจงใจจะทำการนั้น

๒. เมื่อมีเจตนาแล้วก็ลงมือกระทำกรรมนั้นๆ

ดังนั้นองค์ประกอบของเจตนาในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบไปด้วยมูลเหตุที่แสดงออกมาเป็นกรรม คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจาก อกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

^{๒๘} จิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๒),

หน้า ๔๓.

^{๓๐} เกียรติจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ , คำถามและแนวคำตอบกฎหมายอาญา, หน้า ๖๖.

๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ

เมื่อมีองค์ประกอบข้างต้นนี้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็จะแสดงออกตามทวาร คือทางที่ทำการกรรม หรือแสดงออกของกรรม จัดเป็น ๓ คือ

๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย
๒. วาจากรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา
๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ^{๑๑}

นอกจากนี้กรรมวิญญูะหรือวจรแห่งกรรมที่แสดงถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ก็ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก ซึ่งก็จะมี ความเกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยส่งผลสืบเนื่องต่อกันไปไม่สิ้นสุด เป็นเหตุปัจจัยให้แก่กันและกันเป็นวงจรที่เชื่อมโยงต่อกันไม่ขาดสาย การทำกรรมทั้งที่เป็นกุศล และทั้งที่เป็นอกุศล นั้นมีแรงผลักดันในจิตใจ เรียกว่า “เจตสิก” ซึ่งมีฝ่ายกุศลเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศล และฝ่ายอกุศลที่เป็นแรงดันให้เกิดการกระทำที่เป็นอกุศล สามารถจำแนกให้เห็นถึงรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ได้ดังนี้ ๑. เจตนา ความตั้งใจ ตั้งใจ ซึ่งเป็นเจตสิกตัวหนึ่งที่เกิดขึ้นกับจิตทุกดวง แต่มีความสำคัญว่าเจตสิกตัวอื่นๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกันในฐานะเป็นตัวแปรสำคัญหรือประธาน เป็นตัวนำในการทำกรรม เพราะคนจะทำอะไรก็ตามจะมีความตั้งใจก่อนเป็นเบื้องต้นแล้วจึงแสดงออกทางกาย และวาจา เจตนาที่ว่านี้ มีลักษณะ ๒ อย่างคือ

๑.๑ ความรู้สึกตัว ไม่หลับไม่เผลอ รู้ตัวว่าจะทำหรือกำลังทำอะไร

๑.๒ ความมีเป้าหมายแน่นอนในการกระทำ ถ้ามีผลการกระทำผิดไปจากเป้าหมาย จัดเป็นกรรมที่ยังไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่มีเป้าหมายแน่นอน ถือว่าเป็นกรรมกลางๆ

๒. เจตสิก แรงผลักดันในจิต แรงกระตุ้นภายในจิตใจหรือแรงจูงใจที่จะให้เกิดการกระทำทางกาย วาจา และใจ ในขั้นนี้ ๕ จะเรียกเจตสิกนี้ว่า “สังขารขั้นนี้” เจตสิกนี้แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายกุศล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ฝ่ายอกุศล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งสองฝ่ายนี้จะเป็นตัวแปรเปลี่ยนเจตนาหรือชักจูงให้เจตนาขึ้นไปในทางดีหรือชั่ว

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

๓. กรรม หรือการกระทำ มี ๒ ลักษณะ คือ การแสดงออกและประเภทของการกระทำ กรรมที่เป็นการแสดงออก จะแสดงออก ๓ ทาง คือ ทางกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมโนกรรมนี้ถือว่าสำคัญมาก และมีโทษมากกว่ากายกรรม แลวจีกรรม เพราะกระทำได้ง่าย เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะจิตเกิดดับเร็ว ไม่ต้องใช้อุปกรณ์มาก เพียงแค่คิด สามารถผิดถูกได้แล้ว และผู้ที่มีพลังจิตที่กล้าแข็ง มีฤทธิ์ที่เกิดจากพลังจิตนั้นทำลายล้างสรรพสิ่งได้มากกว่า ที่สำคัญ และถือว่าเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาที่ถือว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว การกระทำทุกอย่างล้วนเกิดจากใจ มีสมมุติฐานมาจากใจ มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นประธาน ส่วนประเภทของกรรมนั้นมี ๓ ประเภทเช่นกัน คือ กุศลกรรม คือการทำความดี อกุศลกรรม คือการทำความชั่ว อัปยาคตกรรม คือการทำความไม่ดีไม่ชั่ว

นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขที่ทำให้กรรมสมบูรณ์และบภพรองซึ่งจำแนกได้เป็นดังนี้

เรื่องของเจตนาที่มีองค์ประกอบเป็นกรรมนั้นพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักสำหรับพิจารณาถึงการให้ผลของกรรมหรือการได้รับผลของกรรมนั้นลักษณะไหนสมบูรณ์หรือบภพรองมีองค์ประกอบ หรือเงื่อนไขสำคัญ เรียกว่า “สมบัติ และวิบัติ” โดยจำแนกออกได้ดังนี้

สมบัติ ๔ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กรรมสมบูรณ์

สมบัติ คือ ข้อดี หมายถึง ความเพียบพร้อมด้วยองค์ประกอบที่ช่วยเสริมให้กรรมมีผลสมบูรณ์มี ๔ ประการ คือ

๑. คติสมบัติ ถึงพร้อมด้วยคติ คือ เกิดในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะ เกื้อกูลอยู่ในถิ่นที่อำนวยให้กรรมมีผลตรงตามความเป็นจริง หรือเรียกว่า “ทำดีถูกที่”

๒. อุปธิสมบัติ ถึงพร้อมด้วยร่างกาย สุขภาพแข็งแรง มีรูปร่างสวยงาม ร่างกายสง่างาม หน้าตาท่าทางดี น่ารัก น่านิยม เลื่อมใส หรือเรียกว่า “ทำดีถูกคน”

๓. กาลสมบัติ ถึงพร้อมด้วยกาลเวลา คืออยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ทำอะไรถูกกาล หรือเรียกว่า “ทำดีถูกเวลา”

๔. ปโยคสมบัติ ถึงพร้อมด้วยการประกอบ คือ ตรงเรื่องกิจการที่ต้องการตรงกับความถนัด และความสามารถของตน ทำการถึง และครบถ้วนตามเกณฑ์หรือเต็มตามอัตรา ทำถูกเรื่องพอดี พอเหมาะ ครบถ้วน หรือเรียกว่า “ทำดีถึงดี”

วิบัติ ๔ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กรรมบกพร่อง

วิบัติ คือ ข้อเสีย หมายถึง ข้อบกพร่องที่ทำให้กรรมไม่อาจส่งผลสมบูรณ์ มี ๔ ประการ คือ

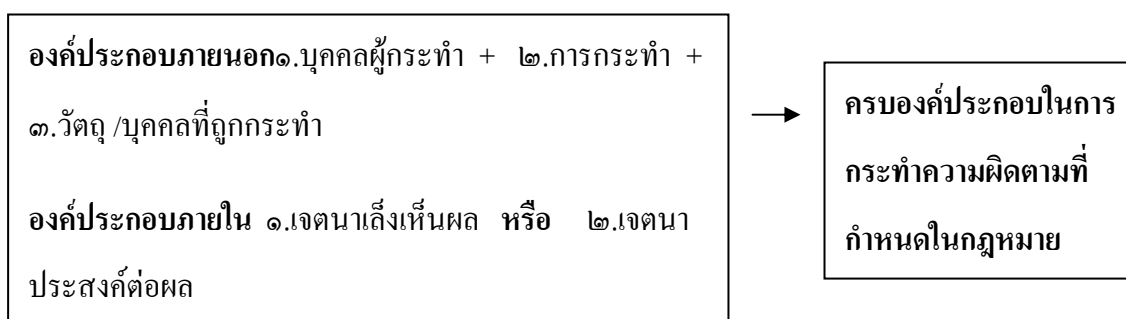
๑. คติวิบัติ ได้แก่ ถิ่น ประเทศเสีย สภาพแวดล้อมไม่อำนวย “ทำดีไม่ถูกที่”
๒. อุปริวิบัติ ได้แก่ รูปร่างเสีย สุขภาพไม่ดี “ทำดีไม่ถูกคน”
๓. กาลวิบัติ ได้แก่ กาลเสีย ไม่ถูกจังหวะ “ทำดีไม่ถูกเวลา”
๔. ปโยควิบัติ ได้แก่ กิจการเสีย ทำไม่ถูกต้อง ไม่ตรงความถนัดของตน ไม่ครบถ้วน “ทำดีไม่ถึงดี”^{๓๐}

ในทางกฎหมายอาญา

๑. องค์ประกอบภายนอกองค์ประกอบภายนอกของความผิดแทบทุกฐานแยกออกได้ เป็นผู้กระทำ การกระทำ และวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาตาม ปอ. ๒๘๘ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” ความผิดฐานนี้อาจแยกองค์ประกอบภายนอกได้ดังนี้ ๑.ผู้ใด ๒.ฆ่า (การกระทำ) ๓.ผู้อื่น (วัตถุแห่งการกระทำ)

๒. องค์ประกอบภายในองค์ประกอบภายในของความผิดอาญาแต่ละมาตราตราคือ “เจตนา” “กระทำโดยเจตนา” ได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกันผู้กระทำ ประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ซึ่งจะมีลักษณะดังแผนผังโครงสร้างดังต่อไปนี้

องค์ประกอบเจตนาในการกระทำความผิดตามกฎหมายอาญา

^{๓๐} ปรุฒม์ บุญศรีรัตน์, หลักพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ.๒๕๔๕), หน้า๑๓๓-๑๓๕.

โดยสรุปจากผลการศึกษาคำประกอบของเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

ความเหมือน

จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นเจตนาในทางพระพุทธศาสนา หรือเจตนาในทางกฎหมาย อาญาล้วนแต่มีกระบวนการขั้นตอนที่สุดท้ายต้องกลายมาเป็นผล หรือวิบาก โดยสรุปแล้วจะเริ่มต้น โดยองค์ประกอบภายในคือเจตนา ที่ปรากฏภายในใจของผู้กระทำในแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็ กุศล หรืออกุศล จากนั้นเมื่อบุคคลมีเจตนาแล้ว ก็จะแสดงออกมาในรูปของการกระทำ และกลายมาเป็น ผลซึ่งเรียกว่าวิบาก หรือในทางกฎหมายเรียกว่า ผลของการกระทำโดยเจตนา นั้น

ความแตกต่าง

ในทางพระพุทธศาสนาโดยมากแล้วเมื่อกล่าวถึงในเรื่องเจตนามักจะแบ่งเมื่อมี องค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็จะแสดงออกตามทวาร คือทางที่ทำการ หรือแสดงออกของ กรรม จัดเป็น ๓ คือ

๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย
๒. วจีกรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา
๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ

ซึ่งไม่ว่าบุคคลใดก็ตามมีเจตนากระทำและปรากฏไม่ว่าทางใดทางหนึ่งใน ๓ ทางนี้ ก็ถือว่าเป็นกรรมที่มีผลส่งเป็นวิบากของกรรมนั้นแล้ว เช่น นาย ค คิดอิจฉานาง ง ที่มีมีฐานะร่ำรวย กว่าตน ผลกรรมนี้แม้จะปรากฏในทางใจ ก็จะส่งผลให้นาย ค ได้รับวิบากจากผลของการที่ตนเกิด ความอิจฉานาง ง นั้น แต่ทางกฎหมายอาญา การที่จะตัดสินว่าบุคคลใดกระทำครบองค์ประกอบ หรือไม่นั้นต้องพิจารณาถึงเจตนา เมื่อมีเจตนาแล้วก็ต้องลงมือกระทำ และต้องมีผู้ถูกกระทำจึงจะ ครบองค์ประกอบของการกระทำความคิดแต่ถ้ามีเจตนา ไม่ลงมือ เมื่อไม่มีการลงมือก็ไม่มีผู้ที่ถูก กระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยังไม่ผิด และไม่ต้องรับโทษเพราะถึงแม้ว่าจะมีเจตนา ก็ไม่ครบ องค์ประกอบของการกระทำความคิดนั้น เช่น นาย ก มีความอาฆาต ต้องการฆ่านาย ข แต่แค่คิด ยัง ไม่ได้ลงมือกระทำ หรือเตรียมการ นาย ก ก็ยังไม่มีความผิดใดๆ ทั้งสิ้น

๔.๖ เปรียบเทียบเกณฑ์ในการตัดสินเจตนา

ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้วางเกณฑ์เป็นหลักใหญ่ๆ ที่จะเป็นตัวตัดสินในเรื่อง เจตนาว่าการกระทำที่เรียกว่ากรรม จะมีผล หรือที่เรียกว่าวิบากปรากฏออกมาเป็นเช่นไร โดยใช้การ พิจารณามูลว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือจาก อกุศลมูล คือ

โลภะ โทสะ โมหะ ธรรมดาเจตนากรรมนี้ ย่อมให้อิทธิพล คือผลที่น่าปรารถนา และอนิทธิพล คือผลที่ไม่น่าปรารถนาเกิดขึ้นได้ กล่าวคือถ้าบุคคลทำสิ่งใด สิ่งหนึ่งก็ตามต้องมีความตั้งใจเกิดขึ้นก่อน คือตั้งใจก่อนว่าจะทำการกระทำต่างๆ ของเราจึงมีความตั้งใจว่าจะนึกถึงเรื่องนั้นเรื่องนี้แล้วก็นึกไป เมื่อเป็นเช่นนี้การกระทำต่างๆ ของเราจึงมีความตั้งใจอันได้แก่เจตนาเป็นผู้นำเสมอ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเจตนาเป็นเหตุแห่งกรรม แต่เจตนาและกรรมทั้ง ๒ นี้มีความแตกต่างกัน คือ เจตนาเป็นบุพพภาคกรรม คือกรรมที่เกิดก่อนกรรม ส่วนกรรมเป็นปัจฉิมภาคกรรม คือกรรมที่เกิดภายหลังการกระทำของคนที่มีเจตนาเป็นที่ตั้งนี้ จะเป็นกรรมที่มีบาปวิบากมากรุนแรงหรือไม่ก็มีเจตนาเป็นมูล เช่น กรณีการฆ่าข่มขืนสักตัวหนึ่ง เมื่อมีเจตนาจะฆ่าก็สำเร็จเป็นกรรมเมื่อข่มขืนตายกรรมชนิดนี้มีเหตุให้ชนกรรมนำไปปฏิสนธิจิตไปเกิดในอบายสัตว์ได้ แต่ตรงกันข้าม เมื่อไม่มีเจตนาไปเหยียบมดตายสักตัวหนึ่ง จะรู้ภายหลังหรือไม่รู้ก็ตามว่าเหยียบมดตายก็จะมีบาปเกิดขึ้น เพราะการกระทำนั้นจัดเข้าในประเภทอกุศล แต่บาปวิบากไม่รุนแรง เป็นแค่เพียงให้ได้เห็นไม่ดี ให้ได้ยินไม่ดี เป็นต้นในปวัตติกาล ไม่สามารถสำเร็จเป็นชนกรรมนำไปปฏิสนธิในอบายสัตว์ได้ที่จัดว่าเป็นอกุศลกรรมนั้น เนื่องจากว่า กรรมทุกอย่างที่ไม่ดีเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่มนุษย์ทำทางกาย วาจา ใจ กล่าวคือ ที่ล่วงกรรมบถครบองค์แห่งสิกขาบทนั้นๆ อันได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กามสุมิฉฉาจาร มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลาปะ อภิขมา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ เป็นต้น โดยล่วงครบองค์ประกอบแห่งสิกขาบทนั้นๆ เมื่อครบองค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถที่เป็นกรรมแล้ว ก็ย่อมจะได้รับผลของการกระทำหรือล่วงละเมิดนั้น ซึ่งพอจะจำแนกองค์ธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ดังนี้ คือ

๑. องค์ธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงปาณาติบาต ๕ ประการ คือ

- ๑.๑ ปาโณ สัตว์มีชีวิต
- ๑.๒ ปาณสยยุตตา รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
- ๑.๓ ฆนจิตตุตฺถิ มิจจิตฺตมา
- ๑.๔ ปโยโค ทำความเพียรเพื่อให้ตาย
- ๑.๕ เตน มรณํ สัตว์นั้นตายด้วยความเพียรนั้น

๒. องค์ธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งอทินนาทาน ๕ ประการ คือ

- ๒.๑ ปรปริคฺคหิตฺถิ วัตถุสิ่งของที่มีเจ้าของเก็บรักษาไว้
- ๒.๒ ปรปริคฺคหิตสยยุตตา รู้ว่าสิ่งนั้นมีเจ้าของหวงแหนรักษาไว้

๒.๓ เถยฺยจิตฺตํ มีจิตคิดจะลัก

๒.๔ อาหาโร ได้สิ่งของนั้นด้วยความเพียรนั้น

๒.๕ ปโยโค ทำความเพียรเพื่อจะลัก

๓. องค์ธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถกามะสุมิฉฉาจาร มี ๔ ประการ คือ

๓.๑ อคมนียวัตถุ วัตถุที่ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ

๓.๒ ตสุมี เสวนจิตฺตํ มีจิตคิดจะเสพในวัตถุนั้น

๓.๓ ปโยโค มีความพยายาม

๓.๔ มกุเคน มกุคปฏิปตฺติยา อธิวาสี มีความพอใจในการประกอบกรรม

๔. องค์ธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถมฺสาวาท มี ๔ ประการ คือ

๔.๑ อตุถวตุถุ สิ่งของหรือเรื่องราวที่ไม่จริง

๔.๒ วิสฺวาทนจิตฺตตา มีจิตคิดมุสา

๔.๓ ปโยโค พยายามมุสาด้วยกาย หรือด้วยวาจาตามความประสงค์ของตน

๔.๔ ตทตุถวิชานนํ ผู้อื่นมีความเชื่อตามเนื้อความที่มุสานั้น

๕. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งปิสุณาวาจา มี ๔ ประการ คือ

๕.๑ ภินฺทิตฺตํ ผู้ที่ถูกทำให้แตกจากกัน

๕.๒ เกทฺพฺเรกฺขาโร มีเจตนามุ่งให้แตกจากกัน

๕.๓ ปโยโค ทำความเพียรเพื่อให้แตกจากกัน

๕.๔ ตทตุถ ชานนํ ผู้ฟังรู้เนื้อความนั้น

๖. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งผรุสวาจามี ๓ ประการ คือ

๖.๑ อุกฺโกสิตฺตํ โป โปโร มีคนอื่นที่ตนฟังคำ

๖.๒ กุปิตจิตฺตํ มีจิตโกรธ

๖.๓ อุกฺโกสนา กล่าววาจาต่ำ

๗. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งสัมผฺปปลาปะ มี ๒ ประการ คือ

๗.๑ นีรตุถกถาปฏิเรกฺขารตา ตั้งใจกล่าววาจาที่ไม่มีประโยชน์

๗.๒ กถนํ กล่าววาจาที่ไม่เป็นประโยชน์

๘. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งอภิขณฺหา มี ๒ ประการ คือ

๘.๑ ปรกภณฺทํ ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น

๘.๒ อุตุน ปริณามน์ มีจิตคิดให้เป็นของตน

๕. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งพยาบาท มี ๒ ประการ คือ

๕.๑ ปรสตุโต ผีอน (สัตว์อื่น)

๕.๒ ตสฺส จ วินาสจิตฺตา ความคิดที่ให้สัตว์พินาศไป

๑๐. องค์ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าล่วงกรรมบถแห่งมิจฉาทิฏฐิ มี ๒ ประการ คือ

๑๐.๑ วตุโน จ คหิตาการวิปริตฺตา เรื่องทั้งหลายวิปริตจากอาการที่ถือเอา

๑๐.๒ ยถา จ คํ คณฺหาติ ตสฺสปฏิจํานํ ความปรากฏแห่งเรื่องนั้นโดยความไม่เป็นจริงตามที่ยึดถือ มีความเห็นว่าเป็นจริง^{๑๒}

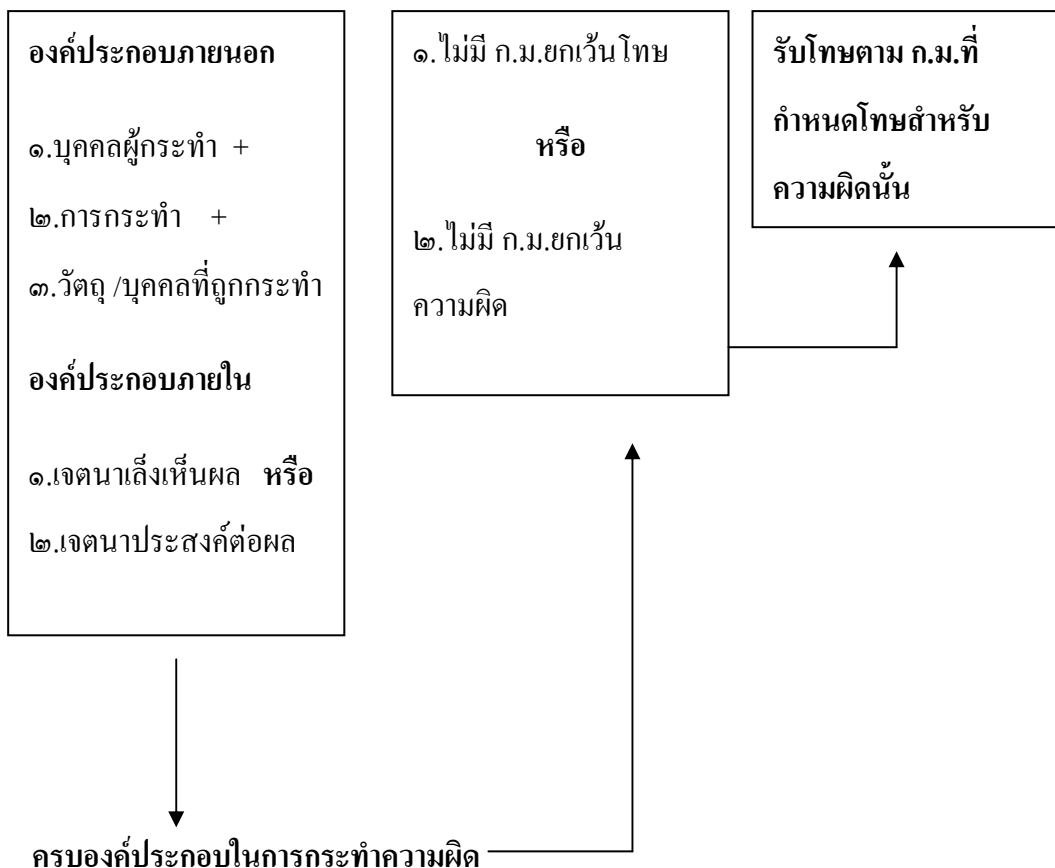
เมื่อผู้ทำอกุศลกรรมก้าวล่วงองค์ธรรมเหล่านี้ก็ชื่อว่าล่วงกรรมบถแห่งศีลข้อนั้นๆ มีบาปเกิดขึ้นติดตัวทันที กรรมนี้จัดว่าเป็นอกุศล ดังนั้นจึงพอจะเห็นได้ว่าสุดท้ายแล้วถ้าพิจารณาตามเกณฑ์หรือองค์ธรรมที่ยกมานี้ก็จะพบว่าก็ล้วนแล้วแต่มีเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเบื้องต้นอยู่ด้วยทั้งสิ้น

^{๑๑}ในทางกฎหมายอาญาได้วางเกณฑ์ในการตัดสินต้องพิจารณาการกระทำของผู้นั้นตามองค์ ประกอบ ๓ ประการดังนี้คือ ๑.การกระทำ “องค์ประกอบ” ที่กฎหมายบัญญัติ ๒.การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด ๓.การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ

^{๑๒} พระมหาไพฑูลย์ สุทฺธวิฑูโร (น้อยวัน), การวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๗-๑๕.

^{๑๓} วิชาญ จำปีศรี, กฎหมายอาญาสำหรับรัฐศาสตร์ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕.

เกณฑ์ในการตัดสินเจตนาในการกระทำความผิดตามกฎหมายอาญา

โดยสรุปจากผลการศึกษาเกณฑ์ตัดสินเจตนาทั้งสองประเภทได้เป็นดังนี้

ความเหมือน

เจตนาในทางพระพุทธศาสนา และเจตนาในกฎหมายอาญานั้นจะมีเกณฑ์ตัดสินที่มีลักษณะเหมือนกันคือ ในเรื่องของเจตนาภายในจากการศึกษาพบว่าเกณฑ์ หรือขั้นตอนในการพิจารณาในเรื่อง ความผิดนั้นจะต้องพิจารณาจากเจตนา หรือความจงใจภายในใจเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการตัดสินว่าการกระทำที่ได้กระทำลงไปของบุคคลคนหนึ่งนั้นมีความผิดหรือไม่ตัวอย่างดังปรากฏในพระไตรปิฎก ในเรื่องของพระจกขุบาลตั้งเนื้อความว่า พระจกขุบาลเถระเดินทางไปเฝ้าพระศาสดาที่วัดพระเชตุวัน ในคืนหนึ่งขณะที่ท่านเดินจงกรมอยู่นั้น พระเถระก็ได้เหยียบแมลง (เม่า) ตายโดยไม่มีเจตนา ในตอนเช้าพวกพระภิกษุที่ไปเยี่ยมพระเถระพบแมลงที่ตายนั้นเข้า มีความคิดว่าพระเถระทำสัตว์ให้ตายโดยเจตนา จึงนำความขึ้นทูลพระศาสดา พระศาสดาได้ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า เห็นพระเถระฆ่าแมลงเหล่านั้นโดยเจตนาหรือไม่ เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่าไม่เห็น ตรัสว่า “พวกเธอไม่เห็นจกขุบาลฆ่าสัตว์ฉันใดจกขุบาลก็ไม่เห็นแมลงเหล่านั้นฉันนั้น

นอกจากนั้นแล้วพระจักษุपालนี้ก็เป็นผู้ที่พระอรหันต์แล้ว จึงไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์และเป็นผู้บริสุทธิ์^{๓๔} ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการที่จะพิจารณาความผิดของบุคคลใดก็ตามก็ต้องพิจารณาถึงเจตนาภายในของบุคคลเป็นหลักเช่นเดียวกันในทางกฎหมาย เช่น นาย ก รถเสียจึงจอดไว้ที่ไหล่ทางโดยมิได้แสดงเครื่องหมายใดๆ ให้ผู้ขับขี่ยานพาหนะคนอื่นๆทราบว่ามีรถเสียอยู่บนไหล่ทาง ปรากฏว่า นาย จ ขับรถมาปกติไม่ทันสังเกตว่ามีรถเสียจอดอยู่บริเวณไหล่ทาง จึงขับชนรถของนาย ก จนเสียหายหนักบาดเจ็บ กฎหมายอาญาถือว่า นาย ก กระทำการโดยประมาท แต่ไม่มีเจตนาทำให้ นาย จ บาดเจ็บ ซึ่งทั้งสองกรณีดังกล่าวเห็นได้ว่าทั้งในพระพุทธศาสนา และในกฎหมายอาญาจะมีเกณฑ์ตัดสินพิจารณาความผิดของผู้กระทำที่เหมือนกันคือ ต้องอาศัยการกระทำที่เจตนาเป็นเหตุเริ่มต้น

ความแตกต่าง

สำหรับเกณฑ์ในการตัดสินเจตนาในทางพระพุทธศาสนานั้นจะพิจารณาเกณฑ์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลคือมีเจตนาแล้วต้องแสดงออกมาทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานี้ไม่จำเป็นต้องมีการกระทำที่เป็นองค์ประกอบเหมือนกับกฎหมายอาญา เช่น นาย ก มีเจตนาที่อยู่ในใจอิจฉานาย ส ที่เห็นว่าหน้าตาดีกว่าตนจึงอยากจะฆ่านาย ส ให้ตาย ทั้งๆ ที่นาย ส ก็ไม่ทราบว่า นาย ก อิจฉาตนการอิจฉา และการอยากฆ่าของนาย ก ก็มีได้ทำให้นาย ส เดือดร้อน หรือทำให้นาย ก มีความผิดใด สำหรับคนอื่น แต่ถึงแม้ว่าเป็นเช่นนั้นก็ตาม ทางพระพุทธศาสนาก็ถือว่านาย ก กระทำกรรมที่มีเจตนาครบแล้ววิบากกรรมดังกล่าวจึงตก หรือมีผลต่อ นาย ก ถึงแม้ว่าจะไม่มีคนเดือดร้อนใดเลยก็ตาม แต่ในทางกฎหมายนั้นจะไม่เหมือนกับทางพระพุทธศาสนา เพราะถ้าอย่างกรณีของนาย ก ทางกฎหมายถือว่ายังไม่มีกรกระทำที่ครบองค์ประกอบในการทำความผิดนาย ก ยังไม่ต้องรับโทษ ซึ่งเกณฑ์ในการตัดสินความผิดทางกฎหมายอาญานั้นจะต้องมีองค์ประกอบเบื้องต้นในการพิจารณาอยู่ ๓ ประการคือ ๑.ผู้ใด(บุคคลผู้กระทำ) ๒.ฆ่า(เจตนา) ๓.ผู้อื่น(วัตถุหรือผู้ถูกกระทำ) เช่นถ้า นาย ก มีความอิจฉานาย ส จึงอยากจะฆ่านาย ส แสดงว่านาย ก มีองค์ประกอบตามข้อ ๑ และ ๒ แล้ว และเมื่อนาย ก ลงมือฆ่านาย ส ตาย นาย ก จึงมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาจึงต้องรับผิดในผลของการกระทำที่ตนได้ทำลงนั้น

สรุปได้ว่าการศึกษารื่องเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาใน

^{๓๔} พ.ร.อ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย ในด้านของความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ ประเภท องค์ประกอบ เกณฑ์การตัดสินนั้น ผู้วิจัยพบว่า โดยรวมแล้วสิ่งที่มีความสอดคล้อง และมีความชัดเจน เป็นผลออกมาที่เรียกว่า การกระทำ นั้น จะมีตัวเจตนาเป็นตัวกำหนดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นทาง พระพุทธศาสนา หรือในทางกฎหมายอาญา โดยก่อนที่บุคคลใดๆ ก็ตามจะแสดงสิ่งใดออกมาเป็น การกระทำนั้น ต้องมีการคิด ไตร่ตรอง การหมยมุ่งใจ การตั้งใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือ เจตนาที่ ปรากฏอยู่ภายในที่จะเป็นตัวกำหนดให้แต่ละคนแสดงพฤติกรรมออกมานั้นเอง แต่ถึงแม้ในความ เหมือนที่กล่าวมาข้างมีความต่างเป็นประเด็นที่ชี้ชัด ถึงความผิดที่ปรากฏ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องของผล หรือที่เรียกว่า กรรม ที่แสดงออกซึ่งจะชี้ หรือตัดสินได้ว่าบุคคลนั้นๆ กระทำ ความผิดได้กำหนดไว้ว่าจะแสดงออกมาได้ ๓ ช่องทาง ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ และเมื่อ บุคคลใดมีเจตนา และได้แสดงออกมาทางช่องทางใดช่องทางหนึ่ง เช่น ทางใจ แต่ไม่ปรากฏออกมา เป็นรูปธรรมให้ใครได้เห็น ตามหลักของเจตนาในทางพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์ แล้ว แต่ในทางกฎหมายอาญานั้นการที่จะตัดสินลงโทษบุคคลใดก็ตามก็ต้องปรากฏผลแห่งการ กระทำแสดงออกมาอย่างชัดเจน เพียงแต่คิดว่าจะทำ (มีเจตนา) แต่ยังไม่ได้ลงมือ ก็ยังไม่มีความผิด ตามที่บัญญัติไว้

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาในเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้นพบว่าเจตนาในทางพระพุทธศาสนา จะเริ่มจากมูลเหตุที่อยู่ภายในใจของแต่ละบุคคล และถือว่าเป็นจุดกำเนิดในการทำสิ่งต่างๆ ที่แสดงออกมา กรรมคือกิจที่บุคคลลงใจทำ หรือทำด้วยเจตนาซึ่งประกอบไปด้วยความจงใจแล้วกระทำด้วยกาย วาจา ใจ ถ้าทำด้วยไม่เจตนา ถ้าไม่มีเจตนาถือว่าไม่ถือว่าเป็นกรรม เจตนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งจะเป็นสิ่งที่แสดงบ่งบอก และเป็นตัวกำหนดการถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมที่เราเรียกว่าการกระทำแต่ก็เป็นการยากที่จะพิจารณาแยกแยะ และเข้าถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ เหล่านี้เพราะเป็นสิ่งที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตาเปล่าแต่เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจซึ่งเมื่อใดก็ตามที่เจตนา ภายในครบซึ่งองค์ประกอบแล้วก็จะถ่ายทอดออกมา และเมื่อนั้นเกิดพฤติกรรมใดขึ้นมา ก็จะบ่งบอกถึงลักษณะของ การกระทำที่มีเจตนาอื่นๆเป็นตัวกำหนดได้ จึงต้องทำความเข้าใจว่ามีใช้การกระทำทุกอย่างเป็นกรรมไปหมด

๕.๑ สรุปเจตนาในพุทธศาสนา

การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย ๒ อย่างคือ

๑. ต้องมีเจตนา (intention) คือ มีความตั้งใจ หรือจงใจจะทำกรรมนั้น
๒. เมื่อมีเจตนาแล้วก็ลงมือกระทำกรรมนั้นๆ

การลงมือกระทำกรรมตามเจตนาที่ตั้งไว้นั้น สามารถทำได้ ๓ ทางคือ ทำกรรมทางใจ หรือจิต ทำกรรมทางวาจา และทำกรรมทางกาย

เมื่อมีเจตนา และการกระทำจริงๆ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมที่จะก่อให้เกิดผลแห่งกรรม หรือใช้ศัพท์เฉพาะว่า “วิบากกรรม” ฉะนั้น คำว่า “กรรม” เป็นส่วนเหตุและ “วิบาก” เป็นส่วนผล ดังนั้นองค์ประกอบของเจตนาในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบไปด้วยมูลเหตุที่แสดงออกมามีกรรม คือ

๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจาก อกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ

เมื่อมีองค์ประกอบข้างต้นนี้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็จะแสดงออกตามทวาร คือทางที่ทำการกรรม หรือแสดงออกของกรรม จัดเป็น ๓ คือ

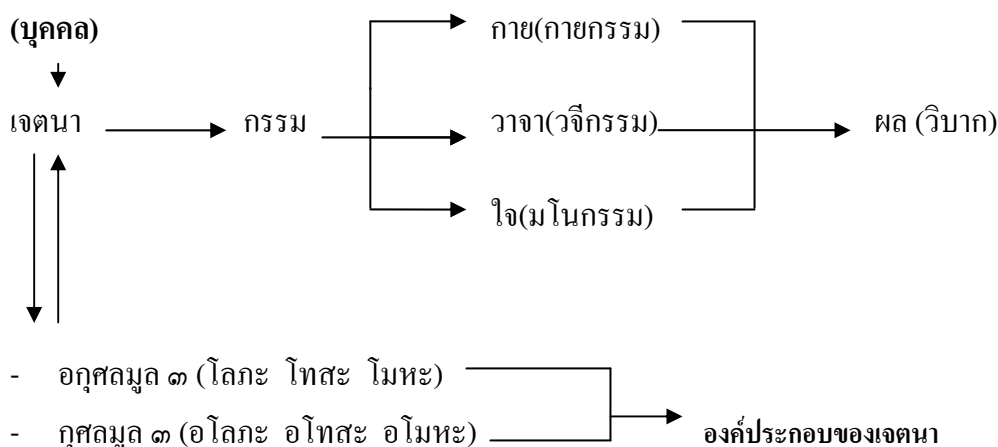
๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย

๒. วาจากรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา

๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ^๑

กรรม และวิบาก สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ กรรมดีให้วิบากดี และกรรมชั่วให้วิบากชั่ว หรือจะใช้ว่ากรรมขาวและกรรมดำก็ได้ หรือจะใช้คำว่า “กุศลกรรม” และ “อกุศลกรรม” ก็ได้ ล้วนแต่มีความหมายเหมือนกัน^๒

ผังแสดงโครงสร้างลักษณะการกระทำที่เป็นกรรมทางพระพุทธศาสนา

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

^๒ ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ กรีน, คู่มือชีวิต ภาคกฎแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊ค เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๐-๗๑.

ความรุนแรงของกรรมและวิบากนั้นขึ้นอยู่กับความรุนแรงของเจตนา ฉะนั้น เจตนาของการฆ่ามดตัวหนึ่ง นกตัวหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง และคนๆ หนึ่งนั้นย่อมไม่เหมือนกันมีความรุนแรงที่ต่างกันมาก เช่น นาย ก ฆ่ามดตายด้วยความรำคาญที่มาไต่แขน, นาง ข ฆ่านกตัวหนึ่งตายเพราะรำคาญที่ส่งเสียงรบกวนบ้านทุกวัน, นาย ง ดักฆ่านาย ข โดยมีการเตรียมการวางแผน และมีการหลอกล่อให้มาพบ จะเห็นได้ว่าทั้งสามกรณีดังกล่าวนี้เมื่อพิจารณาแล้วผลกรรมในการกระทำหรือวิบากที่ได้รับจะไม่เท่ากันทั้งนี้อาจเป็นเพราะขึ้นอยู่กับความยากง่าย ขึ้นอยู่กับการคิดวางแผน ขึ้นอยู่กับวิธีการลงมือกระทำการ และเหตุปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ดังนั้นวิบากของกรรมที่แต่ละคนทำขึ้นนั้นย่อมได้รับไม่เท่ากัน และผลหรือวิบากกรรมตามหลักทางพระพุทธศาสนายังส่งผลไปข้ามภพชาติ ดังปรากฏในเรื่องของกรรม ๑๒ อย่างชัดเจนนอกจากนี้ยังปรากฏใน มูลปณณาสก^๑ มัชฌิมนิกายแสดงไว้ว่าฆ่าสัตว์ไม่มีความกรุณาเป็นเหตุให้อายุสั้นไม่ฆ่าสัตว์มีความกรุณาเป็นเหตุให้อายุยืน, เบียดเบียนสัตว์เป็นเหตุให้มีโรครักษาไม่เบียดเบียนสัตว์เป็นเหตุให้มีโรคน้อย, มักโกรธมีความคับแค้นใจมากเป็นเหตุให้ผิวพรรณทรามไม่โกรธไม่มีความคับแค้นใจเป็นเหตุให้ผิวพรรณผุดผ่อง, มีใจประจบ ด้วยความริษยาผู้อื่นเป็นเหตุให้มีอายุสั้นน้อยมีใจไม่ริษยาผู้อื่นเป็นเหตุให้มีอายุยืนยาวมาก, ไม่บริจจาคทานเป็นเหตุให้ยากจนอนาถาบริจจาคทานเป็นเหตุให้มีโภคสมบัติมาก, กระด้างถือตัวเป็นเหตุให้เกิดในสกุลต่ำไม่กระด้างไม่ถือตัวเป็นเหตุให้เกิดในสกุลสูง, ไม่ยกยอผู้ไม่ด่าถามผู้มีปัญญาเป็นเหตุให้มีปัญญาน้อยยกยอผู้หมั่น ด่าถามผู้มีปัญญาเป็นเหตุให้มีปัญญามาก เป็นต้น^๒ และนอกจากนี้ยังมีในทางพระพุทธศาสนามีเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่วไว้เป็น ๒ ประการ ดังนี้คือ

๑. พิจารณามูลเหตุของการกระทำ ว่าเป็นกรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดีที่มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นดีจัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดีมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดีจัดเป็นอกุศลกรรม

๒. พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม นั้นคือกรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นย่อมไม่ดี

๕.๒ สรุปเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย

เจตนาในประมวลกฎหมายอาญานั้นเป็นองค์ประกอบภายในซึ่งในการกระทำ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญานี้จะพิจารณาหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดในเรื่องขององค์ประกอบในการกระทำ ความผิดเป็นเบื้องต้น เมื่อการกระทำของบุคคลใดที่ครบองค์ประกอบในการกระทำ

^๑ ม.อ.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๕/๓๔๕.

ความผิดซึ่งที่กฎหมายบัญญัติไว้แล้วผู้นั้นก็ต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในขณะนั้น สำหรับเจตนาในกฎหมายอาญาได้วางหลักไว้ในมาตรา ๕๕ บุคคลจะต้อง “รับผิดชอบ” ในทางอาญาที่ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนากระทำโดยเจตนาได้แก่ กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะเดียวกันผู้กระทำย่อมประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดจะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้กระทำโดยประมาทได้แก่ กระทำด้วยความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

การกระทำ ให้หมายความรวมถึงการให้เกิดผลอันหนึ่งอันใดขึ้น โดยงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย^๔

ดังนั้นจึงสามารถแบ่งเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญานี้ออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. เจตนาประสงค์ต่อผล หมายถึง รู้สำนึกและมุ่งหมายจะให้เกิดผลขึ้น
๒. เจตนาเล็งเห็นผล หมายถึง ไม่ได้ประสงค์ต่อผล คือ ไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดผลขึ้น แต่เล็งเห็นได้ว่าจะเกิดผลขึ้นอย่างแน่นอนเท่าที่จิตใจของจิตใจของบุคคลที่อยู่ในฐานะเช่นนั้นจะเล็งเห็นได้

๓. เจตนาโดยพลาด หมายถึง ผู้ใดเจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ได้กระทำต่อบุคคลหนึ่ง^๕

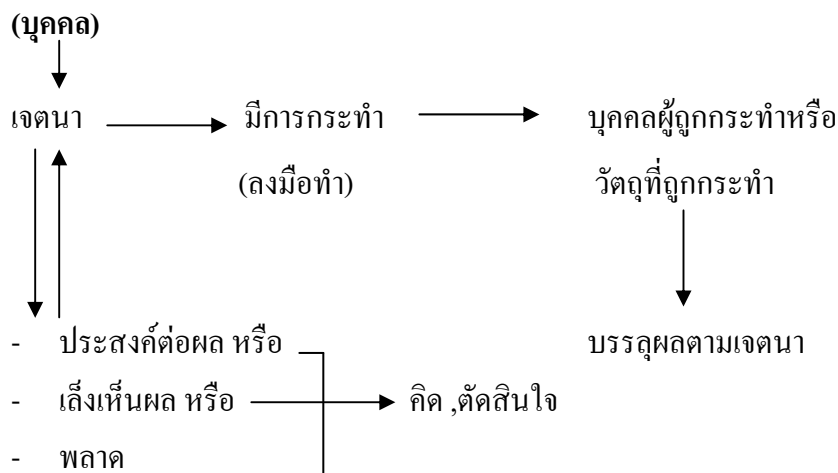
ขั้นตอนของการกระทำโดยเจตนา^๖ องค์ประกอบภายใน (เจตนาประสงค์ต่อผล เจตนาเล็งเห็นผล เจตนาโดยพลาด) องค์ประกอบภายนอก บุคคล + มีการกระทำ + บุคคลหรือวัตถุที่ถูกกระทำ เช่น ๑. บุคคล (มีเจตนา) + ๒. ทำ (ลงมือทำ) + ๓. มีบุคคลหรือวัตถุที่ถูกกระทำ = กระทำการครบองค์ประกอบความคิดทางอาญา

^๔ สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล, **ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง**, หน้า ๑๕-๑๖.

^๕ เพื่อนนักกฎหมาย. **จงใจต่างกับเจตนาอย่างไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.medlawstory.com/index.php?topgroup> [๑๘ ก.ค.๒๕๕๓].

^๖ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์และคณะ, **คำถามและแนวคำตอบ กฎหมายอาญา**, หน้า ๖๗.

ผังแสดงโครงสร้างการกระทำความผิดทางกฎหมายอาญา

เช่น นาย บ คิด (คิด ตัดสินใจ (มีเจตนา)) จะฆ่านาย ส จึงใช้ไม้ทุบศีรษะนาย ส (ลงมือกระทำ) จนถึงแก่ความตาย (มีบุคคลผู้ถูกกระทำหรือวัตถุที่ถูกกระทำ) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า นาย บ ได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายอาญาบัญญัติไว้ และเป็นการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิดแล้ว

สำหรับผลของการกระทำความผิดตามกฎหมายอาญานั้นจะมีลักษณะหนักเบาไม่เท่ากัน ทั้งนี้ เป็นเพราะเจตนาของผู้กระทำความผิดแต่ละคนจะไม่เท่ากันเช่น ถ้ามีเจตนาฆ่า และลงมือกระทำสำเร็จแล้วก็ต้องรับโทษฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาแต่ถ้าก่อนฆ่ามีการไตร่ตรองไว้ก่อนหรือมีการลงมือฆ่าอย่างทรมาณก็จะได้รับโทษเพิ่มขึ้นหรือมีอัตราโทษที่หนักกว่าการฆ่าแบบไม่มีการไตร่ตรองหรือการฆ่าอย่างไม่ทรมาณ และในการพิจารณาว่าการกระทำของผู้กระทำความผิดแต่ละคนมีเจตนาอย่างไรนั้นผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาลงโทษต้องพิสูจน์ให้ทราบถึงเจตนาในการกระทำของผู้กระทำ ความผิดของแต่ละคนให้ชัดเจนทั้งนี้ก็เพราะจะเป็นการสร้างคามยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้รับการลงโทษนั้น เช่น นาย ก ใช้ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๐.๕ นิ้วตีหัว นาง จ หนึ่งที่ปรากฏว่านาง จ ถึงแก่ความตายดังนั้นต้องพิจารณาว่า นาย ก มีเจตนาประสงค์ต่อผล หรือเล็งเห็นผลในการฆ่า นาง จ หรือไม่ดังนั้นถ้าพิจารณาจากเหตุดังกล่าวแล้วก็จะเห็นว่า นาย ก ไม่มีเจตนาฆ่า นาง จ จึงไม่ต้องลงโทษ นาย ก ฐานฆ่า นาง จ ตายแต่อย่างใด

๕.๓ สรุปเจตนาในพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา

เจตนาในทางพระพุทธศาสนาเมื่อเปรียบเทียบกับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาแล้วจะเห็นได้ว่ามีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน สิ่งที่มีความเหมือนกันอย่างเห็นได้ชัดเจนคือในการกระทำความผิดของบุคคลในแต่ละครั้งนั้นจะต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับเริ่มแรกที่จะพิจารณาในส่วนอื่นๆ ต่อๆ ไป ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการกระทำที่ปรากฏผลหรือที่เรียกว่าวิบาก หรือผลของกรรมนั้นล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลคนนั้นเป็นจุดเริ่มต้น และในทางพระพุทธศาสนาเจตนาที่แต่ละคนแสดงออกมานั้นจะประกอบไปด้วยสิ่งที่อยู่ในจิต หรือ ในใจของผู้กระทำแต่ละคนซึ่งถ้าเป็นสิ่งที่ดีเรียกว่า กุศลกรรม เมื่อบุคคลใดมีเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลกรรมแล้วก็จะยอมแสดงออกมาเป็น กรรม หรือการกระทำที่เป็นไปในทิศทางที่ดี และก็จะเกิดวิบาก หรือผลของกรรมนั้นเป็นวิบากดีแต่ในทางตรงกันข้ามเมื่อบุคคลใดมีเจตนาที่ประกอบด้วยอกุศลกรรมแล้วก็จะยอมแสดงออกมาเป็น กรรม หรือการกระทำที่เป็นไปในทิศทางที่ไม่ดี และก็จะเกิดวิบากหรือผลของกรรมนั้น เป็นวิบากที่ไม่ดี นอกจากนี้ ถ้าพูดในเรื่องเจตนาในทางพระพุทธศาสนาก็มักจะนึกถึงเรื่อง กรรม และ วิบาก หรือผลของกรรมที่จะส่งผลแก่ผู้กระทำข้ามภพ ข้ามชาติ ดังจะเห็นได้ซึ่งปรากฏในเรื่องของหลักกรรมส่งผล หรือที่เรียกว่า กรรม ๑๒ และดังกรากฎในพระไตรปิฎกว่าด้วย เจตนาสูตรดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจงใจ ดำริ และนึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มมณปัจจัย๒ เพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มมณปัจจัยมี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงมีเมื่อวิญญูณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปมี ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงมีต่อไป ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่ยังนึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มมณปัจจัย เพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มมณปัจจัยมี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงมี เมื่อวิญญูณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปมี ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมีต่อไป ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่นึกคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นไม่เป็นอาร์มมณปัจจัยเพื่อความตั้งมั่นแห่งวิญญูณ เมื่ออาร์มมณปัจจัยไม่มี ความตั้งมั่นแห่งวิญญูณจึงไม่มีเมื่อวิญญูณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่เจริญขึ้นแล้ว

ความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปจึงไม่มีเมื่อความบังเกิดแห่งภพใหม่ต่อไปไม่มี ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการดังนี้^๑

สำหรับในทางประมวลกฎหมายอาญานั้นประกอบไปด้วยมาตราที่ใช้บังคับทั้งหมด ๓๕๘ มาตรา ซึ่งทั้ง ๓๕๘ มาตรา นี้จะมีมาตรา ๕๕ ที่ว่าด้วยเรื่องของเจตนาเป็นมาตราสำคัญ หรือเรียกได้ว่าเป็นหลักในการที่จะวิเคราะห์ความผิดแต่ละมาตราของบุคคลผู้ที่ได้กระทำความผิดซึ่งในประมวล กฎหมายอาญานี้ได้แบ่งลักษณะของเจตนาออกเป็น ๓ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ๑.เจตนาประสงค์ต่อผล ๒.เจตนาเล็งเห็นผล และ ๓.เจตนาโดยพลาด ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาได้วางหลักในเรื่องดังกล่าวไว้เป็นเบื้องต้นในการพิจารณาความผิด เมื่อใดก็ตามบุคคลใดมีเจตนาหนึ่งในสามดังกล่าวข้างต้นแล้วก็จะพิจารณาถึงองค์ประกอบข้ออื่นๆ ด้วยซึ่งในประมวลกฎหมายอาญาได้วางหลักในเรื่ององค์ประกอบของการกระทำความผิดต่างๆ ออกเป็นหลักได้ดังนี้คือ ๑.บุคคล (คิดตัดสินใจ) + ๒.ทำ (ลงมือทำ) + ๓.มีบุคคลหรือวัตถุที่ถูกกระทำ = กระทำการครบเมื่อครบองค์ประกอบแล้วก็ต้องพิจารณาหลักเกณฑ์อื่นๆ อีกด้วยว่าการกระทำความผิดดังกล่าวมีกฎหมายยกเว้นโทษหรือไม่ หรือไม่กฎหมายบัญญัติไว้ให้ไม่ต้องรับโทษ หรือไม่อย่างไรเมื่อครบองค์ประกอบในการพิจารณาดังกล่าวแล้วก็จะพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดตามมาตราที่กระทำความผิดดังกล่าวต่อไป

สำหรับความแตกต่าง ที่ปรากฏอย่างชัดเจนในเรื่องเจตนาทางพระพุทธศาสนา และเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ เจตนาในทางพระพุทธศาสนาจะพิจารณาการกระทำความผิด หรือถือว่าผิด และเป็นการกระทำที่ครบเจตนาแล้วก็จะพิจารณาถึงเจตนาที่ปรากฏออกมา ๓ ทาง คือ ทางกาย วาจา ใจ แม้กระทั่งว่าผู้ใดมีเจตนา และได้กระทำความผิดที่ปรากฏในใจ หรือที่เรียกว่า มโนกรรมแล้ว ก็ถือว่าเกิดเป็นผลหรือวิบากของกรรมที่บุคคลนั้นต้องรับแล้วแต่ในทางประมวลกฎหมายอาญานั้นถึงแม้ว่าจะมีเจตนาแต่การที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลใดครบองค์ประกอบในการกระทำความผิด หรือไม่จะพิจารณา ได้แค่ทางกาย และวาจาเท่านั้นสำหรับทางใจถึงแม้บุคคลนั้นจะมีเจตนาแต่ก็ไม่สามารถพิจารณาลงโทษบุคคลนั้นได้เพราะทางประมวลกฎหมายอาญาเรียกว่าอยู่แค่ในชั้นคิดยังไม่ได้ลงมือกระทำความผิดที่จะเข้าองค์ประกอบของการ

^๑ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๘-๔๐/๓๕-๘๒.

กระทำความคิดจึงยังไม่สามารถ กำหนดโทษ และลงโทษบุคคล ผู้นั้นได้

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาเห็นได้ว่าในเรื่องของเจตนาเป็นสิ่งเริ่ม และเป็นจุดสำคัญที่สุดในการที่จะตัดสินว่าสิ่งที่ทำนั้นจะออกมาเป็นผลดี หรือชั่วก็ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับเจตนาทั้งสิ้นเมื่อใดก็ตามไม่ว่านักกฎหมายนักการศาสนา หรือผู้ที่มีอำนาจพิจารณาคุณ-โทษของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญ ในเรื่องของเจตนาแล้วก็จะทำให้การพิจารณา หรือการลงโทษเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์และยุติธรรม และยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะสานต่อ หรือศึกษาต่อเรื่องดังกล่าวนี้ก็จะ เป็นประโยชน์มิใช่น้อย

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่องเปรียบเทียบเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย ทำให้พบประเด็นที่สำคัญเสนอแนะไว้ ๒ ประการ ได้แก่

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะทางด้านวิชาการ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา และบูรณาการปรับใช้ตัดสินการกระทำของบุคคลที่ปรากฏ ซึ่งพอจะจำแนกได้เป็นดังต่อไปนี้

๑. การจากศึกษาผู้วิจัยพบว่าบุคคลใดก็ตามที่มีการกระทำปรากฏออกมาเป็นผลหรือการกระทำนั้นๆ จะต้องประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นในทางพระพุทธศาสนา หรือในทางประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นการพิจารณาความหนักเบาของผลที่ปรากฏออกมาผู้พิจารณาก็ต้องทราบ เข้าใจ และพิจารณาถึงเจตนาอันเป็นอันดับแรกจึงจะทราบถึงความหนักเบาของผลที่ปรากฏ

๒. นักกฎหมาย นักการศึกษา นักการศาสนา นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะศึกษาเรื่องเจตนาไม่ว่าจะเป็นในทางพระพุทธศาสนา หรือในทางประมวลกฎหมายอาญาอย่างลึกซึ้ง เพราะในการบัญญัติกฎหมาย หรือการกำหนดโทษบังคับใช้นั้น ก็ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานมาจาก ศาสนา และความเชื่อทั้งสิ้น ถ้าผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเข้าใจหลักต่างๆ ในเรื่องเจตนาได้อย่างชัดเจนขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่การวินิจฉัย ลงโทษ กำหนดโทษ และพิจารณาผล การกระทำของบุคคลนั้นๆ ด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริง

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่าในครั้งต่อไปเพื่อให้ทราบถึงเจตนาอย่างลึกซึ้ง และชัดเจนขึ้น ควรจะศึกษาประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๑. ควรจะศึกษาในเรื่องของกรรม ๑๒ โดยเลือกศึกษากรณีใดกรณีหนึ่งใน ๑๒ กรรมนี้ โดยใช้หลักของเจตนาในทางพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์อย่างละเอียดลึกซึ้ง

๒. ควรจะศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเรื่องของเจตนาที่แสดงออกมา ทางกาย วาจา หรือใจ ว่าบุคคลที่แสดงออกมาปรากฏเป็นวิบาก หรือผลของกรรม เช่นนี้ เพราะเหตุใด แล้ววิเคราะห์ถึงสาเหตุ และวิธีการหรือแนวทางในแก้ไขให้ได้หรือไม่อย่างไร

๓. ควรจะศึกษาในเรื่องของเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอื่นๆ ว่าในการบัญญัติใช้กฎหมายดังกล่าวนี้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีเกณฑ์พิจารณากำหนดโทษว่ามีเจตนาเป็นตัวกำหนดด้วยหรือไม่

๔. ควรจะศึกษาเปรียบเทียบกับหลักคำสอนในเรื่องของเจตนาในทางพระพุทธศาสนากับเจตนา ในศาสนาอื่นๆ ว่ามีหรือไม่ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ดังนั้นหากจะมีผู้ศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมก็จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านกฎหมาย หรือนักการศาสนา หรือผู้ที่สนใจเรื่องดังกล่าวนี้มีความเข้าใจเรื่องเจตนาชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถนำเรื่องเจตนาในทางพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง โดยไม่เพียงแต่พิจารณาจากตัวบทกฎหมายที่เป็นเพียงแค่ลายลักษณ์อักษร และไร้ซึ่งจิตสำนึกในการพิจารณาตัดสินความถูก-ผิดในเรื่องดังกล่าวอีกต่อไป

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กมลชัย รัตนสกาวงศ์. สัมมนากฎหมายอาญา (ชั้นปริญญาโท). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
นิติธรรม, ๒๕๓๘.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์และคณะ. คำถามและแนวคำตอบ กฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๖.

ดั่งตฤณ. เจริญใจไว้เลี้ยงตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็มจี, ๒๕๕๑.

ธรรมรักษา. พระไตรปิฎก ฉบับผู้เฝัธรรม. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๐.

ปรุดม บัญศรีตัน. หลักพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะ
มนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ.๒๕๔๕.

ปัญญาันนทิกขุ. กรรมและอำนาจแห่งกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา,
๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕.

..... พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

..... พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

..... พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาไพฑูย์ สุทฺธวิฑูโร (น้อยวัน). การวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทฺธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). เชื้อกรรม ฐักรรรม แก่กรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทส่องสยาม, ๒๕๔๗.

..... พุทธธรรมฉบับปรับปรุง และขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

..... “หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่”. (กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการอบรม พระธรรมทูตวัดจักรวรรดิราชาวาส , ๒๕๒๕. (อัคราณา).

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕). กรรมทีปนี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕). กัมมทีปนี. กรุงเทพมหานคร : สถานีวิทยุทหารอากาศ ๑๑ บางซื่อ, ม.ป.ป.

พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). กรรมและการเกิดใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ. ศาสนากับสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทตลาดาพับลิเคชั่น จำกัด , ๒๕๔๕.

..... ธรรมิกสังคม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ม.ป.ป.

..... กรรมเหนือกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ภาพพิมพ์, ม.ป.ป.

ภัทรพร สิริกาญจน. ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช. กฎหมายอาญา ๑ : ภาคบัญญัติทั่วไป หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่

๑๗. ปากเกร็ด นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.
- มานิตย์ จุมปา. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- วิชาญ จำปีศรี. **พันคำรวจเอก (พิเศษ). คำบรรยายกฎหมายอาญาสำหรับรัฐศาสตร์ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, ม.ป.ป.
- _____. **กฎหมายอาญาสำหรับรัฐศาสตร์ ภาค ๑ บทบัญญัติทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไฟศาล, ๒๕๔๖.
- วินัย เลิศประเสริฐ. **วิธีท้วงติงบทกฎหมายอาญา (มาตราสำคัญ)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินเตอร์บุ๊ก, ๒๕๔๔.
- วศิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๘.
- ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ กรีน. **คู่มือชีวิต ภาคกฎหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัททอมรินทร์บุ๊ก เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๒.
- สนิท ศรีสำแดง. **กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบนิติกรสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สถาบันพระปกเกล้า. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐.
- สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **หลักกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.
- สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์ และเผ่าพันธุ์ ขอบน้ำตาล. **ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- สมภาร พรมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณิ ทำแท้ง และการอุณฆาต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สหัส สิงหวิริยะ. **ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๔๗**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, ๒๕๔๗.
- สุวัฒน์ ศรีพงษ์สุวรรณ. **คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระญาณสังวร. ความเข้าใจเรื่องกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

_____. หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สหัส สิงหวิริยะ.ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, ๒๕๔๗.

สำนักคิดชนิด. เอกสารประกอบการติวเนติบัณฑิตไทย ภาค ๑ สมัยที่ ๖๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักคิดชนิด, ๒๕๕๑.

สำนักศึกษาอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. รวมคำบรรยาย ภาค ๑ สมัยที่ ๖๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๑. เล่มที่ ๑-๑๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักศึกษาอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๑.

สำนักงานอัยการสูงสุด. รวมกฎหมายที่ประชาชนควรรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวน, ๒๕๔๘.

แสง จันทร์งาม. ประทีปธรรม. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๒๕.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชนจำกัด, ๒๕๕๑.

อักษรเจริญทัศน์. Thai lectioners dictionary. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์:

คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ. “การศึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดโทษทางอาญา”. รายงานการวิจัย : คณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายเพื่อการพัฒนาประเทศ, ๒๕๔๗.

จงศักดิ์ ผดุงทรัพย์ “มาตรฐานการกำหนดโทษ (ยี่ตอก) กับความเป็นอิสระของผู้พิพากษา : กรณีศึกษาคดีลักทรัพย์”. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

พระมหาพิเชษฐ์ ชีรวังโส (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธ

ปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๔.

พระอุบล กตปุณฺโณ. “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

รพีพรรณ โขพุทธา. “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธานุศาสนานในฐานะเป็นบูรณา
การสำหรับปัญหาเรื่องเจตนาในกฎหมายไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐ .

จศักดิ์ ผดุงทรัพย์ “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ของรัฐในจังหวัดเชียงใหม่ต่อมาตรการลงโทษ
ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาบ้า”. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๖.

อชิราช มณีภาค. “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการ
ยุติธรรมของกฎหมายไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

(๓) เอกสารอื่น:

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่. เอกสารประกอบการอบรม
พระธรรมทูต วัดจักรวรรดิราชาวาส, ๒๕๒๕. (ถ่ายเอกสารเก็บเล่ม)

ธนากร วันมหาชัย. โครงสร้างความคิดทางอาญา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.laslaws.com>, [๘ ก.ค.๒๕๕๓].

เพื่อนนักกฎหมาย. ใจต่างกับเจตนาอย่างไร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.medlawstory.com/index.php?topgroup>, [๑๘ ก.ค.๒๕๕๓].

อธิบายสวรรค์ 16 ชั้น. อธิบายสวรรค์-6ชั้น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://board.Palungjit.com/fl24/>, [๒๐ ก.ค.๒๕๕๓].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นายรัชชัย สิงห์คำ
- เกิด : วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๒
- สถานที่เกิด : อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
- การศึกษา : มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนฝางธรรมศึกษา อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเมธีวุฒิกร อ.เมือง จ.ลำพูน
 นักรธรรมเอก สำนักเรียนจังหวัดเชียงใหม่
 ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การประถมศึกษา (เกียรตินิยม ๒)
 สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา นิติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์ทำงาน : ครูผู้สอน โรงเรียนปราณิวิทยา อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่
 ครูผู้สอน โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย (แผนกประถม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 นักวิชาการศึกษา ระดับ ๓ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง อ.เมือง
 จ.ลำพูน
 นักวิชาการศึกษา ระดับ ๓-๔ เทศบาลตำบลวังดิน อ.ถ้ำ จ.ลำพูน
 นิติกร ระดับ ๔ เทศบาลตำบลวังดิน อ.ถ้ำ จ.ลำพูน
 นิติกร ระดับ ๕ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คะ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
 ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง นิติกร ระดับ ๕ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คะ
 อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
- ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๑
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๕๓
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๓๐๘ หมู่ที่ ๕ ต.เวียง อ.ฝาง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์
 ๕๐๑๑๐